ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ЛЬВІВСЬКИЙ ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС

№ 13 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». – № 13. – Львів, 2023. – 238 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:
Бабелюк О. А., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Технічний редактор:
Коляса О. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських мов і перекладознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Члени редколегії:

Александрук І. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов хіміко-фізичних факультетів, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Андрейчук Н. І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура, Львівський національний університет імені Івана Франка

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор кафедри славістики Університету імені Ф. Палацького в Оломоуці (Оломоуц, Чеська Республіка)

Бистров Я. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Бігунова Н. О., доктор філологічних наук, професор кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Бялик В. Д., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вікторія Альберт (Viktória Albert), доктор філософії (лінгвістика), професор, кафедра англійської мови та літератури, Університет прикладних наук імені Яноша Кодолані (Будапешт, Угорщина)

Гайдук С. Є., кандидат філологічних наук, доцент, ад'юнкт, Природничо-гуманітарний університет в м. Сєдльце (Сєдльце, Польща)

Іванченко М. Ю., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Калита А. А., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри теорії, практики та перекладу французької мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Козлова Т. О., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології, Запорізький національний університет

Колегаєва І. М., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Марчишина А. А., доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський

Мацевко-Бекерська Л. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури, Львівський національний університет

Мелько Х. Б., кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І. В. Корунця, Київський національний лінгвістичний університет

Осовська І. М., доктор філологічних наук, професор, декан факультету іноземних мов, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Пальчевська О. С., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Приходько Г. І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, факультет іноземної філології, Запорізький національний університет

Приходченко О. О., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування, Запорізький національний університет

Самохіна В. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Смаглій В. М., доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри «Філологія», Одеський національний морський університет

Строченко Л. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри лексикології і стилістики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Яхонтова Т. В., доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедра іноземних мов для природничих факультетів, Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий журнал «Львівський філологічний часопис» включено до переліку наукових фахових видань (категорія Б), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук зі спеціальності 035. Філологія відповідно до Наказу МОН України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4).

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (протокол № 9 від 24.05.2023 р.)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Сайт видання: www.philologyjournal.lviv.ua

ISSN 2663-340X (Print)
ISSN 2663-3418 (Online)

© Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2023

ЗМІСТ

Бабій І. В., Кучвара Л. Б. СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ 7

Бабій І. В., Терех Т. М. АФІКСАЛЬНІ СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ 14

Барнич І. І., Маланюк М. С., Змисла С. В. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ 20

Ващенко К. О., Ольховська Н. С. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АГРОТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ) 27

Verhovtsova O. M., Ishchenko O. V., Kutsenko O. V. A STUDY OF CANINE PAREMIAS AND THEIR CULTURAL SIGNIFICANCE 32

Glinka N. V., Voloshchuk I. P., Usyk G. M. DIGITAL COMMUNICATION IN THE WARTIME 38

Глінка Н. В., Мачулянська А. В. АЛЮЗІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ В ІДЕОСТИЛІ Д. Г. ЛОУРЕНСА 45

Дем'янчук Ю. І. КОРПУСНО-ПРИКЛАДНЕ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ: ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ РАКУРС 51

Дружбяк С. В., Рій А. В. АСОЦІАТИВНА МЕРЕЖА «КРИЗА» В ПРОМОВАХ ДЖО БАЙДЕНА 59

Євланова О. О. МОВНИЙ РОЗБІР СУЧАСНИХ ЧЕСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ДЕБАТІВ (ПЕТР ПАВЕЛ VS. АНДРЕЙ БАБІШ) 65

Журба С. С. МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ «ХОЗАРСЬКИЙ СЛОВНИК» МИЛОРАДА ПАВИЧА 74

Заваринська М. С. АМБІВАЛЕНТНА НАРАТИВНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ МІНІМІЗОВАНІЙ ПРОЗІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОСТКЛАСИЧНОЇ НАРАТОЛОГІЇ 80

Іванченко М. Ю., Іванишин Н. Л., Барнич І. І. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДВОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ОПЕРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ ФОРМУВАНЬ 90

Куранда В. В. ІНШОМОВНІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВІ 95

Кучмак К. І. ЕЛЕМЕНТАРНІ ПАРАДИГМАТИЧНІ КЛАСИ УКРАЇНСЬКИХ ГІДРОНІМІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ ІІ ВІДМІНИ МІШАНОЇ ГРУПИ 101

Lutsenko R. I. THE THEORY OF MULTIMODAL CLUSTERS (ON THE MATERIAL OF MODERN BRITISH POLITICAL TEXTS OF DIFFERENT VIDEO GENRES) 107

Matiienko-Silnytska A. V., Poliakova H. P., Yakovlieva M. L. TRANSLATIONAL PECULIARITIES OF IT SLANG: SEMANTIC ASPECT 116

Москальов Д. П., Коцюба О. О. ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПОВОРОТ В КИТАЙСЬКІЙ ПРОЗІ ЖАНРУ 新历史小说: ВІД ІСТОРІЇ ДО ПОСТІСТОРІЇ 122

Moskaliuk O. V., Poliakova H. P., Pshoniak V. O. POSITIVE AND NEGATIVE EVALUATION: WAYS OF RENDERING 129

Naboka O. M., Matsera O. A., Shagala L. B. NEOLOGIZATION IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE AND WAYS OF ITS RENDERING 136

Ocheretna O. Yu. THE INTERACTION OF VERBAL AND NON-VERBAL COMPONENTS IN MODERN ENGLISH INTERNET DISCOURSE 142

Poliakova H. P. WAYS OF EXPRESSION AND RENDERING OF ASSOCIATIVE IRONY IN ENGLISH LITERARY TEXT 147

Приходченко О. О. МОВЛЕННЄВИЙ АКТ У СВІТЛІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 152

Приходько Г. І. КОГНІТИВНІ ПАРАМЕТРИ КАТЕГОРІЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 159

Сердега Р. Л. ОСОБЛИВОСТІ ОПИСУ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ЛЕКСЕМ У СЛОВНИКУ МОВИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ 166

Sydorenko Yu. I. PROPER NAMES IN FANTASY GENRE AND THEIR TRANSLATION 174

Tasmasys O. O. THE DEVELOPMENT OF A DETECTIVE STORY IN CULTURAL AND HISTORIC PERSPECTIVE 180

Tyshchenko O. V., Babelyuk O. A., Koliasa O. V. LANGUAGE MEANS OF REVEAVING THE CONCEPT OF SECURITY: CULTURAL ASPECT 186

Тищенко О. В., Вовк М. Т., Башинська А. О. СПЕЦИФІКА ПЕРЕДАЧІ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ КІНОПЕРЕКЛАДІВ АНГЛОМОВНИХ ФІЛЬМІВ ПОЛЬСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ) 192

Тур О. М., Шабуніна В. В. МІЖАСПЕКТУАЛЬНІ, МІЖПАРАДИГМАЛЬНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ 202

Fedurko O. M. LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING GENDER IN THE ENGLISH LANGUAGE 207

Чура А. В. ТЕМАТИЧНА ГРУПА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ «НАЗВИ ПОСАД» В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ БІБЛІЇ XIX–XX СТОЛІТЬ 213

Shagala L. B. ABBREVIATIONS AND ACRONYMS IN ENGLISH TECHNICAL TEXTS: DIFFICULTIES IN TRANSLATION 222

Щербина Д. В. ФОРМАЛЬНІ ПРИНЦИПИ РОЗМЕЖУВАННЯ «ХИБНИХ ДРУЗІВ ПЕРЕКЛАДАЧА»: МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ І ПАРОНІМІВ 228

CONTENTS

Babii I. V., Kuchvara L. B. STRUCTURAL ANALYSIS OF MILITARY TERMS IN ENGLISH AND UKRAINIAN 7

Babii I. V., Terekh T. M. AFFIXED WAYS OF WORD FORMATION IN MILITARY TERMINOLOGY IN ENGLISH AND UKRAINIAN 14

Barnych I. I., Malaniuk M. S., Zmysla S. V. STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH AND UKRAINIAN TERMS OF TACTICAL MEDICINE 20

Vashchenko K. O., Olkhovska N. S. SPECIFIC FEATURES OF TRANSLATING AGRITECHNICAL TERMS (BASED ON UKRAINIAN AND GERMAN LANGUAGES) 27

Verhovtsova O. M., Ishchenko O. V., Kutsenko O. V. A STUDY OF CANINE PAREMIAS AND THEIR CULTURAL SIGNIFICANCE 32

Glinka N. V., Voloshchuk I. P., Usyk G. M. DIGITAL COMMUNICATION IN THE WARTIME 38

Glinka N. V., Machulianska A. V. ALLUSION AS A MEANS OF EXPRESSING EMOTIONS IN D. H. LAWRENCE'S IDIOSTYLE 45

Demyanchuk Yu. I. CORPUS-APPLIED TRANSLATION STUDIES AS A BRANCH OF APPLIED LINGUISTICS: A GNOSIOLOGICAL PERSPECTIVE 51

Druzhbiak S. V., Rii A. V. ASSOCIATION NETWORK "CRISIS" IN JOE BIDEN'S SPEECHES 59

Ievlanova O. O. LANGUAGE ANALYSIS OF MODERN CZECH POLITICAL TELEVISION DEBATES (PETR PAVEL VS. ANDREJ BABISH) 65

Zhurba S. S. MARKERS OF NATIONAL IDENTITY IN THE NOVELS "DICTIONARY OF THE KHAZARS" BY MILORAD PAVIĆ 74

Zavarynska M. S. AMBIVALENT NARRATIVE UNCERTAINTY IN ENGLISH POSTMODERN SHORT-SHORT STORIES THROUGH THE PRISM OF POSTCLASSICAL NARRATOLOGY 80

Ivanchenko M. Yu., Ivanyshyn N. L., Barnych I. I. TRANSLATION PECULIARITIES OF EMERGENCY AND RESCUE UNITS OPERATIONAL ACTIVITY TWO-COMPONENT TERMS 90

Kuranda V. V. FOREIGN LOANWORDS IN ITALIAN LANGUAGE 95

Kuchmak K. I. ELEMENTARY PARADIGMATIC CLASSES OF UKRAINIAN MASCULINE HYDRONYMS OF THE 2ND DECLENSION OF THE MIXED GROUP 101

Lutsenko R. I. THE THEORY OF MULTIMODAL CLUSTERS (ON THE MATERIAL OF MODERN BRITISH POLITICAL TEXTS OF DIFFERENT VIDEO GENRES) 107

Matiienko-Silnytska A. V., Poliakova H. P., Yakovlieva M. L. TRANSLATIONAL PECULIARITIES OF IT SLANG: SEMANTIC ASPECT 116

Moskalyov D. P., Kotsiuba O. O. A PARADIGM SHIFT IN CHINESE LITERATURE GENRE 新历史小说: FROM HISTORY TO POSTHISTORY 122

Moskaliuk O. V., Poliakova H. P., Pshoniak V. O. POSITIVE AND NEGATIVE EVALUATION: WAYS OF RENDERING 129

Naboka O. M., Matsera O. A., Shagala L. B. NEOLOGIZATION IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE AND WAYS OF ITS RENDERING 136

Ocheretna O. Yu. THE INTERACTION OF VERBAL AND NON-VERBAL COMPONENTS IN MODERN ENGLISH INTERNET DISCOURSE 142

Poliakova H. P. WAYS OF EXPRESSION AND RENDERING OF ASSOCIATIVE IRONY IN ENGLISH LITERARY TEXT 147

Prykhodchenko O. O. SPEECH ACT IN THE LIGHT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION 152

Prihodko G. I. COGNITIVE PARAMETERS OF THE INDEFITNESS CATEGORY 159

Serdeha R. L. FEATURES OF THE DESCRIPTION OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF LEXEMES IN THE DICTIONARY OF THE LANGUAGE OF UKRAINIAN FOLKLORE 166

Sydorenko Yu. I. PROPER NAMES IN FANTASY GENRE AND THEIR TRANSLATION 174

Tasmasys O. O. THE DEVELOPMENT OF A DETECTIVE STORY IN CULTURAL AND HISTORIC PERSPECTIVE 180

Tyshchenko O. V., Babelyuk O. A., Koliasa O. V. LANGUAGE MEANS OF REVEAVING THE CONCEPT OF SECURITY: CULTURAL ASPECT 186

Tyshchenko O. V., Vovk M. T., Bashynska A. O. FEATURES OF LEXICAL AND GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS TRANSLATION IN AUDIOVISUAL TEXT (BASED ON ENGLISH-LANGUAGE FILM TRANSLATIONS IN POLISH AND UKRAINIAN) 192

Tur O. M., Shabunina V. V. INTERASPECTUAL, INTERPARADIGMAL AND INTERDISCIPLINARY TERMINOLOGICAL SYSTEMS RESEARCH AREAS 202

Fedurko O. M. LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING GENDER IN THE ENGLISH LANGUAGE 207

Chura A. V. THEMATIC GROUP OF SOCIO-POLITICAL VOCABULARY "POSITION NAMES" IN UKRAINIAN BIBLE TRANSLATIONS OF 19TH–20TH CENTURIES 213

Shagala L. B. ABBREVIATIONS AND ACRONYMS IN ENGLISH TECHNICAL TEXTS: DIFFICULTIES IN TRANSLATION 222

Shcherbyna D. V. FORMAL PRINCIPLES FOR DISTINGUISHING BETWEEN INTERLINGUAL HOMONYMS AND PARONYMS AMONG FALSE FRIENDS 228

УДК 355:001.4[811.111+811.161.2]
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.1

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Бабій Ірина Володимирівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-5555-8314

Кучвара Лілія Богданівна
здобувачка
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
ORCID: 0009-0003-0979-2753

Наукове дослідження присвячено аналізу структурних характеристик військових термінів англійської та української мов. Актуальність дослідження зумовлена тим, що терміносистема військової сфери англійської та української мов набуває дедалі ширшого вжитку не лише серед фахівців цієї галузі, але й серед різних верств населення через постійні збройні конфлікти, військові агресії та терористичні акти на більшій частині земної кулі. Військова терміносистема постійно зазнає змін, що призводить до творення нових термінологічних одиниць, які потребують свого дослідження. Однією із найбільш вагомих причин, яка зумовила поповнення нової лексики в межах різних галузей, а зокрема й військової, є технічний прогрес у всіх сферах людської діяльності. Мета пропонованої наукової розвідки – описати та проаналізувати структурні моделі термінів військової галузі (однокомпонентні, двокомпонентні, трикомпонентні та багатокомпонентні терміни англійської та української мов); розглянути способом їх творення. Об'єктом дослідження є англомовні та україномовні терміни військової галузі. У роботі коротко подано теоретичний матеріал щодо структурних моделей термінологічних одиниць та наведено їх приклади. Усі досліджувані терміни української та англійської мов розподілено за їх компонентністю. Проаналізовано терміни-композити терміни-юкстапозити та терміни, в основі яких є один корінь. Також досліджено моделі термінів: N+N (іменник + іменник), A+N (прикметник + іменник), A+A+N (прикметник + прикметник + іменник), абревіація. Аналіз розглянутих термінолексем дозволив виявити найпродуктивніші моделі термінотворення в англійській та українській мовах. Структурний аналіз військової термінології обох мов свідчить про те, що двокомпонентна модель творення термінів переважає як в українській, так і в англійській мовах.

Ключові слова: *військова термінологія, модель термінотворення, українська мова, англійська мова.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Військова справа – це одна із найдавніших сфер діяльності людини, а історія людства – це історія воєн, збройних конфліктів, що вербалізувалось у систему військової термінологію визначальною рисою якої, як більшості терміносистем, є відкритий характер, оскільки у межах системи відбуваються постійні зміни, з'являються нові терміни, виходять з ужитку через втрату актуальності певних понять інші терміни. Поява нових видів озброєння потребує номінації, яка відбувається за структурними моделями та з використанням репертуару афіксів відповідної національної мови, що актуалізує потребу лінгвістичного осмислення (структурного, етимологічного) термінологічних неологізмів, їх лексикографічне опрацювання, кодифікацію та внормування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Військова лексика української та англійської мов завжди була в центрі уваги багатьох мовознавців та дослідників, які присвятили їй чи немалу кількість досліджень та наукових праць. Серед українських мовознавців, які займалися питаннями військової лексики, можна виділити таких: В. Горобець, Ф. Ткач, А. Бурячок, Л. Батюк та Р. Сидоренко та ін.

Поетапний розвиток української військової лексики викладено у монографії «Історія української мови. Лексика і фразеологія», авторами якої є В. Винник, В. Горобець, В. Карпова, Л. Коломієць, Л. Масенко, В. Німчук

та інші. В монографії з'ясовано шляхи формування військової лексики динаміку її розвитку в діахронії та синхронії (Винник та ін., 1983, с. 496). Комозитні терміни опрацьовано в наукових працях М. Богуцької, Л. Гончаренко, А. Бурячка, В. Овчаренка. Серед іноземних лінгвістів особливу увагу заслуговують праці T. E. Murray, A. Wilson, Michaels, а також дослідження M. Frane та I. Fabijanić, які описують абревіації в англійській військовій термінології.

Формулювання мети і завдань статті. Основна мета дослідження – здійснити структурний аналіз термінів військової термінології та виявити способи творення термінологічних одиниць англійської та української мов у військовій галузі. Дослідити, які моделі термінотворення є найбільш та найменш продуктивними в обох мовах.

Мета роботи передбачає розв'язання таких завдань:

1. Окреслити теоретичні засади дослідження англомовних та україномовних військових термінів.
3. Класифікувати терміни за компонентністю.
4. Проаналізувати структурні особливості досліджуваних термінів за способом їх творення (моделі термінотворення).

Предметом дослідження є структурна характеристика термінологічних одиниць військової галузі англійської та української військових терміносистем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військова термінологія визначає поняття, безпосередньо пов'язані з військовою справою (Лемешко, 2020, с. 56). Структурний аналіз досліджуваних термінів дозволяє згрупувати їх за кількістю компонентів на одно-, дво- та багатокомпонентні терміни. Однак компонентність термінів визначається не за зовнішньою формою терміна певної мови, а за його інтернаціональною внутрішньою формою. Таке твердження пояснює те, що однокомпонентним є той термін, який складається лише з однієї лексичної одиниці, відповідно багатокомпонентним є лише той термін, який складається з двох або більше лексичних одиниць. Отже, навіть якщо українським відповідником англійського однокомпонентного терміна є термін, який складається з двох чи більше елементів, то такий термін у будь-якому випадку вважається однокомпонентним згідно з його первинною формою в англійській мові.

У цій розвідвідці проаналізовано терміни обох мов, відібрані зі спеціалізованих україномовних військових підручників та англомовного словника військових термінів Dictionary of Military Terms by Richard Bowyer.

Структурний аналіз термінів засвідчив однокомпонентні терміни, які поділяємо на:

1. Терміни-композити – складні слова, утворені способом основоскладання (Пономаренко, 2017, с. 174). Серед досліджуваних термінів в англійській мові натрапляємо на поєднання двох іменникових основ, тобто «іменник + іменник» (N + N): *Airburst (Air + Burst), Airdrop (Air + Drop), Airfield (Air + Field), Checkpoint (Check + Point), Dogfight (Dog + Fight), Fieldcraft (Field + Craft), Gunboat (Gun + Boat), Flamethrower (Flame + Thrower), Roadblock (Road + Block), Seaplane (Sea + Plane), Shellfire (Shell + Fire), Shotgun (Shot + Gun), Starboard (Star + Board), Starstreak (Star + Streak), Thunderflash (Thunder + Flash), Troopship (Troop + Ship).*

Особливістю творення композитів в українській мові є поєднання двох твірних основ за допомогою єднальних голосних «о», «е» та «є». Такі терміни виникли на базі інтерфіксного сполучення взаємозалежних основ, тобто шляхом об'єднання в одне словесне ціле кореневих морфем за допомогою зазначених вище голосних літер (Ніколаєва, Фоміна, 2010). Проте структура досліджуваних термінів ілюструє, що інтерфікс «о» є одним із найпродуктивніших в цьому способі термінотворення: *Міномет («міна» + інтерфікс «о» + «мет» – корінь від дієслова «метати»), Кулемет («куля» + інтерфікс «е» + «мет» – корінь від дієслова «метати»), Боєприпаси («бойовий» + інтерфікс «є» + «припаси» – іменник), Військовополонений (військовий + інтерфікс «о» + «полонений – прикметник), Вогнемет («вогонь» + інтерфікс «е» + «мет» – корінь від дієслова «метати»), Гранатомет («граната» + інтерфікс «о» + «мет» – корінь від дієслова «метати»), Боєкомплект («бойовий» + інтерфікс «є» + «комплект» – іменник), Міношукач («міна» + сполучна голосна «о» + «шукач» – іменник), Світломаскування («світло» + «маскування» – віддієслівний іменник, який походить від дієслова «маскувати»).*

2. Терміни-юкстапозити – одиниці, що утворені внаслідок складання кількох окремих слів без сполучного голосного, прикметно, що обов'язковою ознакою їхнього оформлення є правопис через дефіс (Радомська, 2015, с. 2). Серед досліджуваних термінів англійської мови можна виділити такі: *Dive-bomber, Machine-gun, Sea-strike, Shell-scrape, Ski-jump, Tilt-switch, Torpedo-boat*. Серед українських військових термінів, утворених тим же способом термінотворення, фіксуємо лише кілька таких термінів: *Літак-амфібія, Міна-пастка, Капсуль-запальник*. Отож, можна стверджувати, що юкстапозитна модель творення в українській

військовій галузі є менш продуктивною, ніж композитна модель.

3. Терміни, в основі яких є один корінь. Серед англійських термінів такі утворення трапляються рідше, порівняно з попередніми способами термінотворення: *Catapult, Contingent, Dynamite, Flak, Flank, Siren, Tank, Artillery.* Аналіз українських термінів військової термінології такої ж структури засвідчує такі приклади: *Броня, Вибух, Міна, Ангар, Граната, Залп, Куля.* Отже, термінів такого типу в обох мовах чисельно менше, аніж термінів-композитів.

Прикметно, що терміни-композити і терміни-юкстапозити входять до складу двокомпонентних терміносполук англійської та української мов: *Anti-aircraft (Air + Craft) artillery, Aircraft (Air + Craft) carrier, Armoured bridgelayer (Bridge + Layer), Self-propelled anti-aircraft (Air + Craft) gun, Air-Land Battle, Fuel-air explosive; Мінометний («міна – іменник + інтерфікс «о» + «мет» – корінь від дієслова «метати») постріл, Радіоелектронна («радіо» – іменник + «електронний» – прикметник) протидія, Ескадрений міноносець («міна» + інтерфікс «о» + «носець» – корінь від дієслова «нести».*

Двокомпонентні терміни групуємо з огляду на морфологічний склад їх одиниць:

1. «Іменник + Іменник». «Опорним компонентом у таких субстантивних термінологічних одиницях виступає іменник у називному відмінку однини, а залежні терміноодиниці виражаються іменниками в родовому відмінку. Більше семантичне навантаження має термін-іменник у називному відмінку, який вказує на певні властивості, якість того, що виражено іменником у родовому відмінку» (Фецко, 2014): *Air cavalry, Air operation, Air raid, Air sentry, Area weapon, Artillery piece, Assault weapon, Bomb sight, Concentration area, Dispersal point, Drop tank, Echelon attack, Ejector seat, Evacuation procedure, Field fortification, Flak jacket, Flash eliminator, Flight deck, Force flow, Grenade launcher, Sea power, Grenade necklace, Hazard beacon, Radar seeker, Report line, Rifle company, Rocket launcher, Safety catch, Sea Sparrow, Sea Wolf, Security forces, Security zone, Service number, Shell shock, Shock action, Shock troops, Side arm, Signals intelligence, Snatch squad, Target acquisition.*

Серед досліджуваних термінологічних одиниць української мови моделі «Іменник + Іменник» зафіксовано такі утворення: *Сектор обстрілу, Точка наводки, Шкала прицілу, Рід військ, Війська зв'язку, Винищувач танків, Транспорт боєприпасів, Радіус дії, Сила віддачі, Купчастість стрільби, Ствол гармати, Наведення гармати, Тралення мін.*

2. «Прикметник + Іменник» (A + N). Така ад'єктивно-субстантивна модель на основі синтаксичного зв'язку узгодження побудована на родо-видовому зіставленні. «До терміна-іменника, що означає родове поняття, додають означення, яке конкретизує його значення» (Булик-Верхола, Теглівець, 2020, с. 9): *Adjusting fire, Aerial bombardment, Amphibious assault, Anti-personnel mine, Chemical attack, Chemical shell, Chemical weapon, Choking agent, Cooperative logistics, Defensive belt, Direct fire, Forward area, Friendly fire, Front line, Friendly forces, Frontal attack, Guided weapon, Defensive belt, Harassing fire, Indirect fire, Plastic Explosive, Remote control, Safe lane, Self-loading rifle, Self-propelled gun, Semi-automatic weapon, Shaping fire, Shared use, Small arms, Soft target, Spoiling attack, Standing army, Strategic bombing, Strong point, Tactical bombing, Telescopic sight.*

Аналіз українських військових термінів ад'єктивної моделі «Прикметник + Прикметник» засвідчив її високу продуктивність, що ілюструють численні приклади: *Кумулятивний снаряд, Методичний вогонь, Мінометний постріл, Освітлювальний снаряд, Основна гармата, Пряма наводка, Світловий орієнтир, Швидкий вогонь, Артилерійський снаряд, Протитанкова артилерія, Пускова установка, Важкий крейсер, Оптичний приціл, Вогневий наліт, Авіаційне озброєння, Бомбовий відсік, Лінійний корабель, Ескадрений міноносець, Десантний корабель, Наступальна операція, Повітряна розвідка, Повітряний вибух, Тилове забезпечення, Стратегічний бомбардувальник, Мертвий простір, Ударна хвиля, Вогневий вал, Масований вогонь, Вибухова речовина, Запалювальний снаряд, Пістолетний патрон, Протитанкова гармата, Станковий кулемет, Артилерійський постріл, Вогнева міць, Реактивна броня, Протикумулятивний екран, Композитна броня, Польова артилерія, Ракетний крейсер, Підводний човен, Бойова пружина, Патронна сумка, Протитанкова зброя, Штурмова гвинтівка, Ударний гелікоптер, Допоміжне судно, Речовий мішок, Холодна зброя, Холостий патрон, Понтонний парк, Розривний заряд, Берегова артилерія, Командний пункт, Унітарний патрон, Бойовий корабель, Польотна палуба, Сторожовий корабель, Бронебійний снаряд, Легка зброя, Патрульний літак, Безвідкатна гармата, Гумова куля, Бойова гвинтівка, Бойова машина.*

«Двокомпонентні військові словосполучення є ґрунтом для утворення багатокомпонентних назв (три, чотирикомпонентних та з більшою кількістю складових, що утворюються

шляхом додавання до двокомпонентного ще одного компонента, який деталізує поняття), до яких належать трикомпонентні словосполучення» (Литовченко, 2016, с. 119). З-поміж досліджуваних трикомпонентних термінів, було виявлено таку модель термінологічних одиниць:

1. «Прикметник + Прикметник + Іменник» (A + A + N): *Артилерійська інструментальна розвідка, Касетна бойова частина, Ядерна бойова частина, Авіаносна ударна група, Бойовий інформаційний пост.*

Зазначимо, що саме трикомпонентні терміни найчастіше є основою для термінологічних абревіатур. «Абревіатура – це скорочене складне слово (іменник), утворене з початкових звуків, назв початкових літер чи початкових частин слів, на основі яких твориться скорочення» (Сидоренко, Карбовська, 2004, с. 133). Здійснений аналіз дозволяє констатувати, що абревіація є досить продуктивним способом термінотворення в терміносистемах військової галузі як української, так і англійської мов. Абревіація дозволяє швидше та стисліше називати галузеві поняття. Особливо актуальним є використання термінів, утворених шляхом абревіації, під час бойових дій, коли у військових обмаль часу, а порозумітися потрібно швидко.

Ілюстративний матеріал засвідчив перевагу ініціального типу абревіатур (акронімів) – поєднання «ініціальних, тобто початкових літер чи звуків термінів» (Андріянова, 2019, с. 15): ***CEP*** *(Circular error probable) – модель «прикметник + іменник + прикметник»,* ***CAS*** *(Close air support) – модель «прикметник + іменник + іменник),* ***CAP*** *(Combat air patrol) – модель «іменник + іменник + іменник»,* ***CSAR*** *(combat search and rescue) – модель «іменник + дієслово + прийменник + дієслово»,* ***CVR (W)*** *(Combat vehicle reconnaissance wheeled) – модель «іменник + іменник + іменник + прикметник»,* ***EOD*** *(Explosive ordnance disposal) – модель «прикметник + іменник + іменник»,* ***EFP*** *(Explosively formed projectile) – модель «прислівник + прикметник + іменник»,* ***ERA*** *(Explosive reactive armour) – модель «прикметник + прикметник + іменник»,* ***FPF*** *(Final protective fire) – модель «прикметник + прикметник + іменник»,* ***ICM*** *(Improved conventional munition) – модель «прикметник + прикметник + іменник»,* ***IFV*** *(Infantry fighting vehicle) – модель «прикметник + прикметник + іменник».*

В українській мові абревіація також відзначається високою продуктивністю. Однак структура таких термінів відрізняється компонентністю та мотивуючим словосполученням. Саме тому в структурі деяких абревіатур виявлено скорочений компонент. Отже, серед українських термінів можна виділити такі приклади: *ПТРК (Протитанковий ракетний комплекс)* – модель «прикметник + прикметник + іменник». *Протитанковий* – це складний прикметник, який виступає скороченим компонентом: *ПТ – протитанковий; ППО (Протиповітряна оборона)* – модель «прикметник + іменник». *Протиповітряна* – це складний прикметник, який виступає скороченим компонентом. *ПП – протиповітряна; ПЧО (Протичовнова оборона)* – модель «прикметник + іменник». *Протичовнова* – це складний прикметник, який виступає скороченим компонентом. *ПЧ – протичовнова; БПЛА (Безпілотний літальний апарат)* – модель «прикметник + прикметник + іменник). *Безпілотний* – це складний прикметник, який виступає скороченим компонентом. *БП – безпілотний.*

Крім того, були зафіксовані такі ініціальні абревіатури:

- *АСКВ (автоматична система керування вогнем)* – модель «прикметник + іменник + іменник + іменник».
- *ЗРК (зенітно-ракетний комплекс)* – модель «прикметник + іменник». *Зенітно-ракетний* – це складний прикметник, утворений основоскладанням прикметника з прикметником.
- *КШМ (командно-штабна машина)* – модель «прикметник + іменник). *Командно-штабна* – це складний прикметник, утворений основоскладанням прикметника з прикметником.
- *САУ (самохідна артилерійська установка)* – модель «прикметник + прикметник + іменник». В даному випадку абревіація представлена ініціальним типом.
- *БРДМ (бойова розвідувально-дозорна машина)* – модель «прикметник + прикметник + іменник». *Розвідувально-дозорна* – це складний прикметник, утворений основоскладанням прикметника з прикметником.
- *ПЗРК (переносний зенітно-ракетний комплекс)* – модель «прикметник + прикметник + іменник». *Зенітно-ракетний* – це складний прикметник, утворений основоскладанням прикметника з прикметником.
- *РСЗВ (реактивна система залпового вогню)* – модель «прикметник + іменник + прикметник + іменник».
- *БМП (Бойова машина піхоти)* – модель «прикметник + іменник + іменник».

Аналіз абревіатур обох мов ілюструє, що в англійській та українській мовах переважають абревіатури ініціального типу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Військова термінологія англійської та української мов постійно поповнюється новими термінами та терміносполуками. За результатами аналізу відібраних українських та англійських військових термінів були виявлені одно-, дво- та трикомпонентні структури. В однокомпонентних термінах вагоме місце посідають терміни-композити. Аналіз двокомпонентних структур засвідчив, що для сучасної військової терміносистеми обох мов найчастотнішими є терміносполуки, утворені за моделями «Іменник + Іменник» та «Прикметник + Іменник». Високою продуктивністю відзначаються терміни-абревіатури ініціального типу, основою для яких послужили трикомпонетні терміносполуки. Результати дослідження дозволяють визначити напрями подальшого структурного аналізу військової термінології у компаративному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріянова О. Я. Особливості абревіації як способу словотвору в сучасній українській військовій термінології. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика».* 2019. № 37. С. 12–17.

2. Булик-Верхола С. З., Теглівець Ю. В. Аналітичний спосіб творення музичних термінів української мови. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2020. Т. 31 (70), № 1. С. 8–12.

3. Винник В. О., Горобець В. Й., Карпова В. Л. та ін. Історія української мови: лексика і фразеологія: монографія. Київ : Наук. думка, 1983. 743 с.

4. Лемешко О. Структурні характеристики англомовних військових термінів. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип. 27, том 3, 2020. С. 55–59.

5. Литовченко І. О. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія / відп. ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2016. 205 с.

6. Ніколаєва А., Фоміна Л. Специфіка творення термінів-композитів та юкстапозитів у терміносистемі програмування, комп'ютерних мереж і захисту інформації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2010. № 675. С. 38–41. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-675-2010/specyfika-tvorennya-terminiv-kompozytiv-ta

7. Пономаренко С. Сучасна українська мова: Морфеміка. Дериватологія. Морфонологія: навч. посіб. / відп. ред. О. В. Крутоголова. Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 300 с.

8. Радомська Л. А. Вивчення обсягу поняття «юкстапозит» у сучасному мовознавстві. *Методичні студії: зб. наук.-метод. праць.* Вінниця : ДонНУ, 2015. № 4. С. 249–260.

9. Сидоренко Л. М., Карбовська О. І. Абревіація – постійний процес утворення нових слів. *Наукові записки: збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. № LV (55): педагогічні та історичні науки. С. 132–139.

10. Фецко І. М. Структурні моделі складених термінів із компонентом «музей». Львів, 2014. URL: http://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-791-2014/strukturni-modeli-skladenyh-terminiv-iz-komponentom 21

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Балабін В. В., Лісовський В. М., Чернишов О. О. Основи військового перекладу (англійська мова): підручник / за ред. В. В. Балабіна. Київ : Логос, 2008. 586 с.

2. Литовченко І. О. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія / відп. ред. Ж.В. Колоїз. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2016. 205 с.

3. Лісовський В. М. Військово-технічний переклад (англійська мова): підручник / за ред. В. В. Балабіна. Київ : ВІКНУ, 2009. 950 с.

4. Пушкарьов Ю. І., Дерев'янчук А. Й., Вакал А. О. Основи будови та експлуатації самохідних протитанкових ракетних комплексів: навч. посіб. Суми : Сум. держ. ун-т, 2016. 348 с.

5. Трофименко П. Є., Демидко Л. С., Вакал А. О., Латін С. П., Сорокоумов Г. В., Панченко О. В., Семененко В. В. Бойова робота гарматної обслуги: навч. посіб. Суми : Сум. держ. ун-т, 2016. 206 с.

6. Трофименко П. Є. Бойова робота артилерійських вогневих підрозділів: підручник. Суми : Сум. держ. ун-т, 2016. 231 с.

7. Bowyer R. Dictionary of Military Terms (Dictionary). 3rd ed. London: Bloomsbury Publishing PLC, 2004. 264 p. URL: https://studfile.net/preview/393931/

REFERENCES

1. Andriianova, O. Ya. (2019). Osoblyvosti abreviatsii yak sposobu slovotvoru v suchasnii ukrainskii viiskovii terminolohii [Features of abbreviation as a way of word formation in modern Ukrainian military terminology]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia "Linhvistyka".* № 37. S. 12–17. [in Ukrainian]

2. Bulyk-Verkhola, S. Z., Tehlivets, Yu. V. (2020). Analitychnyi sposib tvorennia muzychnykh terminiv ukrainskoi movy [An analytical method of creating musical terms in the Ukrainian language]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii.* T. 31 (70), № 1. S. 8–12. [in Ukrainian]

3. Vynnyk, V. O., Horobets, V. Y., Karpova, V. L. ta in. (1983). Istoriia ukrainskoi movy: leksyka i frazeolohiia [History of the Ukrainian language: vocabulary and phraseology]: monohrafiia. Kyiv : Nauk. dumka. 743 s. [in Ukrainian]

4. Lemeshko, O. (2020). Strukturni kharakterystyky anhlomovnykh viiskovykh terminiv [Structural features of English military terms]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk.* Vyp. 27, tom 3. S. 55–59. [in Ukrainian]

5. Lytovchenko, I. O. (2016). Dynamichni protsesy u viiskovii leksytsi ukrainskoi movy (nazvy zbroi, amunitsii, sporud) [Dynamic processes in the military vocabulary of the Ukrainian language (names of weapons, ammunition, structures)]: monohrafiia / vidp. red. Zh.V. Koloiz. Kryvyi Rih : Vyd. R. A. Kozlov. 205 s. [in Ukrainian]

6. Nikolaieva, A., Fomina, L. (2010). Spetsyfika tvorennia terminiv-kompozytiv ta yukstapozytiv u terminosystemi prohramuvannia, komp'iuternykh merezh i zakhystu informatsii [The specifics of creating composite terms and juxtapositions in the terminology system of programming, computer networks and information security.]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriia "Problemy ukrainskoi terminolohii".* № 675. S. 38–41. URL: https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-675-2010/specyfika-tvorennya-terminiv-kompozytiv-ta [in Ukrainian]

7. Ponomarenko, S. (2017). Suchasna ukrainska mova: Morfemika. Deryvatolohiia. Morfonolohiia [Modern Ukrainian language: Morphemics. Derivatology. Morphonology]: navch. posib. / vidp. red. O. V. Krutoholova. Mykolaiv : ChNU im. Petra Mohyly. 300 s. [in Ukrainian]

8. Radomska, L. A. (2015). Vyvchennia obsiahu poniattia "iukstapozyt" u suchasnomu movoznavstvi [Studying the scope of the concept of "juxtaposition" in modern linguistics]. *Metodychni studiii: zb. nauk.-metod. prats.* Vinnytsia : DonNU. № 4. S. 249–260. [in Ukrainian]

9. Sydorenko, L. M., Karbovska, O. I. (2004). Abreviatsiia – postiinyi protses utvorennia novykh sliv [Abbreviation is a constant process of forming new words]. *Naukovi zapysky: zbirnyk naukovykh statei Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova.* Kyiv : NPU imeni M. P. Drahomanova. № LV (55): pedahohichni ta istorychni nauky. S. 132–139. [in Ukrainian]

10. Fetsko, I. M. (2014). Strukturni modeli skladenyx terminiv iz komponentom "muzei" [Structural models of composite terms with the "museum" component]. Lviv. URL: http://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-791-2014/strukturni-modeli-skladenyh-terminiv-iz-komponentom 21 [in Ukrainian]

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Balabin V. V., Lisovskyi V. M., Chernyshov O. O. (2008). Osnovy viiskovoho perekladu (anhliiska mova) [Basics of military translation (English)]: pidruchnyk / za red. V. V. Balabina. Kyiv : Lohos. 586 s. [in Ukrainian]

2. Lytovchenko I. O. (2016). Dynamichni protsesy u viiskovii leksytsi ukrainskoi movy (nazvy zbroi, amunitsii, sporud) [Dynamic processes in the military vocabulary of the Ukrainian language (names of weapons, ammunition, structures)]: monohrafiia / vidp. red. Zh.V. Koloiz. Kryvyi Rih : Vyd. R. A. Kozlov. 205 s. [in Ukrainian]

3. Lisovskyi V. M. (2009). Viiskovo-tekhnichnyi pereklad (anhliiska mova) [Military and technical translation (English)]: pidruchnyk / za red. V. V. Balabina. Kyiv : VIKNU. 950 s. [in Ukrainian]

4. Pushkarov Yu. I., Derevianchuk A. Y., Vakal A. O. (2016). Osnovy budovy ta ekspluatatsii samokhidnykh protytankovykh raketnykh kompleksiv [Fundamentals of construction and operation of self-propelled anti-tank missile systems]: navch. posib. Sumy : Sum. derzh. un-t. 348 s. [in Ukrainian]

5. Trofymenko P. Ye., Demydko L. S., Vakal A. O., Latin S. P., Sorokoumov H. V., Panchenko O. V., Semenenko V. V. (2016). Boiova robota harmatnoi obsluhy [Combat work of the gun crew]: navch. posib. Sumy : Sum. derzh. un-t. 206 s. [in Ukrainian]

6. Trofymenko P. Ye. (2016). Boiova robota artyleriiskykh vohnevykh pidrozdiliv [Combat work of artillery firing units]: pidruchnyk. Sumy : Sum. derzh. un-t. 231 s. [in Ukrainian]

7. Bowyer R. (2004). Dictionary of Military Terms (Dictionary). 3rd ed. London : Bloomsbury Publishing PLC. 264 p. URL: https://studfile.net/preview/393931/ [in English]

STRUCTURAL ANALYSIS OF MILITARY TERMS IN ENGLISH AND UKRAINIAN

Babii Iryna Volodymyrivna
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies and Intercultural Communication
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5555-8314

Kuchvara Liliia Bohdanivna
Student at the Department of English Philology
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine
ORCID: 0009-0003-0979-2753

The research is devoted to the analysis of the structural characteristics of military terms in the English and Ukrainian languages. The relevance of the study is due to the fact that the terminology of the military sphere in English and Ukrainian is becoming more and more widely used not only among specialists in this field, but also among different segments of the population due to constant armed conflicts, military aggression and terrorist acts in most parts of the world. The military terminology system is constantly changing, which leads to the creation of new terminological units that require research. One of the most important reasons for the replenishment of new vocabulary within various fields, including the military, is technological progress in all spheres of human activity. The purpose of the proposed research is to describe and analyse the structural models of military terms (one-component, two-component, three-component and multi-component terms in English and Ukrainian); to consider the ways of their creation. The object of the study is English and Ukrainian military terms. The paper briefly presents theoretical material on the structural models of terminological units and provides examples of them. All the studied terms of the Ukrainian and English languages are divided according to their components. The article examines composite terms, juxtaposition terms, and terms based on a single root. The following term models have also been studied: N+N (noun + noun), A+N (adjective + noun), A+A+N (adjective + adjective + noun), and abbreviation. The analysis of the considered terminological lexemes allowed us to identify the most productive models of term formation in English and Ukrainian. The structural analysis of military terminology in both languages shows that the two-component model of term formation prevails in both Ukrainian and English.

Keywords: *military terminology, model of term formation, Ukrainian language, English language.*

УДК 81'25'27 (045)
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.2

АФІКСАЛЬНІ СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Бабій Ірина Володимирівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-5555-8314

Терех Тетяна Михайлівна
здобувачка
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
ORCID: 0009-0000-8763-6498

Революція у військовій справі, постійна розробка сучасніших видів озброєння та інноваційних військових концепцій призводить до появи нової військової термінології в англійській та українських мовах. На сучасному етапі розвитку лексико-тематична група «Вибухова зброя» є відкритою, динамічною та гетерогенною лексико-семантичною системою, яка в умовах війни має вагоме лінгвокультурне та інформаційне значення. Статтю присвячено дослідженню термінологічних найменувань на позначення вибухової зброї, які з'явилися в сучасній англійській і українській мовах шляхом афіксації в кінці XX – на початку XXI ст. Метою цієї статті є аналіз афіксальних способів словотворення та виявлення найбільш продуктивних морфем у військовій термінології англійської та української мов в галузі вибухово небезпечних пристроїв. Охарактеризовано поняття «афіксації» у термінотворенні; проаналізовано види афіксального способу творення слів та особливості їх вживання в досліджуваній терміносистемі. Відзначено, що терміни на позначення вибухової зброї загалом пристосувалися до систем англійської та української мов, отримавши загальноприйняті словотвірні афікси. Встановлено, які префікси та суфікси є найбільш продуктивними для досліджуваної терміносистеми. Відзначено, що при утворенні нових військових термінів слід зважати на відтінки значень, які мають ті чи інші афікси англійської та української мов. Наведено приклади іменників та прикметників на позначення вибухової зброї, які в порівнюваних мовах отримують нові префікси та суфікси. Встановлено, що український та англійський словники військової термінології продовжують поповнюватися за допомогою афіксальних способів словотворення. Отже, афіксація виявилася одним із найпродуктивніших способів творення термінів в галузі військової сфери та вибухово-небезпечної зброї зокрема.

Ключові слова: *афіксація, суфікс, префікс, вибухово-небезпечна зброя, військова термінологія, англійська мова, українська мова.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Така сфера життя суспільства як безпека та оборона не могла залишитися поза впливом фактору розвитку новітніх технологій. Прискорення технічного прогресу ставить на службу війні все нові відкриття та винаходи. А це, своєю чергою, спричиняє появу нової військової термінології та вносить істотні зміни в лінгвістичну модель світу.

Ці зміни полягають насамперед у тому, що нині переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика (терміни та номенклатурні назви), причому ця величина має тенденцію до зростання (Клименко, 1998, с. 5). Тому цілком природнім є те, що одночасно з появою нових термінів, починається активна лінгвістична робота над ними.

Особливої ваги є дослідження військової термінології набуває не тільки через запровадження новітніх технологій у цю сферу, але й тому, що останнім часом військова лексика заполонила й інші сфери суспільного життя, оскільки нові конфлікти, локальні війни та боротьба з тероризмом сьогодні в центрі суспільної уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Галузева термінологія є відкритою системою, яка постійно оновлюється й потребує різноаспектних студій, зокрема, етимологічного, дереваційного анлізу, з'ясування шляхів поповнення терміносистем, їх кодифікації та унормування, укладання термінологічних словників. Окремим аспектом дослідження є зіставне вивчення термінів, що дозволяє «виявити в досліджуваних

мовах схожі й відмінні ознаки, знайти універсальні та унікальні явища» (Павлова, 2018, С.15–19). Загальними питаннями термінології займалися А. Бурячок, В. Даниленко, Т. Панько, Л. Симоненко, Н. Родзевич. Словотвірну структуру та дереваційні процеси в термінології східнослов'янських мов розглядали А. Бурячок, Н. Родзевич. Проблемам зіставного вивчення термінів окремих галузей присвячені праці С. Кришталь, О. Павлової, Л. Рогач, О. Старченко та ін.

Роботу над військовою термінологією здійснювали Д. Василенко, Ю. Зацний, В. Балабін. На думку Д. Василенка, соціолінгвістичний аналіз англомовних військових лінгвальних інновацій кінця XX – початку XXI століття дає можливість дійти до певних висновків щодо тенденцій розвитку сучасного військового лексикону та соціальних чинників, які впливають на утворення нових лексичних одиниць: виникнення військових неологізмів пов'язане передусім з революцією у військовій справі, яка супроводжується розробкою інноваційних технологій, нових військових концепцій, програм озброєння, а також намаганням зробити прорив у використанні військової сили у всіх сферах збройної боротьби (Василенко, 2008, с. 120). Серед іноземних досліджень на увагу заслуговують передусім праці P. Dickson та C. Fries.

Актуальність дослідження. Стрімкий розвиток військової сфери, численні воєнні конфлікти знаходить своє відображення на вербальному рівні, що потребує комплексного дослідження шляхів і способів появи найменувань у цій сфері. З огляду на повномасштабну війну в Україні особливої актуальності набуває дослідження термінолексем на позначення вибухово-небезпечної зброї, адже значна частина України зазнає ракетних обстрілів, артобстрілів, близько 30 % території нашої держави заміновано. Це спонукало українських військових до активної співпраці з британськими та американськими фахівцями у цій царині, що потребує також лінгвістичного осмислення та дереваційного аналізу вибухової термінології.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження полягає в тому, щоб здійснити структурний аналіз термінів в галузі вибухово небезпечних пристороїв, з'ясувати які афікси є найбільш продуктивними для утворення нової термінології; виявити особливості формування термінів вибухово небезпечної зброї; з'ясувати основні тенденції розвитку військової лексичної підсистеми української та англійської мов на прикладі номенів вибухових пристроїв.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

1. З'ясувати найбільш продуктивні афіксальні способи словотворення.

2. Визначити репертуар афіксів для творення нових термінів на позначення вибухово-небезпечних пристроїв в українській та англійській мовах та їх продуктивність.

Об'єктом дослідження є термінологічна лексика англійської та української мов, що позначає процеси, явища та предмети, які стосуються вибухово небезпечної зброї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Афіксальне термінотворення – це один із провідних і продуктивних способів утворення спеціальних назв різних галузей науки і техніки в різних національних мовах (Павлова, 2011, с. 137), яке передбачає приєднання однієї чи більше афіксальних морфем до кореневої «за певними словотворчими моделями, правилами, тенденціями, що існують у певній мові на різних етапах її розвитку» (Ковалик, 1961, с. 19). Створення термінів у різних національних термінологіях відбувається за єдиними із загальнолітературною мовою моделями і за допомогою єдиних із загальновживаною мовою афіксами, тому що термінологічне словотворення базується на єдиних для всієї мови закономірностях морфологічного словотворення. Така тенденція використання загальнолітературних словотвірних моделей і загальноприйнятих словотвірних афіксів при створенні похідних термінів характерна для більшості сучасних національних термінологій (Панько, 1994, с. 137).

Українська та англійська мови знаходять ресурси для поповнення лексики військової справи переважно в межах власних систем, зокрема, за допомогою словотвірної деривації. Афіксація виступає у трьох різновидах: суфіксальному, префіксальному та префіксально-суфіксальному.

Найпоширенішим афіксальним засобом словотвору лексики на позначення вибухової зброї в англійській та українських мовах і є суфіксація. При цьому загальнолітературні словотвірні моделі, як правило, частково модифікуються, пристосовуючись до специфічних властивостей практичного термінотворення, що сприяє їх більш чіткій і суворій семантичній спеціалізації.

Наявність великої кількості суфіксів із спеціальним значенням надає широкі можливості для створення семантично єдиних одиниць номінацій, які вигідно відрізняються своєю короткістю і зручністю в практичному застосуванні (Панько, 1994, с. 142).

Для цього дослідження була вибрана термінологія на позначення вибухових пристроїв з підручників В. Балабіна, В. Лісовського, О. Чернишова про основи військового перекладу та військово-технічний переклад. Щодо іноземних видань джерелами стали такі праці, як: Improvised Explosive Devices та Dictionary of military terms.

Одним з найродуктивніших суфіксів для лексики військової сфери в англійській мові можна вважати словотворчий суфікс германського походження ***-ing***. Цей суфікс часто використовується для утворення іменників від дієслівних основ: *Arm**ing**; Blast**ing** Cap; Bound**ing** Mine; Burn**ing** Ground; Conduct**ing** Composition; Detonat**ing** Cord; Fir**ing** Device; Float**ing** Mine.* Варто зазначити, що цей суфікс, як правило, приєднується до дієслова, утворюючи іменник, що позначає дію чи процес. Номінації вибухових пристроїв англійської мови, утворені за допомогою цього суфікса, вербалізують поняття на позначення дії, стану, процесу, або результату.

Також поширеними є терміни із суфіксом германського походження ***-er***: *Boos**ter**; Bunker Bus**ter**; Clus**ter** Bomb; Daisy Cut**ter**; Plat**ter** Charge* або його різновиду ***-or***: *Anti-Arm**or**.* Слова із цією морфемою також, зазвичай, поєднюються з іменниками.

Досить часто серед термінів трапляються й прикметники з словотворчим суфіксом ***-ed***, який передає значення «підпадати під вплив», «мати певні характеристики, форму» і має відтінок пасивного стану. Він додається до дієслів та іменників: *Camouflag**ed** Device; Improvis**ed** Bomb; Shap**ed** Charge; Unguid**ed** Bomb*.

Не менш поширеним є суфікс ***-tion***: *Conducting Composi**tion**; Fragmenta**tion** Grenade/Mine; Obstacle Crea**tion**; Penetra**tion** Bomb;* або його різновид ***-sion***: *Concus**sion** Grenade.* Ці форманти запозичені з французької мови, тому мають обмежену валентність, позначаючи дію, стан або абстрактні поняття.

Словотвірний аналіз термінів в галузі вибухової зброї дозволив зафіксувати інші суфікси, як-от:

- ***-al***: *Chemic**al** Bomb/Mine; Commerci**al** Explosive; Nav**al** Mine;*
- ***-ic***: *Atom**ic** Bomb; Plast**ic** Bomb/Explosive; Electromagnet**ic** Bomb*;
- ***-ive***: *Binary/Cast/Plastic Explos**ive**; Offen**sive** Grenade;*
- ***-y***: *Boob**y** Trap; Dais**y** Cutter; Dirt**y** Bomb.*

Виявлено також декілька термінів з іншими суфіксами ***-ure***, ***-ary***): *Anti-Infrastruct**ure** Bin**ary** Explosive.*

У сучасній українській мові афіксальний спосіб творення термінів вибухово небезпечної зброї теж є дуже продуктивним. Як і у будь-якій іншій сфері, у військовій термінології широко використовується суфіксальний спосіб словотворення. Найпоширенішим словотворчим суфіксом, який бере участь у створенні українських термінів на позначення вибухової зброї, є прикметниковий суфікс ***-н***: *Авіаці**йн**а бомба; Автомати́ч**н**ий гранатоме́т; Агітаці**йн**а авіабомба; Бактеріологіч**н**а авіабомба; Бетон**н**а бомба; Брун**н**а бомба; Вакуум**н**а бомба; Вибухонебезпеч**н**е середовище/предмет/залишки; Гранатомет**н**а граната; Диверсій**н**а міна; Добув**н**а міна; Жердин**н**а міна; Імітаці**йн**а авіабомба; Касет**н**а бомба; Контакт**н**а міна; Коригова**н**а бомба; Кумулятив**н**ий заряд/снаряд; Магніт**н**а міна; Мін**н**е поле; Мінномет**н**а міна; Міна наземн**а**; Недобув**н**а міна; Неконтакт**н**а міна; Об'єкт**н**а міна; Оборон**н**а граната; Осколково-фугас**н**а міна; Підлід**н**а міна; Практич**н**а авіабомба; Пробив**н**а бомба; Протиаеродром**н**а бомба; Протибункер**н**а бомба; Протигусенич**н**а міна; Протидесант**н**а міна; Протипіхот**н**а міна; Протитранспорт**н**а міна; Реакти́в**н**а грана́та; Руч**н**а граната; Саморобн**а** вибухівка/пристрій; Сейсмічн**а** бомба; Сфероконічн**а** міна; Тандем**н**ий боєприпас; Фугас**н**а міна/снаряд; Хімічн**а** бомба.*

Прикметно, що суфікс ***-н*** є ледь не у кожному терміні на позначення вибухової зброї. І це не дивно, адже за допомогою цього суфікса від іменникових і дієслівних основ утворено основний склад якісних і відносних прикметників української мови (Шаркань, 2022).

Серед номенів досліджуваної вибірки також часто зустрічається суфікс ***-ов***: *Вибух**ов**а мережа/речовини/загородження; Графіт**ов**а бомба; Дим**ов**а́ грана́та; Дим**ов**и́й снаря́д; Кер**ов**ана бомба; Кульк**ов**а бомба; Листівк**ов**а бомба; Газ**ов**а граната; Обер**тов**а бомба; Бензи́н**ов**а бо́мба; Гвинтівк**ов**а граната; Графіт**ов**а бомба; Мост**ов**а авіабомба; Осколк**ов**а міна/поле/снаряд; Протибор**тов**а міна; Протитанк**ов**а міна; Протичовн**ов**а авіабомба; Світлошум**ов**а граната.*

Також поширеним при словотворенні української термінології вибухових пристроїв є суфікс ***-льн***: *Електрокороти**льн**а бомба; Запа́люва**льн**ий снаря́д/бомба; Освітлюва**льн**ий снаря́д; Наступа**льн**а граната; Підство́**льн**ий гранатоме́т; Патрон запалюва**льн**ий; Сигнальна міна,* який може означати знаряддя дії (інструмент, механізм, прилад), ознаку (якість, властивість) чи місце (Клименко, 1998, с. 215).

Крім того, при аналізі української термінології в галузі вибухової зброї були виявлені такі суфікси:

• ***-енн***, ***-инн***: *Вибухові загороджен**ня**; Глиб**инн**а бомба;*

• ***-ан***: *Керов**ан**а бомба; Незнешкоджув**ан**а міна;*

• ***-ськ***: *Артилерій**ськ**а граната/снаряд; Мор**ськ**á мі́на;*

• ***-ич***: *Автомат**и́ч**ний гранатоме́т;*

• ***-юч***: *Вистрибу**юч**а міна; Вільнопада**юч**а бомба; Ініці**юч**ий пристрій.*

Поряд із суфіксацією терміни в галузі вибухової зброї утворюються шляхом префіксації, при цьому у деривації беруть участь як питомі, так і чужомовні (здебільшого грецькі та латинські) префікси. На відміну від суфіксальних морфем, префікси «не впливають на належність слова до будь-якого лексико-граматичного класу» (Арбекова, 1977, с. 123). Оскільки префікс рідко змінює граматичний характер слова, тому твірне та похідне слово, зокрема, у військовому вокабулярі, належать до однієї частини мови. Лексико-семантичне навантаження префікса визначається способом передачі основі відтінку значення, що відбиває спосіб дії, місце, час, ступінь її завершення тощо (Мостовий, 1993, с. 14).

Продуктивним виявився префікс грецького походження ***anti-***, який має значення «проти», «на противагу»: ***Anti-****Aircraft;* ***Anti-****Armor;* ***Anti-****Infrastructure;* ***Anti-****Maritime;* ***Anti****personnel;* ***Anti-****Tank Grenade;* ***Anti-****Vehicle.* В англійських термінах він найчастіше трапляється у складі іменникових та прикметникових лексемах.

Такі синонімічні префікси, як ***mega-***, ***super-*** в англійських термінах в галузі вибухових пристроїв позначають ступінь важливості того чи іншого поняття, а також розрізняють його за ступенем надзвичайності: ***Super****bomb;* ***Mega****ton Bomb.* Похідні слова з цими елементами можна певною мірою об'єднати у семантичну групу «дуже, понад, надзвичайно вважливий».

Префіксація в англійській мові серед термінології вибухових пристроїв представлена лексичними одиницями, утвореними за допомогою інших префіксів: ***Bi***nary Explosive (***bi-***), ***Micro***wave Bomb (***micro-***), ***Re***mote-Control Bomb (***re-***).

Серед українських термінів на позначення вибухової зброї багато лексем утворено за допомогою іншомовного префіксу ***проти-***, що означає протилежність, протидію, ворожість, заміну (аналогічне значення, як у префікса ***anti-***, який є продуктивним у творенні термінів військової лексики англійської мови, про яку згадувалось вище): ***Проти****аеродромна бомба;* ***Проти****бортова міна;* ***Проти****бункерна бомба;* ***Проти****гусенична міна;* ***Проти****десантна міна;* ***Проти****днищева міна;* ***Проти****піхотна міна;* ***Проти****танкова міна;* ***Проти****транспортна;* ***Проти****човнова авіабомба.*

Також аналіз української термінології в галузі вибухової зброї засвідчив такі префікси:

• ***само-***: ***Само****робний пристрій;* ***Само****робна вибухівка*

• ***не-***: ***Не****добувна міна;* ***Не****знешкоджувана міна;* ***Не****контактна міна;*

• ***під-***: ***Під****лідна міна;* ***Під****ство́льний гранатоме́т.*

Префіксально-суфіксальний спосіб творення слів характеризується двобічним ускладненням твірної основи – одночасним приєднанням двох афіксів – префікса і суфікса, які мають різне смислове навантаження (Микитюк, 2010, с. 100). Серед англійської термінології в галузі вибухової зброї натрапляємо на такий приклад: ***Un****guided* Bomb (***un-***) + (***-ed***). А в українській мові більшість термінів, що мають той чи інший префікс, також обов'язково містять суфікси, отже, всі вони утворенні префіксально-суфіксальним способом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Терміни на позначення вибухово небезпечної зброї в українській та англійській мовах є відкритою та складною системою, яка постійно поповнюється новими лексемами, що побутують не лише у професійній сфері, а й проникають у повсякденне мовлення.

Здійснений структурний аналіз дозволяє констатувати, що майже всі зафіксовані терміни досліджуваної сфери, творяться за допомогою способів і моделей, властивих загальнолітературній мові. Найпродуктивнішим способом деривації виявися морфологічний. В англійської мові найбільшою продуктивністю відзначаються префікси ***anti-***, ***mega-***, ***super-***, та суфікси ***-ing***, ***-er***, ***-ed***, ***-tion***, тоді як в українській мові зауважуємо високу продуктивність суфіксів ***-н***, ***-ов***, ***-льн*** та префіксів ***проти-***, ***само-***.

Структурний аналіз термінів дозволив з'ясувати основні тенденції розвитку терміносистеми вибухово небезпечної зброї в українській та англійській мовах на сучасному етапі. Перспективи дослідження вбачаємо в зіставному вивченні способів термінотворення із залученням термінологічного матеріалу інших європейських мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арбекова Т. І. Лексикологія англійської мови. 1977. 240 с.
2. Василенко Д. В. Розвиток словникового складу англійської мови військової сфери XX – початку XXI століття. Запоріжжя, 2008. 237 с.
3. Клименко Н. Ф. Словник афіксальних морфем української мови. Київ, 1998. 440 с.
4. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1961. 83 с.
5. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови: підручник для студентів ін-тів і фак. іноземної мови. Харків, 1993. 341 с.
6. Микитюк О. Р. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма. Львів : Нац. ун. Львівська політехніка, 2010. 440 с.
7. Павлова О. І. Основи термінознавства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Рівне : Волинські обереги, 2011. 200 с.
8. Панько Т. І. Українське термінознавство. Львів: Світ, 1994.
9. Павлова О. І. Українське зіставне термінознавство: сучасний стан і перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2018. № 890.
10. Шаркань В. Освітня платформа Dyskurs: Прикметникові та дієприкметникові суфікси, 2022. URL: https://dyskurs.net/prykmetnykovi-ta-diieprykmetnykovi-sufiksy/

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Балабін В. В., Лісовський В. М., Чернишов О. О. Основи військового перекладу (Англійська мова). Київ, 2008. 588 с.
2. Лісовський В. М. Військово-технічний переклад (Англійська мова). Київ, 2009. 950 с.
3. Collins dictionary: Free online dictionary, thesaurus and reference materials, 2022. Режим доступу: https://www.collinsdictionary.com/
4. Improvised Explosive Devices. New York, United States. 65 p. URL: https://unmas.org/sites/default/files/unmas_ied_lexicon_0.pdf
5. Richard Bowyer Dictionary of military terms, 3rd edition. London, 2007. 289 c.

REFERENCES

1. Arbekova, T. I. (1977). Leksykolohiia anhliiskoi movy [Lexicology of the English language]. 240 c. [in Ukrainian]
2. Vasylenko, D. V. (2008). Rozvytok slovnykovoho skladu anhliiskoi movy viiskovoi sfery XX – pochatku XXI stolittia [The development of the vocabulary of the English language in the military sphere of the 20th – the beginning of the 21st century]. Zaporizhzhia. 237 s. [in Ukrainian]
3. Klymenko, N. F. (1998). Slovnyk afiksalnyx morfem ukrainskoi movy [Dictionary of affixal morphemes of the Ukrainian language]. Kyiv. 440 s. [in Ukrainian]
4. Kovalyk, I. I. (1961). Vchennia pro slovotvir [The doctrine of word formation]. L. : Vyd-vo Lvivskoho un-tu. 83 s. [in Ukrainian]
5. Mostovyi, M. I. (1993). Leksykolohiia anhliiskoi movy [Lexicology of the English language]: pidruchnyk dlia studentiv in-tiv i fak. inozemnoi movy. Xarkiv. 341 s. [in Ukrainian]
6. Mykytiuk, O. R. (2010). Suchasna ukrainska mova: samobutnist, systema, norma [Modern Ukrainian language: identity, system, norm]. Lviv : Nats. un. Lvivska politexnika. 440 s. [in Ukrainian]
7. Pavlova, O. I. (2011). Osnovy terminoznavstva [Basics of terminology]: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyx navchalnyx zakladiv. Rivne : Volynski oberehy. 200 s. [in Ukrainian]
8. Panko, T. I. (1994). Ukrainske terminoznavstvo [Ukrainian terminology]. Lviv : Svit. [in Ukrainian]
9. Pavlova, O. I. (2018). Ukrainske zistavne terminoznavstvo: suchasnyi stan i perspektyvy [Ukrainian comparative terminology: current state and prospects]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriia "Problemy ukrainskoi terminolohii".* № 890. [in Ukrainian]
10. Sharkan, V. (2022). Osvitnia platforma Dyskurs: Prykmetnykovi ta diieprykmetnykovi sufiksy [Educational platform Dyskurs: Adjective and participle suffixes]. URL: https://dyskurs.net/prykmetnykovi-ta-diieprykmetnykovi-sufiksy/ [in Ukrainian]

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Balabin, V. V., Lisovskyi, V. M., Chernyshov, O. O. (2008). Osnovy viiskovoho perekladu (Anhliiska mova) [Basics of military translation (English)]. Kyiv. 588 s. [in Ukrainian]
2. Lisovskyi, V. M. (2009). Viiskovo-tekhnichnyi pereklad (Anhliiska mova) [Military-technical translation (English)]. Kyiv. 950 s. [in Ukrainian]

3. Collins dictionary: Free online dictionary, thesaurus and reference materials, 2022. URL: https://www.collinsdictionary.com/ [in English]

4. Improvised Explosive Devices. New York, United States. 65 p. URL: https://unmas.org/sites/default/files/unmas_ied_lexicon_0.pdf [in English]

5. Bowyer, R. (2004). Dictionary of military terms (Dictionary). 3rd ed. London : Bloomsbury Publishing PLC. 289 p. URL: https://studfile.net/preview/393931/ [in English]

AFFIXED WAYS OF WORD FORMATION IN MILITARY TERMINOLOGY IN ENGLISH AND UKRAINIAN

Babii Iryna Volodymyrivna
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies
and Intercultural Communication
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5555-8314

Terekh Tetiana Mykhailivna
Student at the Department of English Philology
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine
ORCID: 0009-0000-8763-6498

The revolution in military affairs, the constant development of modern weapons and innovative military concepts leads to the emergence of new military terminology in English and Ukrainian. At the present stage of development, the lexical and thematic group «Explosive Weapons» is open, dynamic and heterogeneous lexical-semantic system, which has a significant linguistic, cultural and informational significance in the conditions of war. The article is devoted to the study of the thermal terms for explosive weapons, which appeared in modern English and Ukrainian by means of affixation in the late twentieth and early twenty-first centuries. The purpose of this article is to analyze the affixation ways of word formation and to identify the most productive morphemes in the military terminology of English and Ukrainian in the field of explosive devices. The concept of «affixation» in term formation is characterized; the types of affixation method of word formation and the peculiarities of their use in the studied terminology are analyzed. It is noted that the terms for explosive weapons have generally adapted to the systems of the English and Ukrainian languages, having received generally accepted word affixes. It has been determined which prefixes and suffixes are the most productive for the studied terminology. It is noted that when creating new military terms, one should take into account the shades of meanings that certain affixes of the English and Ukrainian languages have. Examples of nouns and adjectives denoting explosive weapons are given, which in the compared languages receive new prefixes and suffixes. It is established that the Ukrainian and English dictionaries of military terminology continue to be replenished with the help of affixal methods of word formation. Thus, affixation has proved to be one of the most productive ways of creating terms in the military sphere and explosive weapons in particular.

Keywords: *affixation, suffix, prefix, explosive weapons, military terminology, English, Ukrainian.*

УДК 811.161.2' 373
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.3

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Барнич Іванна Іванівна
викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-0747-7202

Маланюк Марія Степанівна
старший викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-1290-0407

Змисла Софія Василівна
студентка 4 курсу кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
ORCID: 0009-0008-8755-196X

Аналіз зосереджений на вивченні тактико-медичних термінів, їх широкому значенні та перекладі з глосарія НАТО. Основна мета термінологічного аналізу тактичної медицини – публічно надати неспеціалістам певну наукову інформацію з цього питання, оскільки ця тема не мала великої популярності. Тактична медицина відіграє важливу роль у бойових умовах та екстремальних ситуаціях, де швидка та ефективна медична допомога може врятувати життя. Обговорено теоретичні особливості терміносистеми тактичної медицини. Досліджено семантичне наповнення словосполучень тактичної медицини, виявлено їх первинні лексико-семантичні угруповання та зв'язки. Проведено порівняльний аналіз термінологічного апарату тактичної медицини з медичною термінологією в цілому, що дозволило виявити спільні та відмінні елементи, а також встановити специфіку слів тактичної медицини. Суттєвим елементом також є фактичне використання концепцій тактичної медицини в навчанні та практичній діяльності медичних фіхівців. Досліджено структурно-семантичні характеристики тактичної медичної термінології. Виявлено найбільш вдалі шляхи розробки тактико-медичних термінологічних одиниць, описано особливості процедур формування професійної лексики. Продемонстровано структурні, словотвірні та семантичні характеристики сучасної медичної мови. На основі аналізу військово-медичної термінології та результатів спостережень встановлено, що як англійська, так і українська терміносистеми тактичної медицини є відкритою лексико-семантичною групою, яка постійно поповнюється неологізмами на позначення нових реалій, які виникають під час бойових дій, професійна та наукова діяльність спеціалістів індустрій даних. З'ясовано певні закономірності у формуванні сучасних слів, а також перспективи розвитку досліджуваної терміносистеми. Результати дослідження сприятимуть кращому розумінню термінологічного апарату тактичної медицини, а також сприятимуть удосконаленню освітніх програм і підготовки лікарів у цій галузі. Крім того, вони можуть бути використані для розробки нових процедур і технологій, спрямованих на підвищення ефективності тактичної медицини та надання високоякісної медичної допомоги в екстрених ситуаціях.

Ключові слова: *абревіація, семантика, словоскладання, суфіксація, тактична медицина, термін.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У міру розвитку суспільства з'являється нова термінологія в різних областях дослідження. Термінологія має вирішальне значення для збереження та передачі знань, оскільки вона несе більшу частину інформаційного навантаження. Мовознавці високо цінують структурно-семантичні якості слів, оскільки професійна лексика становить значну частину мовного фонду. Якщо розглядати мову як систему, ми можемо знайти безліч правил для ідей,

сформованих новими підходами до лексики та номінацій. Використання незрозумілих термінів у єдиній стандартній техніці позначення професійної термінології в певній науковій галузі. Багато лінгвістів висловлювали свої погляди на структурно-семантичний потенціал термінів. Мовознавці приділяють пильну увагу структурно-семантичним особливостям слів, оскільки професійна лексика становить більшу частину мовного фонду. Незважаючи на широкий спектр досліджень, присвячених структурним і семантичним властивостям слів, тактичні медичні терміни ще не були предметом окремого дослідження.

Актуальність дослідження. Знання англійської та української термінології є ключовим для ефективної комунікації та розуміння між фахівцями тактичної медицини з різних країн. У міжнародних операціях та спільних навчаннях важливо мати однакові терміни та розуміти їхню семантику для координації дій та збереження життя.

Формулювання мети і завдань статті. Вияв та аналіз термінів тактичної медицини та визначення їх структурно-семантичної характеристики. Досягнення поставленої мети вимагає виділення наступних завдань:

– надайти пояснення поточних термінологій та понять терміна;

– описати еволюцію та характеристики термінологічної системи у військовій та медичній сферах;

– охарактеризувати терміни як матеріал і як тему дослідження; провести структурно-семантичний аналіз одиниць вибірки.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб провести словотвірний аналіз англійської та української термінології з предмета тактичної медицини було зібрано вибірку з близько 260 проаналізованих мовних одиниць.

Сучасна англійська медична лексика є однією з найскладніших для сприйняття термінологічних систем. У ньому знаходяться тисячі слів і фраз. Для позначення однокомпонентних термінів використовуються словосполучення, утворені з однокореневих слів загальнолітературних мов, англійською та українською (Маланюк, 2022). Приклади однокомпонентної термінології тактичної медицини включають:

Назви, які містять лише одне слово та один корінь.

Серед англійських термінів зустрічаються такі приклади: *Circulation, Contusion, Destabilization, Disinfectant, Ethanol, Evacuation, Evacuee, Glare, Rescue, Spasm, Startle, Trauma, Triage, Unresponsive, Vertigo.*

Щодо українських термінів було знайдено такі однокомпонентні назви: *Дезінфекція, Деформація, Джгут, Забиття, Коагуляція, Мозоль, Перев'язка, Політравма, Поранений, Симптом, Тампонада, Турнікет, Хрускіт, Шпиталь.*

Назви-композити – утворення з двох або кількох слів, основ чи коренів, об'єднаних в одну лексичну одиницю, яка пишеться разом:

У англійській мові: *Battlefront (Battle + front)*, та в українській мові: Пневмоторакс *(Пневм + о + торакс).*

Також приклади композит зустрічаються і серед однієї з двох складових елементів двокомпонентних термінів.

Такі приклади було знайдено у вибірці: *Battlefield (Battle + field) surgery, Combat Lifesaver (Life + saver)*, та українською: *Вогнепальне (вогне + пальне) поранення, Гідрогелева (гідро + гелева) пов'язка*.

Назви-юкстапозити – це лексичні одиниці, які складаються з двох слів, основ чи коренів, об'єднаних в одному складному слові, яке пишеться через дефіз (Маланюк, 2022).

Приклад англійською: *Anti-toxin, Pill-pack,* також було знайдено лише один приклад українською: *Солдат-немедик*.

Також приклади юкстапозит зустрічаються і серед однієї з двох складових елементів двокомпонентних термінів.

Англійський приклад: *First-aid kit, Life-saving vehicle, Post-war reconstruction, Pycho-emotional stress.* Серед українських термінів було виділено: *Мінно-вибухова травма*.

Поміж юкстапозит англійських одиниць, які складаютьсь із тьох компонентних термінів можна виділити такі приклади: *Post-traumatic stress reaction, Self-contained breathing apparatus,* та у українських: *Гнійно-запальний процес шкіри, Серцево-легенева реанімація.*

Спосіб словоскладання. Словотвір – спосіб побудови слів, який поєднує дві або більше основних морфем.

Двохкомпонентні:

Модель N + N (Ім. + Ім.): *Anxiety disorder, Battlefield surgery, Blister agent, Body armour, Casualty decontamination, Combat Gauze, Damage assessment, Dose response, Extracting personnel, Field hospital, First-aid kit, Life-sustaining system, Radiation dose, Safety standards, Survival kit, Survival system; Ампутація кінцівки, Вивих суглоба, Відмирання тканин, Згортання крові, Картка пораненого, Огляд пораненого, Оніміння кінцівки, Ослаблення турнікета, Перелом кісток, Регенерація тканин, Травма шкіри, Циркуляція крові;*

Модель Adj. + N (Прикм. + Ім.): *Chronic effects, Emergency rescue, First response, Humanitarian aid, Life-saving vehicle, Medical evacuation, Positional asphyxia, Self presenters, Emergency Bandage, Анатомічна особливість, Вогнепальне поранення, Додатковий гемостатик, Евакуаційна стропа, Запалий язик, Мінно-вибухова травма, Осколкове поранення, Первинний огляд, Ранова порожнина, Траншейна стопа, Хвороботворна бактерія.*

Трьохкомпонентні:

Модель N + N + N (Ім. + Ім. + Ім.): *Combat stress reaction, Contamination control area, Damage control surgery, Health care support; Відрив фрагментів тіла, Місця накладання турнікета, Стабілізація стану потерпілого;*

Модель Adj. + N + N (Прикм. + Ім.+ Ім.): *Acute radiation dose, Chemical warfare agent, Emergency decontamination equipment, Post-traumatic stress reaction; Гнійно-запальний процес шкіри, Проникаючі пошкодження серця, Пульсуюча кров'ю рана, Туга перев'язка рани;*

Модель N + Adj. + N (Ім. + Прикм.+ Ім.): *Combat stress-related disorder; Ведення бойових дій, Гемостатик контактної дії, Іммобілізація пораненої кінцівки, Тампонада ранового каналу;*

Модель Adj. + Adj. + N (Прикм. + Прикм.+ Ім.): *Black psychological operation, Individual nuclear protection, Personal protective kit, Self-contained breathing apparatus, White psychological operation; Одноразова спиртова серветка, Перша невідкладна допомога, Нетканий гіпоалергенний пластир, Стабільне бокове положення;*

Модель Adj. + N + from + N (Прикм. +Ім. + з + Ім.): *Пульсуючий крововилив з рани, Фонтануючий крововилив з рани;*

Модель Adj. + and + Adj. + N: *Emotional and psychological effect, Medical and casualty facility.*

У військовій термінології спостерігається співіснування однокомпонентних, двокомпонентних, трикомпонентних й багатокомпонентних термінів. Застосування кожного з них має прикладне значення і зумовлене специфікою використання військової термінології (Кіндрись, 2021).

Суфіксальний спосіб. У свою чергу хотілося би поділитися прикладами афіксальних похідних слів українською та англійською мовами. Афіксація є одним із найпродуктивніших методів побудови слова як у звичайній англійській мові, так і в українській, а точніше у військової медицині (Маланюк, 2022). Цей підхід передбачає приєднання афіксів (префіксів і суфіксів) до основи для утворення слів.

Нижче наведено основні суфіксальні моделі та найбільш вдалі терміносистеми сучасної тактичної медицини:

Суфікс ***-ing*** використовується для утворення іменників від дієслів, що означають дію, результат дії, процес, матеріал, продукт: *Extract**ing** personnel, Life-sav**ing** vehicle, Life-sustain**ing** system, Protective cloth**ing**;*

Суфікси ***-er***, ***-ee*** вказуються на того, хто виконує певну дію, професію або ж інструмент [6]: *Anxiety disord**er**, Blist**er** agent, Combat Lifesav**er**, Self present**er**, Evacu**ee**, International Committ**ee** of the Red Cross, Medical evacu**ee**s;*

Суфікси ***-ant***, ***-ent*** вказують на рід діяльності, а також речовини: *Disinfect**ant**, Blister ag**ent**;*

Суфікси ***-ity***, ***-ty*** утворюють іменники від прикметників. Найчастіше утворюють слова, що позначають певну якість, стан, що передається відповідним прикметником: *Medical and casualty/Medical treatment facil**ity**, Secur**ity** zone, Survivabil**ity**, Anxie**ty** disorder, Casual**ty** decontamination, Safe**ty** standards;*

Суфікс ***-ed*** передає значення «підпадати під вплив», «мати певні характеристики, форму» і має відтінок пасивного стану: *Combat stress-relat**ed** disorder, Self-contain**ed** breathing apparatus;*

Суфікси ***-tion***, ***-sion*** були запозичені з французької мови, вони утворюють слова що означають дію, стан або абстрактні поняття: *Acute radia**tion** dose, Attri**tion**, Casualty decontamina**tion**, Combat Applica**tion** Tourniquet, Circula**tion**, Clinical decontamina**tion** equipment, Medical examina**tion**, Post-war reconstruc**tion**, Visual obscura**tion**, Concus**sion**, Medical commis**sion**;*

Суфікси ***-ary***, ***-ory***, ***-ery***, ***-ry*** утворюють іменники, що вказують на рід діяльності, заняття, місце виготовлення або продукцію, а також збірні назви предметів, певні дії, якості: *Medical Advis**ory** Group, Battlefield surg**ery**, Recov**ery**, Head inju**ry** criterion;*

Суфікс ***-al***, ***-ical*** використовується для утворення іменників від дієслів. Він передає значення певного акту або процесу чогось, також суфікс ***-al*** утворює прикметники, що передають певну ознаку: *Black psychologic**al** operation, Chemic**al** warfare agent, Clinic**al** decontamination equipment, Critic**al** bleeding, Person**al** protective kit, Surviv**al** kit, Tactic**al** Trauma Treatment Bandage, Visu**al** obscuration;*

Суфікс ***-ance***, ***-ence***, ***-ancy***, ***-ency*** утворюють іменники, що означають стан або якість чогось: *Emotional disbal**ance**, Civil def**ence** emerg**ency**, Emerg**ency** Bandage;*

Суфікс ***-ment*** вживається для утворення іменників від дієслів. Він передає значення дії, стану або ж результату дії: *Damage assess**ment**, Medical treat**ment** facility, Emergency decontamination equip**ment**;*

Суфікс ***-іс***: *Chron**ic** effects, Post-traumat**ic** stress reaction;*

Суфікс ***-ive*** передає значення «визивати ефект», «мати якість», «здібність». Він часто додається до дієслів: *Personal protec**tive** kit, Protec**tive** clothing, Unresponsive;*

Суфікс ***-ory*** використовується з такими словами: *Medical Advis**ory** Group.*

Афіксальний спосіб творення термінів, як і у звичайній, так і у тактичний медицині є високоефективним. У військовій термінології зазвичай використовується суфіксальний метод для побудови слів.

Суфікс ***-н***: *Знеболювал**ьн**і препарати, Локал**ьн**е почервоніння, Назофарингеал**ьн**ий повітропровід, Рятувал**ьн**а ковдра;*

Суфікс ***-ов***: *Бол**ьов**ий поріг, Ведення бой**ов**их дій, Військ**ов**ий лікар, Заброн**ьов**а травма, Мінно-вибух**ов**а травма, Нітрил**ов**і рукавички, Стегн**ов**а артерія;*

Суфікс ***-льн***: *Вогнепа**льн**е поранення, Гнійно-запа**льн**ий процес шкіри, Знеболю**вальн**і препарати, Стабі**льн**е бокове положення, Стабі**льн**ий стан;*

Суфікс ***-нн*** використовують для позначення опредметненої дії, процесу: *Ведення бойових дій, Вогнепальне/Дотичні/Звані пора**нн**я, Поруш**нн**я рухової функції, Пошкодж**нн**я нервів, Розтягн**нн**я зв'язок, Втор**инн**ий огляд, Множ**инн**і поранення;*

Суфікс ***-ич***: *Атравмат**ич**ні ножиці, Гемостат**ич**ний засіб, Дот**ич**ні поранення, Зупинка крит**ич**ної кровотечі, Периф**ер**ичний пульс, Такт**ич**на евакуація;*

Суфікс ***-юч***: *Проника**юч**і пошкодження серця, Пульсу**юч**ий крововилив з рани, Пульсу**юч**а кров'ю рана, Фонтану**юч**ий крововилив з рани;*

Суфікси ***-анн(я)***, ***-енн(я)***, ***-янн*** вказують на певний виробничий процес або конкретну дію: *Відмир**ан**ня тканин, Вогнепальне пора**нн**я, Згорт**ан**ня крові, Кровопостач**ан**ня, Подразн**нн**я, Пошкодж**нн**я нервів, Розтягн**нн**я зв'язок, Стабільне бокове полож**нн**я;*

Суфікс ***-к***: *Перев'яз**к**а, Зупин**к**а критичної кровотечі, Поранення грудної клі**т**ки;*

Суфікс ***-аці(я)*** виражає значення опредметненої дії або ж процесу: *Ампут**ац**ія кінцівки, Голосова комуні**кац**ія, Деформ**ац**ія, Іммобілі**зац**ія, Регенер**ац**ія тканин, Серцево-легенева реані**мац**ія, Стабіліз**ац**ія стану потерпілого, Тактична евак**уац**ія.*

Суфікси, що розглядаються, вказують на предметність, яка є граматичним значенням субстанції, що зазвичай приписується іменникам і лежить в основі лексико-граматичних категорій. Морфемна полісемія, яка дозволяє одному й тому самому суфіксу передавати різні дериваційні значення різними словами, є істотним аспектом цих афіксів.

Терміносистема тактичної медицини відрізняється різноманітністю названих у медичній лексиці предметів і понять професійної діяльності. Медичні слова в англійській та українській мовах поділяються на кілька семантико-тематичні категорії які називають речі, процеси та їх властивості (Маланюк, 2022). Нижче наведено тактико-медичні термінологічні одиниці:

Методи діагностики, лікування та профілактики: *Іммобілізація пораненої кінцівки, Пальцеве притиснення, Первинний огляд, Перев'язка, Стабілізація стану потерпілого, Стабільне бокове положення;*

Інструменти і пристосування, обладнання: *Combat Application Tourniquet, Clinical decontamination equipment, Combat Gauze, Emergency Bandage, Personal protective kit, Self-contained breathing apparatus, Tactical Trauma Treatment Bandage, Аплікатор, Атравматичні ножиці, Бандаж, Гемостатик контактної дії, Гідрогелева пов'язка, Оклюзійна наліпка, Пакет перев'язувальний індивідуальний, Турнікет;*

Медичні засоби (препарати): *Antidote, Antitoxin, Behaviour-altering drugs, Chloropicrin, Ethanol, Opiates, Pill-pack, Гемостатичний засіб, Знеболювальні препарати;*

Назви органів і тканин: *Airways, Магістральна артерія, Периферичний пульс, Плечова артерія, Сонна артерія, Стегнова артерія;*

Назви медичних операцій: *Battlefield surgery, Ампутація кінцівки, Серцево-легенева реанімація.*

Назви медичних установ та підрозділів: *Emergency service, Field hospital, International Committee of the Red Cross, Medical and casualty facility, Multinational Integrated Medical Unit, Medical treatment facility, Шпиталь;*

Організаційні форми надання лікувально-профілактичної допомоги населенню: *First aid, Emergency relief, Emergency rescue, Emergency rescue work, First response, Humanitarian aid, Перша невідкладна допомога;*

Назви медпрацівників, лікарських спеціальностей: *Combat Lifesaver, Evacuee, Військовий лікар, Санітарний інструктор, Солдат-немедик.*

Назви галузей медицини: *Disaster medicine.*

Вплив на людину різних факторів: *Acute radiation dose, Black psychological operation, Chronic effects;*

Назви психічних станів людини: *Anxiety disorder, Battle fatigue, Combat stress reaction, Combat stress-related disorder, Emotional*

disbalance, Mental balance, Mental health status, Mental trauma in combat, Psycho-emotional stress, Post-traumatic stress reaction;

Травми та поранення: *Blunt trauma, Concussion, Contusion, Critical bleeding, Trauma, Відрив фрагментів тіла, Вогнепальне поранення, Дотичні поранення, Заброньова травма, Мінно-вибухова травма, Наскрізне поранення, Осколкове поранення, Перелом кісток, Політравма, Розтягнення зв'язок, Сліпе поранення.*

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті розбору, можна зробити висновок, що походження термінологічних одиниць англійської та української терміносистем тактичної медицини не є однорідним. Крім того, еволюція англійської та української медичної термінології триває вже багато століть і являє собою складний процес розвитку знань цієї галузі та професійної діяльності.

У роботі проведено дослідження термінології тактичної медицини, що дозволяє виділити й узагальнити її структурно-семантичні аспекти. Продемонстровано структурні, словотвірні та семантичні характеристики сучасної медичної мови. Досліджуються структурні елементи тактичної медичної термінології, а саме багато процесів, за допомогою яких вони породжуються. Описано особливості процедур формування професійної лексики, виявлено найбільш вдалі шляхи розробки тактико-медичних термінологічних одиниць З'ясовано певні закономірності утворення сучасних слів, розкрито тенденції розвитку досліджуваної терміносистеми в майбутньому. Досліджено різні способи творення термінів, включаючи словотворення, абревіатуру, лексико-семантичну транспозицію, суфіксальні способи, а також семантичні особливості слів тактичної медицини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Застріжна Л. В. Лексико-семантичні та структурно-граматичні особливості англійської медичної термінології. Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: зб. статей III Міжнар. наук.-практ. конф. (31 травня – 01 червня 2018 р.). Полтава : Астрая, 2018. 87–91 с.

2. Змисла С. В. Структурна характеристика термінів тактичної медицини в українській та англійській мовах. Матеріали студентських наукових читань: збірник наукових праць; заг.ред. Ж. В. Колоїз (відп. ред.), З. П. Бакум, Л. А. Білоконенко, Т. І. Вавринюк та ін. Кривий Ріг, 2022. Вип. 10. 39–43 с.

3. Кіндрись А. М. Структурно-семантичні особливості англійськомовної військової термінології та способи їх відтворення у перекладі українською мовою (на матеріалі серіалу SEAL Team «Морські котики»): кваліфікаційна робота магістра з перекладознавства; наук. кер. Л. М. Мелешкевич; Ки-їв. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2021. 100 с.

4. Маланюк М. С. Структурно-семантичні особливості термінів тактичної медицини в англійській та українській мовах Актуальні питання сучасної лінгвістики: тези доповідей Міжнародної наукової конференції, упоряд.: Балаж В. О.; орг. ком.: Куранова С. І. та ін. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2022. С. 52–55.

5. Префікси або приставки в англійській мові (Prefixes). GrammarWay – Граматика англійської мови. Режим доступу: https://grammarway.com/ua/prefixes

6. Суфікси в англійській мові (Suffixes). GrammarWay – Граматика англійської мови. Режим доступу: https://grammarway.com/ua/suffixes#ance-ence-ancy-ency

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тактична медицина для підрозділів спеціального призначення: підручник. Київ : МВЦ «Медінформ», 2016. 145 с.
2. NATO Council Consolidated Glossary of Cooperation: глосарій. Brussels, 2011. 365 p.

REFERENCES

1. Zastrizhna, L. V. Leksyko-semantychni ta strukturno-hramatychni osoblyvosti anhliiskoi medychnoi terminolohii. Aktualni pytannia linhvistyky, profesiinoi linhvodydaktyky, psykholohii i pedahohiky vyshchoi shkoly [Lexical-semantic and structural-grammatical features of English medical terminology. Current issues of linguistics, professional language didactics, psychology and pedagogy of higher education]: coll. Articles III International science and practice conf. (May 31 – June 1, 2018). Poltava : Astraya, 2018. 87–91.

2. Zmysla, S. V. Strukturna kharakterystyka terminiv taktychnoi medytsyny v ukrainskii ta anhliiskii movakh. Materialy studentskykh naukovykh chytan [Structural characteristics of the terms of tactical medicine in the Ukrainian and English languages. Materials of student scientific readings: collection of scientific works; general editor Zh. V. Kolois (res. editor), Z. P. Bakum, L. A. Bilokonenko, T. I. Vavrynyuk, etc. Kryvyi Rih, 2022. Issue 10. 39–43.

3. Kindrys, A. M. Strukturno-semantychni osoblyvosti anhliiskomovnoi vii-skovoi terminolohii ta sposoby yikh vidtvorennia u perekladi ukrainskoiu movoiu (na materiali serialu SEAL Team "Morski kotyky" [Structural and semantic features of English-language military terminology and methods of their reproduction in Ukrainian translation (based

on the material of the SEAL Team TV series "Seals")]: qualifications for a master's thesis in translation studies; of science driver L. M. Meleshkevich; Kyiv. national language Univ. Kyiv, 2021.

4. Malaniuk, M. S. Strukturno-semantychni osoblyvosti terminiv taktychnoi medytsyny v anhliiskii ta ukrainskii movakh Aktualni pytannia suchasnoi linhvistyky [Structural and semantic peculiarities of the terms of tactical medicine in English and Ukrainian languages Current issues of modern linguistics]: theses of reports of the International Scientific Conference, edited by: Balazh V. O. ; org. com.: Kuranova S. I. and others. National University "Kyiv-Mohyla Academy". Kyiv: NaUKMA, 2022. C. 52–55.

5. Prefixes or prefixes in the English language (Prefixes). GrammarWay – English Grammar. Access mode: https://grammarway.com/ua/prefixes

6. Suffixes in the English language (Suffixes). GrammarWay – English Grammar. Access mode: https://grammarway.com/ua/suffixes#ance-ence-ancy-ency

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Taktychna medytsyna dlia pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennia [Tactical medicine for special purpose units]: pidruchnyk. Kyiv : MVTs "Medinform", 2016. 145 s.

2. NATO Council Consolidated Glossary of Cooperation: glossary. Brussels, 2011. 365 p.

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH AND UKRAINIAN TERMS OF TACTICAL MEDICINE

Barnych Ivanna Ivanivna
Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0747-7202

Malaniuk Maria Stepanivna
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1290-0407

Zmysla Sofiia Vasylivna
a 4th-year student at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine
ORCID: 0009-0008-8755-196X

The analysis is focused on the study of tactical medical terms, their broad meaning and translation from the NATO glossary. The main purpose of the terminological analysis of tactical medicine is to publicly provide laypersons with some scientific information on this subject, since this topic was not very popular. Tactical medicine plays an important role in combat and emergency situations, where quick and effective medical care can save lives. The theoretical features of the terminological system of tactical medicine are discussed. The semantic content of tactical medicine phrases was studied, their primary lexical-semantic groupings and connections were revealed. A comparative analysis of the terminological apparatus of tactical medicine with medical terminology as a whole was carried out, which made it possible to identify common and distinctive elements, as well as to establish the specificity of the words of tactical medicine. An essential element is also the actual use of the concepts of tactical medicine in the training and practical activities of medical specialists. The structural and semantic characteristics of tactical medical terminology are studied. The most successful ways of developing tactical-medical terminological units are identified, the features of the procedures for the formation of professional vocabulary are described. Structural, word-forming and semantic characteristics of modern medical language are demonstrated.Based on the analysis of military medical terminology and the results of observations, it was established that both the English and Ukrainian terminological systems of tactical medicine are an open lexical-semantic group, which is constantly replenished with neologisms to denote new realities that arise during hostilities, professional and scientific activities of specialists data industry. Certain regularities in the formation of modern words, as well as prospects for the development

of the terminological system under study, have been clarified. The results of the research will contribute to a better understanding of the terminological apparatus of tactical medicine, as well as contribute to the improvement of educational programs and training of doctors in this field. In addition, they can be used to develop new procedures and technologies aimed at improving the effectiveness of tactical medicine and providing high-quality medical care in emergency situations.

Keywords: *abbreviation, semantics, word formation, suffixation, tactical medicine, term.*

УДК 81'28:001.4:631.3/.5
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АГРОТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

Ващенко Кирило Олександрович
магістр 1 року навчання
Національного університету біоресурсів і природокористування України
вул. Горіхуватський шлях, 19, Київ, Україна

Ольховська Наталія Семенівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України
вул. Горіхуватський шлях, 19, Київ, Україна

У даній статті розглядається питання перекладу агротехнічних термінів та визначається поняття «термін» як спеціалізованого слова або словосполучення. Особлива увага приділяється важливості термінології в галузі агротехніки та викликам, пов'язаним з перекладом фахової термінології через її багатозначність та відмінності у процесі термінотворення між німецькою та українською мовами. У статті описуються різні перекладацькі стратегії перекладу термінів, які можуть бути використані для забезпечення точності і адекватності перекладу. Наприклад, згадуються переклад за допомогою лексичних еквівалентів, транскодування (зокрема його типи), калькування, графічне відтворення а також описовий переклад. Кожен з цих методів має свої переваги та обмеження, і вибір конкретного методу залежить від контексту та специфіки терміну. Наголошується на важливості знання термінології рідної мови, розумінні значення термінів у відповідній іноземній мові та контекстуальній взаємодії термінів. Також у статті звертається увага на класифікацію термінів, розуміння та використання, яких може бути корисними для визначення оптимального підходу до перекладу термінів. Вплив контексту і тематики тексту на переклад термінології також розглядається, оскільки правильне розуміння контексту може мати велике значення для точного перекладу термінів. В заключення, стаття підкреслює важливість правильного перекладу аграрних технічних термінів, також наявності глибоких знань у галузі агротехніки, розуміння змісту термінів у відповідній іноземній мові та володіння термінологією рідною мовою для того щоб досягти адекватного перекладу термінології. Дослідження цих аспектів сприяє поліпшенню якості перекладу агротехнічних термінів і сприяє ефективній комунікації між фахівцями з різних країн, що працюють у цій галузі. Ця стаття може стати допоміжним джерелом інформації для перекладачів і спеціалістів, які займаються перекладом агротехнічних термінів, допомагаючи їм зрозуміти виклики цього процесу та вибрати найкращі стратегії перекладу.

Ключові слова: *термін, агротехнічна термінологія, фахова термінологія, переклад, перекладацькі стратегії, транскодування, калькування, конкретизація, описовий переклад, термінологічна лакуна.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Однією з найважливіших галузей економіки, яка забезпечує життєдіяльність суспільства є сільське господарство, складовою якого є зокрема і агротехніка. Нині зростає кількість міжнародних контактів та економічних зв'язків, що супроводжуються зокрема і перекладацькою діяльністю. Тому особлива увага приділяється питанню перекладу термінології і професійних текстів в області агротехніки, відповідно важливо повністю орієнтуватись в цій сфері. Особливу ж увагу варто приділити вивченню шляхів досягнення адекватності та еквівалентності при перекладі термінів агротехнічної тематики, а також, вивчення особливостей агротехнічних термінів в перекладацькому аспекті. Зростання проблеми перекладу професійних текстів і відносну низький рівень дослідження саме агротехнічної термінології зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз різноманітних досліджень, що зосереджуються на проблемах термінології, свідчить про те, що терміни є об'єктом вивчення як фахівців з різних наукових галузей, так і лінгвістів. Дослідженнями німецької аграрної термінології в перекладацькому аспекті займались С. Амеліна та Н. Ольховська. Крім того

Н. Ольховська досліджувала фонетичні та лексико-семантичні особливості німецької аграрної термінології, а С. Амеліна – структурно-семантичні. Л. Дрозд висвітлила основні аспекти термінології в галузі сільського господарства, такі як визначення поняття «термін», класифікація аграрних термінів та моделі їх побудови.

Вивчення термінів охоплює їх відповідність використовуваному поняттю, а також спроби стандартизувати і уніфікувати терміни, а також систематизувати різні терміносистеми. Однак незначна кількість досліджень агротехнічних термінів та зростання попиту на переклад агротехнічних текстів зумовлює актуальність дослідження.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає в вивченні особливостей перекладу німецьких термінів агротехнічної тематики українською мовою. Зважаючи на мету статті можна сформулювати такі завдання: 1) аналіз особливостей агротехнічної термінології; 2) вивчення існуючих методів перекладу агротехнічних термінів; 3) визначення ефективності різних методів перекладу та їх застосуванні в контексті агротехнічної термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Агротехнічна термінологія є специфічною групою термінів, які використовуються в сільському господарстві та пов'язані з технологіями, методами та процесами виробництва продуктів сільського господарства, а також сільськогосподарської техніки. Агротехнічна термінологія є важливою, оскільки вона дозволяє фахівцям у сільському господарстві мовити однією спільною мовою і передавати точні і конкретні інформацію про агротехнології. Це сприяє збільшенню продуктивності та якості сільськогосподарського виробництва, а також допомагає уникнути непорозумінь та помилок в комунікації між фахівцями. Агротехнічні терміни мають свої унікальні значення, які відрізняються від загальновживаних слів у повсякденному мовленні. Вони є спеціалізованими термінами, розробленими для точного опису процесів та методів сільського господарства. Агротехнічна термінологія прагне бути точною і однозначною, щоб уникнути непорозумінь. Кожен термін має чітке визначення і використовується у відповідному контексті. З метою співпраці та обміну інформацією, ця терміносистема також використовується в міжнародному масштабі. Це дозволяє фахівцям з різних країн розуміти один одного та спільно працювати над рішенням проблем сільського господарства.

Розглядаючи питання перекладу аграрних термінів, необхідно визначити поняття «термін». Найчастіше термін – це слово, словосполучення або просто мовний знак, що репрезентує наукове поняття спеціальної, професійної галузі знань (Колесник, Предко, 2018, с. 175). Терміни можуть бути класифіковані за різними ознаками, що відображають їх характеристики. Наприклад, Л. Гофман вважає, що серед найважливіших ознак термінів є об'єктивність, логічність, прозорість та зрозумілість, які проявляються особливо на прикладах лексики та синтаксису (Hoffmann, 1984, p. 69). Вайсбергер розглядає терміни як особливі лексичні одиниці, що мають на меті досягнення ясності та систематизації понять (Weisberger, 1954, p. 213). Уле вказує на те, що терміни відрізняються відсутністю образності, демонстративності, експресивності і різноманітності, з метою забезпечення ясності і об'єктивності (Ule, 1960, p. 363).

Із аналізу лексико-граматичної характеристики агротехнічної терміносистеми можна зробити висновок що існує три структурних типи термінів: 1. Терміни-слова: непохідні, похідні, складні, абревіатури. 2. Терміни-словосполучення. 3. Слова-символи (Ольховська, 2016, с. 35).

1. Найчисленніша група в термінології – це терміни-слова. Розріняють такі типи термінів-слів:

а) Непохідні, наприклад: *der Mähdrescher – комбайн, der Traktor – трактор;*

б) Похідні, наприклад: *die Erntemaschine – жниварка;*

в) Композити, які характерні для німецької мови. Наприклад: *der Mehrscharpflug – багатокорпусний плуг, die Scheibenegge – дискова борна;*

г) Абревіатури. Вони одним із популярних шляхів розвитку структури термінів, першу чергу багатослівних і є процесом їх скорочення: *DLG (Deutsche Landwirtschafts-Gesellschaft) – Німецьке сільськогосподарське товариство, MM (die Melkmaschine) – доїльний апарат, FH (der Feldhäcksler) – польовий косар-розтрубувач.*

2. Терміни-словосполучення. Визначають наступні групи термінологічних словосполучень:

а) несталі терміносполучення, де кожний з компонентів – термін: *Erntemaschine für Mais – жниварка для кукурудзи, Mähwerk mit Aufbereiter – косарка з оброблювачем;*

б) так звані зв'язані словосполучення, в яких компоненти, взяті ізольовано, можуть бути і не термінами: *der leichte Zug – легка тяга, der schwere Zug – важка тяга.*

3. Група символо-слів – це особливий комбінований структурний тип термінологічної номінації, до складу якої поруч зі словесними знаками входять символи: *die Leistung – PS (потужність – кінська сила), der Kraftstoffverbrauch – L/h (розхід палива – літрів на годину).*

Для перекладу термінів необхідно мати глибокі знання у відповідній галузі, розуміння змісту термінів у відповідній іноземній мові та оволодіння термінологією рідною мовою. У перекладі термінології велике значення має взаємодія терміну з контекстом, що допомагає з'ясувати його значення. Процес перекладу термінів може бути поділений на два етапи: перший – визначення значення терміну в контексті, другий – переклад цього значення на рідну мову (Коваленко, 2004, с. 257).

Досягнення адекватності перекладу напряму залежить від здатності перекладача правильно визначити специфіку оригінального тексту та використати різні перекладацькі стратегії.

Основним способом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного відповідника. Еквівалент – це постійна лексична відповідність, яка точно відповідає значенню слова знань (Колесник, Предко, 2018, с. 175). Важливу роль при перекладі відіграють терміни, які мають відповідники в рідній мові. Вони служать орієнтирами в тексті, від них залежить розкриття значення інших слів. Наприклад: *die Maschine – машина, der Grubber – культиватор, der Mähdrescher – комбайн.*

Перекодування є одним із найпростіших способів перекладу терміну. Транскодування – це побуквена або пофонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу. Наприклад, *der Traktor – трактор.* Перекладаючи таким чином, не можна забувати про фальшивих друзів перекладача, транслітераційний спосіб перекладу яких призводить до грубих спотворень сенсу знань (Колесник, Предко, 2018, с. 175). Розрізняють чотири види транскодування:

1. Транскрибування – спосіб коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови, наприклад: *Kubota – Кубота, Deutz-Fahr – Дойц-Фар;*

2. Транслітерування – спосіб слово вихідної мови передається за літерами, наприклад: *der Diesel – дизель, Steyr – Штайр;*

3. Змішане транскодування – транскрибування з елементами транслітерування, наприклад: *CLAAS – КЛААС, Krone – Кроне;*

4. Адаптивне транскодування – спосіб коли форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу, наприклад: *Pöttinger – Петтінгер, Horsch – Горш.*

Терміни піддаються й іншому лексичному способу перекладу – калькуванню (передачі комбінаторної будови слова, коли складові частини слова (морфеми) чи словосполучення (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу). Цей прийом використовується при перекладі складних термінів: *der Radtraktor – колісний трактор.*

Графічне відтворення запозичення без будь-яких змін оригінального написання. Здебільшого застосовується для власних імен (часто абревіатур та акронімів) (Амеліна, 2014, с. 129). Наприклад: *VDMA (Verband Deutscher Maschinen- und Anlagenbau) – Союз німецького машинобудування та устаткування, BLT (Bundesverband LandBauTechnik) – Федеральний союз сільськогосподарської техніки.*

Описовий переклад як спосіб передачі безеквівалентної лексики. Описовий переклад – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін або фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням або більшим за кількістю компонентів словосполученням, яке адекватно передає зміст цього слова чи словосполучення (Баранова, 2023, с. 16). Метод описового перекладу широко використовується через частоту випадків, коли багато німецьких термінів у галузях, пов'язаних з виробництвом і технікою, включаючи аграрний сектор, не мають точних еквівалентів українською мовою. Наприклад: *der Maschinenring – база, де сільгосптехніка здається в оренду.*

У перекладі німецькомовних аграрних термінів також використовуються лексичні трансформації, такі як: 1) конкретизація, 2) генералізація. Конкретизацією називають процес, під час якого одиниця ширшого змісту передається в мові перекладу одиницею конкретного змісту. Під час перекладу на українську мову, перекладач замінює слово або вираз, які мають широкий спектр значень, на еквівалент, який конкретизує ці значення (Ольховська, Скокова, 2019, с. 80). Наприклад: *der leichte Schlepper – трактор малої потужності (а не просто легкий трактор).*

Генералізація – процес, протилежний конкретизації. Це лексичний прийом, під час якого слова з вужчим значенням замінюються на слова з більш широким значенням. Наприклад: *die Sämaschine – сівалка (а не машина для посіву), die Kornschneidemaschine – жатка (а не машина для зрізування зерна) (Ольховська, Скокова, 2019, с. 80).*

Завдання перекладача полягає в тому, щоб під час перекладу правильно вибрати той чи інший прийом, щоб якомога точніше передати значення будь-якого терміна. Зазначимо, що при перекладі обов'язковим є врахування і семантичних особливостей термінології, зокрема, й аграрної, до яких науковці відносять розбіжності в структурах термінів різних мов (вихідної і цільової); багатозначність термінів; лінгвістичні явища омонімії, синонімії та антонімії; вживання безеквівалентної лексики. Труднощі перекладу термінів, на думку багатьох дослідників і перекладачів практиків, зумовлені такими чинниками:

– їх неоднозначністю: *die Achse – вісь або вал, die Walze – вал або коток, der Antrieb – привід або тяга;*

– відсутністю у мові перекладу відповідників нових термінів: *Gülleausbringungstechnik – технологія виробництва та розподілу рідкого навозу, Hackgerät – пристрій для висадження саджанців під рядки культур* (для перекладу використано метод описового перекладу);

– відмінностями процесу термінотворення в іноземній та українській мовах (Амеліна, 2014, с. 128).

У німецькій мові термінологічні лексичні лакуни також набули певного поширення. Лакуна – відсутність лексичних еквівалентів у одній із мов, які вивчаються чи зіставляються (рідній чи іноземній). Лакуни пов'язані в основному з позначенням національних, історико-культурних реалій, «культурних предметів» (Бацевич, 2007, с. 205). Це, зокрема, такі лексичні одиниці, які можна вважати термінологічними лакунами: *der Melkroboter – автоматична система доїння, Pfluglos-Technologie – технологія безплугового обробітку ґрунту* (в українській мові можна використовувати описовий переклад або поєднання слів, наприклад: *технологія обробітку ґрунту без використання плуга*).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що переклад агротехнічних термінів є складним завданням через специфіку термінів, їхню роль у передачі фахової інформації та відмінності між мовами. При перекладі термінів використовуються різні способи та прийоми, такі як переклад за допомогою лексичних відповідників, транскодування, калькування, конкретизація та описовий переклад. Лексичні одиниці, які не мають точних еквівалентів, можуть бути описані за допомогою більш довгих словосполучень, що передають їх значення. Також варто зазначити, що існують лакуни у термінологічних лексичних одиницях, які можуть ускладнювати переклад. З розвитком агротехнічного сектору подальші дослідження можуть бути пов'язані з дослідженням факторів впливу на розвиток німецькомовної субмови агро-транспортних технологій, вивченням номінативного інвентаря, граматичних, прагматичних, когнітивних характеристик субмови агро-транспортних технологій в перекладацькому аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амеліна С. М. Структурно-семантичні особливості термінів аграрної галузі: перекладацький аспект. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* 2014. № 206. С. 128–129.

2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.

3. Колесник М. Ю., Предко О. С. Особливості перекладу німецьких аграрних термінів українською мовою. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* 2018. № 292. С. 175.

4. Ольховська Н. С. Аспектний переклад аграрної літератури : навч. посіб. Київ, 2016. 524 с.

5. Ольховська Н. С., Скокова М. С. Фонетичні та лексико-семантичні особливості німецькомовної аграрної термінології: перекладацький аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2019. № 7(75). С. 80.

6. Спецрозділи перекладу зі змістовим модулем: переклад ділового мовлення : конспект лекцій для студ. спец. 035 «Філологія» денної форми навчання / С. В. Баранова. Суми : Сумський державний університет, 2023. 16 с.

7. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung. 2. überarbeitete Auflage. Berlin : AkademieVerlag, 1984. 431 S.

8. Ule C. H. Die Sprache in der Verwaltung. MS. 1960. (12). 427 S.

9. Weisberger L. Von den Kräften der deutschen Sprache. Düsseldorf, 1954. 322 S.

REFERENCES

1. Amelina, S. M. (2014). Strukturno-semantychni osoblyvosti terminiv ahrarnoi haluzi: perekladatskyi aspekt. [Structural and Semantic Features of Agricultural Terminology: Translation Aspect]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy.* (206) 128–129. [in Ukrainian]

2. Baranova, S. V. (2023). Spetsrozdily perekladu zi zmistovym modulem: pereklad dilovoho movlennia: konspekt lektsii dlia stud. spets. 035 "Filolohiia" dennoi formy navchannia. [Discourse: Lecture Notes for Students of the Specialty 035 "Philology" (Daytime Study)]. Sumy : Sumskyi derzhavnyi universytet. [in Ukrainian]

3. Batsevych, F. S. (2007). Slovnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii. Dovira. [Dictionary of Intercultural Communication Terms]. Kyiv : Dovira. [in Ukrainian]

4. Hoffmann, L. (1984). Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung. 2. überarbeitete Auflage. Berlin: AkademieVerlag. [In German]

5. Kolesnyk, M. Yu., & Predko, O. S. (2018). Osoblyvosti perekladu nimetskykh ahrarnykh terminiv ukrainskoiu movoiu. [Specifics of Translating German Agricultural Terms into Ukrainian]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy.* (292), 175. [in Ukrainian]

6. Olkhovska, N. S. (2016). Aspektnyi pereklad ahrarnoi literatury. [Aspectual Translation of Agricultural Literature]. [in Ukrainian]

7. Olkhovska, N. S., & Skokova, M. S. (2019). Fonetychni ta leksyko-semantychni osoblyvosti nimetskomovnoi ahrarnoi terminolohii: Perekladatskyi aspekt. [Phonetic and Lexico-Semantic Peculiarities of German Agricultural Terminology: Translation Aspect]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia".* (7(75)), 80. [in Ukrainian]

8. Ule, C. H. (1960). Die Sprache in der Verwaltung. MS. (12). 427 S. [In German]

9. Weisberger, L. (1954). Von den Kräften der deutschen Sprache. Düsseldorf. 322 S. [in German]

SPECIFIC FEATURES OF TRANSLATING AGRITECHNICAL TERMS (BASED ON UKRAINIAN AND GERMAN LANGUAGES)

Vashchenko Kyrylo Oleksandrovych
First-year master's student
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
19, Horykhuvatskyi Shliakh str., Kyiv, Ukraine

Olkhovska Nataliia Semenivna
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
19, Horykhuvatskyi Shliakh str., Kyiv, Ukraine

In this article, the issue of translating agrotechnical terms is discussed, and the concept of «terminology» as a specialized word or word combination is defined. Special attention is given to the importance of terminology in the field of agrotechnics and the challenges associated with translating specialized terminology due to its ambiguity and differences in the process of terminology formation between German and Ukrainian languages. The article describes various translation strategies for terms that can be used to ensure accuracy and adequacy of translation. For example, translation using lexical equivalents, transcoding (including its types), calque, graphic representation, and descriptive translation are mentioned. Each of these methods has its advantages and limitations, and the choice of a specific method depends on the context and specificity of the term. Emphasis is placed on the importance of knowledge of native language terminology, understanding the meanings of terms in the corresponding foreign language, and contextual interaction of terms. The article also addresses the classification of terms, understanding and usage of which can be helpful in determining the optimal approach to term translation. The impact of context and thematic content on term translation is also considered, as proper understanding of context can be crucial for accurate term translation. In conclusion, the article emphasizes the importance of accurate translation of agricultural technical terms, as well as the presence of deep knowledge in the field of agrotechnics, understanding the content of terms in the corresponding foreign language, and mastery of native language terminology in order to achieve adequate translation of terminology. Researching these aspects contributes to improving the quality of translation of agrotechnical terms and facilitates effective communication among experts from different countries working in this field. This article can serve as a supplementary source of information for translators and specialists involved in the translation of agrotechnical terms, helping them understand the challenges of this process and choose the best translation strategies.

Keywords: *term, agrotechnical terminology, specialized terminology, translation, translation strategies, transcoding, calquing, specification, descriptive translation, terminological gap.*

UDC 81'373(=161.2=111)
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.5

A STUDY OF CANINE PAREMIAS AND THEIR CULTURAL SIGNIFICANCE

Verhovtsova Olga Mykhailivna
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation
National Aviation University
1, Liubomyra Guzara Ave, Kyiv, 03058, Ukraine

Ishchenko Olga Volodymyrivna
Senior Lecturer at the Department of Theory, Practice and Translation of English Language
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
37, Beresteiskyi Ave, Kyiv, Ukraine

Kutsenko Olena Viktorivna
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation
National Aviation University
1, Liubomyra Guzara Ave, Kyiv, Ukraine

Proverbs and sayings play an important role in the transmission of collective wisdom from generation to generation. In them, people reflect their attitude to native nature, wildlife, social and historical experience of their ancestors, express their worldview, moral norms and aesthetic ideals. Proverbs and sayings, in addition to the semantic features, make our language bright and expressive. In modern linguistics there is a special interest in the paremiological fund of national languages. The connection of language with society and human culture is being studied more and more. Proverbs and sayings give us the most valuable material for the study of these phenomena in a broader linguistic and cultural and cognitive aspects. This work analyzes the image of the dog in set expressions (proverbs, sayings, metaphors, etc.) on the basis of ideas about this animal that emerged in British culture. From time immemorial, people have identified themselves with animals, which has led to a large number of zoonymic paremias in the English language. The authors study common features in the functioning of this zoomorphism. Dogs have been a beloved companion of humans for centuries, earning the nickname "man's best friend." But dogs are more than just loyal pets; they have also played an important role in language and culture. Dog-related paremias, or sayings and proverbs, have been used to convey wisdom, morality, and cultural values in many different societies. From the well-known phrase "every dog has its day" to more obscure expressions like "let sleeping dogs lie," dog-related paremias continue to be a part of our everyday language. This article delves deeper into the world of dog-related paremias and explore their meanings, origins, and cultural significance. It examines the different types of canine sayings, from those that praise the loyalty and companionship of dogs to those that warn against their potential danger. It also analyzes the ways in which dog-related paremias reflect the values and beliefs of people.

Keywords: *sayings and proverbs, paremias, folk wisdom, metaphor, zoonymic component, anthropomorphic approach.*

Introduction. People at all stages of development asked themselves questions about the surrounding world. Knowledge and experience, accumulated during the study and analysis of reality, were recorded in their language. Having passed through generations, folk wisdom was embodied in language expressions (aphorisms, idioms, proverbs, sayings). It is in them that the human mind, everyday life, and worldview are manifested in such a multifaceted way. Formed primarily by the needs of everyday communication, phraseological units play the role of nominative-characteristic and expressive means.

The purpose of the article is exploration of dog-related paremias, and to shed light on their enduring appeal and their continued relevance in modern language. Traditionally, folklore projects all the features of human society, features of people's character and relationships between them onto animals. Since ancient times, animals have been endowed with human traits, feelings and thoughts. This anthropomorphic view was reflected in people's religious beliefs, mythology, folklore, and later in art. The evaluation of animals through human moral categories (good, evil, lazy) is common in feature films, in media texts, in

children's books, songs and other forms of popular culture. It is characteristic of man to find his own features in the world of nature, to perceive it in human terms.

Analyzing canine paremias can serve multiple purposes, from linguistic and cultural analysis to educational and literary analysis. It is a rich and interdisciplinary field that draws on insights from linguistics, anthropology, cultural history, and other disciplines to deepen our understanding of human language and culture.

The analysis of the investigation and published works. The study of dog-related paremias is a rich and interdisciplinary field that draws on insights from linguistics, folklore studies, anthropology, and cultural history. Many scholars and researchers have made analyses of dog-related paremias, including linguists, anthropologists, and cultural historians. Some of the prominent researchers who have explored the topic of dog-related paremias include Wolfgang Mieder, a professor of German and folklore studies, who has published extensively on proverbs and paremiology; Alan Dundes, an American folklorist who has written on a wide range of topics in folklore, including animal symbolism and proverbial wisdom; and Karl Pfeifer, an Austrian linguist who has studied the use of animal metaphors in proverbs. Peter Trudgill, a sociolinguist who has written on language and culture in the UK and other English-speaking countries. Trudgill has studied the use of dog-related sayings in British English, including expressions like "you can't teach an old dog new tricks" and "it's a dog's life". In "The Dialects of England" Trudgill claims that dog metaphors are extremely common in English, and dog-related expressions and proverbs have played an important role in the language for centuries. His insights into the use of dog-related sayings in English dialects illustrate the important role that animals have played in human language and culture, and the ways in which language reflects our attitudes, beliefs, and values (Trudgill, 2000, p. 168). Sarah E. Garding explores the use of dog-related proverbs in the United States and England, highlighting the similarities and differences in how dogs are perceived and valued in each culture (Garding, 2019).

The recent work "A Dog's Best Friend: Studies in Canine Sociability and Culture" edited by Jocelyne Porcher, Jean-Philippe Cointet, and Emanuele Ferraris includes chapters on the cultural history of dog-human relationships, the role of dogs in literature, and the cultural significance of dog-related expressions (Jocelyne Porcher, Jean-Philippe Cointet, and Emanuele Ferraris, 2020, p. 400). In addition, the field of animal studies has grown in recent years, which has led to new research on the role of animals in human language and culture. This includes studies on the use of animal-related expressions in different languages and cultures, as well as research on the cultural significance of specific animals. For example O. Verkhovtsova and O. Ishchenko studied the national and cultural specifics of the linguistic objectification of collective ideas about the world by representatives of European ethnic communities on the material of paremias with the zoonymic component "wolf" (O.Verkhovtsova, O. Ishchenko, 2022, p. 89–93). It is obvious that the topic has generated interest among researchers in many different countries and disciplines, reflecting the enduring appeal of dogs and their place in human language and culture. The writings of linguists on the topic of dog-related paremias suggest that the study of these expressions can provide important insights into the ways in which humans have used language to express their attitudes, beliefs, and values, as well as their relationships with animals like dogs.

The presentation of the main material. The role of the zoomorphic elements is determined by the importance that animals had at the early stage of human development, when they were not separated from the human group, and animalism was the basis of the worldview. At that time, man did not yet consider himself as a unique being occupying a special position in the system of the universe. Totemism became a manifestation of this – the idea of a primitive society about the world, in which a person not only sees himself as a descendant of some animal, but also includes it in the social hierarchy, placing it at the top of the hierarchical gradation. It was then that the first generalizations-symbols, embodied in the image of one or another animal, began to be formed.

The man tamed many different animals. But one of the first were dogs. Dogs were, are and will be man's best friend. From time immemorial, dogs have helped people hunt, graze cattle, protect it from wild animals, and simply share leisure hours. Now we know much more about how smart, loyal, sensitive and friendly our pets are, what amazing intuition they have and even, as scientists have recently proven, memory! No wonder that the word ‘dog’ actively functions in the modern English language, a vivid example of which is proved by the presence of this lexeme in many phraseological units.

The word "dog" has made quite a bed for itself in the English language. Altogether the entry for the noun "dog" take up a monster 11,000 words in the OED, running to twenty-two pages (The

Wordsworth Dictionary of Phrase and Fable, 1993, p. 222).

Analyzing the proverbs in which the concept of a dog is verbalized, we divided them in the following groups:

1) units with a direct meaning social position (poverty, uselessness, contempt, disgust, failure, random luck, disappearance, unbearable desire): **lead a dog`s life** (an unhappy existence); **work like a dog** (work hard); **go to the dogs** (deteriorate shockingly); **in the doghouse** (in disgrace); **small dog, tall weeds** (about someone who has no ability to handle a job); **lying dog** (leave things as they are); **to be dog-eared** (broken-down, damaged. decaying), **bird-dog** (to pay close, usually unwelcome, attention to someone else); **every dog has his day** – this idiom means that everyone will eventually have their moment of glory or success, no matter how unlikely or undeserving they may seem at first:

Lying dog, *Wynstan thought, you were eager for this work, and you got fat on the profit* (Follett, 2021, p. 454).

He knifed my husband in cool blood, leaving him to die in the street ***like a dog*** (La Plante, 2023, p. 32);

2) expressions showing physical and physiological signs (age, hunger, satiety, sense of smell, thinness, morbidity, survivability, ugly or sloppy appearance): **dressed up like a dog's dinner** (in an ostentatiously smart or flashy manner); **a dog's breakfast/dinner** (untidy, badly organized, a mess); **sick as a dog** (very sick, usually with symptoms such as nausea or vomiting); **to be in dog's skin** (to imagine oneself in someone else's situation, particularly in order to understand their feelings or motivations); **dog tired** (extremely tired or exhausted); **to be dogged** (to be persistent, determined, and tenacious in pursuing a goal or completing a task).

She was dressed up ***like a dog's dinner*** *just to go to the pictures.*

Stephan arrived at home two days ago for a short spot of leave so that bucked Enid a bit. Like ***a dog with two tails*** *she was* (Bennett, 2014, p. 331).

Despite facing numerous setbacks, the athlete remained ***dogged*** *in his pursuit of the championship title.*

Eddy rolled his eyes, smiled and shook his head. "You're like a dog with a bone!" (La Plante, 2023, p. 271).

Charlie was badly hang over, he felt ***as sick as a dog*** (Bennett, 2014, p. 164);

3) character traits (talkativeness, indifference, fear, lying, irritability, anger, dislike, laziness, fussiness, insolence, treachery, avarice, sadness) **a dog in the manger** (a person who selfishly keeps something that he or she does not really need or want); **you can't teach an old dog new tricks** (reluctant or unwilling to change old habits or long-held beliefs); **his bark is worse than his bite** (he is not as unpleasant or frightening as they seem); **mean as a junkyard dog** (especially nasty and combative demeanor); **dog it** (to be lazy); **barking dog never bites** (someone who regularly makes angry); **dog-eat-dog** (be competitive in a cruel and selfish way); **a dog in church** (an unwanted guest); **top dog** (a leader, a winner). **Churchill's black dog** – this phrase was used to describe Winston Churchill's lifelong battle with depression, and is often cited as an example of how even successful and accomplished individuals can struggle with mental health issues.

I hate my job, so I just ***dog it*** *in the office until it's time to go home.*

A: "I'm really scared to tell Mr. White that I haven't finished my project. You know how he yells." B: "Yeah, but ***a barking dog never bites****. He'll get over it."*

In the Bible dog signifies worthlessness and offence: *"Beware of dogs, beware of evil workers, beware of the concision." Proverbs 26:11: "As a dog returneth to his vomit, [so] a fool returneth to his folly"* (The Wordsworth Dictionary of Phrase and Fable, 1993, p. 572).

Although the well-known idiom says that dog is a man's best friend, and we find many confirmations of this in our life, for some reason phraseological units with a kind word about dogs are very scarce in English. **Dog and bone** (not willing to stop until you have finished dealing with something, especially a problem that is worrying you); **dog's days** (to refer to the hottest part of summer, and is often associated with lethargy, inactivity, and a general feeling of being uncomfortable); **see a man about a dog** (when you do not want to say what you are really doing, especially when going to the toilet); **call your dogs off** (to tell someone to stop criticizing, attacking another person).

So ***call off your dogs***
Give someone a call
I know there's something wrong with the limits
We got turned around, but we could spin it (Lake Street Dive, 2023).

The idiom **"every dog has its day"** is often used in literature and the press to convey a sense of hope or resilience, suggesting that even in the face of adversity, individuals can ultimately achieve success or recognition.

So ***every dog has its day***
If the stars line up that way
And every night has its day
If the sun comes up again (Wilton, 2004, p. 221).

However, there is also a positive spiritual meaning to dogs: the Bible says that all of our sins can be healed with confession. And it is portrayed as a dog licking the wounds to heal them. It is clear that the spiritual meaning of the dog is associated with healing. Luke 16:21: *"And desiring to be fed with the crumbs which fell from the rich man's table: moreover the dog came and licked his sores"* (The Revised English Bible with Apocrypha, 1989, p. 580).

Dogs have long been used as metaphors to describe determination and loyalty, as well as tenacity. William Shakespeare too uses these descriptions, but also depicts dogs in relation to their role in war and fighting, and his writings have formed a key part of our study of the English language. Shakespeare did use the word "dog" in his works. In fact, the word appears over 200 times in his plays and sonnets (Jach, 2005). Here are some examples:

Let Hercules himself do what he may, / The cat will mew, and ***dog will have his day*** (Shakespeare, 1998, p. 656).

The character who says these lines is Hamlet in Shakespeare's play "Hamlet". Hamlet is speaking to Horatio about the inevitability of fate and the idea that even the most powerful figures will eventually meet their downfall. The phrase "dog will have his day" means that even the most downtrodden or overlooked person or thing will eventually have a chance to succeed or shine.

I had rather hear ***my dog bark at a crow*** *than a man swear he loves me* (Shakespeare, 2003, p. 69).

It is Beatrice, a sharp-tongued and witty character from Shakespeare's play "Much Ado About Nothing" who says this. The line appears in Act I, Scene I, where Beatrice is talking with her uncle and some of the other characters about love and marriage. She goes on to express her disdain for the idea of marriage and the insincerity of many men's professions of love.

The phrase **"dog-Greek, dog-Latin"** appears in Shakespeare's play "Troilus and Cressida". The character Thersites uses the phrase to describe the language used by the character Ajax, who speaks in a pompous and overly formal manner that Thersites finds difficult to understand.

And then there's Thersites, too, who will say anything, despite the fact that he knows nothing, If I could only understand this ***dog-Greek, dog-Latin*** (Shakespeare, 1998, p. 770).

Shakespeare used the phrase "dogs of war" in his play "Julius Caesar," specifically in Act III, Scene I. The full line is *"Cry 'Havoc!' and let slip* ***the dogs of war"***. The line is spoken by Mark Antony as he prepares to go to battle against Brutus and Cassius. The phrase "dogs of war" refers to the unleashed violence and chaos that occurs during wartime (Shakespeare, 1998, p. 120).

These examples show that dogs and dog-related expressions are a common theme in literature, and can be used to convey a wide range of emotions and ideas.

Conclusion. The suggested examples illustrate the insights and perspectives of the study of dog-related paremias, highlighting the richness and complexity of this fascinating area of research. These sayings and proverbs are an important part of human language and culture, appearing in many different situations and cultural contexts. They often reflect cultural values and beliefs, such as the importance of loyalty, obedience, and courage. The studied material allows us to conclude that proverbs with the "dog" component in the English language are anthropocentric, as they exhibit certain qualities, external characteristics and features inherent in a person. Such qualities as ferocity, deceit, gluttony, rapacity, as well as readiness for difficulties and dangers, fidelity are reflected in the proverbs and sayings under consideration and they relate directly to a person. In addition, we found out that the semantic structure and lexical content of the studied expressions are marked stylistically, that is, involve colloquial, bookish and obsolete vocabulary. At the same time, the animal world acts as a universal cultural principle of metaphorization. Sayings or proverbs containing the lexeme dog reflect the objective world in the form of a universal or unique series of metaphors that are associated, on the one hand, with wildlife; and on the other hand, with patterns of behavior and human activities. Phraseologisms as a component of culture, at the same time act as a mirror of popular culture, folk psychology and philosophy, keeping information about mentality, usually in the encrypted form. They contain information about the spiritual life of the ethnic group, and represent the picture of the world in general.

BIBLIOGRAPHY

1. Верховцова О. М., Іщенко О. В. Порівняльний аналіз паремій з зоокомпонентом «вовк» у європейських мовах. *Науковий журнал «Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, Вип. 14(82). Острог, 2022. С. 95–100.
2. Bennett A. A girl can dream. London : Harper Collings Publishers, 2014. P. 436.
3. Chambers Dictionary of etymology. New York : Chambers, 1988. P. 1280.
4. Follett K. The evening and the morning. London : Pan Mac Milan, 2021. P. 897.

5. Garding S. E. Exploring dog-related proverbs in the United States and England: Similarities and differences in cultural perceptions and values. In Proverbs and Culture: A Comparative Study (pp. 45–67). Oxford University Press. 2019.
6. Jach A. Shabby dog and black sheep. London : Penguin books, 2005. P. 252.
7. Lake Street Dive. Call off the dog. Retrieved from: https://www.shazam.com/track/296984164/call-off-your-dogs
8. La Plante L. Dark rooms.London : Zaffre, 2023. P. 314.
9. Porcher J., Cointet J. F., Ferraris E. A Dog's Best Friend: Studies in Canine Sociability and Culture. University of Chicago Press, USA, 2020. P. 400.
10. Shakespeare W. Much Ado About Nothing, Cambridge University press, 2003. P. 173.
11. Shakespeare W. The Complete Works. Oxford Clarendon Press, 1998. P. 1274.
12. The Revised English Bible with Apocrypha. Cambridge University press, 1989. P. 1064.
13. The Wordsworth Dictionary of Phrase and Fable, 1993.
14. Trudgill P. The Dialects of England. Oxford: Blackwell Publisher, 2000. P. 168.
15. Wilton D. Word myth. Oxford university press, 2004. P. 221.

REFERENCES

1. Bennett, A. (2014). A girl can dream. London : Harper Collings Publishers. p. 436.
2. Chambers Dictionary of etymology. (1988). New York : Chambers. p. 1280.
3. Follett, K. (2021).The evening and the morning. London : Pan Mac Milan. p. 897.
4. Garding, Sarah E. (2019). "Exploring dog-related proverbs in the United States and England: Similarities and differences in cultural perceptions and values". Proverbs and Culture: A Comparative Study, edited by John Smith, Oxford University Press, pp. 45–67.
5. Jach, A. (2005). Shabby dog and black sheep. London: Penguin books. p. 252.
6. Lake Street Dive. Call off the dog. Retrieved from: https://www.shazam.com/track/296984164/call-off-your-dogs
7. La Plante L. (2023). Dark rooms. London : Zaffre.
8. Porcher, J, Cointet, J.-P., Ferraris, E. (2020). A Dog's Best Friend: Studies in Canine Sociability and Culture. University of Chicago Press USA.
9. Shakespeare, W. (2003). Much Ado About Nothing, Cambridge University press.
10. Shakespeare, W. (1998). The Complete Works. Oxford Clarendon Press.
11. The Revised English Bible with Apocrypha (1989). Cambridge University press.
12. The Wordsworth Dictionary of Phrase and Fable (1993).
13. Trudgill, P. (2000). The Dialects of England. Oxford : Blackwell Publisher.
14. Verkhovtsova, O., Ishchenko, O. (2022). Porivnyalnyy analiz paremiy z zookomponentom "vovk" u yevropeys′kykh movakh. [Comparative analysis of paremias with zoonym "wolf" in European languages]. *"Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya"*, issue 14(82). Ostroh. p. 89–93. [in Ukrainian]
15. Wilton, D. (2004). Word myth. Oxford university press.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЕМІЙ З КОМПОНЕНТОМ «СОБАКА» ТА ЇХ КУЛЬТУРНОГО ЗНАЧЕННЯ

Верховцова Ольга Михайлівна
старший викладач кафедри іноземних мов та перекладу
Національного авіаційного університету
просп. Любомира Гузара, 1, Київ, Україна

Іщенко Ольга Вікторівна
старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Берестейський, 37, Київ, Україна

Куценко Олена Вікторівна
старший викладач кафедри іноземних мов і перекладу
Національного авіаційного університету
просп. Любомира Гузара, 1, Київ, Україна

Важливу роль у передачі народної мудрості від покоління до покоління відіграють прислів'я та приказки. У них люди відображають своє ставлення до рідної природи, тваринного світу, соціально-історичний досвід предків, виражають свій світогляд, моральні норми та естетичні ідеали. Прислів'я та приказки, крім семантичних особливостей, роблять нашу мову яскравою та виразною. У сучасному мовознавстві особливий інтерес викликає пареміологічний фонд національних мов. Зв'язок мови з суспільством і людською культурою вивчається все більше і більше. Прислів'я та приказки дають нам найцінніший матеріал для вивчення цих явищ у більш широкому лінгвокультурологічному та пізнавальному аспектах. У цій роботі аналізується образ собаки в усталених виразах (прислів'ях, приказках, метафорах тощо) на основі уявлень про цю тварину, що склалися в британській культурі. З давніх-давен люди ототожнювали себе з тваринами, що призвело до появи великої кількості зоонімічних паремій в англійській мові. Досліджено спільні риси функціонування цього зооморфізму. Собаки протягом століть були улюбленими супутниками людей, заслуживши титул «найкращий друг людини». Але собаки – це більше, ніж просто віддані домашні тварини; вони також відіграли важливу роль у мові та культурі. Паремії, або приказки та прислів'я, пов'язані з собаками, використовувалися для передачі мудрості, моралі та культурних цінностей у багатьох різних суспільствах. Від загальновідомої фрази «у кожної собаки свій день» до більш незрозумілих виразів, таких як «нехай сплячі собаки лежать», паремії, пов'язані з собаками, продовжують бути частиною нашої повсякденної мови. Ця стаття заглиблюється у світ паремій, пов'язаних із собаками, і досліджує їх значення та походження. У ній розглядаються різні типи висловів, від тих, що вихваляють відданість і товариськість собак, до тих, які застерігають від їхньої потенційної небезпеки. Стаття також аналізує, як саме паремії, пов'язані з собаками, відображають цінності та переконання людей.

Ключові слова: *прислів'я та приказки, паремії, народна мудрість, метафора, зоонімічний компонент, антропоморфний підхід.*

UDC 316.772.5:004'364'(045)
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.6

DIGITAL COMMUNICATION IN THE WARTIME

Glinka Nataliia Viktorivna
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory,
Practice and Translation of the English Language
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
37, Beresteiskyi Ave, Kyiv, Ukraine

Voloshchuk Iryna Petrivna
Associate Professor at the Department of Theory,
Practice and Translation of the English Language
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
37, Beresteiskyi Ave, Kyiv, Ukraine

Usyk Galyna Mykolayivna
Senior lecturer at the Department of Theory, Practice and Translation of the English Language
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
37, Beresteiskyi Ave, Kyiv, Ukraine

The study is devoted to the strategy of effective communication in wartime. In particular, we analyze President Zelensky's rhetoric in his appeals to world leaders asking for their support. Communication strategies actualize the communicative influence on the audience to cause a particular psychological state and form emotions that lead to specific actions. The purpose of our research is to create a communicative portrait of a leader in the conditions of war, informational in particular, namely countering enemy narratives and messages. Research in cognitive semantics has found that we think in terms of systems of concepts that fit together and make sense. So our conceptual systems are used to understand what is said openly. G. Lakoff in his book "Political Mind" explores narrative and war, arguing that when you accept a certain narrative you ignore or hide the reality that contradicts it. The article's novelty is the analysis of the state leader's rhetoric from the point of view of informative opposition to the narratives of the aggressor, the result of which is emotional resonance in the mass media. Let us note that the rhetoric of state leaders becomes a powerful stimulus for deploying narratives important to society, which are a behaviorally oriented toolkit for the political development of society and cognitive support in the information war. At the same time, the leader's speech is a set of personal qualities that allow him to adapt to a crisis, predict the resonance of communicative behavior, and bear responsibility for its result. In addition, the components of the leader's rhetoric are inherent oratorical talent (charisma), the dynamism of pragmatic tension, and the art of actualizing rhetorical techniques in a specific situation and audience. The work focuses on the expressive means in Zelensky's speeches (metaphors, metonymies, allusions, similes, antitheses, hyperboles), which contribute to successful communication. In addition, among the stylistic devices in his speeches, the functional-semantic category of modality is used, which expresses probability or improbability, possibility or impossibility. We analyzed the leader's speech on the examples of the speeches of the President of Ukraine, V. Zelensky, in which communicative strategies aimed at countering the narratives of the aggressor country were studied. The result of these strategies can be considered undeniable support from the leaders and parliaments of the world's leading countries, as well as a powerful emotional resonance in the media sphere.

Keywords: *communicative strategies, stylistic means, rhetoric, leadership communication, orator merits, charisma.*

Introduction. The work aims to present a communicative portrait of a political leader during the war and analyze the effectiveness of communication through emotional resonance in the media space. The problem was dealt with by O. Morozova, who studied a communicative leader's verbal organization of speech, understood as his unique social role as an interlocutor in dialogic communication. S. Zhabotynska studied media technologies of verbal influence, particularly the war for consciousness. H. Pocheptsov focused on studying information wars as a product of

hybrid reality. L. Nagorna studies the phenomenon of political linguistics from the aspect of political leader's communication (Nagorna, 2005).

Therefore, the language of a leader is the sum of personal qualities underlying the ability to navigate across different language situations, predict the consequences of one's communicative behavior, and take responsibility for its results. Its components are the innate qualities of the speaker (charisma), dynamism, and the art of implementing the laws of rhetoric. Dynamism refers to the degree to which audience members perceive a speaker to be outgoing and animated (Mongeau, Stiff, 2016). Two components of dynamism are charisma and energy. Energy is pace – a large number of words per minute. Charisma is a mixture of abstract and concrete qualities that make a speaker attractive to an audience.

The problem setting. Rhetoric is a complex science of eloquence, the theory of oratorical art. It integrates knowledge and competencies from philosophy, logic, linguistics, psychology, ethics, literary studies, and stage skills. In the history of rhetoric, there are two traditions of defining the subject of rhetoric: a) the science of ways to persuade with words (according to Aristotle); b) the science of means of refined speech (according to Quintilian) (Levytska, Prybluda, 2020). The subject of the study of modern rhetoric is the general regularities of language behavior, which discloses in various situations of communication.

During different eras, the attitude towards rhetoric changed depending on the view of its purpose and research subject. Rhetoric was perceived as the art of eloquence in Ancient Greece and persuasion and defense of one's interests in Ancient Rome. In the Baroque era, rhetoric was considered the art of beautifying a speech. Modern times treated rhetoric as a theory of text creation and decoration; at present, it is perceived as a means of manipulating public consciousness and influencing listeners. In different historical periods, rhetoric was regarded as either an art or a science, while today, it has turned into a kind of information weapon.

Effective communication is based on the following laws of rhetoric:

– The first law (conceptual) forms and develops in a person the ability to comprehensively analyze the subject of research and build a system of knowledge about it (idea and concept).

– The second law (the law of auditor modeling) forms and develops in a person the ability to study three groups of features in the system that determine the "portrait" of any audience.

– The third law (strategic) forms and develops in a person the ability to develop a program of activities based on the created concept, taking into account the psychological portrait of the audience.

– The fourth law (tactical) forms and develops in a person the ability to work with facts and arguments, as well as to activate the thinking activity of the interlocutor (audience), that is, to create an intellectual and emotional co-creation.

– The fifth law (speech law) forms and develops in a person the ability to master speech ("clothing" one's thoughts in an effective verbal form).

– The sixth law (the law of effective communication) forms and develops in a person the ability to establish, maintain and consolidate contact with the audience as a necessary condition for the successful implementation of the product of thought-speech activity.

– The seventh law (systemic-analytical) forms and develops in a person the ability to reflect, i.e., identify and analyze one's feelings in order to learn, draw conclusions from mistakes and build up valuable life experience, and evaluate the activities of others, i.e., determine how to help others carry out their activities more effectively, as well as how to learn to assimilate the valuable experience of another (Sahach, 2000).

The presentation of the main material. Today, Ukraine is going through a difficult time of warfare. For hundreds of years, the Ukrainian nation has been oppressed by other states, thereby demoralizing the people. Ukrainians lived differently at different times, but we always made the invaders remember themselves as a sovereign nation living on their God-given land. The struggle for independence has lasted from the fall of Kievan Rus to the present day.

Strategies of effective communication during the war implement a communicative influence on the audience to create certain psychological states that arouse emotions and feelings because language is a window into the world of feelings.

The main tasks of rhetoric during the war are:

– to search for optimal methods of communication: and persuasive strategies that effectively influence audience members' beliefs, attitudes, and values. They are ethos, logos, pathos, positive motivation, negative motivation, cognitive dissonance, appeal to safety needs, social needs, and self-esteem needs;

– enhancement of mechanisms of mutual understanding between the communicators based on trustworthiness. Trustworthiness refers to the degree that audience members perceive a speaker to be presenting accurate, credible information in a nonmanipulative way. Perceptions of

trustworthiness come from the speech's content and the speaker's personality. In terms of content, trustworthy speakers consider the audience throughout the speech-making process, present information in a balanced way, do not coerce the audience, cite credible sources, and follow the general principles of communication ethics. Regarding personality, trustworthy speakers are also friendly and warm (Mongeau, Stiff, 2016).

Concerning the structure of a public speech, which according to the laws of rhetoric, consists of an introduction, central and final parts, the most important structural element is the address. Thus, in the speech to the representatives of the Parliament of Canada, President of Ukraine Volodymyr Zelensky addresses the speaker, members of parliament, Prime Minister Justin Trudeau, and all friends and guests. Moreover, the speaker needs to attract the audience's attention in the introduction. For this, the president of Ukraine, for example, used a rhetorical device – identification, with the help of which he conditionally transferred all current military actions to the territory of Canada. According to Robert Danish, Canadians needed to share the experiences of Ukrainians, identifying themselves with them (Vermes, 2022).

Despite the generally moderate tone of the speech, President Zelensky shows his emotionality and appeals to the audience's feelings, which allows classify him as a synthetic type of speaker.

The central part is the most significant component of the speech, in which one needs to pronounce and convey the main idea to the audience. In the president's speech, one can observe first an expression of gratitude for the assistance provided, then a call for more effective actions, and a request to close the sky over Ukraine.

Although the finale is a short part of the speech, it is essential at the same time. At the end of the speech, Volodymyr Zelensky addresses the members of the parliament and the Ukrainian diaspora in Canada and urges them not to stop in their actions because only with the help of joint actions can victory be achieved.

Speakers use stylistic devices to enrich their speech and give the text more expressively. For example, Volodymyr Zelensky's speech used metaphors, metonymy, evaluative vocabulary, antithesis, and others.

Metaphor

– *But who are these doors for (we are talking about the open door to NATO – author's note), and where do they lead if they tell us that they won't take us?*

– *So that there is not a single dollar for the war (about the cooperation of Canadian companies with the Russian Federation – author's note).*

– *And you must prove by your steps that you are a part of the history of Ukraine, the living history of Ukraine (the Ukrainian diaspora plays an important role in creating a new history of Ukraine – author's note).*

– *Imagine that you are looking for words (choose the right words) to explain this to the children.*

– *They say that Ukraine is not in NATO now. Although "the door is open" (we are talking about the open door to NATO – author's note).*

Metonymy

– *That Kyiv will be hit by rockets.*

– *Canada is already showing the necessary leadership!*

Allusion

– *To protect Ukraine and protect Europe from this total evil that destroys everything (a hidden reference to the political catchphrase of US President Ronald Reagan, "evil empire," which characterizes the terrible policy of the USSR): memorials, churches, schools, hospitals, residential areas, and all our enterprises.*

Evaluative vocabulary

– *Explain to them that a large-scale war has begun.*

– *That with Canada, our anti-war coalition, which we are strengthening, will definitely give results.*

– *It is at this historical moment that we need your effective help.*

– *Terrible explosions.*

– *20 days of the full-scale invasion of the Russian Federation after eight years of war in Donbas.*

– *In dozens of other places throughout the territory of your beautiful country, the territory of Canada.*

– *And then a terrible night...*

– *Canada has always been, is, and, I am sure, will be our reliable partner of Ukraine.*

Comparison

– *You see that our cities: Kharkiv, and Mariupol, are not protected in the same way as your Edmonton and Vancouver.*

Antithesis

– *Thousands, thousands who enter your land. First – small towns, then larger ones.*

– *And who does not see the obvious? Who is honest, and who is a hypocrite?*

– *Who is strong? And who is weak?*

Hyperbole

– *We are asking for real support that will help us survive and protect our lives. The life of the whole world.*

In addition, the functional-semantic category of modality, which expresses probability or improbability, possibility or impossibility, is presented among linguistic means.

– *Can you imagine this with your Bruce Station in Ontario?*

– *You can influence it. I think so.*

– *But we predict every day how many more missiles can hit our TV towers.*

Also, in the speech, one can observe the use of performative words, namely constatives, directives, and satisfactives. Example:

A) directives

– *Therefore, I am asking you: do not stop. Don't stop helping Ukraine. In leadership and efforts to restore peace to our peaceful land;*

– *It doesn't matter how; just do it.*

– *We are not asking for much. We ask for justice. We are asking for real support to help us survive and protect our lives.*

B) constatives

– *I am sure that together – and only together – we will defeat all enemies.*

C) satisfacives

– *I thank you for your support. To everyone present in this hall of the parliament. To every Canadian citizen. I am grateful to you, Justin. Grateful on behalf of the entire Ukrainian people.*

The syntactic structure of rhetoric.

At the syntactic level, the following tools are used:

Inversion

– *But then give us planes, we say to our partners.*

Repetition (Anaphora)

– *I thank you for your support. To everyone present in this hall of the parliament. To every Canadian citizen. I am grateful to you, Justin. Grateful on behalf of the entire Ukrainian people.*

– *We are not asking for much. We ask for justice. We are asking for real support to help us survive and protect our lives.*

Rhetorical questions

– *What about the National Holocaust Monument in Ottawa? Will it withstand the impact of three or five missiles?*

– *Can you imagine this with your Bruce Station in Ontario?*

– *How many more rockets will fall on our cities?*

Rhetorical exclamation

– *They have already killed 97 Ukrainian children!*

– *Canada is already showing the necessary leadership!*

– *Glory to Ukraine!*

Parceling

– *Remember this – live. Because we want to live. And we long for peace.*

– *This is a war to destroy everything that makes Ukrainians Ukrainians. Against our future. Against our character. Against our will.*

– *The second week under shelling, completely without electricity, almost without food, definitely without water. In the basements.*

– *They want to block them all. And they block.*

– *In dozens of other places throughout the territory of your beautiful country, the territory of Canada. Cruise missiles. Until dawn.*

Gradation (anticlimax)

– *Canada has always been, is, and, I am sure, will be our reliable partner of Ukraine. A partner of our land, our people of Ukraine, and each of our families.*

Gradation (climax)

– *I believe, I know that this is to your advantage. (CNN, 2022).*

Frames as schemes of influence, as a struggle between good and evil. A language gets its power because induces us to filter our perceptions of the world, constructing particular point of view with the help of frames, concept, symbols and visual images. Since frames tend to structure a huge amount of our thought, so if we hear the same predications over and over again we will think in terms of frames and metaphors activated by speech patterns. Metaphors conveying images in a simplistic manner between good and evil and frame is a central organising idea for making sense of relevant events and suggesting what is at issue. Hence framing precedes strategic narration and often strategic narration can evoke very general frames. Because the mentioning of "war" activates a fear response, and fear activates the emotional resonance, in which there is a powerful leader, willing to use his strength, who offers protection and security (Lacoff, 2009).

The frame of Zelensky's political rhetoric reflects the views and thinking of the hero of the President – the Leader, who, according to the structure of the myth, must go through adverse circumstances (a country at war) and thanks to his efforts in foreign policy, will receive a reward. The leader is called to be an innovator who combines historical values, and on the other hand, he is an innovator who is forced to form new values by enlisting the support of his people. Such frames reflect and shape attitudes, values, and ideas about good and evil, which are activated by ***universal ideologemes:***

– *And how would you feel if you saw your flag in every city where they pass, how your flag in*

Montreal is taken down... Taken down to be thrown away and replaced with a Russian one.

The ideologeme of "resistance" through the words "life", "live", and "alive" has acquired a special meaning for every Ukrainian.

– *We felt how we want to live. And how we want to win.*

– *Win for life.*

– *We are asking for real support that will help us survive and protect our lives. The life of the whole world.*

– *And you must prove by your steps that you are a part of the history of Ukraine, the living history of Ukraine.*

– *Remember this – live. Because we want to live.*

– *That's how it was with us. Bombs? A minute ago, there were people alive. There was a family that just came there. They were alive. (CNN, 2022).*

So, Volodymyr Zelensky's speech before the Canadian Parliament was to thank them for their assistance and call for more effective actions. His speech resulted in encouraging words and words of support from the representatives of the parliament. To sound convincing and motivating, Volodymyr Zelensky used stylistic techniques, including metaphor, metonymy, allusion, hyperbole, comparison, and antithesis. At the syntactic level – rhetorical questions and exclamations, inversion, parcellation, repetition, and gradation. The speech was clear and concise. In addition, the use of gestures, correct intonation, and rhythmic oscillation of the sound tone allowed the president of Ukraine to create the image of a confident speaker.

We analyzed the media as to the communicative effect of his speech on resolving the conflict and concluded that it found a positive emotional resonance:

It is worth noting that foreign tabloids emphasize the power and emotionality of the speech.

In addition, the Canadian newspaper "The National Post" published a detailed analysis of the Ukrainian president's speech. Professor Robert Danish notes that the speech used a classic strategic technique in the context of rhetorical speech – identification – to set the correct emotional mood of the audience (Vermes, 2022).

The online edition of the Canadian television and radio broadcasting company "CBC" notes the comments and reactions of various Canadian figures, which were said after:

- *"Dominque Arel, chair of Ukrainian studies at the University of Ottawa, said* ***Zelensky effectively illustrated to Canadians the consequences of Ukraine losing this war."***
- ***"President Zelensky, we do not want to let you down,"*** *Elizabeth May said. "We fear we may inevitably let you down, but we will find every tool we can find, and where there are not adequate tools, by God, let's invent them."*
- *Interim Conservative leader Candice Bergen said that while the images coming out of Ukraine are* ***"heart-breaking and painful," the courage shown by ordinary Ukrainians defending their homeland is inspiring.*** *"Putin's brutal attack on Ukraine is an attack on all of us," Bergen said.* ***"That is the lesson history has taught us and one we cannot ignore"*** (Brewster, 2022).

Conclusion. So, we have analyzed the narratives of the president as the leader of the nation, which act as counter-narratives of the aggressor country, which in turn become a powerful stimulus for the deployment of narratives important for society, which are a behaviorally oriented toolkit for the political development of society, cognitive resistance and resistance in the information war. The primary communicative strategy of the leader is to change the informational picture imposed by the aggressor country and prevent the enemy from suppressing the will to resist and succumb to informational chaos. The toolkit in his political narrative is the framing of the course of the war following the laws of rhetoric. The result of Volodymyr Zelensky's speech is unquestionable support from members of the Worlds Parliaments and emotional resonance in media. We claim that mindful communicator achieves communication goals, avoids stereotypes, and contributes to reducing conflict. All of these depend on leadership communication competence.

BIBLIOGRAPHY

1. Левицька Н. М., Приблуда Л. М. Риторика. Київ : НУХТ, 2020. 109 с.
2. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Світогляд, 2005. 315 с.
3. Сагач Г. Риторика. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 567 с.
4. Brewster M. *Ukrainian President Volodymyr Zelensky addresses Parliament as Russian forces edge toward Kyiv CBC News. CBC.* (2022, 15 березня). https://www.cbc.ca/news/politics/zelensky-canadian-parliament-address-1.6385218
5. CNN. *President Zelensky to Canadian parliament: You all need to do more.* (2022, 15 March). [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=-6ILsbHo8AE
6. Fletcher L. *How to Design and Deliver Speeches*, 7th ed. New York : Longman, 2001. 342 p.
7. Lakoff G. *The Political Mind: A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics*. Penguin Books, 2009. 320 p.

8. Morozova O. Ukraine's journey to Europe: strategic macronarrative and conceptual metaphors. *European Security*. Vol. 28(3). 2019. P. 323–340.

9. Mongeau, P. A., & Stiff, J. B. *Persuasive Communication, Third Edition*. The Guilford Press, 2016. 383 p.

10. Vermes, J. *Zelensky's speeches use shame effectively in plea for support against Russia, expert says.* (2022, 20 March). https://www.cbc.ca/radio/checkup/what-does-ukraine-president-volodymyr-zelensky-mean-to-you-1.6390586

REFERENCES

1. Levytska, N. M., Prybluda, L. M. (2020). Rytoryka. Kyiv : NUHT. 109 p.

2. Nagorna, L. P. (2005). Politychna mova i movna polityka: diapazon mozhlyvostey politychnoyi linhvistyky. [Political language and language policy: the range of possibilities of political linguistics]. Svitohlyad, 315 p.

3. Sahach, H. (2000). Rytoryka, [Rhetoric]. Kyiv. 567 p.

4. Brewster, M. (2022, 15 березня). *Ukrainian President Volodymyr Zelensky addresses Parliament as Russian forces edge toward Kyiv CBC News*. CBC. https://www.cbc.ca/news/politics/zelensky-canadian-parliament-address-1.6385218

5. CNN. (2022, 15 March). *President Zelensky to Canadian parliament: You all need to do more* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=-6ILsbHo8AE

6. Fletcher, L. (2001). *How to Design and Deliver Speeches*, 7th ed. New York : Longman, 342 p.

7. Lakoff, G. (2009). *The Political Mind: A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics*. Penguin Books. 320 p.

8. Morozova, O. (2019). Ukraine's journey to Europe: strategic macronarrative and conceptual metaphors. *European Security*. Vol. 28(3). P. 323–340.

9. Mongeau, P. A., & Stiff, J. B. (2016). *Persuasive Communication, Third Edition*. The Guilford Press. 383 p.

10. Vermes, J. (2022, 20 March). *Zelensky's speeches use shame effectively in plea for support against Russia, expert says.* https://www.cbc.ca/radio/checkup/what-does-ukraine-president-volodymyr-zelensky-mean-to-you-1.6390586/zelensky-s-speeches-use-shame-effectively-in-plea-for-support-against-russia-expert-says-1.6391366

ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Глінка Наталія Вікторівна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Берестейський, 37, Київ, Україна

Волощук Ірина Петрівна
доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Берестейський, 37, Київ, Україна

УСИК ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА
старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Берестейський, 37, Київ, Україна

Дослідження присвячено стратегії ефективної комунікаційній у воєнний час. Зокрема, проаналізовано риторику президента Зеленського у його зверненнях до світових лідерів з проханням про підтримку, оскільки комунікаційні стратегії актуалізують комунікативний вплив на аудиторію, щоб викликати певний психологічний стан і сформувати емоції, що, у свою чергу, призводить до певних дій. Метою нашого дослідження є створення комунікативного портрета лідера в умовах війни, інформаційної зокрема, а саме протидії наративам та меседжам ворога. Дослідження базується на засадах теорії когнітивної семантики, яка доводить, що ми мислимо системами понять, які корелюють між собою і мають сенс та використовуються аби зрозуміти сказане. У воєнному наративі наявний феномен сприйняття єдиного наративу і відмови від реальності, яка йому суперечить (Дж. Лакофф, «Політичний розум»). Тому новизною статті є аналіз риторики лідера держави

з точки зору інформативного протиборства наративам агресора, результатом чого є емоційний резонанс у ЗМІ. Зауважимо, що риторика лідерів держав стають потужним стимулом для розгортання важливих для суспільства наративів, які є поведінково-орієнтованим інструментарієм політичного розвитку суспільства, когнітивним опором в інформаційній війні. В той же час мовлення лідера – це сукупність особистих якостей, які дозволяють йому адаптуватися до кризової ситуації, передбачати резонанс комунікативної поведінки та нести відповідальність за її результат. Крім того, складовими риторики лідера є притаманні ораторський талант (харизма), динамічність прагматичного напруження, мистецтво актуалізації риторичних прийомів у конкретній ситуації та аудиторії. У роботі зосереджено увагу на засобах вираження експресії у промовах Зеленського (метафори, метонімії, алюзії, порівняння, антитези, гіперболи), які сприяють успішній комунікації. Крім того, серед стилістичних засобів у його промовах вживається функціонально-семантична категорія модальності, яка виражає ймовірність чи неймовірність, можливість чи неможливість. Дослідження мовлення лідера було проведено на прикладах промов президента України В. Зеленського, в яких вивчались комунікативні стратегії, спрямовані на протидію наративам країни агресора. Результатом цих стратегій можна вважати беззаперечну підтримку з боку лідерів і парламентів провідних країн світу, а також потужний емоційний резонанс у медійній сфері.

Ключові слова: *комунікативні стратегії, стилістичні засоби, риторика, лідерська комунікація, ораторські заслуги, харизма.*

УДК 811.11'42
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.7

АЛЮЗІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ В ІДЕОСТИЛІ Д. Г. ЛОУРЕНСА

Глінка Наталія Вікторівна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Берестейський, 37, Київ, Україна

Мачулянська Анастасія Володимирівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Берестейський, 37, Київ, Україна

У статті досліджується алюзія як мовностилістичний засіб репрезентації емоцій в ідіостилі британського письменника-модерніста Д. Г. Лоуренса. Специфіка використання різних видів алюзійних включень є маркером індивідуального стилю автора. Тому завдання нашої статті полягає у тому, аби текстуально проілюструвати як за допомогою алюзій Д. Г. Лоуренс відтворює емоції персонажів та створює емотивний фон літературного твору. Актуальність теми дослідження зумовлена посиленою увагою сучасних лінгвістичних студій до презентації емоцій у мові взагалі, та особливостей їх відтворення в ідіостилі письменників зокрема. Мета статті полягає у комплексному дослідженні та класифікації емотивних алюзій у художніх текстах Д. Г. Лоуренса. Доведено, що алюзії є не тільки транслятором історичної, літературної та культурної інформації, але й виступають важливим елементом творення емотивного полотна художнього тексту. У статті емотивні алюзивні елементи творів Д. Г. Лоуренса поділені на групи відповідно до їхнього джерела походження. Як результат, запропоновано поділ емотивних алюзій за такими тематичними групами: біблійні (використання біблійних сюжетів, релігійних образів, предметів, явищ, подій), міфічні (використання античної міфології, міфічних образів та сюжетів), поетичні (використання поетичних текстів, поетичних образів та сюжетів), історичні (використання історичних постатей, фактів, подій) та арт-алюзії (використання творів образотворчого мистецтва, музичні творів тощо). Подано детальну інтерпретацію алюзій та розкрито їхню емотивну функцію. Перспективним вважаємо подальше дослідження мовностилістичних засобів вираження емоцій в ідіостилі Д. Г. Лоуренса, а також інших представників британської модерністської літератури.

Ключові слова: *емоція, емотивність, алюзія, ідіостиль, інтертекстуальність, мовностилістичний засіб, художній текст*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Історія людства свідчить про те, що емоції завжди були, є і будуть невід'ємною частиною людського існування. Усвідомлення цього дало поштовх до винекнення у сучасній лінгвістиці тенденції досліджувати мову в нерозривному зв'язку з емоціями і почуттями мовної особистості. Сьогодні значна частина лінгвістичної спільноти визнає наявність у слові емоційного і раціонального компонентів і згідна з тим, що стилістика мовлення визначається емоційним вибором мовця. У лінгвістичній царині з'являється все більше досліджень, присвячених складній і багатоаспектній природі емоцій. На думку австралійської дослідниці Моніки Беднарек, саме художня література є одним із тих каналів, через який ми дізнаємося про основні правила емоційної поведінки, а також про всі різновиди емоційних станів, у яких може перебувати людина (Bednarek, 2008). Отже дослідження емоцій у мові є неповним без аналізу емотиного тексту, де семантико-стилістичні властивості емотивів розкриваються найбільшою мірою. Саме тому спроба дослідити механізми репрезентації емоцій в ідіостилі Д. Г. Лоуренса за допомогою різноманітних мовностилістичних засобів та прийомів постає особливо **актуальною**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Репрезентація емоцій у мові є предметом дослідження плеяди українських і зарубіжних науковців. Традиційно серед мовознавців прийнято вважати, що емоції та емоційність – це психологічні категорії, а емотивність – мовна. «Емоція – це почуття, яке мотивує, організовує і спрямовує мислення та дії» (Izard, 2013). А під емотивністю слід розуміти мовну категорію, яка характеризується сукупністю засобів мови, здатних викликати відповідні емоції в особистості, а також виражати її емоційність, тобто виявляти психофізіологічні реакції на явища об'єктивної дійсності та оцінювати їх (Komarova, 2022, p. 144). Емотивність розглядається лінгвістами на різних мовних рівнях: фонетико-фонологічному, на якому емотивність тісно пов'язують зі звуком, інтонацією й наголосом (К. Вільямс, Е. Вічмен); лексико-фразеологічному, на якому досліджують емотивно марковану лексику та фразеологізми (М. В. Гамзюк, М. Дрешер, Н. П. Киселюк і Е. К. Коляда); словотвірному, який апелює до морфем, що містять емотивні семи (Н. О. Мельничук); синтаксичному, на якому вивчають конструкції емотивного синтаксису (В. Д. Шинкарук); текстовому, на якому досліджують роль емоцій у процесі текстотворення (А. В. Мачулянська, С. В. Гладьо) та ін. Німецька дослідниця Р. Нішик, у розробці проблеми емотивного тексту, звернула увагу на те, що будь-який художній текст облігаторно відтворює емоційне життя людей. У творі стає очевидним те, що метою мовної діяльності здебільшого є емоційний контакт (фатична функція емоцій) або афектація почуттів (прагматична функція емоцій) (Нішик, 1992). З огляду на це вважаємо за доцільне розглянути особливості репрезентації емоцій саме у художніх текстах, зокрема у творчості британського письменника-модерніста Д. Г. Лоуренса, виражальні засоби ідіостилю якого є досить різноманітні, що дає змогу констатувати багатовимірність емотивного полотна його творів.

Метою наукової розвідки є комплексне виявлення, класифікація, декодування алюзій у художніх текстах Д. Г. Лоуренса та встановлення їхньої емотивної функції у його ідіостилі. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: проаналізувати емотивні алюзії у творах Д. Г. Лоуренса, класифікувати їх за тематичними групами, інтерпретувати прихований емотивний зміст та інтенцію автора щодо їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Алюзія є непрямою згадкою, непрямим посиланням, натяком на той чи інший літературний текст, історичну подію або історичну особистість, а також на події та явища, сучасні на момент написання твору. В літературі, публіцистиці, розмовному стилі алюзія є стилістичною фігурою, яка використовується для впливу на читача (реципієнта), і передбачається, що явище, персонаж, подія, на які посилається автор, добре знайомі і можуть бути упізнані читачами (Glinka, 2018). Функціями алюзії в літературних текстах є естетико-пізнавальна, оцінно-характеризуюча, емотивно-експресивна та функція підтексту. Типологічним критерієм класифікації алюзій може виступати джерело їх походження, формальні або семантичні особливості. Зосереджуючись на емотивно-експресивній функції, у ході нашого дослідження ми визначили кілька типів алюзійних включень у творчості Д. Г. Лоуренса.

Біблійні алюзії – алюзії, які використовує Д. Г. Лоуренс для порівняння емоційного стану героя з персонажами вихідного тексту – Біблії. Оскільки Д. Г. Лоуренс виховувався у протестантському, нонконформістському середовищі, він досконало знав Святе Письмо і мислив євангельськими категоріями. Саме тому біблійна образність пронизує всю його творчість, знаходить відображення навіть у передачі емоцій персонажів (Prokoichenko, 2018, p. 105), як у наступних прикладах, де для відтворення емоції страждання була використана алюзія на розп'ятого Ісуса:

"His dark, handsome, clean-shaven face would have done for Christ on the Cross, with the thick black eyebrows tilted in the dazed agony" (Lawrence, d).

У творах Д. Г. Лоуренса, крім емотивних алюзій на біблійний образ Ісуса Христа, часто використовується алюзія на біблійний образ Пресвятої Діви Марії:

"So she prayed beside the bed of her child. And like the Mother with the seven swords in her breast, slowly her heart of pride and passion died in her breast, bleeding away" (Lawrence, b).

У цьому фрагменті новели *"England, my England"* автор для більш експресивного відтворення почуття скорботи матері (Вінфред), дитина якої може назавжди залишитись калікою, використовує алюзію на біблійне зображення Пресвятої Діви Марії Страждальної, груди якої пронизані сімома мечами, що символізують сім скорбот.

"'Joyce, my darling, don't cry!' said Winifred, suddenly catching the little girl to her breast in a strange tragic anguish, the Mater Dolorata" (Lawrence, b).

"She was purely the Mater Dolorata" (Lawrence, b).

У наступному фрагменті за допомогою образів Святого мученика Себастіана та Пресвятої Діви Марії Страждальної передано скорботу

не матері, а чоловіка, якого покинула дружина та поїхала до Америки із заможним американцем.

"In his own opinion, he was a sort of Martyred Saint Sebastian, at whom the wicked world shot arrow after arrow – Mater Dolorosa nothing to him – and he counted the drops of blood as they fell: when he could keep count" (Lawrence, d).

Іншими прикладами біблійних алюзій, які використовує Д. Г. Лоуренс для посилення експресивності передачі емоцій своїх персонажів, є такі:

"They found Europe, this time, a complete failure. "We have returned like dogs to our vomit," said Erasmus; "but the vomit has staled in the meantime." He found he couldn't stand Europe. It irritated every nerve in his body" (Lawrence, a).

У цьому фрагменті новели *"Things"* автор використовує цитату із Біблії, яка в оригіналі звучить наступним чином: *"As a dog returns to its vomit, so fools repeat their folly"*. Автор використовує цю біблійну алюзію для того, щоб передати емоції розчарування та смутку, відчуття великої помилки головних героїв.

Ще одним біблійним персонажем, який Д. Г. Лоуренс активно залучає для посилення зображення емоцій своїх героїв, є образ Ізмаїла.

"But the child stayed in the camp of her mother, honourably, and the father wandered outside like Ishmael, only coming sometimes to sit in the home for an hour or two, an evening or two beside the camp fire, like Ishmael, in a curious silence and tension, with the mocking answer of the desert speaking out of his silence, and annulling the whole convention of the domestic home" (Lawrence, b).

"That little cleft between his brow, that flickering, wicked, little smile that seemed to haunt his face, and above all, the triumphant loneliness, the Ishmael quality" (Lawrence, b).

За допомогою біблійного образу Ізмаїла автор створює емотивне тло суму та самотності, адже, як і Ізмаїл, головний герой новели Егберт є вигнанцем із власного будинку, небажаним гостем, оскільки дружина постійно дає йому зрозуміти, що більше не хоче бачити його. Подібне ставлення дружини призводить до того, що Егберта охоплюють негативні емоції та почуття, які автор знову ж таки передає за допомогою біблійної алюзії *"seven devils"*, які охопили героя:

"And he began to get bitter, and a wicked look began to come on his face. He did not give in to her; not he. There were seven devils inside his long, slim, white body" (Lawrence, b).

Назагал, Д. Г. Лоуренс часто використовує біблійні алюзії для створення потрібного емотивного фону. Презентативною у цьому аспекті є новела *"New Eve and Old Adam"*, у якій автор вже в самому заголовку вводить емотивну тему кохання, застосовуючи алюзію на біблійних Адама і Єву, яких вважають першими закоханими на землі. Алюзійні емотивні образи «нової» Єви та «старого» Адама вперше з'явилися в есе Д. Г. Лоуренса «Як бути чоловіком» (*"On being a man"*), де автор розмірковує над темою стосунків між чоловіком і жінкою, яка є домінантною у творчості письменника.

Отже, проведений аналіз біблійних алюзій у творах Д. Г. Лоуренса встановив, що образи, персонажі та сентенції як зі Старого, так і Нового Заповіту відіграють надзвичайно важливу роль у створенні емотивного полотна його творів, оскільки є легко впізнаваними і очевидними за емоційним наповненням для сучасників автора.

Міфічні алюзії. Для письменника-міфотворця Д. Г. Лоуренса важливою складовою ідіостилю є реміфологізація та залучення давніх міфів у свою поетичну систему (Glinka, 2012). Алюзійні міфологічні включення посилюють емотивне тло творів та надаються вираженню емоцій узагальненого характеру. Так, у новелі *"England, my England"* Д. Г. Лоуренс використовує алюзію на культ семітських богів Ваала і Астарти:

"And could she betray them, submitting to his Baal and Ashtaroth?" (Lawrence, b).

За допомогою цієї алюзії автор створює певний емотивний фон, адже образи Ваала і Астарти зі Старого Заповіту асоціювалися із ідолопоклонством, плодючістю, нестримною сексуальною пристрастю. Саме за природну нестримність, на що і вказує алюзія, Вінфред ненавиділа свого чоловіка і в той же час боялася його, оскільки не відчувала сили протистояти цій енергії.

Ще одним міфічним образом, який Д. Г. Лоуренс використовує для передачі емоцій своїх персонажів, є образ Гіппомена.

"...like Hippomenes, out-of-breath, laughing because he'd won" (Lawrence, e).

Автор порівнює складні емоції страху і перемоги героя з емоціями персонажа грецької міфології Гіппомена, який закохався в Атланту і дуже радів, що йому вдалося домогтися її руки за допомогою хитрощів. Кожному потенційному нареченому Атланта пропонувала змагання з бігу, до того ж юнак, беззбройний, повинен був бігти попереду, вона ж зі списом бігла за ним; якщо вона не наздоганяла, то визнавала хлопця своїм нареченим, інакше - на нього чекала неминуча смерть. Багато юнаків загинули, поки Гіппомен не перехитрив її за допомогою Афродіти. Богиня дала йому золоті

яблука, які він під час бігу впускав поодинці: піднімаючи їх, Атланта забарилась, і Гіппомен першим досяг мети.

Поетичні алюзії. Залучення у художній текст поетичних і прозових фрагментів інших авторів також є характерною ознакою модерністської поетики і визначається в модерністських текстах як категорія інтертекстуальності. Сам термін інтертекстуальність (Юлія Крістева) можна застосувати до цілого ряду понять: від джерел, впливів і усвідомлених алюзій до випадкової подібності (Allen, 2011). Інтертекстуальні включення у формі поетичного тексту Лоуренс використовує для акцентуації, переконливої ілюстрації як власного емоційного стану, так й емоційного стану своїх персонажів. Відчуваючи сум, викликаний подіями Першої світової війни і ситуацією, яка склалася в Англії в цей час, автор пише новелу *"England, my England"*, назву якої письменник запозичує з поезії поета-неоромантика Вільяма Хенлі, який у пориві сумних емоцій, викликаних націоналістичним самозреченням, писав:

"What have I done for you,
England, my England?" (Henley).

Ця поезія створює потужний емотивний фон, оскільки була надзвичайно популярною у роки Першої світової війни як приклад патріотичної лірики, і тому ремінісценція в назві новели Лоуренса робить полотно тексту надзвичайно емотивним.

Іншим прикладом слугує залучення у новелі *"Smile"* рядків з поезії Т. Гуда "The Death-bed", які автор використовує для посилення напруги емотивного фону смерті:

"For when the morn came dim and sad,
And chill with early showers,
Her quiet eyelids closed – she had
Another morn than ours" (Hood, p. 572).

Також прикладом емотивної поетичної алюзії може слугувати фрагмент з роману «Білий павич»:

"Then she began to quote Christina Rossetti's "A Birthday"."I'm glad you came to take me a walk," she continued" (Lawrence, e).

У даному фрагменті присутня алюзія на поезію англійської феміністської поетеси вікторіанської епохи – Крістіни Россетті, у якій описується неймовірна радість жінки, до якої прийшов її коханий. Героїню переповнюють почуття радості, втіхи, щастя, викликані спілкуванням з коханим чоловіком і ця поезія якнайкраще допомогає їй передати свої емоції:

"My heart is gladder than all these,
Because my love is come to me" (Rossetti).

Арт-алюзії. Для творчості Д. Г. Лоуренса характерною є тенденція до взаємодії образотворчих можливостей різних мистецтв, яка виявляється насамперед у творчому використанні досягнень живопису. Оскільки сам письменник був і художником, він звертається до живопису й аналізує його з позицій можливості передачі емоційного стану героїв у певній ситуації. Зокрема, у новелі *"Lovely Lady"* письменник декілька разів порівнює емоційний стан героїні із Моною Лізою Леонардо да Вінчі: *"so bright and kindly and yet subtly mocking, like Mona Lisa, who knew a thing or two"; "gay look like a Leonardo woman who really could laugh outright"* (Lawrence, d).

Історичні алюзії. У ході нашого дослідження нами було встановлено, що історичні алюзії мають найменший емотивний потенціал в ідіостилі Д. Г. Лоуренса. Але яскравим прикладом використання емотивної алюзії є фрагмент з новели "The White Stocking":

"What the Hanover's got you?" asked Whiston (Lawrence, c).

У даному уривку алюзія на династію, що панувала у Великій Британії з 1714 до 1901 рр. Цей вираз, що передає емоцію здивування та злості, виник у часи правління перших Ганноверів, які були не дуже популярними серед населення Великої Британії, особливо серед якобітів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У ході дослідження було виявлено, що ідіостилю Д. Г. Лоуренса притаманне використання алюзій для віддтворення або образного посилення емоцій своїх персонажів. Запропоновано класифікацію емотивних алюзій, що включає історичні, біблійні, міфічні, поетичні та арт-алюзії. Встановлено, що джерелами алюзій, які залучає письменник, є античні міфи, біблійні сюжети та образи (як Старого, так і Нового заповіту), поетичні твори, історичні постаті, твори образотворчого мистецтва. Встановлено, що алюзії в ідіостилі Д. Г. Лоуренса активно виконують емотивну функцію. Проведене дослідження відкриває можливості для поглибленого і комплексного дослідження мовностилістичних засобів вираження емоцій в ідіостилі Д. Г. Лоуренса, а також інших представників британської модерністської літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глінка Н. В. Міфопоетика у творчості Д. Г. Лоуренса. К. : НТУУ «КПІ», 2012. 200 с.
2. Комарова З. І. Мовна експлікація емоції гніву в сучасному художньому тексті. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки.* 2022. Вип. 2(97). С. 143–158.

3. Прокойченко А. В. Мовна репрезентація емотивності у текстах новел Д. Г. Лоуренса: дис. … канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2018. 225 с.
4. Allen G. Intertextuality. London : Routledge, 2011. 256 p.
5. Bednarek M. Emotion Talk across corpora. UK, 2008. 242 p.
6. Glinka N. Intertextuality in the Modernist Literature. International Journal of the Multidisciplinary Thought. Vol. 07, 2018. P. 147–153. http://universitypublications.net/ijmt/0703/html/auindex.html
7. Izard C. Springer Science & Business Media, 2013. 496 p.
8. Nischik R. Betrayal psychohistorically: The Representation of emotions in the British Drama Tübingen : Niemeier, 1992.
9. Henley E. W. A Selection of Poems. URL: https://goo.gl/6748Hq
10. Hood T. The Death-Bed. URL: https://goo.gl/59kEWu
11. Lawrence D. H. (a). Collected Short Stories (A Project Gutenberg of Australia compliation). URL: http://gutenberg.net.au/ebooks/m00010.txt
12. Lawrence D. H. (b). England, My England and Other Stories URL: http://gutenberg.net.au/ebooks/m00010.txt
13. Lawrence D. H. (c). The Prussian Officer and Other Stories. URL: https://www.gutenberg.org/files/22480/22480-h/22480-h.htm
14. Lawrence D. H. (d). The Woman Who Rode Away and Other Stories. URL: http://gutenberg.net.au/ebooks04/0400301h.html
15. Lawrence D. H. (e). The White Peacock. URL: www.gutenberg.org/files/38561/38561-h/38561-h.htm
16. Rossetti Christina. A Birthday. URL: https://www.poetryfoundation.org/poems/44992/a-birthday

REFERENCES

1. Glinka, N. V. (2012). Mifopoetyka u tvorchosti D. H. Lourensa. [Mythopoetics in D.H. Lawrence's fiction]. Kyiv : NTUU «KPI». [in Ukrainian]
2. Komarova, Z. I. (2022). Movna eksplikatsiia emotsii hnivu v suchasnomu khudozhnomu teksti. [Language expression of anger emotions in modern fiction text] *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky.*Vyp. 2(97). [in Ukrainian]
3. Prokoichenko, A. V. (2018). Movna reprezentatsiia emotyvnosti u tekstakh novel D. H. Lourensa. [The Language Representation of emotivity in D. H. Lawrence's short stories]: dys. … kand. filol. nauk: 10.02.04. Chernivtsi, 225 s.
4. Allen, G. (2011). Intertextuality. London : Routledge.
5. Bednarek, M. (2008). Emotion Talk across corpora. UK.
6. Glinka, N. (2018). Intertextuality in the Modernist Literature. International Journal of the Multidisciplinary Thought. Vol. 07. http://universitypublications.net/ijmt/0703/html/auindex.html
7. Izard, C. (2013). Springer Science & Business Media, 2013.
8. Nischik, R. (1992). Betrayal psychohistorically: The Representation of emotions in the British Drama Tübingen : Niemeier.
9. Henley, E. W. A Selection of Poems. URL: https://goo.gl/6748Hq
10. Hood, T. The Death-Bed. URL: https://goo.gl/59kEWu
11. Lawrence, D. H. (a). Collected Short Stories (A Project Gutenberg of Australia compliation). URL: http://gutenberg.net.au/ebooks/m00010.txt
12. Lawrence, D. H. (b). England, My England and Other Stories. URL: http://gutenberg.net.au/ebooks/m00010.txt
13. Lawrence, D. H. (c). The Prussian Officer and Other Stories. URL: https://www.gutenberg.org/files/22480/22480-h/22480-h.htm
14. Lawrence, D. H. (d). The Woman Who Rode Away and Other Stories. URL: http://gutenberg.net.au/ebooks04/0400301h.html
15. Lawrence D. H. (e). The White Peacock. URL: www.gutenberg.org/files/38561/38561-h/38561-h.htm
16. Rossetti, Christina. A Birthday. URL: https://www.poetryfoundation.org/poems/44992/a-birthday

ALLUSION AS A MEANS OF EXPRESSING EMOTIONS IN D. H. LAWRENCE'S IDIOSTYLE

Glinka Nataliia Viktorivna
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory,
Practice and Translation of the English Language
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
37, Beresteiskyi Ave, Kyiv, Ukraine

Machulianska Anastasiia Volodymyrivna
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory,
Practice and Translation of the English Language
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
37, Beresteiskyi Ave, Kyiv, Ukraine

The article deals with allusion as stylistic means of representing emotions in the idiostyle of famous British author-modernist D. H. Lawrence. The specificity of the use of various types of allusions is a marker of the author's individual style. Our task is to illustrate, using examples of certain works, how D. H. Lawrence reproduces the emotions of the characters with the help of allusions. The topicality of the research topic is determined by the increased attention of modern linguistics to the study of emotions in language in general, and the peculiarities of their representation in the idiostyle of famous writers in particular. The purpose of the article is to comprehensively analyze and classify allusions in D. H. Lawrence's idiostyle and to prove their emotive function. It has been proven that allusions are not only a transmitter of historical, literary and cultural information, but also act as an important element of creating an emotional canvas of the literary text. In the article, emotional allusions are divided into groups depending on their source. In accordance with this, the following classification of emotional allusions was proposed: biblical (use of biblical texts, religious images, objects, phenomena, events), mythical (use of ancient mythology, mythical images and plots), poetic (use of poetic texts, poetic images and plots), historical (use of historical figures, facts, events) and art allusions (references to works of fine art, musical works, etc.). Their detailed interpretation is presented, the emotive function is revealed.

Keywords: *emotion, emotionality, allusion, idiostyle, intertextuality, linguostylistic means, literary text.*

УДК 81'33(038)
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.8

КОРПУСНО-ПРИКЛАДНЕ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ: ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ РАКУРС

Дем'янчук Юлія Ігорівна
кандидат економічних наук,
викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

У цій науковій праці представлено дослідження корпусно-прикладного перекладознавства як феномена міждисциплінарної природи. Основне твердження полягає в тому, що корпусно-прикладне перекладознавство поєднує методи та підходи корпусного аналізу з вивченням основних принципів перекладу, систематизуючи закономірності його лінгвістичних, лексико-семантичних, стилістичних, лінгво-культурних, прагматичних виявів в корпусі текстів. Реалізації поставленої мети передувало обґрунтування корпусно-прикладного перекладознавства в гуманітарних студіях; з'ясування ключових аспектів й підходів корпусно-прикладного перекладознавства, таких як, корпусний аналіз базової мови, корпусний аналіз мови-реципієнта, корпусно-інтегрований перекладознавчий конструкт, корпусно-прикладне зіставлення перекладу. У статті досліджено гносеологічний аспект корпусно-прикладного перекладознавства, утілений у поняттях прикладної та корпусної лінгвістики в рамках перекладознавства. Інтерпретація перекладу на основі корпусних даних зумовлена принципово новим міждисциплінарним підходом до тлумачення перекладацьких рішень і розумінні перекладу як когнітивного процесу. Запропоноване у науковій праці розуміння корпусно-прикладного перекладознавства виводить його за межі усталеної корпусно-лінгвістичної кореляції й відповідного лінгвістично-інформаційного маркування та уможливлює його трактування як засобу і результату реалізації комплексного дослідження перекладу. Здійснений аналіз корпусно-прикладного означування перекладу в корпусі текстів засвідчує можливість охоплення широкого діапазону фактичного матеріалу в межах запропонованого напряму. Сконденсовані результати теоретичного аналізу дають можливість перейти від простого використання корпусів текстів для аналізу лінгвістичних закономірностей до комплексного вивчення перекладацьких явищ, їх контекстуальної природи та інформаційної системи. Дослідження відкриває додаткові можливості для використання корпусних даних у вивченні мови, культури та комунікації, а також сприяє вдосконаленню навчальних програм з перекладознавства та формуванню перекладацьких компетенцій у майбутніх перекладачів. Представлене в науковій праці розуміння нової галузі корпусно-прикладного перекладознавства є важливим внеском у корпусну лінгвістику, перекладознавство, прикладну лінгвістику, інформаційні технології, комп'ютерну лексикографію, міжкультурну комунікацію, перекладацьку практику, що збагачує терміносистему перекладознавчих студій загалом.

Ключові слова: *корпусно-прикладне перекладознавство, прикладна лінгвістика, корпусна лінгвістика, корпусні дані, перекладацькі стратегії, автоматичний переклад.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Складність і багатоаспектність корпусного аналізу зумовлена не лише різними концептуально-методологічними підходами до дослідження мовних явищ, які базуються на зборі, систематизації та аналізі великого обсягу текстотвірних даних, а й вивченні певних аспектів мови, таких як лексика, граматика, стиль та вживання мовних засобів в різних контекстах. Різноманітність інтерпретацій корпусного аналізу пояснюється його лінгвістичними і нелінгвістичними аспектами перекладу. Лінгвістичні аспекти перекладу в корпусній лінгвістиці охоплюють широкий спектр явищ і проблем, пов'язаних з мовою та комунікацією. У контексті корпусної лінгвістики, дослідники аналізують перекладацькі явища й здійснюють аналіз перекладів на основі великої кількості фрагментів тексту. Це дозволяє отримати об'єктивні дані про різні перекладацькі варіанти, виокремити типові перекладацькі стратегії й виявити проблемні моменти перекладу. Саме дослідження процесу перекладу в корпусній лінгвістиці зумовлює потребу у враховуванні стилістичних відмінностей між мовами та знаходити відповідність між стилями оригіналу і перекладу. Стратегії пошуку, методи, прийоми й процедури аналізу вхідного та вихідного текстів тяжіють до ***корпусно-перекладознавчої наукової галузі***, що використовується в перекладознавстві, корпусній, прикладній та структурній лінгвістиці. Проникнення перекладу в різноманітні поняттєві структури корпусної лінгвістики зумовлюють формування

граматичних норм та правил перекладу з однієї мови на іншу, що тим самим забезпечує граматичну правильність та зрозумілість перекладу. Врахування прагматичних аспектів допомагає перекладачеві передати не лише буквальне значення тексту, але й його імпліцитні смисли, інтонацію, жанрові особливості та інші фактори, які впливають на сприйняття та реакцію аудиторії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття корпусне перекладознавство вже має певну історію дефінування. Так, зокрема, С. В. Засєкін вважає дослідження корпусу текстів в перекладознавстві важливим внеском до прикладного перекладознавства та психолінгвістики й окреслює можливі «зони перетину» цих галузей науки. У дисертаційній праці «Психолінгвальні закономірності відтворення художнього тексту в перекладі (на матеріалі англійської та української мов)», автор поєднює когнітивні механізми, сприйняття та інтерпретації художнього змісту й експресії на основі корпусних даних (Засєкін, 2020).

Постулат про формування процесу перекладу в корпусній та прикладній лінгвістиці впродовж декількох декад домінує в переважній більшості корпусно-перекладознавчих досліджень (М. Фарахані, В. Дастджерді, А. Хассельгрен, М. Бейкер, С. Халверсон, С. Хансен, С. Нойман, Е. Штайнер). Науковці широко використовують інструменти корпусної лінгвістики в різних типах перекладацького дискурсу. Уявлення про корпусне перекладознавство відповідно до М. О. Лефер та Н. Грабар (Lefer, Grabar, 2015, pp. 187–208), з'явилося після проведеного міжжанрового дослідження використання та перекладу оціночної префіксації на основі корпусу текстів. Науковці, схарактеризували поняття «корпусний аналіз в перекладі» як корпусне й перекладознавче утворення (Lefer, Grabar, 2015, p. 202). Суголосно з цією тезою Мехрдад Вашегані Фарахані і Хоссейн Вахід Дастджерді трактують етапність трансферу перекладацьких процесів, стратегій й корпусних даних в корпусне перекладознавство, як шлях до виявлення впливу корпусного підходу на розуміння перекладацьких рішень (Farahani, Dastjerdi, 2021, pp. 215–223).

Актуальність пропонованої теми дослідження зумовлена з одного боку постійним інтересом лінгвістів до ключових аспектів перекладознавства, оскільки переклад в сучасному світі відіграє важливу роль у міжнародній комунікації, бізнесі, наукових дослідженнях та інших сферах. Зростання глобалізації і міжнародних зав'язків призводить до збільшення потреби в якісному та ефективному перекладі між мовами. Корпусно-прикладне перекладознавство, зосереджуючись на застосуванні корпусних даних та інформаційних технологій, відповідає цим вимогам і є актуальною галуззю прикладної лінгвістики. З іншого боку, актуальність дослідження полягає в тому, що розуміння корпусно-прикладного перекладознавства з гносеологічного ракурсу дозволяє глибше проаналізувати процеси перекладу, зв'язок між мовою і пізнанням, роль інформації та знань у перекладацькій діяльності. Це відкриває нові можливості для вивчення перекладознавства як наукової дисципліни і сприяє розширенню теоретичних та методологічних підходів до дослідження перекладу.

Об'єктом дослідження є корпусно-прикладне перекладознавство.

Предметом дослідження є сама галузь корпусно-прикладного перекладознавства, її концептуальні основи, методи та підходи, а також корпусні дані, які використовуються у перекладацькій практиці та інформаційні технології, які забезпечують доступ до цих даних та їх аналіз.

Мета дослідження полягає у виявленні та аналізі гносеологічних реалій корпусно-прикладного перекладознавства.

Основні **завдання** дослідження передбачають: виявлення і опис концептуальних основ корпусно-прикладного перекладознавства; розгляд його методології та підходів; теоретичний аналіз корпусних даних у контексті перекладознавства та дослідження впливу інформаційних технологій на розвиток цієї галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На противагу традиційній парадигмі прикладної лінгвістики, поширеній до 2010-го року минулого десятиліття, відповідно до якої практичне розв'язання питань, які пов'язані з вивченням мови (Ковалів 2007: 270), а укладання словників, розробка алфавітів і систем письма (Васенко 2014: 228) й використання соціолінгвістичних методів та підходів, когнітивного аналізу, проведення лексико-семантичного дослідження, переклад з однієї мови на іншу як фреймову модель вивчення іноземної мови, сучасні дані прикладного мовознавства засвідчують, що засоби аналізу елементів мови за допомогою корпусного аналізу, комп'ютерних програм для машинного перекладу, розпізнавання та синтезу мови, автоматичного аналізу тексту, пошуку інформації, аналізу соціальних мереж, корпусних психолінгвістичних експериментів, аудіо та відео аналізу допомагає науковцях в галузі сучасної прикладної лінгвістики виявляти та розв'язувати мовні проблеми

й виклики. Ці нові засоби аналізу дозволяють досліджувати мову у більш широкому спектрі контекстів та зосереджуватися на конкретних аспектах мовлення, що є важливими для практичного застосування. Зокрема, корпусний аналіз призначений для вивення мови на основі великих обсягів текстових даних, що уможливлює аналіз мовних закономірностуй, виявення структурних та лексико-семантичних відношень між словами та фразами, а також дослідження мовної варіативності (Zufferey, Degand, 2017, pp. 399–422). У праці С. Цуфрі і Л. Деганда «Анотування значення мовних засобів зв'язку у багатомовних корпусах текстів» ("Annotating the Meaning of Discourse Connectives in Multilingual Corpora") представлено мовні технології, які надають нові можливості для автоматичного аналізу та обробки мови. Результати праці засвідчили, що більшість систем машинного перекладу вирішують практичні завдання, пов'язані з обробкою мови, швидше та ефективніше. Однак таке дослідження – не зовсім типове, оскільки до поля зору вчених-філологів потрапляють розбіжності між мовою-джерелом і цільовою мовою. Тому й виникає необхідність в залученні експериментальних методів, які передбачають збір емпіричних даних про мовні явища, що сприяють виявленню мовних тенденцій, оцінці мовних продуктів й розпізнаванню мови та її синтез мовними технологіями. Більша поширеність експериментальних методів в прикладній лінгвістиці зумовлює домінантний корпусно-прикладний підхід, який слугує методом для підтвердження або спростування гіпотез, а також для розробки та вдосконалення мовних програм та інструментів.

Окремі теорії перекладу Олександра Білоуса, такі як, теорія військового перекладу, юридичного, економічного, медицинського, технічного перекладу (Білоус 2013: 200) суттєво вплинули на ***корпусно-прикладні студії.***

У рамках загальної та часткової теорій перекладу представники сучасної прикладної лінгвістики досліджують переклад аудіо- та відео повідомлень. І якщо аналіз невербальних аспектів комунікації, таких як міміка, жести, тон голосу виявляється недостатнім, то науковці залучають інструменти корпусної лінгвістики. По-перше, це важливо для розуміння мовних виразів, контекстуального значення та впливу невербальних елементів на мовлення; по-друге, високотехнологічні інструментарії програмного забезпечення дозволяють навіть у межах імплементованого аудіо- чи відео повідомлення в корпусі текстів розпізнавати мовлення, автоматично перекладати текст, генерувати мовлення та виконувати інші завдання, пов'язані з мовою. Такі дослідження в прикладній лінгвістиці розширюють можливості аналізу та обробки мовних даних.

Одним із варіантів виходу прикладної лінгвістики на новий горизонт є подібності й розбіжності між прикладною лінгвістикою і перекладознавством, що впливають на різні аспекти мови і мовлення. Прикладна лінгвістика фокусується на дослідженні та використанні мови в практичних цілях. Прикметною рисою цієї галузі є розробка мовних програм, аналіз мовної поведінки, вивчення мовних варіантів та соціокультурних аспектів мови. Відомо, що дані прикладної лінгвістики застосовують для вирішення конкретних мовних проблем з метою покращення комунікації. З іншого боку, перекладознавство, інтегральним компонентом якого є цілеспрямоване вивчення та розуміння процесу перекладу, а також розробка методів та стратегій для передачі лексико-семантичних полів та інформації з однієї мови на іншу. Про значущість перекладознавства свідчать лінгвістичні, культурні та прагматичні аспекти перекладу, зосередження на використанні мови задля передачі змісту та забезпечення ефективної комунікації між мовними спільнотами.

В той же час, варто відзначити, що прикладна лінгвістика та перекладознавство також можуть перетинатись та взаємодіяти між собою. Прикладна лінгвістика надає теоретичну основу та методологію для дослідження перекладу, а перекладознавство використовує підходи та інструменти прикладної лінгвістики для поліпшення процесу перекладу та розуміння міжкультурної комунікації. Прикладна лінгвістика сприяє вдосконаленню перекладацьких стратегій та методик, а також розробці нових інструментів та технологій, що полегшують переклад та забезпечують більш точну передачу змісту. Взаємодія між прикладною лінгвістикою та перекладознавством сприяє розвитку обох галузей науки, розширюючи таким чином наше розуміння мови, комунікації та міжкультурного обміну інформацією.

Переклад часто є формальною основою для аналізу мовленнєвого дискурсу. Тому міждисциплінарність теорії перекладу, що так чи інакше спрямована на вивчення організації, структури та перекладу мовленнєвих одиниць у різних контекстах, пояснює зміст, інтерпретацію та комунікативні цілі мовлення в кожному конкретному випадку. Аналіз мовленнєвого дискурсу є важливим для розуміння способів впливу мови на соціальні відносини та конструкцію знань в галузі перекладознавства.

Серед найбільш знаних ґрунтовних сучасних досліджень у галузі перекладознавства й прикладної лінгвістики відзначаємо працю Л. Венуті «Переосмислення процесу перекладу: дискурс, суб'єктивність, ідеологія» ("Rethinking translation: discourse, subjectivity, ideology") (Venuti, 2019, p. 235), в якій прослідковується нерозривний зв'язок між мовною взаємодією та теперішніми перекладацькими тенденціями. Нероздільний зв'язок мовної взаємодії в онлайн-середовищі з мовними засобами та стратегіями, які використовуються в перекладі повідомлень з інтернет-ресурсів, соціальних груп, що загалом формують комунікативну ідентичність учасників та новий погляд на прикладну лінгвістику, простежується у науковій праці Н. Шимора «Переклад: універсалії чи пізнання. Перспектива використання. Мета дослідження» ("Translation: universals or cognition?: A usage-based perspective. Target") (Szymor, 2018, pp. 53–86). З поширенням інтернету та соціальних мереж з'явилися нові форми мовної взаємодії. Прикладна лінгвістика досліджує, як мова використовується в онлайн-середовищах, які впливи мають соціальні мережі на комунікацію та як аналізувати і враховувати особливості такої мовної взаємодії в перекладі.

До слова, впровадження нових засобів аналізу в прикладну лінгвістику відкриває інноваційні простори для дослідження мови в різних контекстах та сприяє розвитку практичних рішень у багатьох галузях, включаючи машинний переклад, мовні технології, комп'ютерні програми та інструменти на основі корпусних даних.

Саме трансфер інформаційних технологій в перекладознавство зумовлює потребу в тлумаченні поняття лінгвістичної закономірності під кутом зору синергетичного та «інформаційно-довідкового» (Лук'янець 2012: 127) напрямків у рамках корпусних досліджень. Стратегії пошуку, методи, прийоми, й процедури тяжіють до прикладних наукових галузей, які використовуються в практичних і науково-технічних експериментах, закладають підвалини нових знань у всіх сферах перекладознавства і інформаційних технологій. Проникнення корпусних студій в різноманітні поняттєві структури прикладної лінгвістики зумовлюють формування корпусно-категоріальних кластерів із перекладацькими компонентами, серед яких виділяємо галузь корпусно-прикладного перекладознавства.

Корпусно-прикладне перекладознавство є окремою галуззю прикладної лінгвістики, яка поєднує методи та підходи корпусного аналізу з вивченням основних доктрин перекладу. Вона фокусується на застосуванні корпусних даних та інформаційних технологій у перекладознавчих студіях та перекладацькій практиці.

Основна ***мета*** корпусно-прикладного перекладознавства полягає в розумінні перекладацьких явищ на основі даних, зібраних з різних корпусів текстів. Корпусні дані в контексті перекладознавства представляють собою великі колекції текстів, які дозволяють перекладачам та дослідникам аналізувати переклади з доповідей, експертних висновків, рекомендацій та резолюцій, міжнародних документів, проектів, розпоряджень, статутів, законів, а також, художніх, розмовних, конфесійних, наукових, публіцистичних та офіційно-ділових текстів.

У нашій науковій розвідці генеза поняття «корпусно-прикладне перекладознавство» реалізовано на базі інфологічної моделі і систематизовано в Рисунку 1.

Основні ***корпусно-прикладні аспекти перекладознавства*** включають: точність передачі лексичного значення (синонімів, антонімів та інших семантичних відношень) у корпусі текстів цільової мови; стилістичні особливості, такі як художній, розмовний, конфесійний, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий стиль у корпусі текстів вхідної мови; правильне використання граматичних структур у перекладацькому корпусі текстів; зосередження уваги на фонетичних та фонологічних особливостях мови (звуки, ритми, інтонація) в мові-джерелі і мові-реципієнті; врахування прагматичних аспектів комунікації (інтенції, контексту, культурних особливостей) в корпусі текстів; пошук відповідних еквівалентів (виразів, лексем, словосполучень) та відтворення змістовних і стилістичних особливостей лексичних засобів у контексті корпусного перекладу; адекватне відтворення синтаксичної структури речень та їх логічної послідовності, яке допомагає забезпечити зрозумілість і тотожність перекладу в базовій та перекладній мові; забезпечення точності та консистентності термінологічного перекладу.

У корпусно-прикладному перекладознавстві використовуються такі ***підходи***, як:

Корпусний аналіз базової мови є методологічним підходом, що використовує корпусні дані для дослідження та аналізу базової мови (вхідної мови), з якої здійснюється переклад. Серед ідентифікувальних критеріїв базової мови вирізняється переклад різноманітних аспектів мови, таких як лексика, граматика, стилістика, фразеологія. Корпусний аналіз базової мови передбачає використання спеціалізованих корпусів, які є великими колекціями текстів, зібраних з різних джерел. Ці корпуси

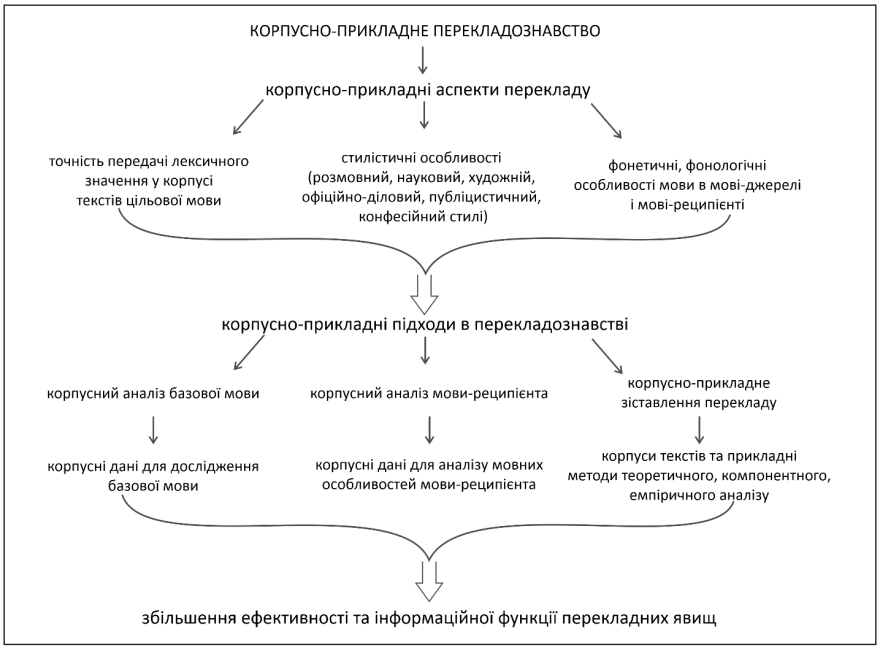

Рис. 1. Проектування інфологічної моделі корпусно-прикладного перекладознавства

включають текстові матеріали, що охоплюють різноманітні жанри, стилі, тематики та комунікативні ситуації. Різновиди текстового матеріалу відрізняються тим, що вони зібрані з різних джерел, таких як літературні тексти, періодичні видання, веб-сторінки, розмовно-побутові тексти та інші джерела мовленнєвої практики. Аналізуючи дані з корпусу текстів базової мови, дослідники можуть виявляти типові й безпрецедентні патерни й тенденції в мовному вживанні слів та словосполучень, формувати лексико-граматичні шаблони, вивчати стилістичні відмінності, розвивати моделі мовного функціонування, розробляти точні та вдалі перекладацькі стратегії, які дають змогу приймати ефективні перекладацькі рішення. Корпусний аналіз базової мови є цінним інструментом у перекладознавстві, оскільки дозволяє здійснювати детальний аналіз мовних особливостей та вживання мовних одиниць у вхідній мові.

Застосування корпусного аналізу базової мови в прикладній лінгвістиці та перекладознавстві дозволяє отримати об'єктивні дані про формування мовленнєвої компетентності, а не лише релятивні оцінки та уявлення про мовленнєву діяльність.

Корпусний аналіз мови-реципієнта є методологічним підходом, який використовує корпусні дані для вивчення та аналізу мовних особливостей мови-реципієнта (цільової мови або мови, якою перекладають). Корпусний аналіз мови-реципієнта дозволяє вивчати різні лінгвістичні аспекти мови, такі як естетичні, психологічні, культурні, стилістичні, прагматичні, лексичні реалії перекладу, які характерні для приймаючої мови. Множинність вибору корпусу даних розширює можливості перекладачів. Як наслідок такої множинності в корпусно-прикладних лінгвістичних студіях, дослідники отримують велику кількість патернів та прикладних даних для аналізу. Корпусний аналіз мови-реципієнта допомагає перекладачам та дослідникам краще розуміти та враховувати мовні відмінності між вихідною та приймаючою мовами, що є важливим фактором для забезпечення точного та адекватного перекладу. У рамках корпусного аналізу мови-реципієнта ми уможливлюємо виявлення характерних помилок або труднощів, з якими зіштовхуються перекладачі в процесі перекладу вхідного тексту. Онтологія корпусного аналізу мови-реципієнта – теоретична й концептуальна, яка має на меті систематизувати культурні, соціальні, стилістичні преференції та інші контекстуальні фактори впливу на сприйняття та розуміння перекладу. Відповідно до корпусно-прикладного підходу, корпусний аналіз мови-реципієнта ми розглядаємо як виконання певних завдань, які пов'язані з виявленням та аналізом лексичних особливостей, які відрізняють мову-реципієнта від вхідної мови. Розширення розуміння корпусного аналізу мови-реципієнта ***як корпусно-інтегрованого перекладознавчого конструкту***, передбачає не лише представлення патернів мовлення у мові-реципієнта, але і виокремлення нових виразів, фразеологізмів, мовних конструкцій та інших мовних засобів, які втілюють парадигму сучасного корпусно-прикладного перекладознавства.

Корпусно-прикладне зіставлення перекладу це – методологічний підхід, який базується на використанні корпусів текстів та прикладних методів теоретичного, компонентного й емпіричного аналізу, для порівняння загальнонаукових та спеціальних конотативних і денотативних значень лексичних одиниць двома і більше мовами.

Гносеологічна функція корпусно-прикладного зіставлення перекладу виражається в тому, що вона вивчає різні варіанти перекладу паралельних текстів у базовій мові та мові-реципієнті, виявляє типові помилки та знаходить оптимальні перекладацькі рішення.

Суттєвою ознакою корпусно-прикладного зіставлення перекладу вважаємо його орієнтацію на конкретні тексти та квантифікаційні дані, зібрані у корпусі текстів. Такий підхід також зорієнтований на інтеракцію репрезентативного набору даних в царині корпусного перекладознавства. Зважаючи на те, що поняття корпусно-прикладного зіставлення перекладу є продуктом корпусно-прикладного перекладознавства, відображення проблематики перекладознавства в прикладній лінгвістиці поєднує лінгвальні та екстралінгвальні ознаки й інструменти та моделі для екстрагування і обробки даних з корпусу текстів. Отож, корпусно-прикладний підхід до зіставлення перекладу апелює до автоматичних алгоритмів знаходження паралельних сегментів, визначення лексичних, граматичних та стилістичних особливостей, аналізу частотності та вживання певних лексичних одиниць. Застосування таких методів дозволяє зробити процес аналізу лінгвально-сконструйованим та систематичним. Одним з ключових аспектів корпусно-прикладного зіставлення перекладу є залучення перекладачів та лінгвістів до процесу аналізу та інтерпретації отриманих даних. Їхні знання та експертна оцінка є своєрідним типом прагматичної взаємодії, під час якої актуальним залишається виявлення мовних феноменів та контекстуальних особливостей перекладу. Комбінація репрезентативних даних з корпусу текстів й об'єктивної експертної оцінки сприяє більш глибокому розумінню процесу перекладу та покращенню якості перекладних продуктів.

Вплив корпусно-прикладного перекладознавства на прикладну та корпусну лінгвістику, а також перекладознавство класифіковано в Рисунку 2.

Таким чином, кореляція прикладної і корпусної лінгвістики та перекладознавства як логічних конструктів інформаційної бази даних продукує новітню корпусно-прикладну інфологічну модель перекладознавства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Детальний розгляд корпусно-прикладного перекладознавства дає підстави для висновку, що нова галузь прикладної лінгвістики відкриває ширші можливості для дослідження та практичного застосування перекладу.

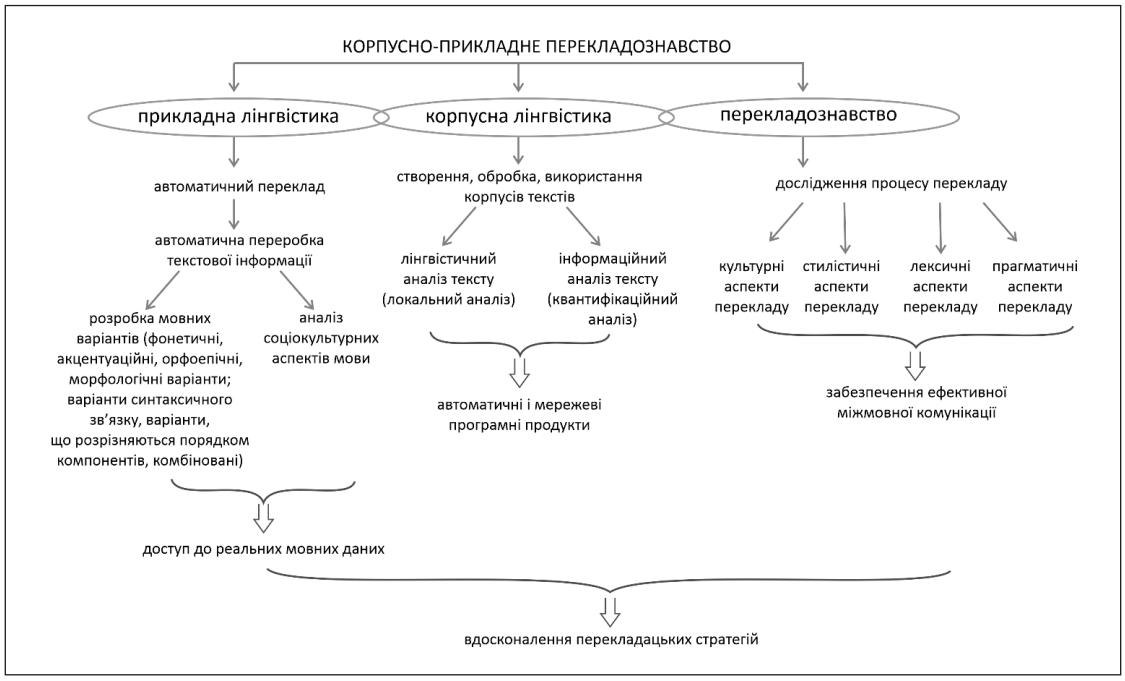

Рис. 2. Функціональні залежності відношень прикладна лінгвістика, корпусна лінгвістика, перекладознавство

Використання корпусних даних дозволяє збільшити ефективність й інформаційну функцію перекладних явищ, що слугує поштовхом до встановлення нових лексико-семантичних зв'язків між базовою мовою та мовою-реципієнтом. Це дозволяє перекладачам та дослідникам мати доступ до великого спектру даних й реально оцінювати ефективність різних перекладацьких рішень. Використання автоматичних алгоритмів та комп'ютерних програм допомагає ефективно виконувати завдання зіставлення, аналізу частотності, лексико-семантичного і граматичного аналізу корпусних даних, які сприяють розвитку міжкультурної комунікації. Незаперечним є той факт, що корпусно-прикладне перекладознавство є важливим напрямом в сучасній лінгвістиці та перекладознавстві. Подальші дослідження у галузі корпусно-прикладного перекладознавства передбачають розвиток корпусних ресурсів й заглиблення в проблематику відтворення перекладу засобами корпусного і когнітивний аналізу, машинного навчання та статистичної обробки мовних даних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О. М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.

2. Засєкін С. В. Психолінгвальні закономірності відтворення художнього тексту в перекладі (на матеріалі англійської та української мов). Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки МОН України. Луцьк, 2020.

3. Ковалів Ю. І. Прикладна лінгвістика. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М–Я. С. 270.

4. Лук'янець Г. Г. Основні напрямки сучасних корпусних досліджень мови та перспективи їх подальшого розвитку. *Наукові праці Національного університету харчових технологій.* 2012. № 44. С. 127–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2012_44_22

5. Farahani M. V., Dastjerdi H. V. Corpora and Translation Studies: Implications and Applications. *Journal of Language and Translation.* 2021. Vol. 11 (3). P. 215–223.

6. Lefer M.-A., Grabar N. Super-Creative and over-Bureaucratic: A Cross-Genre Corpus-Based Study on the Use and Translation of Evaluative Prefixation in TED Talks and EU Parliamentary Debates. *Across Languages and Cultures.* 2015. 16 (2). P. 187–208.

7. Szymor N. Translation: universals or cognition?: A usage-based perspective. Target. *International Journal of Translation Studies.* 2018. Vol. 30 (1). P. 53–86.

8. Venuti L. Rethinking translation: discourse, subjectivity, ideology. New York : Routledge, 2019. 235 p.

9. Zufferey S., Degand L. Annotating the Meaning of Discourse Connectives in Multilingual Corpora. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory.* 2017. 13 (2). P. 399–422.

REFERENCES

1. Bilous, O. M. (2013). Theory and technology of translation. Course of lectures: revised and supplemented. Study guide for students of translation departments. RVV KDPU named after V. Vinnichenko. [in Ukrainian]

2. Farahani, M. F., and Dastjerdi, H. V. (2021). Corpora and Translation Studies: Implications and Applications. *Journal of Language and Translation,* 11 (3), 215–223.

3. Kovaliv, Yu. I. (2007). Applied Linguistics. Literary encyclopedia: in 2 volumes Kyiv : VC "Akademiya", (2) M – Ya, 270.

4. Lefer, M.-A., and Grabar, N. (2015). Super-Creative and over-Bureaucratic: A Cross-Genre Corpus-Based Study on the Use and Translation of Evaluative Prefixation in TED Talks and EU Parliamentary Debates. *Across Languages and Cultures,* 16 (2), 187–208.

5. Lukyanets, H. H. (2012) The main directions of modern language corpus studies and prospects for their further development. *Scientific works of the National University of Food Technologies,* (44), 127–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2012_44_22

6. Szymor, N. (2018). Translation: universals or cognition?: A usage-based perspective. Target. International Journal of Translation Studies, 30 (1), 53–86.

7. Venuti, L. (2019). Rethinking translation: discourse, subjectivity, ideology. New York : Routledge, 2019. 235 p.

8. Zasekin, S. V. (2020). Psycholinguistic regularities of the reproduction of artistic text in translation (on the material of English and Ukrainian languages). East European National University named after Lesya Ukrainka, Ministry of Education and Science of Ukraine. Lutsk.

9. Zufferey, S., and Degand, L. (2017). Annotating the Meaning of Discourse Connectives in Multilingual Corpora. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory,* 13 (2), 399–422.

CORPUS-APPLIED TRANSLATION STUDIES AS A BRANCH OF APPLIED LINGUISTICS: A GNOSIOLOGICAL PERSPECTIVE

Demyanchuk Yuliya Ihorivna
Candidate of Economic Sciences,
Lecturer at the Foreign Languages and Translation Studies Department
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

This paper presents a thematic research of corpus-applied translation studies as a phenomenon of interdisciplinary nature. The main statement is that the corpus-applied translation studies combines methods and approaches of corpus analysis with the study of fundamental principles of translation, systematizing the regularities of its linguistic, lexical-semantic, stylistic, socio-cultural, and pragmatic manifestations in the corpus of texts. The aim of the investigation was to examine the corpus-applied translation studies in the humanitarian studies and to clarify the key aspects and approaches of corpus-applied translation studies, such as corpus analysis of the source language, corpus analysis of the target language, corpus-contrastive translation studies, and corpus-based translation equivalence. The article explores the gnosiological aspect of corpus-applied translation studies, embodied in the concepts of applied and corpus linguistics within the field of translation studies. The integration of translation based on corpus data is fundamentally new interdisciplinary approach of interpreting translation decisions and understanding translation as a cognitive process. The proposed understanding of corpus-applied translation studies in this scientific paper surpasses corpus-linguistic correlation and linguistic-informative marking, allowing for its interpretation as a means and result of comprehensive translation research. The analysis of corpus-applied definition of translation in the corpus of texts demonstrates the potential for covering a wide range of empirical material within the proposed framework. The results of the theoretical analysis enable a transition from simple corpus-based analysis of linguistic regularities to a comprehensive study of translation phenomena, their contextual and cognitive nature. The research uncover additional possibilities for the use of corpus data in the study of language, culture, and communication, as well as contributes the improvement of translation studies curricula and the development of translation competencies among future translators. The presented understanding of the new field of corpus-applied translation studies in this scientific research makes an important contribution to corpus linguistics, translation studies, applied linguistics, information technologies, computer lexicography, intercultural communication, and translation practice, enriching the terminology of translation studies in general.

Keywords: *corpus-applied translation studies, applied linguistics, corpus linguistics, corpus data, translation strategies, machine translation.*

УДК 81'33
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.9

АСОЦІАТИВНА МЕРЕЖА «КРИЗА» В ПРОМОВАХ ДЖО БАЙДЕНА

Дружбяк Світлана Володимирівна
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 30, Львів, Україна

Рій Андріана Василівна
студентка 4 курсу ОС «Бакалавр»
кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 30, Львів, Україна

Статтю присвячено дослідженню теоретичних аспектів поняття асоціативна мережа та практичному аналізі асоціативних мереж поняття «криза» на основі корпусу промов Джо Байдена. Необхідність аналізу високочастотних колокацій пов'язана із затребуваністю інформації про стійкі словосполучення для прикладних лінгвістичних завдань. В роботі проаналізовано наукові праці, присвячені проблемі сполучуваності, колокацій, асоціацій та асоціативних мереж. Розглянуто сучасні підходи до визначення та дослідження асоціативних мереж. Підтверджено, що використання корпусу текстів та різних лінгвістичних та статистичних інструментів уможливлює проведення ґрунтовного аналізу асоціативної мережі заданого слова. Виявлено, що поняття «асоціація» є психосемантичним зв'язком у свідомості людини між двома й більше психічними явищами, а також їхніми позначеннями в мові. Встановлено, що синонімічним до цього поняття є термін «колокації» – словосполуки, які трапляються в тексті частіше поряд, ніж за випадковою ймовірністю окремо. Проведено практичне опрацювання методів створення асоціативних мереж за допомогою корпусу текстів, створених на матеріалі промов Джо Байдена за період з лютого 2022 – по лютий 2023 років. Для візуальної презентації колокаційних відношень між вузлом та його колокатами використано колокаційний граф. Співставлено та проаналізовано результати, отримані за допомогою кожного з підходів.

Ключові слова: *асоціативна мережа, колокація, конкорданс, корпус текстів, показники асоціації, колокаційний граф.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її обґрунтування її актуальності. Однією з особливостей мови є повторюваність її сполук та одиниць. Цей аспект є причиною формування стійких колокацій, що в подальшому спричинює автоматичне повторення сполук. Останнім часом спостерігаємо зростання зацікавленості науковців щодо ролі частотності в лінгвістичних дослідженнях та використання статистичних підрахунків для її вирахування (Бобкова, 2014; Ділай, 2022; Лотоцька, 2019). Саме поява корпусів уможливила такі статистичні розвідки. В межах корпусної лінгвістики досить поширеними є питання дослідження асоціативних мереж, колокацій та інших статистичних мір сполучуваності. Визначення та дослідження асоціативних мереж є актуальним та необхідним, оскільки така інформація допомагає у вирішенні різноманітних прикладних завдань у лінгвістиці. Зацікавленість аналізом високочастотних колокацій пояснюємо затребуваністю інформації про стійкі словосполучення, оскільки їх виявлення у певних текстах допомагає зрозуміти їхній зміст та основну мету, а в подальшому – укладати словники, тезауруси, виконувати автоматичний аналіз тексту чи машинний переклад (Бобкова, 2014).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну базу дослідження асоціативних мереж за допомогою корпусів текстів становлять праці вітчизняних та зарубіжний вчених-лінгвістів: J. Sinclair, Т. В. Бобкової, І. П. Ділай, М. П. Ділай, В. В. Жуковської, О. П. Левченко, Н. Я. Лотоцької, Р. К. Махачашвілі, О. Селіванової, Г. Ситар. Зокрема, праця J. Sinclair розкриває питання колокацій та конкордансів у корпусах текстів (Sinclair, 1991). Наукова стаття І. П. Ділай, М. П. Ділай розкриває поняття та роль частотності у корпусній лінгвістиці (Ділай, 2022). Н. Лотоцька запропонувала поняття колокації, як конструкції, що має структуру вільної словосполуки, підпорядкованої цілісності значення вислову, їй властива регулярність уживання у контексті, ця словосполука трапляється в тексті частіше

поряд, ніж за випадковою вірогідністю окремо (Лотоцька, 2019). Однак ще не вирішеними залишаються питання побудови асоціативної мережі та її дослідження за допомогою корпусного підходу, що свідчить про актуальність пропонованого дослідження.

Формулювання мети і завдань статті. Метою цієї статті є дослідження асоціативної мережі «криза» на матеріалі дослідницького корпусу промов Джо Байдена за лютий 2022 – лютий 2023 років. Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**: 1) аналіз теоретичних аспектів асоціативних мереж як інструмента лінгвістичних досліджень; 2) дослідження особливостей асоціативних мереж; 3) характеристика методів та інструментів виявлення і відображення асоціативних мереж; 4) створення корпусу промов Джо Байдена, його аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження колокацій за допомогою корпусного підходу розпочалося після появи праць Дж. Синклера, який сформулював теоретичні засади вивчення колокацій на базі корпусів текстів (Sinclair, 1991). Важливим є саме розуміння поняття «колокація». Отож, у своїй роботі ми дотримуємося визначення, що колокації – це словосполуки, які трапляються в тексті частіше поряд, ніж за випадковою відогідністю окремо (Левченко, Лотоцька, 2019).

Для здійснення цього корпусного дослідження асоціативних показників в першу чергу було використано систему *Sketch Engine* – інструмент для дослідження найбільш частотних та стійких словосполучень, які класифікуються за типами відповідно до лексикосинтаксичних шаблонів граматики (Махачашвілі,2021). Основою дослідження стали промови, що виголошував Джо Байден протягом останнього року. У системі *Sketch Engine* було створено корпус, що містить 610998 токенів та 498000 слів. За допомогою запиту на вкладці *Wordlist*, виявлено, що лема "crisis" зустрічається в корпусі 299 разів. Після цього, у розділі *Word Sketch*, сформовано список найбільш стійких співвіднесень. На рис. 1 зображено слова, які найчастіше вживаються з досліджуваним словом. На візуалізації можна помітити, що найбільш частотними є словосполучення *climate crisis* та *economic crisis*.

Частотність саме таких колокацій спричинена екстралінгвістичними факторами. Адже останніми роками ми все частіше чуємо про насування світової економічної кризи, яку ще називають «банкопадом» та порівнюють з «Великою Депресією». Окрім цього, початок повномасштабної війни в Україні приблизив світову економіку до початку фінансової кризи. Тому не дивно, що це поняття часто зустрічається в промовах Президента США. Щодо екологічної кризи, то про неї Джо Байден найчастіше згадує на зустрічах з міжнародними політиками, висвітлюючи проблеми глобального потепління, водної кризи чи екологічні проблеми, які спричинилися після нападу росії на Україну.

Одним з основних інструментів для вивчення колокацій на основні корпусних даних є конкорданс. Цим терміном називають рядки корпусу текстів заданої довжини, які представляють

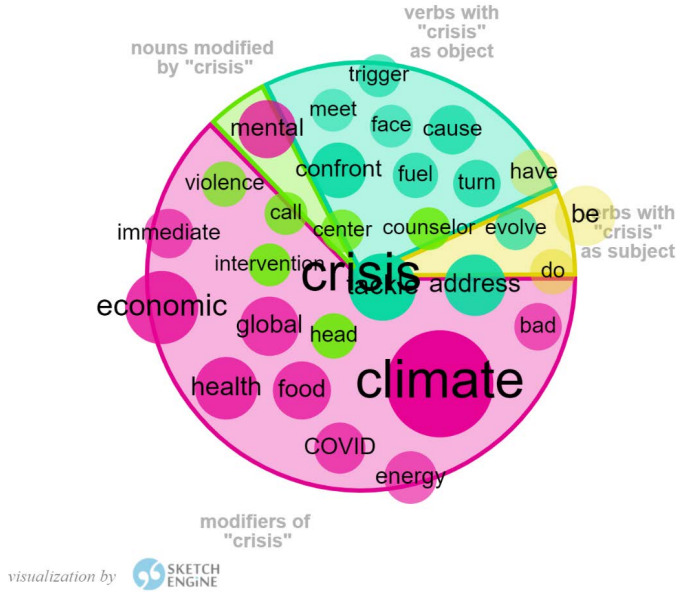

Рис. 1. Знайдені в корпусі словосполучення зі словом crisis

досліджуване слово у контексті (Жуковська, 2013). Таким чином, лінгвіст може отримати інформацію про закономірності вживання досліджуваного слова (нода) та його зв'язки між іншими словами (колокатами). Безумовно, колокації можуть мати кілька варіянтів колокатів, які належать ноду (Бобкова, 2015). Зробивши запит на пошук кондордансів зі словом *crisis*, виявлено, що найчастотнішими є такі лексеми: *climate, economic, this, every, health, food, energy, COVID, healthcare, opioid, Missile, immediate, humanitarian, ongoing, future, evolving, financial, major, security*.

Наші результати чітко показують, які саме кризи є найболючішими та найбільш обговорюваними у політичному середовищі. Окрім згадуваних раніше економічної/фінансової та екологічної кризи, у промовах Президента США досить часто згадуються кризи у сфері охорони здоров'я та криза, пов'язана з пандемією COVID-19. Це спричинено тим, що близько 3 років у США були застосовані обмежувальні заходи для протидії COVID-19, які були скасовані лише у квітні 2023 року. В загальному, пандемія стала найбільшою кризою у сфері охорони здоров'я.

Крім цього, виявлено, що Джо Байден часто вживає термін «гуманітарна криза» та «енергетична криза». Обидва терміни вживаються певною мірою в контексті повномасштабної російсько-української війни, в першому випадку – криза біженців, в другому – щодо енергетичного терору росії. Тим не менш, часто згадується також про енергетичну кризу в Європі та США.

Досліджуючи асоціативні зв'язки між певними словами, необхідно оцінити силу такого зв'язку. Для цього використовують статистичні показники асоціації, серед яких *MI-score, t-score log-likelihood, Dice, gmean* та ін. Оскільки в нашому дослідженні застосовано з коефіцієнт *MI-score*, хочемо детальніше про нього розповісти.

Показник *MI-score* дає інформацію про притягання між двома словами, або ймовірність того, що якщо одне слово з'являється в рядку, слово, яке складає з ним колокацію, з'явкориться в найближчому оточенні досліджуваного слова (Ситар, 2018). За допомогою цього показника можемо виокремити стійкі словосполучення, власні назви чи спеціальні терміни.

Середовище *Sketch Engine* автоматично вираховує показники асоціації. Відповідно до результатів, найвищі показники мають леми *Cuban* (9,87) та *climate* (9,13). Крім цього, досить високим є значення *MI-score* для *mental* (8,02), *immediate* (8,19), *opioid* (8,28), *economic* (7,44), *health* (6,99), *food* (6,85), *global* (6,70), *COVID* (7,20), *energy* (5,48), *bad* (6,18), *confront* (7,99).

Також варто звернути увагу на показник *log Dice*. Цей статистичний показник використовується для виявлення спільної появи певних слів. Він виражає силу словосполучення. В нашому випадку найвищі показники *log Dice* мають словосполучення зі словами: *climate* (12,2063), *economic* (10,4834), *health* (9,81149), *mental* (9,7914), *food* (9,55982), *every* (9,43974), *global* (9,42326), *COVID* (8,93033), *immediate* (8,83409), *intro* (8,81738), *energy* (8,53123), *bad* (8,25181), *Cuban* (8,20558), *opioid* (8,15451), *confront* (8,13788), *rapidly* (8,13375), *healthcare* (8,08114), *humanitarian* (8,03422).

Отримані результати певною мірою підтверджують попередні дослідження за допомогою конкордансів та аналізу стійких словосполучень. Не дивно, що найвищий показник мають словосполучення *"climate crisis"* та *"economic crisis"*. Також цікавим є високий показник появи словосполучення *"mental crisis"* та *"global crisis"*. Вживаючи перше словосполучення Президент хоче розповісти про ментальну кризу, як наслідок пандемії *COVID*, а також звертає увагу суспільства на ментальне здоров'я.

Наступним методом визначення асоціативних зв'язків за допомогою корпусів є дослідження N-грам з даним словом. Нагадаємо, що N-грама – це послідовність з n елементів. Тобто з семантичної точки зору, це може бути послідовність звуків, складів, слів або букв. В нашому випадку ми будуємо запит на пошук N-грам розміром від 2 до 3 слів, які містять слово *crisis*.

Результат виконання запиту можна побачити на рис. 2, на якому зображено безпосередню N-граму на частотність її вживання в корпусі. У цьому випадку ми отримали 69 N-грам з загальною частотністю вживання, що становить 654. Їх подано в таблиці, в порядку зменшення частотності в корпусі, тобто на першому місці в нас *climate crisis* з частотністю 90, а на останньому – *an economic crisis* з частотністю 3.

Тим не менш, найбільш цікавим для нас є поняття асоціативних (колокаційних) мереж, під яким розуміють розширені колокаційні графи, що показують більші асоціативні патерни; це мережі пов'язаних колокацій, які починається з певного вузла, навколо якого визначаються колокати (Ділай, 2022).

За допомогою корпусів ми можемо побудувати асоціативні (колокаційні) графи та мережі. Колокаційний граф є візуальною презентацією колокаційних відношень між вузлом та

2–3-grams, word (items: 69 , total frequency: 654)

	N-gram	Frequency			N-gram	Frequency			N-gram	Frequency
1	climate crisis	90		24	climate crisis and	9		47	crisis caused	4
2	the climate crisis	63		25	into the crisis	8		48	the opioid crisis	3
3	economic crisis	27		26	economic crisis to	8		49	the food crisis	3
4	every crisis	24		27	energy crisis	7		50	turned every crisis	3
5	this crisis	24		28	from economic crisis	7		51	economic crisis caused	3
6	crisis we	23		29	the economic crisis	7		52	crisis we ever	3
7	the crisis	21		30	COVID crisis	6		53	economic crisis since	3
8	of every crisis	16		31	crisis to economic	6		54	crisis in Ukraine	3
9	crisis and	15		32	of crisis	6		55	crisis head on	3
10	a crisis	14		33	economic crisis that	5		56	global energy crisis	3
11	crisis stronger	14		34	climate crisis ever	5		57	crisis since	3
12	every crisis we	13		35	global food crisis	5		58	crisis in this	3
13	crisis stronger than	12		36	the COVID crisis	5		59	crisis head	3
14	crisis in	11		37	crisis ever	5		60	immediate crisis	3
15	health crisis	11		38	The climate crisis	4		61	humanitarian crisis	3
16	of this crisis	11		39	climate crisis is	4		62	health crisis in	3

Рис. 2. Знайдені в корпусі N-грами з словом crisis

його колокатами. Для його створення ми використовували інструмент *#LancsBox: Lancaster University corpus toolbox*. Для побудови графа потрібно використати вкладку *GraphColl*. Основою для його створення став статистичний показник *MI-score* (рис. 3).

Використовуючи колокаційний граф, ми проаналізували три виміри колокаційних відношень, а саме силу асоціацій, частотність колокатів та позицію колоката у тексті. Як правило, на зображеннях сила асоціацій виражається як довжина зв'язків між вузлом та колокатом, тобто що ближче колокат до вузла, то сильніші зв'язки. Відповідно, найсильніші асоціації слово *crisis* має у цьому корпусі зі словами *climate, mental, caused, faced, stronger, health*. Частотність відображена відтінком кольору колоката, чим інтенсивніший колір, тим частотніший колокат. В нашому випадку це слова *the, every, climate, this, economic*. Аналізуючи цей граф, бачимо, що позиція колоката в тексті відображена як позиція колоката на графі, зокрема зліва від *crisis: climate, immediate, mental, economic, COVID, food, global,* а справа – *caused, faced, stronger, ever, which*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження асоціативної мережі «криза» в промовах Джо Байдена дає можливість зробити висновки про те, що найбільш частотними є словосполучення *climate crisis* та *economic crisis*. Аналіз вживання слова *crisis* в контекстах показало, що найчастіше з досліджуваним слово

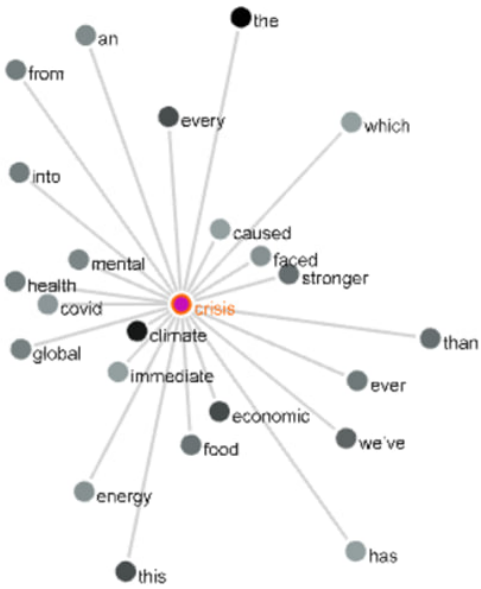

Рис. 3. Колокаційний граф слова crisis

вживаються такі: *climate, economic, this, every, health, food, energy, COVID, healthcare, opioid, Missile, immediate, humanitarian, ongoing, future, evolving, financial, major, security*. Цей перелік висвітлює основні проблеми, які є актуальними для сучасного американського суспільства. Крім згадуваних раніше економічної та екологічної кризи, це і криза у сфері охорони здоров'я, спричинена пандемією COVID-19, і гуманітарна криза, в контексті повномасштабної російсько-української війни та напливом біженців з України, і енергетична криза, однією з причин якої став енергетичний терор росії. Вивчення статистичних показників *MI-score* та *log Dice* лише підтвердили результати, отримані в попередніх дослідженнях. Для візуального відображення отриманої інформації було створено колокаційний граф, за допомогою якого показано, що найсильніші асоціації слово *crisis* має у цьому корпусі зі словами *climate, mental, caused, faced, stronger, health;* найчастотнішими колокатами є: *the, every, climate, this, economic;* а також отримали інформацію про позицію колоката в тексті.

Отже, використання корпусу текстів та різних лінгвістичних та статистичних інструментів дало змогу провести ґрунтовний аналіз асоціативної мережі «криза». Оскільки основою нашого дослідження стали промови за лютий 2022 – лютий 2023 років, перспективи подальшого дослідження полягають у збільшенні матеріалу дослідження, проведення зіставного дослідження в англійській та українській мовах та порівняння результатів для виявлення особливостей вживання колокацій зі словом «криза».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобкова Т. В. Корпусний словник колокацій: методика укладання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна.* 2015. № 52. С. 39–41.
2. Бобкова Т. В. Теоретико-методологічні підходи до вивчення колокацій. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія.* 2014. № 17 (2). С. 14–22.
3. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 142 с.
4. Ділай І. П., Ділай М. П. Роль частотності у лінгвістичних дослідженнях. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. № 21. С. 146–151.
5. Левченко О., Лотоцька Н. Розмежування понять фразеологізм та колокація в сучасному мовознавстві (на матеріалі корпусу текстів Романа Іваничука). *Науковий журнал*. 2019. № 10. С. 193–199.
6. Махачашвілі Р. К., Білик К. М. Дослідження функціонально-лінгвістичних аспектів заголовків текстів новин у сучасному французькому медіадискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 48. С. 139–143.
7. Ситар Г. Статистичний аналіз прислів'їв і приказок: показник асоціації mutual information (на матеріалі українського національного лінгвістичного корпусу). *Лінгвістичні студії.* 2018. № 35. С. 170–176.
8. #LancsBox: Lancaster University corpus toolbox. URL: http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox/ (дата звернення: 20.04.2023).
9. Sinclair, J. Corpus. Concordance and Collocation. Oxford : Oxford University Press. 1991.
10. Sketch Engine. URL: http://www.sketchengine.co.uk (дата звернення: 20.04.2023).

REFERENCES

1. Bobkova, T. V. (2015). Korpusnyi slovnyk kolokatsii: metodyka ukladannia. [Corpus dictionary of collocations: compilation method]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. [in Ukrainian]
2. Bobkova, T. V. (2014). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do vyvchennia kolokatsii. [Theoretical and methodological approaches to the study of collocations]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu*. [in Ukrainian]
3. Zhukovska, V. V. (2013). Vstup do korpusnoi linhvistyky: navchalnyi posibnyk. [Introduction to corpus linguistics: a textbook]. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. [in Ukrainian]
4. Dilai, I. P. & Dilai, M. P. (2022). Rol chastotnosti u linhvistychnykh doslidzhenniah. [The role of frequency in linguistic research]. *Zakarpatski philolohichni studii*. [in Ukrainian]
5. Levchenko, O. & Lototska, N. (2019). Rozmezhuvannia poniat phrazeolohizm ta kolokatsiia v suchasnomu movoznavstvi (na materialiv korpusu tekstiv Romana Ivanychuka). [Distinguishing the concepts of phraseologism and collocation in modern linguistics (on the material of Roman Ivanychuk's corpus of texts)]. *Naukovyi zhurnal*. [in Ukrainian]
6. Makachashvili, R. K. & Bilyk, K. M. (2021). Doslidzhennia funktsionalno-linhvistychnykh aspektiv zaholovkiv tekstiv novyn u suchasnomu frantsuzkomu mediadyskursi. [Study of functional-linguistic aspects of headlines of news texts in modern French media discourse]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. [in Ukrainian]

7. Sytar, H. (2018) Statystychnyi analiz prysliviv i prykazok: pokaznyk asotsiatsii mutual information (na materiali ukrainskoho natsionalnoho linhvistychnoho korpusu). [Statistical analysis of proverbs and sayings: the association index mutual information (based on the material of the Ukrainian national linguistic corpus)]. *Linhvistychni studii*. [in Ukrainian]
8. #LancsBox: Lancaster University corpus toolbox. Retrieved from: http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox/ [in English]
9. Sinclair, J. (1991). Corpus. Concordance and Collocation. Oxford : Oxford University Press. [in English]
10. Sketch Engine. Retrieved from: http://www.sketchengine.co.uk [in English]

ASSOCIATION NETWORK "CRISIS" IN JOE BIDEN'S SPEECHES

Druzhbiak Svitlana Volodymyrivna
Associate Professor at the Applied Linguistics Department
Lviv Polytechnic National University
30, Stepana Bandery str., Lviv, Ukraine

Rii Andriana Vasylivna
a 4th year Bachelor's student at the Department of Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University
30, Stepana Bandery str., Lviv, Ukraine

The article is devoted to the study of the theoretical aspects of the concept of associative network and the practical analysis of associative networks of the concept "crisis" based on the corpus of Joe Biden's speeches. The necessity of analysing high-frequency collocations is related to the demand for information about stable word combinations for applied linguistic tasks. The paper analyses scientific works on the problem of compatibility, collocations, associations and associative networks. It is proved that the use of a corpus of texts and various linguistic and statistical tools makes it possible to conduct a thorough analysis of the association network of a given word. It is revealed that the concept of "association" is a psychosemantic connection in the human mind between two or more mental phenomena, as well as their designations in the language. It is established that the term "collocation" is synonymous with this concept – word combinations that occur in the text more often side by side than by random probability separately. The methods of creating associative networks were practically tested using a corpus of texts based on Joe Biden's speeches from February 2022 to February 2023. A collocation graph is used to visually represent the collocation relations between a node and its collocates. The results obtained using each approach are compared and analysed.

Keywords: *associative network, collocation, concordance, corpus of texts, association indicators, collocation graph.*

УДК 808.51:811.162.3
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.10

МОВНИЙ РОЗБІР СУЧАСНИХ ЧЕСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ДЕБАТІВ (ПЕТР ПАВЕЛ VS. АНДРЕЙ БАБІШ)

Євланова Олександра Олександрівна
доктор філософії, молодший науковий співробітник
Інституту мовознавства імені О. О. Потебні
Національної академії наук України
вул. Грушевського, 4, Київ, Україна

Статтю присвячено вивченню особливостей політичних дебатів, які проводять під час виборів президента країни, зокрема у Чеській Республіці. Матеріалом дослідження слугували політичні дебати, що відбувалися між генералом Петрем Павлем та політиком, колишнім прем'єр міністром Чеської Республіки – Андреєм Бабішем. У статті розглядається мовний рівень політичних промов (телевізійних дебатів) з точки зору стандартизації та нестандартизації мови на всіх рівнях. Аналізуємо телевізійні політичні дебати за трьома рівнями: морфологічний, синтаксичний та лексичний. Особливу увагу приділимо лексично-словотвірному аналізу телевізійних дебатів і їх типології. Учасники президентських дебатів змагаються між собою за прихильність виборців, головна мета при цьому – стати президентом. Загальна інтенція комунікантів – перемогти суперника і отримати голоси виборців – визначає оптимальний шлях її реалізації. Близькість до виборця встановлюється за допомогою розмовності, відсутності складаних для розуміння мовних конструкцій та термінології. Під час політичної комунікації дебати тяжіють до такої форми суперечки, як полеміка, коли зусилля учасників спрямовано на затвердження своєї суб'єктивної точки зору на обговорюване питання, а не на пошук компромісу чи загальної згоди. Обидва учасники політичних дебатів були досить впевненими, оскільки П. Павел був генералом, головою Військового комітету НАТО, командувачем Генерального штабу армії Чеської Республіки, а А. Бабіш мав довгий послужний список, зокрема був прем'єр-міністром Чеської Республіки, засновником та лідером партії ANO 2011, обіймав посаду міністра фінансів і першого заступника прем'єр-міністра Чеської Республіки. Під час низки телевізійних політичних дебатів перед президентськими виборами (січень 2023 р.) спостерігаємо намагання А. Бабіша ухилитися від прямих відповідей на запитання модератора та дестабілізувати емоційний стан опонента за допомогою вербальної агресії та захисну тактику П. Павла, яка переростає у напад.

Ключові слова: *мовні рівні, політичний дискурс, чеський президентський дискурс, телевізійні дебати, Андрей Бабіш, Петр Павел.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У свідомості багатьох з нас поняття публічного виступу асоціюється з монологічним жанром, в якому мовець сам визначає тему і план промови, так само як він визначає спосіб свого мовлення, ясність і певність, і те, що він залишає недомовленим. Односторонній монологічний зв'язок, який передає інформацію від мовця до слухача, включає також те, що стилізуючи своє мовлення, він зазвичай враховує і те, що адресат не буде втручатися в монолог та буде мовчати. Публічні мас-медійні промови такого роду стали винятком, обмеженим офіційними та урочистими подіями. 90-і роки надали публічній промові характеру інтерв'ю, діалогу, дебатів, дискусії, полеміки. Сама трансформація монологічного мовлення до діалогічного вже суттєво вплинула на жанр публічного виступу та політичних дебатів зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо досліджувати медійну комунікацію, медійний дискурс та приділяти увагу різним жанрам медійних діалогів, безперечно, на перший план виходить термін інтерв'ю. Цей жанр в Україні досліджували О. Голік, І. Василенко, О. Євланова, І. Михайлин, в Чеській Республіці – М. Чмейркова, М. Гавлік, Я. Гоффманнова, Й. Бартошек, О. Мюлерова, у Польщі – М. Кіта, в Англії – Д. Сілверман, який охарактеризував нинішнє суспільство як *interview society.* Терміни інтерв'ю, політичне інтерв'ю далекі від класичного уявлення про інтерв'ю за участі одного гостя та одного ведучого, який ставить питання. До вищезазначених термінів належить і тип діалогу, який чеські та словацькі дослідники (Я. Бартошек, М. Слезакова називають *televizní (politické) debaty, televizní (politické) diskuse, televizní diskusní pořady.*

У працях англійських та американських дослідників (у першу чергу тих, які займаються мовним аналізом) знаходимо, наприклад, поняття *public debate (публічні дебати)* (Weigand 1999, p. 35–54).

Дебати та дискусії, які перш за все належать до сфери телевізійної публіцистики, представлені переважно діалогами з більшою кількістю учасників – тут, крім модератора, зазвичай беруть участь двоє чи більше гостей. У кожному випадку мова йде про публічні діалоги, в яких, перш за все, надається перевага інформативній та переконуючій функціям. Учасники намагаються переконати модератора, а головним чином публіку та політичного суперника у своїх твердженнях, тому тут часто конфронтаційний та агресивний стиль розмови переважає над ввічливим та кооперативним (Čmejrková, Havlík, Hoffmannová, Müllerová, Zeman 2013, p. 14). У цьому випадку модератор повинен наполягати на своєму, протидіяти ухильницьким стратегіям своїх гостей. Тривалість цих діалогів є зазвичай усталеною (наприклад «таймінг») (Müllerová 2000, p. 42).

Формування мети і завдань статті. проаналізувати сучасні телевізійні дебати між кандидатами на посаду президента – Андрея Бабіша і Петра Павла у рамках чеського політичного дискурсу та виділити його основні рівні.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1) дослідити морфологічний рівень політичних дебатів;

2) дослідити синтаксичний рівень політичних дебатів;

3) дослідити лексичний рівень політичних дебатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовний аналіз телевізійних дебатів між кандидатами на посаду президента – Андрея Бабіша і Петра Павла розглядаємо на трьох рівнях: морфологічному, синтаксичному та лексичному. Розглянемо детальніше кожний з них.

I. Морфологічний рівень.

Відповідно до попередніх аналізів сучасних промов (Čmejrková 1999, p. 247–268) можна констатувати, що морфологічні засоби, які використовуються в політичних теледебатах, є переважно літературними, деколи розмовними. За Й. Бартошкем, певною мірою вони збігаються з сучасними інформаційними текстами, хоча мотивація вибору літературних засобів в обох випадках може бути різною: *«Формат теледебатів є цілком літературним. Відхилення від мовної кодифікації ускладнює розуміння під час будь-якого шуму в комунікаційному каналі; відсутні нелітературні компоненти загального значення складніше заповнити, ніж відсутні літературні компоненти.»* (Bartošek 1997, p. 11). Вибір стандартних (літературних) або нестандартних (нелітературних) засобів необхідно розглядати в тісному зв'язку з даною ситуацією спілкування (часто динамічно і неодноразово змінюється в ході теледебатів). Тобто, схильність до нестандартного мовлення переважає серед мовців, якщо вони «домінують» у темі дискусії, тобто постають як індивіди, особистості, і якщо хочуть діяти спонтанно, природно – намагаються досягти способу вираження, до якого вони звикли у взаємовідносинах між людьми, з якими вони мають неформальні стосунки. Якщо ж тема «домінує» над мовцями, то прагнення стандартно висловитися є сильнішим, водночас більша увага приділяється слухачам (телевізійним глядачам). За Д. Маккуейлом, слухач обумовлює форму та зміст спілкування своїми очікуваннями (мовними та змістовими), хоча й опосередковано (McQuail 1969, p. 75–84).

Часто вживаються нелітературні закінчення, напр., у теперішньому часі дієслів, напр.: *"...**přeju** vám, **děkuju** za pozornost"* (A. Babiš) (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023). Навпаки, літературні форми вживаються в 3-й особі множини теперішнього часу дієслів 4-го класу, напр.: *"...s tím **souvisejí**"* (P. Pavel) (Rozhovor s Petrem Pavlem, 2023); *"...oni ani **nevědí**, že existuje podpora"* (P. Pavel) (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023). Нелітературні, чеські форми дієслів вживаються відносно менше, напр.: *"...koukal **bysem** na společnost, jestli je to eseróčko."* (A. Babiš) (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023). Розмовні форми зазвичай частіше використовуються з іменниками та в синтагмах із залежними прикметниками та займенниками, напр.: *"...já myslím, že je to **prostý** – lidi chtějí prožít štěstí"* (P. Pavel) (Rozhovor s Petrem Pavlem, 2023); *"...najít něco průlomově **novýho**"* (P. Pavel) (Pavel vs. Babiš. Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023); *"...myslet **za** ty, kteří vám dávají peníze"* (A. Babiš) (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023); *"...že to slyšel od **těch** některých lidí."* (A. Babiš); *"**Lidi** chtějí štěstí"* (A. Babiš) (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023). Вибір літературної, нелітературної форми залежить від багато факторів (Čmejrková, Havlík, Hoffmannová, Müllerová, Zeman 2013, p. 14). Так, наприклад, відповідно до повідомлюваного змісту нелітературна форма обирається для інформування більш приватного характеру, напр.: *"Já sem velice **vzdělanej** a a **chytrej**"* (A. Babiš) чи виражає напад, напр.: *"To vám ještě, myslím, nedošlo, vám to není **blbý**, demokracie se dělá **volbama** – to vy ještě nevíte"* (A. Babiš) (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023). Для непідготовленої промови є характерним змішування літературних і нелітературних форм в межах однієї репліки чи відповіді, напр.: *"**Starý voliče, nový voliče** – je to nejednoduchý úkol."* (A. Babiš) (Pavel vs. Babiš.

Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023). Деколи можна розуміти як намагання виправити свідому помилку, напр.: *"...**ňaký** vývozy proběhly, nějaké ani ne."* (A. Babiš) (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023). Намагання показати свою освіченість можна пояснити використанням лише літературних закінчень, напр.: *"...pokusíme se říct několik argumentů"* (P. Pavel) (Pavel vs. Babiš. Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023), і часто навіть з рідко вживаними формами, які є можуть виглядати неприродно, напр.: *"At' tam budou **jacíkoliv** představitelé státu, **jacíkoliv** poslanci"* (A. Babiš) (Pavel vs. Babiš. Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023), чи гіперкоректних форм, напр.: *"Oni se tomu **dost bránějí**"* (P. Pavel) (Rozhovor s Petrem Pavlem, 2023).

II. Синтаксичний рівень.

Синтаксичний рівень політичних теледебатів свідчить перш за все про тісний зв'язок реплік – їхня форма задана як семантично, так і граматично. Однак граматичні форми одного стилістичного рівня не обов'язково використовуються в наступних репліках – мовці часто проявляють індивідуальні звички, інколи це може бути спробою корегувати відповідь опонента або результатом непідготовленості, миттєвої реакції. Рух здебільшого відбувається по осі «літературність» – «розмовність», напр.: A. Babiš: *já vím, je **to složitej** problém* / P. Pavel: *ne, **to** jenom myslíte vy, pane poslanče. **Ten** problém není **takovýhle,** je jiný* / A. Babiš: *bud' **ta** otázka byla zfalšovaná, aneb až **ty** poslední, od kterých se **ta** kauza začala odvíjet?* / P. Pavel: *pravděpodobně **ten** druhý případ* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023).

Форма відповідей на додаткові питання відповідає схемі діалогу, тобто реакція виражається вказівним займенником *to* у сполучній функції, як сигнал непідготовленості, у якості «вставної конструкції». Відповідь має форму простого речення з віддієслівним предикатом, ядром якого зазвичай є синтагма з оцінним прикметником, напр.: *"**To** je čistá lež."* (A. Babiš); "***To** je taková blbost, o tom nebudeme mluvit.*" (A. Babiš) (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023); *"**To** je klíčová věc."* (P. Pavel) (Pavel vs. Babiš. Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023); *"**To** je mimořádně nevkusné přirovnání"* (A. Babiš) (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023). Для емоційно забарвленого мовлення рема повідомлення повторюється (буквально або за допомогою перефразу), розширюється в межах однієї відповіді, що додає терміновості, а іноді сприяє прискореню, напр.: *"To prostě **není pravda**. To je **naprostá fikce**."* (P. Pavel) (Rozhovor s Petrem Pavlem, 2023); *"Tak **já si myslím**... a rozhodně **si myslím**..."* (A. Babiš) (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023).

У таких типах діалогів із додатковими, роз'яснювальними питаннями речення часто поєднуються особовим займенником 1-ї особи однини *já*, для вираження суб'єктивної думки та акцентування на особу мовця. Цю надмірну появу займенника *já* також можна віднести до елементів жвавості теледебатів, напр.: *"**Já** bych si k komu dovolil jednu důležitou poznámku."; "**Já** se vás ptám: domníváte se že..."* (P. Pavel) (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023); *"**Já** musím tady reagovat na toto tvrzení..."* (A. Babiš) (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023). Крім займенника *já* в анафоричній функції часто вживаються також займенники 3-ї особи (переважно жіночого роду), навіть коли йдеться про неживі референти. Їх використання служить для підкреслення значущості, напр.: *"Je **to** věc každé politické strany, **ona** si musí říct."* (A. Babiš) (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023); *"**Ta** hranice je neurčitá, protože **ona** nejde..."* (P. Pavel) (Rozhovor s Petrem Pavlem, 2023). Подібно до стилю професійного і публіцистичного у політичних теледебатах досить часто вживаються дієслівні конструкції, парафрази. Дієслова руху вживаються в певних дієслівних формах (особливо дієслово *jít* у минулому часі доконаного виду та в безособовому вживанні), в активному стані (усіх граматичних часів) та в описовому пасивному стані (особливо для подій, що відбуваються поза дійсністю). Деякі з цих конструкцій здаються дещо офіційними, навіть книжними, тим самим знижують динамічність мовлення, напр.: *konat činnosti; dostat debatu do polohy; spuštění závěrečné fáze jednání* (P. Pavel) (Pavel vs. Babiš. Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023); *došlo ke krokům; učinit přelomové rozhodnutí; vláda má provést inventuru* (A. Babiš) (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023). На відміну, наприклад, від публіцистичних (письмових) текстів і (письмових і усних) новин, дієслова зазвичай використовуються більш рясно, а віддієслівні іменники менше. Навіть прагнення до компактності та спонтанності веде до важкого розуміння почутого та заплутаності конструкцій, напр.: *"...obvodní úřad bude řešit blokovým nebo správním řízením"* (P. Pavel) (Pavel vs. Babiš. Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023). Складні речення у політичних теледебатах зазвичай складаються з більшої кількості простих речень, їхні взаємозв'язки не дуже складні, зазвичай це пряме продовження наступних речень. Переважають підрядні речення (найпоширенішими типами другорядних речень

є атрибутивні та каузативні), незакінчені речення характеризуються діалогічним характером або розмовністю, або порушення узгодженості, напр.: *"...**prominulo se** tam **článek** 10"* (P. Pavel) (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023); *"...**vono dycky** tak v politice chodí"* (A. Babiš) (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023).

III. Лексичний рівень.

Політичні теледебати є найцікавішими і формально найрізноманітнішими за лексичним складом (включаючи фразеологічні звороти), головним для яких є індивідуальний, емоційно-змістовий (професійний) інтерес, залученість окремих учасників розмови, їх намагання впевнити, наполягати на своєму або захищати (пор., напр., модератори, які з одного боку виражають свої думки, а з іншого, яким доводиться придушувати свої особисті почуття та інформувати неупереджено).

Таким чином, кадидидати на посаду президента Чеської Республіки вживають значну кількість розмовних, нелітературних, сленгових, експресивних засобів, неалогізмів і оказіоналізмів, звичайно, із значними індивідуальними відмінностями. Емоційна складова проявляється, напр., у тому, що вони не констатують не лише факти та дані, але висловлюються неоднозначно – в порівнянні, напр., з лексичним наповненням телевізійних новин, в політичних теледебатах більше багатозначних слів і синонімів. Отже, досліджувана нами лексика не є стереотипно маркованою.

Наведемо приклади деяких лексичних прийомів, характерних для досліджуваних політичних теледебатів між П. Павлом та А. Бабішем. Маркування частково змістовне, частково – функціональне, стильове, або формальне:

1. Представлення, звертання, звання.

У вступній частині політичних дебатів модератор, як правило, представляє учасників за професією, посадою, званням тощо, тобто офіційно. Згідно традиції, учасники дебатів зазвичай використовують звертання pane, paní у поєднанні з ім'ям, посадою, званням та/або прізвищем *(pane generále / pane Babiši, to je opět nefér)* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023). Форма звертання часто неузгоджена – у називному чи в кличному відмінку *(pane Pavel, pane poslanec)* (Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem, 2023).

У ході дебатів часто змінюється спосіб звертання та навішування ярликів (наприклад, послаблюється їх офіційність, опускаються звання, прізвища тощо), залежно не лише від їх ходу (ескалації напруги, емоційності), а й від взаємних (особистісних) стосунків учасників (існуючі навіть поза дискусією і часто широко відомі), напр. A. Babiš: *"Chápu, že Česká televize už má vybraného kandidáta, ale když jste tedy nezávislá televize, tak mě na to laskavě nechte reagovat. **Pane** [Pavle], není tedy pravda, jak to zveřejnil pan [Pavel] Beneš"* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023).

2. Ведення діалогу, вираження ставлення, оцінка.

Окрім стандартизованих початкових та прикінцевих фраз, П. Павел та А. Бабіш докладають великого зусилля щоб за допомогою індивідуальних, провокаційних, маніпулятивних чи іронічних засобів заохотити виборців. Істотну роль відіграє інтонація і темп мовлення (який через обмеженість часу зазвичай швидший, ніж при звичайній розмові), напр. A. Бабіш вдається до маніпуляційної стратегії «відкритої долоні»: *"Vážení spoluobčané, chtěl bych vás poprosit, abyste mi dali váš hlas. Jsem nezávislý kandidát, kandiduji s programem **«pomáhat lidem». Vždy jsem lidem pomáhal, budu pomáhat a je důležité**, aby na Hradě byl zástupce jiný než z pětikoalice, která tady vlastně de facto buduje monopol na všechny ústavní funkce. Budu usilovat o mír, udělám všechno pro to, aby nebyla válka, takže vás prosím, je to velice důležité, abych uspěl…"* (Pavel vs. Babiš. Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023). П. Павел використовує порівняльну стратегію «чорне-біле»: *"Tyto volby budou nejenom o nástupnictví Miloše Zemana, ale budou také o tom, jaký svět si vybereme. **Jestli budeme žít ve světě, kde se uplatňují lži, ve kterém vládne v řízení chaos, kde se straší občané různými hrozbami, nebo jestli budeme žít ve světě, kde se ctí pravidla, kde se ctí čest a kde se také říká pravda, i když se to nehodí.** Já jsem přesvědčen o tom, že naprostá většina lidí chce žít v tom druhém světě. Proto přijďte k volbám a dejte mi svůj hlas."* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023).

Про перебіг суперечки сигналізують різноманітні засоби зв'язку (лексичні та граматичні), імператив (особливо 1-а та 2-а особа множини), характерні слова-наповнювачі для непідготовлених виступів тощо. Напр.: A. Babiš: *Tak mě to **přečtete**, to bude dobrý. / Nicméně **vraťme** se k našemu tématu. / Ted' bych ale **přešel k podstatě** vaší otázky* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023). P. Pavel: ***Já odpovím na první argument**. / **A jsme zase na začátku**. / **Ještě jednou se ptám, vy jste mi utekl**… / **Necháme reagovat** pana poslance. / Pánové, **já vám děkuji, pojďme dále**.* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023).

Власне ставлення до змісту, «згода» – «незгода», оцінка, зміна думок, або емоційне забарвлення часто виражені експліцитно, напр.: A. Babiš: *Pan Skála vítal invazi vojsk Varšanské smlouvy stejně tak, jako to má napsané pan generál v životopise.* / P. Pavel: ***To také není pravda***. / A. Babiš: ***Je to pravda***. / P. Pavel: ***Ale není to pravda***. (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023).

Подібним чином учасник політичної дуелі – А. Бабіш коментує реакцію інших, щоб захистити своє право висловлюватися: *Já bych na to s dovolením reagoval. / Dáte mi prostor mluvit? / Můžu teda mluvit? / Můžu odpovědět? / Můžu reagovat? / Já bych chtěl také dostat prostor.* (Pavel vs. Babiš. Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023).

Для оцінки обговорюваного змісту вживаються якісні прикметники або прислівники, підсилювальні вирази, особливо частки, при емоційному вираженні, також розмовні, нелітературні, емоційно забарвлені елементи: A. Babiš: *To je taková pitomost, o tom nebudeme mluvit*.; A. Babiš: *To je čistá lež.* / A. Babiš: *Odmítám to opět zavádějící tvrzení.* / P. Pavel: *To bylo přátelské gesto, ne zaťatá pěst.* / P. Pavel: *Velmi s vámi souhlasím.* / P. Pavel: *To je můj názor a stojím si za ním velmi pevně.* / A. Babiš: *Já jsem neodešel z politiky, jsem člověk politický* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023).

При цьому передається загальна атмосфера суперечки, динаміка, напруженість, найчастіше по осі послужливість – ввічливість – дистанція – зверхність – напад. Напр.: A. Babiš: *Omlouvám se. Já vám odpovím. Já vám to chci vysvětlit. Už zase překrucujete, nikdo nic takového neřekl.* / P. Pavel: *Když nebudete lhát, tak vám nebude nikdo skákat do řeči.* / A. Babiš: *Já nelžu. Pan premiér to jasně řekl. A já bych chtěl, pane redaktore, vám říct…* / A. Babiš: *No ne, tak prosím vás, když se vás na to ptali na Seznamu, je to jasné, četli ten váš životopis, váš táta vás přesvědčil, že sovětská invaze byla dobrá.* / P. Pavel: *Ne, vy jste si to zase špatně přečetl.* / A. Babiš: *Nepřečetl.* / P. Pavel: *Ale jo, já vám to příště přinesu.* / A. Babiš: *My jsme to slyšeli* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023).

Крім явного вираження власних суджень і оцінок, у теледебатах ми спостерігаємо певну нечіткість, нерішучість, ухиляння, обережність чи навіть небажання відповідати безпосередньо на запитання. Напр.: A. Babiš: *Tak já nevím, jestli tady můžu mluvit, nebo nemůžu.* / P. Pavel: *Zkuste někdy mluvit pravdu a bude to fajn.* / A. Babiš: *A vy jste na to odpověděl, že to necháme být.* / P. Pavel: *Ne, ne.* / A. Babiš: *To je vaše odpověď. Vy totiž na nic neodpovídáte* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023).

3. Метамовні рефлексії.

Окрім змістовних оцінок, учасники політичних дебатів також висловлюють своє ставлення до сказаного опонентом, коментують свої та чужі висловлювання, для цього використовують метамовні рефлексії, напр.: P. Pavel: *Nechme emoce doma / tímto příměrem tedy skončíme / já jsem slyšel z důvěryhodných úst… / položil bych otazník nad tou větou, že…*; A. Babiš: *já bych potřeboval přestat mluvit jako politik / tolik celkově – tečka; / ekonomika – ta první, v uvozovkách špatná, ta druhá, v uvozovkách dobrá; protože kdybych to řekl nesmírně stručně… / připravil tři návrhy, dva, musím říct, jsou dobré* (Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem, 2023)

Слід зазначити, що кандидат на пост президента А. Бабіш рідко звертає увагу на граматичні форми та мовний політичний етикет, напр.: *Budu* ***ti rád tykat****, ale* ***nejde tady o tykání*** (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023).

4. Термінологія, професіоналізми.

Термінологія (професіоналізми чи напівпрофесіоналізми) є чисельною лексичною складовою політичних теледебатів. Ядро цих засобів належить до міждисциплінарних професіоналізмів, насамперед соціальних наук, інша частина стосується більш вузької теми (напр., торгівля, менеджмент, маркетинг). З цієї точки зору теледебати можна загалом поділити на літературну (пласт загальноінтелектуальної виразності, який є стабільним) та нелітературну (змінний (тематично спрямований) пласт професіоналізмів) частини. Спеціальні терміни формально (структурно) не відрізняються від інших термінів, вони бувають однослівними або багатослівними (зазвичай їх більше, і найпоширенішим типом є іменникові словосполучення з узгодженим прикметником). Пор.: P. Pavel: *sankční zákon / druhá transformace / zvykové právo / parlamentní demokracie;* A. Babiš: *nejde diferencovat čisté a špinavé peníze / výměna kabinetu / míra podnikatelského rizika / odpolitizovat administrativu / supervelká koalice / mobilizovat / testovat společnost* та ін. (Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem, 2023).

Що стосується походження, то відносно значна частина професійної лексики є іншомовною, вона походить як з класичних, так і з сучасних мов, особливо з англійської. Ступінь запозичення пов'язаний з новизною названого факту та часом прийняття слова до ужитку. Широковживаною є гібридизація, як морфологічно-словотвірна (в межах одного слова), так і синтаксично-словотвірна (при створенні багатослівних назв). Найчастіше вживаються запозичені іменники,

переважно абстрактні, прикметники або дієслова (та віддієслівні іменники). Напр.: A. Babiš: ***press-release / marketingové studie / mikroregiony*** / *požádat o* ***expertýzu*** (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023).

Запозичені слова також свідомо використовуються для метамовних коментарів, часто цитат, наприклад: A. Babiš: *Chtěl jsme ...* ***etcetera*** */ hlasovali nikoliv an* ***blok****, ale jednotlivě;* P. Pavel: *to není* ***fér*** (Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem, 2023).

5. Нові фрази та кліше.

У політичних теледебатах, як і в журналістиці, свідомо вживаються висловлювання, які привертають увагу, додають поверхневого блиску, навіть можуть бути незрозумілими, але легко перетворюються на кліше. Вони з'являються як у виступу ведучого Мартіна Ржезнічка, так і у кандидатів на пост президента Чеської Республіки – П. Павла та А. Бабіша, напр.: P. Pavel: *masivní atak / spustit lavinu změn / říct na adresu / zapracovat všechny věci / učinili přelomové rozhodnutí / program bude uveden v život;* A. Babiš: *spuštění závěrečné fáze jednání / svět se globalizuje / reálné mzdy se propadaly / politická reprezentace / na základě široké shody / na politické scéně / je to o penězích* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023).

6. Ідейно-образні висловлювання.

Образність висловлювання є однією з найбільш характерних рис телевізійних дебатів. Використовується для всіх тематичних сфер і відображається майже в усіх компонентах лексики – літературній і нелітературній, експресивній і неекспресивній та у апелятивах. Образні висловлювання, безперечно, пожвавлюють і урізноманітнюють мовлення, підвищуючи його привабливість, але з матеріально-змістовної точки зору вони можуть знизити повноту повідомлення і тим самим його суттєво белетризувати. Їх використання також пов'язане з використанням виражальних і позалітературних засобів (див. нижче).

Найпоширеніші типи включають персоніфіковані імена (P. Pavel: ***NATO*** *nás* ***pozvala*** */ Pětikoalice se dostala do Senátu;* P. Pavel: ***Evropa*** *nás* ***nechválí*** / ***členství nezavírá***) і метафоричні імена, або метонімічні та порівняльні (P. Pavel: *myslet za roh / věci se projasní / lustrace jsou jasné stop*) (Rozhovor s Petrem Pavlem, 2023).

Найпоширеніші джерела мотивації образних висловлювань включають такі тематичні області:

– **суспільно-політична та культурно-історична сфера:** *daň za hříchy slepoty / přijít si ke svým penězům;*

– **культурна фразеологія:** *strkají hlavu do písku / obětní beránek / vyhaslý golem českých reforem;*

– **народні фразеологізми:** *v tom je zakopaný pes / jako kůl v plotě; poslat špatné podniky ke dnu;*

– **спортивні та ігри:** *to není tahle karta, kterou my hrajeme / česká politika se stala hrou / takový faul, s tím nemůžu souhlasit;*

– **мова:** *restituční tečka / mediální tečka / hvězdné slovo / schvalovací razítko;*

– **точні науки:** *potenciál nespokojenosti;*

– **література:** *systém kočička s pejskem vařila dort;*

– **медицина:** *rentgenování naší legislativy;*

– **театр, танець, музика:** *v této frašce / premiér si s ministrem pěkně notuje;*

– **бій:** *vykopali válečnou sekeru;*

– **подорож:** *jistým krokem vpřed;*

– **одяг:** *současný převlek vaší ideologie;*

– **сім'я:** *privatizace je jejich dítě / matka současných problémů;*

– **частини тіла:** *krev národního hospodářství / házím to za hlavu;*

– **природа:** *turbulence ve vládě / legislativní smršť / jako s obtížným hmyzem;*

– **будівля та її частини:** *opustit vládní křeslo / opoziční lavice* (Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem, 2023).

7. Позалітературна та експресивна лексика.

Позалітературна та експресивна лексика використовується для вираження прагматичних значень, які в теледебатах є такими ж важливими, як і денотативні. Як зазначалося вище, їх вживання є характерною і водночас індивідуальною ознакою. Співвідношення позалітературної і експресивної лексики порівняно з літературною в основному пов'язане з соціальними та генераційними особливостями учасників дебатів. Як правило, позалітературна лексика зумовлює більш високу емоційність промови, яка проявляється, наприклад, використанням фразеологічних зворотів.

Позалітературна та експресивна лексика часто виражає оціночне ставлення учасників як щодо теми (змісту) дебатів, так і до один одного. З огляду на «настрій» дебат лексика переважно негативна, часто іронічна чи навіть образлива, яка представлена оцінними прикметниками та іменниками (імена осіб), або дієсловами, напр.: P. Pavel: *Někdo přivede podnik na pokraj bankrotu. / Seděl ve vládě, do který šije tisk. / Strany tím oblbly v podstatě voliče. / Viděli jsme, že nestačíme na svět.;* A. Babiš: *Vynášel to z komise. / Bez ohledu na jeho pofidérní důstojnost… / Je to politická mrtvola. / Je to projev našeho huráevropanství* (Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem, 2023).

Характерними рисами теледебатів є експресивність і емфатичність. На лексичному рівні це найчастіше досягається повторенням або використанням синонімів та синонімічних конструкцій (одночасно пояснюючи або уточнюючи значення вихідного виразу), посиленням лексичного значення або гіперболізацією, напр.: P. Pavel: *Tisíc fatálních rozhodnutí / připravujeme sociální kompenzace pro potřebné, zdůrazňuji pro potřebné nikoliv pro všechny / to od nás bude Evropa chtít, Evropská unie;* A. Babiš: *nejsem na to fungovaný bankovní odborník, to teda v žádným případě / rvaní se o politické strany / napumpovat spoustu peněz / vláda poskytuje masivní podporu* (Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem, 2023).

Протилежним є евфемістичний вислів П. Павла: *"neříkám, že to není nepříjemné"* (Rozhovor s Petrem Pavlem, 2023), який, однак, у більшості випадків вживається рідко.

8. Слова іноземного походження.

У теледебатах, публічних виступах, виявляємо сильний вплив слів іноземного походження, особливо на лексичному рівні. У публічних виступах більшість таких запозичень значною мірою вже ввійшли до повсякденного ужитку в чеській мові, але водночас відносно швидко проникають і нові слова.

Джерелом є переважно англійська мова. Стилістична характеристика слів іноземного походження зазвичай знаходиться на вісі нейтральній – спеціальній – професійній – розмовній. Багато іншомовних слів можна вважати неологізмами через їхню новизну та низький рівень стійкості, напр.: P. Pavel: ***Aspirovat*** *na* ***post lídra*** *Pětikoalice / politika by neměla být* ***transparentní*** */* ***apelují*** *na všechny lidi / svět se* ***globalizuje*** */ roky* ***expirace*** */ jasný* ***outsider****;* A. Babiš: *Budu hned* ***replikovat*** */* ***gentleman agreement*** */* ***designovaný premiér*** */ kauza* ***Telecom*** */ pan generál dokonce* ***twwwtoval****…* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023) тощо. До політичних дебатів іноді потрапляють і конструкції, які утворені дослівним перекладом англійських фраз, напр., A. Babiš: *Jak se vyvíjí politika, to je špatně / kolik času to vezme?* / P. Pavel: *mějte hezký den* (Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023).

9. Неалогізми (оказіоналізми).

Залежно від означуваного факту (його новизни) і у зв'язку з використанням новостворених назв в інших сферах спілкування неалогізми вживаються в теледебатах, які учасники політичної дуелі вживають особливо в емоційно напружених ситуаціях. Нові назви як чеського, так і іншомовного походження (або мають гібридний характер), часто багатослівні, крім того, є стилістично нейтральними, розмовними чи жаргонними, рідше книжними. До найпоширеніших неологізмів відносяться відносні прикметники (A. Babiš: *záborové zákony / blokační paragraf / nepominutelná zodpovědnost;* P. Pavel: *vyvratitelné tvrzení / zdržovací taktika / rozhraničovací komise*) (Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem, 2023), іменники, особливо абстрактні та віддієслівні (P. Pavel: *zafinancovatelnost / prezidenství / gottwaldovština;* A. Babiš: *perspektiva důchodcování / střadatel banky / euroskeptik*) (Pavel vs. Babiš. Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023) та дієслова – цілі лексеми та унікально сформовані окремі форми (A. Babiš: *Změnu iniciuje vláda / všechno bylo předpřipraveno / odblokovat možnosti / odpolitizovat administrativu / nasmlouvat sedmiprocentní nárůsty;* P. Pavel: *Něco uzdravit a rehabilitovat v naší zemi / tento názor nedominuje*) (Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem, 2023). До неологізмів належать також численні образні висловлювання (A. Babiš: *spící konto / silácká i měkká slova*) (Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023). Не всі нові слова утворюються чи вживаються систематично і правильно, особливості та недоліки виявляються також на синтаксичному рівні, у конструкціях, напр.: (P. Pavel: *vstupovat do podnikání / at' jdou do programu*) (Rozhovor s Petrem Pavlem, 2023).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Телевізійні дебати – публічні політичні промови, які представляють одну з головних сфер сучасної публічної комунікації. Їх аналіз з одного боку демонструє характеристики, які подібні до публічних, з іншого боку знаходимо специфічні ознаки, які залежать від теми та учасників. З точки зору поділу стандартизації та нестандартизації мови можна констатувати перевагу стандартних, безознакових засобів всіх мовних рівнів, котрі утворюють контрастивний фон, який насичений експресивними, емоційно забарвленими та суб'єктивно оціночними мовними засобами. Головним чином ці засоби допомагають учасникам дебатів виконувати апелятивну функцію, і не лише у відношенні до інших прямих (присутніх) учасників комунікації, але і враховуючи телевізійних глядачів. Саме з огляду на аудиторію мотивується вибір лексичних засобів (нестандартні засоби вважаються ближчими, а часом і зрозумілішими широкому колу глядачів) і побудова промови (її синтаксис і звукова реалізація). Важливу роль у виконанні комунікаційної функції телевізійних дебатів, крім загальновживаної лексики, відіграють

неологізми та образні висловлювання, запозичені та професійні слова, актуальні кліше та модні вислови.

Отже, сучасні політичні телевізійні дебати – особлива форма спілкування. Мовна поведінка кандидатів на пост президента Чеської Республіки – Петра Павла та Андрея Бабіша укладається у рамки низки комунікативних стратегій та тактик. Кожен політик має свої унікальні особливості ведення дебатів. На основі цих особливостей можна скласти мовний портрет політиків в подальших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bartošek J. K televizním politickým debatám. Praha, 1997, p. 11.
2. Čmejrková S. Televizní interview a jiné duely. Mediální dialog jako žánr veřejného projevu. Slovo a slovesnost, 60, 1999, p. 247–268.
3. Čmejrková S., Havlík M., Hoffmannová J., Müllerová O., Zeman J. Styl mediálních dialogů. Praha, 2013, p. 14.
4. Müllerová O. Žánry a syntaktické rysy mluvených projevů. Ostrava, 2000, p. 42.
5. McQuail D. Uncertainty about the audience and the organization of mass communications. In> P. Halmos (ed.): *The Sociology of Mass-Media Comunicators*, Universitz of Keele, 1969, p. 75–84.
6. Pavel vs. Babiš. Předvolební prezidentská debata na TV Nova, 2023. [online] Available at: <https://tn.nova.cz/videa/8856-cesta-na-hrad/349112-pavel-vs-babis-predvolebni-prezidentska-debata-tv-nova> [Accessed 28 May 2023].
7. Prezidentský duel České televize z Národního divadla, 2023. [online] Available at: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3559642-zive-prezidentsky-duel-ceske-televize-z-narodniho-muzea> [Accessed 28 May 2023].
8. Rozhovor s Andrejem Babišem, 2023. [online] Available at: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/223411000100114/cast/956831/> [Accessed 28 May 2023].
9. Rozhovor s Petrem Pavlem, 2023. [online] Available at: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/223411000100114/cast/956829/> [Accessed 28 May 2023].
10. Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem, 2023. [online] Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=dt4U64I-4K4> [Accessed 28 May 2023].
11. Weigand E. Dialogue in the Grip of the Media. In.: B. Naumann (ed.): *Dialogue Analysis and the Mass Media*. Niemeyer, Tubingen 1999, p. 35–54.

REFERENCES

1. Bartošek, J. (1997). K televizním politickým debatám [To televised political debates]. Praha. [in Czech]
2. Čmejrková, S. (1999). Televizní interview a jiné duely. Mediální dialog jako žánr veřejného projevu [TV interview and other duels. Media dialogue as a genre of public speech]. Slovo a slovesnost. [in Czech]
3. Čmejrková, S., Havlík, M., Hoffmannová, J., Müllerová, O., Zeman, J. (2013). Styl mediálních dialogů [Style of media dialogues]. Praha : Academia. [in Czech]
4. Müllerová, O. (2000). Žánry a syntaktické rysy mluvených projevů [Genres and syntactic features of spoken speeches]. Ostrava : Ostravská univerzita. [in Czech]
5. McQuail, D. (1969). Uncertainty about the audience and the organization of mass communications [Uncertainty about the audience and the organization of mass communications]. In> P. Halmos (ed.) : *The Sociology of Mass-Media Comunicators*, Universitz of Keele. [in English]
6. Pavel vs. Babiš. (2023). Předvolební prezidentská debata na TV Nova [Pavel vs. Babish. Pre-election presidential debate on TV Nova]. [online] Available at: <https://tn.nova.cz/videa/8856-cesta-na-hrad/349112-pavel-vs-babis-predvolebni-prezidentska-debata-tv-nova> [Accessed 28 May 2023]. [in Czech]
7. Prezidentský duel České televize z Národního divadla (2023). [Presidential duel of Czech Television from the National Theatre]. [online] Available at: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3559642-zive-prezidentsky-duel-ceske-televize-z-narodniho-muzea> [Accessed 28 May 2023]. [in Czech]
8. Rozhovor s Andrejem Babišem. (2023). [Interview with Andrej Babsh]. [online] Available at: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/223411000100114/cast/956831/> [Accessed 28 May 2023]. [in Czech]
9. Rozhovor s Petrem Pavlem. (2023). [Interview with Petr Pavel]. [online] Available at:<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/223411000100114/cast/956829/> [Accessed 28 May 2023]. [in Czech]
10. Superduel: Bitva o Hrad s Andrejem Babišem a Petrem Pavlem (2023) [Superduel: Battle for the Castle with Andrej Babish and Petr Pavel]. [online] Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=dt4U64I-4K4> [Accessed 28 May 2023]. [in Czech]
11. Weigand, E. (1999). Dialogue in the Grip of the Media [Dialogue in the Grip of the Media]. In.: B. Naumann (ed.): *Dialogue Analysis and the Mass Media*. [in English]

LANGUAGE ANALYSIS OF MODERN CZECH POLITICAL TELEVISION DEBATES (PETR PAVEL VS. ANDREJ BABISH)

Ievlanova Oleksandra Oleksandrivna
Doctor of Philosophy, Junior Researcher
O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine
4, Grushevsky str., Kyiv, Ukraine

The article is devoted to the study of the peculiarities of political debates held during the country's presidential elections, in particular in the Czech Republic. The material of the research was the political debate that took place between General Petr Pavel and the politician, former Prime Minister of the Czech Republic – Andrej Babish. The article examines the language level of political speeches (television debates) from the point of view of standardization and non-standardization of language at all levels. We analyze televised political debates on three levels: morphological, syntactic and lexical. We will pay special attention to the lexical and word-forming analysis of television debates and their typology. Participants in the presidential debates compete with each other for the favor of voters, the main goal at the same time is to become the president. The general intention of the communicators – to defeat the opponent and get the votes of the voters – determines the optimal way of its implementation. Proximity to the voter is established with the help of colloquialism, the absence of difficult-to-understand language constructions and terminology. During political communication, debates tend towards such a form of dispute as polemic, when the participants' efforts are aimed at asserting their subjective point of view on the discussed issue, rather than finding a compromise or general agreement. Both participants in the political debate were quite confident, as P. Pavel was a general, chairman of the NATO Military Committee, commander of the General Staff of the Army of the Czech Republic, and A. Babish had a long track record, including being the Prime Minister of the Czech Republic, the founder and leader of the party ANO 2011, served as Minister of Finance and First Deputy Prime Minister of the Czech Republic. During a series of televised political debates before the presidential elections (January 2023), we observe A. Babish's attempts to evade direct answers to the moderator's questions and destabilize the opponent's emotional state with the help of verbal aggression, and P. Pavl's defensive tactics, which turn into an attack.

Keywords: *language levels, political discourse, Czech presidential discourse, televised debates, Andrej Babish, Petr Pavel.*

УДК 821.163.41-31Павич
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.11

МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ «ХОЗАРСЬКИЙ СЛОВНИК» МИЛОРАДА ПАВИЧА

Журба Світлана Степанівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
Криворізького державного педагогічного університету
проп. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

У статті зроблено спробу визначити та проаналізувати маркери національної ідентичності в «Хозарському словнику» Милорада Павича. Окреслено основні художні домінанти модусів національної ідентичності та розглянуто особливості реалізації у творі сербського письменника. Питання національної, культурної ідентичності народу прочитується в романі крізь історію хозар у трьох книгах – Червоній (християнські джерела з хозарського питання), Зеленій (ісламські джерела з хозарського питання), Жовтій (гебрейські джерела з хозарського питання). Пошук закладених смислів визначається як формальною структурою твору, так і змістовим наповненням – хозарською полемікою, художньо інтерпретованою автором в енциклопедичних статтях. У романі доля хозар передана в полісемантичному ракурсі через різні погляди на одну подію, зафіксовану в різних джерелах. Зосереджено увагу на модусах національної ідентичності, що виражаються на змістовому рівні через національну проблематику, мову, релігію, історію. Мова в романі є важливим фактором існування національної спільноти, через яку ідентифікують націю хозарів. Вказано, що прийняття хозарами однієї з трьох релігій – християнства, ісламу, іудаїзму – стає причиною асиміляції і зникнення мови, розпорошення між іншими етносами, втрати території, знищення культури, звичаїв, традицій. У результаті дослідження простежуємо художню інтерпретацію хозарської полеміки в контексті осмислення місця хозар в розгортанні історії цього народу. Акцентовано на реінтерпретації історії хозарського народу в романі Милорада Павича, перепрочитанні відповідно до викликів сучасного глобалізаційного світу, української національної ідентичності. Питання мови, релігії постає ілюстрацією сучасності, в якій є загроза зникнення автентичних цінностей. У романі «Хозарський словник» письменник звертається до проблеми самоідентифікації народу, збереження національної свідомості, пам'яті нації.

Ключові слова: *національна ідентичність, мова, історія, релігія, хозари, хозарська полеміка, Милорад Павич.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Сучасний глобалізаційний процес впливає на різні сфери людського буття, детермінований мультикультурністю та поліконфесійністю, створенням мережі кодів, символів і значень, що мають відповідний вплив на особистість. Альтернативою глобалізації є збереження національної ідентичності та культурної самобутності, що виступають консолідуючими факторами розвитку духовних цінностей суспільства. Інтеграцію особистості в національному полі визначає національна самоідентифікація. Усвідомлення людиною власної приналежності до певної нації називають національною ідентичністю, маркерами якої є національна свідомість, територія, мова, культура, історія, релігія. Кожна нація формується на основі власного світорозуміння, власного уявлення про культуру, мову. У творах зарубіжних та українських письменників кінця XX – початку XXI століть інтерес до питання національної ідентичності зумовлений суспільно-політичною пертурбацією, адже національне питання є дзеркалом цих змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання етнокультурної, національної ідентичності порушено в наукових працях зарубіжних та українських дослідників, як Ентоні Д. Сміта, Р. Брубейкера, Р. Джона, С. Кримського, П. Костючка, І. Лисого, І. Монолатія, Л. Нагорної, Т. Потапчук, М. Рябчука та ін. Творчість Милорада Павича, зокрема історичний аспект у романах, в сербському літературознавстві проаналізували Я. Ахметагич, Й. Деліч, А. Єркова, К. Олах, П. Піянович, П. Палавестра та ін. Проблеми жанрової структури, гіпертексту, інтертекстуальності, наративної стратегії, постмодерністської поетики прози сербського прозаїка стали предметом досліджень українських науковців: Ю. Білоног, О. Бульвінської, О. Буряк, О. Воропаєвої, М. Євтича, З. Гук, Ю. Ковбасенка, І. Лучука, О. Рось, П. Рудякова, А. Татаренко та ін. Проблема національної

ідентичності крізь призму рецепції історії хозар у романі «Хозарський словник» не була предметом окремого дослідження, тому є актуальною в сучасному літературознавстві.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – дослідження мови, релігійного аспекту, історії хозар як маркерів національної ідентичності в романі «Хозарський словник» Милорада Павича. Завдання роботи: визначити основні модуси національної ідентичності в романі; вказати на мову, релігію, історію як маркери культурної ідентичності; простежити своєрідність інтерпретації історії хозар у творі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Британський дослідник феноменів націй та націоналізму Ентоні Дейвід Сміт у працях «Національна ідентичність», «Етнічне походження націй», «Культурні основи націй» розглядає причини і наслідки формування національної ідентичності як колективного феномена. Професор Оксфордського університету окреслює два аспекти національної ідентичності: колективну та індивідуальну. Колективна ідентичність, за Е. Смітом, поділяється на типи: у першому провідним чинником виступає категорія роду, яка є найголовнішою, оскільки створює умови для колективних дій; у другому основна роль відведена поняттям простору і території (єднальною ланкою для цих типів ідентичностей, за переконанням дослідника, є ідея patria, батьківщини); третій тип колективної ідентичності – соціоекономічний, категорія соціального класу (Сміт, 1994, с. 10–27). Релігійна та етнічна ідентичність мають спільні риси, адже в їхній основі лежить поєднання мови, звичаїв, традицій, символів, міфів, культури. Релігійна складова як маркер ідентичності, вважає дослідник, важливою є для таких народів, як: перси, поляки, серби.

Сербський письменник кінця XX – початку XXI століть Милорад Павич, інтерпретуючи події, що відбувалися в житті його народу і держави (на той час – Югославії), зазначав: «...у «Хозарському словнику» було поставлено одне з найважливіших питань мого життя – чому з моїм сербським народом усе сталося саме так, і чому з ним відбувається те, що відбувається сьогодні. Так виник «Хозарський словник». Звичайно, тоді він ще так не називався. Для мене це була просто хозарська тема» (Євтич, 1999, с. 108). Тобто роман – це своєрідна спроба письменника реінтерпретації історії хозар, метафорична рецепція національної, культурної ідентичності свого народу – сербів. Дефініція «національна ідентичність» у літературі трактується як «збереження найсуттєвіших національних ознак: мови, психології, мислення (свідомості), способу буття, звичаїв, релігії, осмислення сучасного і минулого в світлі національної ідеї, послідовне (або й стихійне) відстоювання політичних, культурно-духовних прав нації, державності як єдино можливої форми нормального існування національної спільноти для її самоствердження, життєдіяльності й розвитку <…> поняття ідентичності захоплює різні сфери діяльності народу (нації), як матеріальні, так і духовні <…> в кінцевому наслідку має естетичний вияв» (Сеник, 1996, с. 44–45).

Роман «Хозарський словник (роман-лексикон на 100 000 слів)» («Хазарски речник») виданий у 1984 році в Бєлграді приніс світову славу авторові. Книга написана у двох примірниках – чоловічому і жіночому, що відрізняються одним абзацом, у якому письменник розкриває метафізичний погляд на речі та вказує на сутність авторської гри. Джерелами твору стали історичні документи – книги з хозарського питання М. Артамонова, Л. Гумільова, Житія Кирила і Мефодія, візантійські хроніки, секундарна література, арабські мандрівні нотатки, посібники з географії, гебрейські свідчення. Письменник також опрацював історико-лінгвістичні праці сучасних дослідників хозарської історії. Реальна основа роману Милорада Павича беззаперечна, проте, на думку З. Гук, «історизм у «Хозарському словникові» нетиповий», бо «постмодернізм завжди видозмінює історію: дописує, розкладає, переписує, конструює і вміло приховує від спостережливого читача. У цьому випадку Павич викладає правдиву історію хозарського народу, посилаючись на історичні джерела, але сам матеріал комбінує по-новому» (Гук, 2003, с. 121).

Назва твору розкодовується Милорадом Павичем у словникових статтях про принцесу Атех, кагана, хозар, хозарську полеміку (назви статей дублюються в кожній з трьох книг) та збирачів історії зниклого народу: у XVII столітті – Аврам Бранкович, Юсуф Масуді, Самуель Коен (вказано, що вони були авторами окремих частин першого видання хозарського словника); у XX столітті – доктор Абу Кабір Муавія, доктор Ісайло Сук і доктор Дорота Шульц (учасники наукової конференції «Культура Чорноморського узбережжя в середні віки» в Стамбулі у 1982 році). Пошук смислів, закладених письменником, визначений як формальною структурою, так і змістовим наповненням, яке розкривається читачеві тільки після прочитання трьох книг – Червоної (християнські джерела з хозарського питання), Зеленої

(ісламські джерела з хозарського питання), Жовтої (гебрейські джерела з хозарського питання). В історію посвячені втаємничені особи – члени секти «ловців снів», ревні оборонці хозарського питання. Автор створює низку асоціацій, які допомагають розшифрувати зміст переданого послання принцесою Атех, Аврамом Бранковичем та Йоганусом Даубманусом, укладачем першого хозарського словника «Lexikon Cosri» в 1691 році.

Створюючи роман із трьох книг, письменник реінтерпретує історію зниклого понад тисячу років тому народу, акцентуючи на хозарській полеміці – виборі хозарами в VIII–IX ст. однієї з релігій. Рік полеміки у кожному з джерел вказано різний, але сутність її зрозуміла, адже метою було навернення хозар до одного з трьох віросповідань. За легендою, в сон кагана прийшов ангел і сповістив: *«Твої діяння не подобаються Господу, але наміри твої – добрі»* (Червона книга) (Павич, 2004, с. 122). Каган покликав до себе трьох учених мужів: *«першим був єврей – один з-поміж вигнанців із халіфату, другим – грецький теолог з університету в Царгороді, а третім – арабський тлумач Корану»* (Зелена книга) (Павич, 2004, с. 209). Мотив сну і зустріч з представниками трьох релігій, розмова з ними потрактовано відповідно до ідеологічних засад учасників полеміки. Релігійна полеміка/суперечка/діалог (насправді в кожній книзі подано тільки один погляд на це питання) є основою тлумачення істинної віри, яка ототожнюється з релігією. Автор подає власну версію закінчення хозарської полеміки, вказуючи, що переможцем виходить одновірець автора статті в кожній з трьох книг. На думку А. Татаренко, це є «підтвердженням постмодерного сумніву в можливість існування єдиної істини (про яку Павич любить повторювати, що вона є лише трюком)» (Татаренко, 2012, с. 143). Статус останньої правди в полеміці релятивізується, важливість надається не вірі, а особі (представнику релігії), якого хозари прийняли за свого. Історичне рішення хозар залежить від непогрішимості Істини, вважає К. Олах: *«Одлука која је историјски условљена пресуђује статус Истине која је надисторијска. Другим речима, уколико су Хазари преверили у јудаизам, то значи да управо та религија заступа једину исправну веру и једину исправну и неупитну «Истину»»* (Олах, 2012, с. 46). Хозарська «правда» не розкрита, і вже більше тисячі років є гордієвим вузлом історії зниклого народу. Вибір каганом релігії для хозар, перехід вождя із своїм народом в одну з них алюзійно відсилає до літописів, народних переказів про прийняття християнства Київським князем Володимиром Святославовичем (Володимир Великий), твору Ф. Прокоповича «Володимир», філософського трактату Іегуди Халеві «Кузари» та ін.

Доля хозар у романі осмислюється в полісемантичному ракурсі через різні погляди на одну подію, зафіксовану в різних джерелах. Дані про хозар, внутрішню структуру Хозарського каганату мають документальну основу та достовірний характер зображення. Авторське обігравання певних історичних фактів, гра з реальністю, «стирання кордонів між ймовірним і неймовірним» (Гук, 2003, с. 126) відповідно до постмодерністської гри дозволило Милораду Павичу акцентувати на питанні ідентичності народу. У Червоній книзі згадуються не тільки відомі християнські мислителі – Кирило і Мефодій, літописець Нестор, але й документ «Великий пергамент» – симулякр історії хозар, у якому сповіщається, що *«в один час із хозарами на світі існувало ще одне, інше плем'я з такою ж самою назвою»,* яке сприймали за справжніх хозарів (Павич, 2004, с. 119). Тобто, на стегнах хозарів написана історія, справжня і несправжня: *«на стегнах справжнього посланця стояв застережливий напис про те, що час від часу при дворах халіфів та василевсів з'являлися такі ж татуйовані посланці, які носили на собі не хозарську історію, а життєпис того іншого народу з таким саме з іменем. Ті інші хозари уміли навіть розмовляти по-хозарськи, але те вміння тривало не довше, ніж 3–4 роки»* (Павич, 2004, с. 120). Можемо прослідкувати паралелі в українській історії, яка писалася під впливом російської імперії та радянського союзу, переписувалася відповідно до ідей імперського наступу на автономію України.

Історія цього народу реконструюється представниками трьох релігій у XVII та XX століттях, які намагаються зібрати матеріали про зниклих хозар і укласти словник. Милорад Павич використовує прийом палімпсесту, адже хозари самі постають втраченим і стертим текстом історичних подій, який треба написати наново, «реконструювати і таким чином простежувати сліди одного зниклого народу від минулого і до сучасності» (Гук, 2007, с. 152). У романі, за версіями представників християнства, юдейства, мусульманства прийняття хозарами віри призвело до асиміляції з представниками інших культур і втрати самоідентичності. Милорад Павич проводить аналогії з сучасністю через звернення до теми зникнення з історії цілого народу, розпорошення його представників між іншими етносами. Колись велика держава

розпадається, відповідно занепадає культура, традиції, звичаї, автентичні цінності, що супроводжується й зникненням мови. А. Содомора в інтерв'ю з промовистою назвою «Ми втрачаємо свою територію в мові» наголошує: «Як ми не здаємо своєї території, так ми не повинні здавати нашої мови, бо це рівноважливо»; «Перемога – це тоді, коли ми показуємо, що ми інші від «тих». І цю іншість, інакшість треба плекати, дбати про неї, зокрема, про цю іншість у мові» (Содомора). Мова виступає не тільки процесом комунікації, а є визначальним аспектом світобачення, самоусвідомлення та ідентичності нації.

Сербський письменник акцентує увагу на проблемі мови, що є важливим фактором існування національної спільноти, через яку ідентифікують націю хозарів. У Червоній (християнській) книзі говориться, що хозари належали до тих народів, які *«славлять бога своєю, хозарською мовою, а не грецькою, єврейською чи латинською»* (Павич, 2004, с. 116). Прийнявши іншу віру, вони починали користуватися іншою азбукою і перекручували мову. Хозарська царівна Атех, будучи адептом ідеї власної віри та керівником секти «ловців снів», намагається зберегти мову і культуру, відстояти національне питання. Під час хозарської полеміки, за свідченням представників ісламу (Зелена книга), християнський посланець отримав прихильність кагана, наголошуючи на значенні мови, сакральності слова (*«у бочці головним є отвір, у глечику – те, що не є глечиком, в душі – те, що не є людиною, а в голові – те, що не є головою, а значить – слово…»* (Павич, 2004, с. 209)), пропонуючи пошанування хозарської мови, не спекулюючи мовним питанням в обмін на віру. Для мусульманського тлумача представник християнства (Кирило) не є суперником, оскільки заперечує обґрунтованість надання першості мистецтву принцесою Атех. Перемогу в хозарській полеміці (Зелена книга) здобуває Фарабі ібн Кора, який пропонує Божу Книгу замість книги, зітканої зі снів (Павич, 2004, с. 212). У Жовтій (іудейській) книзі царівна Атех, щоб врятувати мову і культуру народу від зникнення, навчила папуг вимовляти слова, читати вірші, але після того, як птахи розлетілися по світу, їх мову не розумів ніхто. Проблема мови постає ілюстрацією сучасності, в якій є загроза зникнення автентичних цінностей, а пересторогою до збереження власної ідентичності будь-якого народу постає хозарська історія.

У художній тканині роману прослідковуємо усвідомлення й формування національного бачення основних аспектів ідентичності. Французький історик Фернан Бродель зауважує, що нація в процесі становлення чи перетворення може існувати тільки тоді, коли вона безконечно шукає саму себе, тільки коли вона постійно еволюціонує, тільки коли вона безнастанно протиставляє себе іншим і прагне відповідати кращому, головному, що в ній приховано, тому, що втілено в ідеальних образах і заповітних словах (Борель, 2013, с. 8–9).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Милорад Павич у «Хозарському словнику» перепрочитує історію хозарського народу відповідно до викликів сучасного глобалізаційного світу, інтегрального співіснування, суспільно-політичних проблем Сербії кінця XX століття. Мова, релігія, історія у творі виступають маркерами національної ідентичності хозар, що повинні сприяти збереженню віри, свідомості, культури в історичній пам'яті. Стабілізаційним фактором існування нації виступає мова. Проте в романі мова асимілюється/зникає в результаті злиття конфесійної спільноти, як наслідок переходу кагана зі своїм народом в одну з релігій – християнство, іслам, іудаїзм. Злиття хозар з іншими етносами внаслідок прийняття віри приводить до втрати власної національної ідентичності – мови, релігії, території, історії. Інформація, експліцитно виявлена у «Хозарському словнику», стає поштовхом до роздумів про ідентичність нації, і не тільки хозар, але й українців, які через тридцять років незалежності відстоюють право на україномовне телебачення, книгодрукування, віросповідання тощо. Асиміляція з іншими народами негативно позначилася на хозарах, та й російський вплив в Україні навіть під час війни, на жаль, ще помітний.

Проза Милорада Павича залишається предметом подальшої дослідницької роботи і відкриває перспективи для ґрунтовного дослідження історичної пам'яті нації у творах письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бродель Ф. Ідентичність Франції. Простір та історія / пер. з фр. С. Глухової. Київ : Вид-во Жупанського, 2013. Кн. 1. 368 с.

2. Гук З. Елементи постмодерної поетики у «Хозарському словнику» Милорада Павича. *Проблеми слов'янознавства.* 2007. Вип. 56–57. С. 150–158.

3. Гук З. Постмодерністські експерименти у «Хозарському словнику» Милорада Павича. *Проблеми слов'янознавства.* Львів, 2003. Вип. 53. С. 120–127.

4. Євтич М. Розмови з Павичем (уривки з книги) / пер. Ольга Рось. *Ї: незалежний культурологічний часопис.* 1999. Ч. 15. С. 91–112.

5. Олах К. Књига-Бог. (Постмодерна) духовност у Хазарском речнику Милорада Павића. Београд : Институт за књижевност и уметност, 2012. 320 с.

6. Павич М. Хозарський словник: Роман-лексикон на 100 000 слів : чоловічий примірник / пер. з серб. О. Рось. Харків : Фоліо, 2004. 351 с.

7. Сеник Л. Національна ідентичність української літератури в умовах тоталітаризму: 30-ті роки і пізніше (проблема літературної опозиції). *Літературознавство* : матеріали III Конгресу Міжнародної асоціації україністів. Київ : АТ «Обереги», 1996. С. 42–47.

8. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Таращука. Київ : Основи, 1994. 224 с.

9. Содомора А. «Ми втрачаємо свою територію в мові». URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/pravylamy_lyubovi_do_movy_shche_nihto_ne_vyhovav_andriy_sodomora_135791.html (дата звернення: 29.05.2023).

10. Татаренко А. Формотворча стратегія читання у романах Мілорада Павича «Хозарський словник» та «Краєвид, мальований чаєм». *Studia Slovakistica* : збірник наукових праць. 2012. Вип. 12. С. 136–148.

REFERENCES

1. Brodel, F. (2013). Identychnist Frantsii. Prostir ta istoriia [The identity of France. Space and history]. Kyiv : Vyd-vo Zhupanskoho. Kn. 1. [in Ukrainian]

2. Huk, Z. (2007). Elementy postmodernoi poetyky u "Khozarskomu slovnyku" Mylorada Pavycha [Elements of postmodern poetics in the "Khozar Dictionary" by Milorad Pavych]. *Problemy slovianoznavstva*, (56–57), 150–158. [in Ukrainian]

3. Huk, Z. (2003). Postmodernistski eksperymenty u "Khozarskomu slovnyku" Mylorada Pavycha [Postmodern experiments in the "Dictionary of the Khazars" by Milorad Pavych]. *Problemy slovianoznavstva*, Lviv, (53), 120–127. [in Ukrainian]

4. Ievtych, M. (1999). Rozmovy z Pavychem (uryvky z knyhy) [Conversations with Pavych (excerpts from the book)]. *Yi : nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys*, (15), 91–112. [in Ukrainian]

5. Olakh, K. (2012). Књyha-Boh. (Postmoderna) dukhovnost u Khazarskom rechnyku Mylorada Pavyħa [Book-God. (Postmodern) spirituality in Milorad Pavić's Ḫazarian dictionary]. Beohrad : Ynstytut za књyzhevnost y umetnost. [in Serbian]

6. Pavych, M. (2004). Khozarskyi slovnyk: Roman-leksykon na 100 000 sliv : cholovichyi prymirnyk [Dictionary of the Khazars: Roman-lexicon of 100,000 words: men's copy]. Kharkiv : Folio. [in Ukrainian]

7. Senyk, L. (1996). Natsionalna identychnist ukrainskoi literatury v umovakh totalitaryzmu: 30-ti roky i piznishe (problema literaturnoi opozytsii) [The national identity of Ukrainian literature under totalitarianism: the 1930s and later (the problem of literary opposition)]. *Literaturoznavstvo* : materialy III Konhresu Mizhnarodnoi asotsiatsii ukrainistiv. Kyiv : AT "Oberehy", 42–47. [in Ukrainian]

8. Smit, E. D. (1994). Natsionalna identychnist [National identity]. Kyiv : Osnovy. [in Ukrainian]

9. Sodomora, A. "My vtrachaiemo svoiu terytoriiu v movi" ["We are losing our territory in language"]. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/pravylamy_lyubovi_do_movy_shche_nihto_ne_vyhovav_andriy_sodomora_135791.html (data zvernennia: 29.05.2023). [in Ukrainian]

10. Tatarenko, A. (2012). Formotvorcha stratehiia chytannia u romanakh Milorada Pavycha "Khozarskyi slovnyk" ta "Kraievyd, malovanyi chaiem" [Formative reading strategy in Milorad Pavić novels "Dictionary of the Khazars" and "Landscape Painted with Tea"]. *Studia Slovakistica* : zbirnyk naukovykh prats, (12), 136–148. [in Ukrainian]

MARKERS OF NATIONAL IDENTITY IN THE NOVELS "DICTIONARY OF THE KHAZARS" BY MILORAD PAVIĆ

Zhurba Svitlana Stepanivna
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature
Kryvyi Rih State Pedagogical University
54, Gagarina Ave., Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine

The article attempts to identify and analyze the markers of national identity in the "Dictionary of the Khazars" by Milorad Pavić. The main artistic dominant modes of national identity are outlined and the features of their implementation in the works of the Serbian writer are considered. The question of the national and cultural identity of the people is read in the novel through the history of the Khazars in three books – Red (Christian sources on the Khazar issue), Green (Islamic sources on the Khazar issue), Yellow (Hebrew sources on the Khazar issue). The search for embedded meanings is determined both by the formal structure of the work and by its content – the Khazar polemic, artistically interpreted by the author in encyclopedic articles. In the novel, the fate of the Khazars is presented in a polysemantic perspective through different views on one event recorded in different sources. Attention is focused on modes of national identity expressed at the content level through national issues, language, religion, and history. Language in the novel is an important factor in the existence of the national community through which the Khazar nation is identified. It is indicated that the Khazars' adoption of one of the three religions – Christianity, Islam, and Judaism – causes assimilation and disappearance of the language, dispersion among other ethnic groups, loss of territory, destruction of culture, customs, and traditions. As a result of the study, we trace the artistic interpretation of the Khazar controversy in the context of understanding the place of the Khazars in the unfolding of the history of this people. Emphasis is placed on the reinterpretation of the history of the Khazar people in the novel by Milorad Pavić, rereading in accordance with the challenges of the modern globalized world, Ukrainian national identity. The issue of language and religion is an illustration of modernity, in which there is a threat of disappearance of authentic values. In the novel "Dictionary of the Khazars", the writer addresses the problem of self-identification of the people, preservation of national consciousness, national memory.

Keywords: *national identity, language, history, religion, Khazars, Khazar controversy, Milorad Pavić.*

УДК 821.111
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.12

АМБІВАЛЕНТНА НАРАТИВНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ МІНІМІЗОВАНІЙ ПРОЗІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОСТКЛАСИЧНОЇ НАРАТОЛОГІЇ

Заваринська Марія Сергіївна
аспірант кафедри світової літератури факультету іноземних мов
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна

У статті обгрунтовано поняття «амбівалентна наративна невизначеність» крізь призму посткласичної наратології, виявлено та описано її мовні прояви в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі. Доведено, що наративна невизначеність полягає в нелінійному повістуванні і проявляється у специфічних наративних техніках, таких як-от: двозначність, дифузія та лабіринт. Вони ідентифікуються у цьому дослідженні як прояви наративно-ризоматичного принципу текстотворення. Особливу увагу зосереджено на творенні амбівалентної наративної невизначеності на основі наративної техніки двозначності. У роботі простежено специфіку творення наративної невизначеності в художніх текстах англомовної постмодерністської мінімізованої прози через відповідні композиційно-стилістичні модифікації елементів композиційно-стилістичної структури художнього тексту. У дослідженні виявлено композиційно-стилістичні модифікації на кожному з рівнів композиційної структури художнього тексту – змістовому, формальному та формально-змістовому, які у своїй взаємодії утворюють особливий асоціативно-образний рівень, що продукує образ-символ, який є результатом авторського експериментування в текстах англомовної постмодерністської мінімізованої прози. Виявлені композиційно-стилістичні модифікації на кожному з вищезгаданих рівнів, виступають у ролі провідного чинника формування певного типу наративної невизначеності. Доведено, що для амбівалентної наративної невизначеності визначальними є композиційно-стилістичні модифікації на формально-змістовому рівні. Хід наративу в англомовній постмодерністській прозі обумовлений мінімізованою літературною формою, та, водночас покликаний активно задіювати когнітивні механізми свідомості адресанта. Наратор, як ініціатор комунікації з нарататором, скеровує хід наративу в русло постійного сумніву щодо трактувань як форми, так змісту мінімізованого тексту. З огляду на роль наратора як творця композиції, виявлено й описано різновиди нараторів крізь призму наративної невизначеності. Амбівалентна наративна невизначеність сформована за посередництва гетеродієгетичного наратора у екстрадієгетичній ситуації. Наратора постмодерністської мінімізованої прози вважаємо потенційно ненадійними, з огляду на модифіковану композицію мінімізованого тексту та можливість вільної інтерпретації кожного її рівня нарататором. Сприйняття англомовної постмодерністської мінімізованої прози з проявами наративної невизначеності здійснюється через активне включення когнітивних можливостей нарататора, що призводить до вияву почуття невпевненості щодо трактувань на усіх рівнях композиційно-стилістичної структури тексту.

Ключові слова: *амбівалентна наративна невизначеність, композиційно-стилістична модифікація, мінімізована проза, наратор, невизначеність, постмодернізм.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Сумнів у злагодженому сприйнятті світу як цілісного цілого вплинули на сучасні тенденції текстотворення як його художнього відображення. Англомовна постмодерністська мінімізована проза (АПМП) набуває ознак експериментальної літератури завдяки модифікаціям у контексті самої літературної форми та композиційної структури та нарації. Серед таких ключових ознак перш за все варто згадати ризоматичність, редукцію (мінімізацію) літературної форми (від тисячі до кількох слів), «змішування жанрів» (Бабелюк, 2014), поліфонію нараторів.

Порушення традиційної наративної структури АПМП полягає у її смисловому наповненні за допомогою різноманітних прийомів творення невизначеності під час мінімізації, тобто редукції її літературної форми. Варто наголосити, що художні тексти АПМП будуються відповідно до наративно-ризоматичного принципу текстотворення, який передбачає експериментування автора зі складовими композиційної структури (КСС) художнього тексту через відповідні композиційно-стилістичні модифікації (КСМ) на змістовому, формальному, формально-змістовому, асоціативно-образному рівнях та за допомогою певних одиниць мовної структури, що і породжує наративну невизначеність (НН).

Таким чином, у контексті нашого дослідження НН розглядаємо крізь призму посткласичної наратології та художньої комунікації

«автор-читач», що активізується першочергово ініціативою наратора. На основі наративнивної техніки двозначності, а також лінгвостилістичних засобів (ЛЗ) і КСМ вжитих у конкретному художньому тексті АПМП, окреслено амбівалентну наративну невизначність (АНН), що є частиною комплексного дослідження поняття невизначеності та її мовних проявів в АПМП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя статті становлять наукові праці Р. Інґардена, В. Ізера, У. К. Бута. Вивчення невизначеності у наративному контексті розпочав Р. Інґарден у роботі «Літературно-мистецький твір. Дослідження із пограниччя онтології та літературознавства» 1931 р. За Р. Інґарденом невизначеність – обов'язкова складова створення сюжету, адже читач (реципієнт) співтворить художній текст разом з автором, заповнюючи місця невизначеності своїм власним тлумаченням. Згодом, на основі теорії Р. Інґардена, В. Ізер висуває концепцію імпліцитного читача, який своїми здогадками щодо трактування місць невизначеності в художньому тексті конструює його смислове наповнення. У роботі «Риторика художньої літератури» 1961 р. У. К. Бут вводить термін «ненадійний наратор» – оповідач, що інтенційно спотворює наратив, тим самим власноруч продукуючи місця невизначеності. Згодом, У. К. Бут репрезентує поняття «імпліцитний автор», що утворює комунікативну пару з імпліцитним читачем В. Ізера, одну з провідних концепцій постмодернізму. Імпліцитний автор – абстрактний образ автора, який виникає у свідомості читача під час прочитання художнього твору.

Подальше дослідження НН в АПМП видається можливим завдяки науковим здобуткам у царині когнітивної наратології (Л. В. Мацевко-Бекерська (Когнітивні маркери художнього наративу, 2020 та ін.) М. Флюдернік (Вступ до наратології, 2009) та постнаратології І. А. Бехти (Наратор та форми нарації у сучасній англомовній прозі, 2001, Дискурс наратора в англомовній прозі, 2004 та ін.), О. А. Бабелюк (Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми: монографія, 2009 та ін.). Представники постнаратології ідентифікують невизначеність як один з художніх прийомів текстотворення (Д. Герман, Л. Долежел, Бабелюк О. А. та ін.), розробляють типологію наратора, визначають специфіку організації наративу (Л. В. Мацевко-Бекерська, Ж. Женетт, та ін.). З огляду на те, що невизначеність є не тільки наскрізною ідеєю постмодерну загалом, але й ключовою ознакою АПМП, виникає необхідність комплексного вивчення цього явища шляхом диференціації відповідних наративних технік, типів НН та їх мовних проявів в АПМП.

Актуальність дослідження НН в АПМП визначається загальним спрямуванням сучасної лінгвопоетики на комплексне вивчення нелінійної нарації постмодерністського художнього тексту загалом й експериментального наративу в АПМП зокрема крізь призму постнаратології.

Мета статті полягає у виявленні та описі мовних проявів АНН в АПМП крізь призму постнаратології. Для досягнення поставленої мети було вирішено такі **завдання**: обґрунтувати поняття «НН» з подальшим виокремленням АНН на основі наративної техніки двозначності; ідентифікувати КСМ в АПМП на змістовому, формальному, формально-змістовому рівнях КСС; ідентифікувати ЛЗ, задіяні у творенні АНН у АПМП; визначити та описати тип наратора, характерного для АНН.

Методи дослідження НН в АПМП ґрунтуються на комплексному підході, що включає описовий метод (для обґрунтування ролі наратора у створенні НН та виокремлення АНН; трансформаційний метод (для аналізу КСМ), компонентний і дистрибутивний аналіз (для визначення кількох значень у лексемі при їх одночасному функціонуванні).

Виклад основного матеріалу дослідження. У 90-х рр. XX ст. у науковому світі відбувся «наратологічний поворот», коли із суто літературної дисципліни наратологія (теорія оповіді), її понятійно-категоріальний апарат «мігрував» у сферу психології, лінгвістики, соціології, педагогіки, історії та ін. Це пояснюється тим, що різні форми знання можливо осягнути шляхом аналізу їхньої розповідної природи, наративної суті (Ліотар, 1995). Дослідження наративу у когнітивному аспекті дає поштовх до появи терміну постклассична наратологія, який вперше з'явився у статті Д. Германа "Scripts, Sequences, and Story: Elements of a Postclassical Narratology" 1997 р. Об'єктом дослідження постклассичної наратології виступають оповідні техніки, процес їх прочитання.

Водночас згодом з'явилися постмодерністські оповідні принципи творення художнього тексту, серед яких діалогічність, інтертекстуальність, ризоматичність, монтаж, множинність нараторів та ін.) та техніки – двозначність, дифузія, лабіринт, що покликані створити у постмодерністському художньому тексті «штучне нерозуміння» описаного, водночас розширюючи його контекст. Що ширший контекст, то більше асоціацій та смислових забарвлень він продукує (Сиротіна, 1981).

Таким чином, сучасні наративні тенденції актуалізують таку своєрідну манеру оповіді, яка набуває ознак невизначеності в сприйнятті та трактуванні описаного у різноманітних постмодерністських текстах. Однак, саме в художніх текстах видається можливим дослідити НН якнайповніше завдяки їх естетичній функції. Прикладом таких художніх текстів слугує АПМП, у якій вдало актуалізується НН.

Нагадаємо, що термін «невизначеність» функціонує у площині різних наук, від фізики до лінгвістики, проте трактування, які диктує та чи інша сфера його вжитку, все ж об'єднані ключовою рисою – сумнів. У контексті лінгвістики, невизначеність розуміють як лексико-семантичне варіювання у слові, яке відображає незначну модифікацію форми з загальним позначуваним у слові, що має декілька аспектів єдиного смислу (Ullmann, 1959).

Невизначеність Л. Долежел трактує як прогалини, або лакуни, які поділяються на постійні (навмисні, у вигляді алюзій) та тимчасові (тобто що згодом розкривають в художньому тексті своє значення). М. Флюдернік та Д. Герман вважають, що однією з вагомих рис наративу є можливість читача проектувати на себе досвід наратора художнього тексту. Заповнення прогалин (невизначеності), які виникають при спробі відчути, перейняти досвід наратора художнього тексту, передбачає застосування різних композиційних засобів.

«Перешкоду» трактування АПМП ми розглядаємо не з позиції суперечності авторської та читацької істин, а як відмінність їхніх свідомостей та набутих досвідів. Л. В. Мацевко-Бекерська стверджує, що «читач здебільшого ідентифікує психологічну сутність автора саме через дозволену наратором призму, під його кутом зору розгортається інтерпретаційна проекція літературного твору» (Мацевко-Бекерська, 2009, с. 10).

Таким чином, наратор виступає у ролі «з'єднуючої» ланки в комунікації автора та читача, забезпечуючи розвиток наративу зі своєї перспективи, точки зору, тобто фокалізації (від фр. *focalization* – фокусування). Ж. Женнет, увівши термін фокалізації, виділяє три її типи – нульова (наратор всезнаючий), внутрішня (наратор – персонаж, обмеженей у знаннях) та зовнішня (точка зору об'єктивного наратора).

Принагідно зауважимо, що дослідження наративу сягає часів Арістотеля, який у праці «Поетика» стверджує про спрямованість наративу на прояв емоцій. Наратив (від англ. і фр. *"narrative"* – оповідь, від лат. *"narrare"* – розповідати, пояснювати) – це реальні чи вигадані події пов'язані між собою, які утворюють оповідний текст. Згідно із сучасним поглядом на вплив оповіді на людину – через читання художнього тексту читач досліджує себе. АПМП з наявною НН є своєрідною головоломкою, що призводить до когнітивного дисонансу у свідомості читача. Отож, висновуємо, що НН – це наративна ситуація сумніву адресанта художнього тексту щодо трактування його сенсів, спровокований авторською інтенцією до експериментування з КСС.

Когнітивний дисонанс, як результат НН в АПМП, становить певну інтелектуальну перешкоду, що виникає унаслідок розбіжності між знанням актуального світу і знанням, отриманим читачем з текстового світу (Короткова, 2014). Зображення мінливості світу наратором, який спонукає до саморефлексії, набуває в АПМП інтенційної природи. До слова, термін «нарація» часом ототожнюють з «наративом», проте функціонує й окреме визначення для експлікації нарації. Нарація – це власне процес оповіді, який визначає специфіку образної системи, фабули, персонажів, тла зображення, наративної ситуації та ролі наратора (Нарація, 2007).

Нелінійна текстова структура АПМП, порушення її когерентності (цілісності) досягається застосуванням наративно-ризоматичного принципу текстотворення. За О. А. Бабелюк, наративно-ризоматичний принцип текстотворення ПХТ полягає у нелінійнійному способі повістування, базованому на гетерогенності ПХТ з безліччю «коренів», де домінує не зміст ПХТ, а композиційно-стилістична «обгортка» ПХТ (Бабелюк, 2010). Саме така ідея розірваності текстової тканини простежується у наративних техніках – «двозначності», «дифузії» та «лабіринту», які ми ідентифікуємо як прояви наративно-ризоматичного принципу текстотворення.

Як КСС, художній текст функціонує на основі взаємодії таких рівнів: ***змістового*** (сюжет), ***формального*** (розділ, частина, абзац та інші форми поділу тексту), ***формально-змістового*** (специфічна авторська манера, коментар, монолог, діалог персонажів) та ***асоціативно-образного*** (статичні та динамічні образи-символи). Асоціативно-образний рівень підпорядковує вищевказані рівні задля створення узагальненого художнього образу, через який відкривається основна ідея художнього тексту (Піхтовнікова, 1992; Riesel, 1974).

КСМ вищевказаних рівнів призводять до утворення специфічної КСС в АПМП, завданням якої є «спантеличити» читача, викликати двояке враження від прочитаного. Під «модифікацією» розуміємо нетрадиційне, експериментальне авторське застосування елементів текстової

структури АПМП на змістовому, формальному та формально-змістовому. За Ф. С. Бацевичем, відхилення від мовної норми є «мовними девіаціями», – різними типами порушень власне мовних норм, мовленнєвих конвенцій, стратегій мовлення, імплікацій та імплікатур дискурсу тощо в «нормальних» станах свідомості (Бацевич, 2000).

Асоціативно-образний рівень є домінантним у КСС, оскільки він формує образ-символ, який виникає у певному художнього тексті АПМП. КСМ на змістовому, формальному та формально-змістовому рівнях виступають у ролі засобів задля створення образу-символу. Такі образи-символи трактуються індивідуально, виходячи з емпіричного досвіду нараратора або проекції досвіду наратора нараратором (Fludernik, 1996; Herman, 2009).

Отже, КСМ, які містяться в художніх текстах АПМП сприяють формуванню НН та поділяються на:

• КСМ на змістовому рівні – невизначеність у розподілі художнього тексту на експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку, або розділи, абзаци. Їх диференціація здійснюється адресантом тексту індивідуально. Змішування змістових елементів двох або більше жанрів.

• КСМ на формальному рівні – поділ тексту обмежується, зазвичай, лише реченнями, які можуть, наприклад, утворювати надфразову єдність з елементами графічної неоднорідності тощо (Бибик, 2015).

• КСМ на формально-змістовому рівні – авторська манера нетрадиційного використання одиниць мовної структури – фонеми, морфеми, лексеми, речення, що може призводити до «дифузії значень». Почерговість оповіді від першої особи (я, ми) та третьої (він, вона, воно, вони) особи, що виражено синтаксично. Безособовість речень.

Когерентність свідомості читача, базована на певних «схемах» трактування світу, визначає когерентність тексту (Wagoner, 2016). Таким чином, місця невизначеності в ПХТ та АПМП зокрема, завжди заповнюються, бо стають визначеними індивідуально, кожним читачем. З одного боку, відбувається процес «руйнування очікуваних конотацій» через неспівпадіння когерентності тексту та читацької свідомості, з іншого – виникнення множинності значень завдяки безлічі індивідуальних трактувань (Zavarynska, 2020). Такі складні ментальні процеси, пов'язані зі створенням та сприйманням художнього тексту, зокрема єднання читача з художнім текстом завдяки взаємодії сприйняття, свідомості, пам'яті та мови вивчає когнітивна наратологія. Поєднання цих компонентів когнітивної системи, при прочитанні АПМП зокрема з наявними проявами НН, дозволяє читачеві простежити та виявити певні емоційні стани (здебільшого сумніву, невпевненості).

Щодо диференціації понять «художній текст» та «художній твір», то при дослідженні НН в АПМП ми послуговуємося визначенням Р. Барта: «Текст – це просторова багатовимірність значень, породження і рух безлічі смислів», «Текст – процес, а твір – результат» (Barthes, 1979). Тобто, художній текст з певною авторською ідеєю становить художній твір. У текстологічному контексті, твір – це текст, організація структури якого «об'єднана одним задумом та змінюється як єдине ціле...» (Короткова, 2014). В нашій статті ми використовуємо термін «художній текст» як частини художнього твору, з огляду на високу індивідуалізованість інтерпретації кожним читачем цілого художнього твору АПМП.

В АПМП ключовий задум автора – спантеличити читача у певних фрагментах композиційної системи художнього тексту, які «складаються пазлами» в художній твір з неоднозначним трактуванням. Отже, при дослідженні НН в АПМП ми насамперед фокусуємося на конкретних елементах КСС, у яких проявляються КСМ на певному рівні та простежується у застосуванні відповідних наративних тактик: амбівалентної, дифузної чи лабіринтної. Кінцеве естетичне враження від прочитаного художнього тексту формується кожним читачем індивідуально.

Важливим є те, що визначальну роль у формуванні КСС художнього тексту відіграє наратор. Наратор, диктуючи хід наративу, створює загальне враження від художнього тексту, та у випадку з АПМП, ненав'язливо спонукає читача грою слів до ретельного осмислення зображеного неоднозначного світу в АПМП, що активізує глибинні когнітивні механізми свідомості.

Поняття «наратор», як одна з головних категорій наративної структури, тлумачиться по-різному. Наратор, за М. Легким, – мовностилістичний епіцентр викладу, фіктивна особа, вигадана автором, що є похідною від його свідомості (Легкий, 1997, с. 10). До прикладу, широко відома класифікація нараторів Ж. Женетта, у якій наратори відрізняються ситуаціями, в яких вони перебувають (Genette, 1980): гетеродієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації (авторська розповідь першого рівня, наратор повістує історію, проте не є персонажем); гетеродієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації (авторська розповідь другого рівня, наратор повістує історію, у якій відсутній); гомодієгетичний наратор

в екстрадієгетичній ситуації (персонажна розповідь першого рівня, наратор повістує свою власну історію, де він є персонажем); гомодієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації (персонажна розповідь другого рівня, наратор повістує свою власну історію).

Цікавим та доречним у дослідженні НН є поняття «множинний» наратор (Кушнірова, 2019), характерний для новаторських художніх творів, як от АПМП. Наративна стратегія «множинного» наратора може проявлятися через дилогію, оповідь подій з різних точок зору двома чи більше нараторами, різні хронотопи оповідачів, товариський, дискусійний тон оповіді, який спонукає читача до комунікації. Лінгвальне вираження поліфонії нараторів у художньому творі забезпечується синтаксисом – вигуками, запитаннями, пунктуацією, інверсією та ін., а також лексичними засобами – вибором слів, словниковим складом, діалектом (Aczel, 1998; FitzSimmons, 2003).

Розглянемо наступний тип наратора, запропонованого В. Бутом, який отримав назву «ненадійний наратор». За В. Бутом наратор є «надійним, якщо він говорить чи діє згідно з поняттям норми у творі і ненадійний, якщо ні» (Booth, 1963, pp. 158–159). Поняття «норма» для текстової структури АПМП є недоцільним, оскільки постмодерністський автор не дотримується канонів класичного текстотворення. Відтак, практично кожен наратор АПМП набуває статусу «ненадійного» ("unreliable"). Ненадійний наратор – наративна інстанція, яка спотворює, недооцінює чи переоцінює (Shen, 2011). «Ненадійність» ("unreliability"), запропонована В. Бутом, вважається навмисно закодованою у художньому творі. А. Нюннінґ, переосмисливши теорію В. Бута, зауважив, що «ненадійність» стосується як наратора, так і нарататора, тобто читача, а саме схем, які закладені у свідомості нарататора, відповідно до яких він трактує світ. Нарататор самостійно визначає та узгоджує суперечності в наративі. Таким чином, читання художнього твору з наявним у ньому ненадійним нараторoм розглядається як інтерпретаційна стратегія читання художнього твору (Nunning, 2005). Згідно з А. Нюннінґ, кожен наратор потенційно є ненадійним. Тому наратора, який перебуває у дієгезисі чи поза ним (від франц. *"diegesis"*: історія, вигаданий художній світ, інша дійсність, у якій застосовано розповідь, історію, переказування) (Дієгезис, 2007) та створює суперечність у трактуванні зображеного світу в АПМП, ми вважаємо потенційно ненадійним.

Окреслення типології НН витікає із застосування наративно-ризоматичного принципу творення АПМП. Для дескрипції типів НН ми беремо за основу ключові поняття постмодерністської поетики, які водночас слугують назвами наративних технік: двозначності, дифузії та лабіринту.

У цій статті увагу зосереджено на формуванні АНН. АНН функціонує через певний тип наратора та певні КСМ, а також ЛЗ, які можуть слугувати допоміжними інструментами у формуванні НН, що схематично зображено на рис. 1.

У літературознавчих студіях «двозначність» ототожнюють з «амбівалентністю», і визначають як: «суперечливе», «роздвоєне» емоційне переживання читачем певного явища у художньому творі (Главацька, 2008). У постмодерному світі амбівалентне світосприйняття людини означає породження почуттів протиріччя, невизначеності та парадоксальності (Данканіч, 2012, с. 337).

З огляду на естетичну функцію, – характерну ознаку художніх текстів, наративна техніка «двозначність» передбачає двоїстість естетичної перцепції дійсності як «естетичного досконалого» та «естетичного недолугого», що транслює ідею простиставлення (Hartmann, 2014).

Поняття «двозначність», на якому ґрунтується АНН, у мовознавчих студіях розуміють як поєднання протилежних значень лексичних одиниць різного лінгвістичного статусу (слів, словосполучень, речень, надфразних єдностей) у художньому тексті (Бабелюк, 2010; Главацька, 2008). Таким чином, двозначність порушує закономірності лексико-семантичної сполучуваності мовних одиниць через двоїстість та суперечність їх трактування у контексті.

АНН розглядаємо зі словоцентричного і текстоцентричного ракурсів. З позиції словоцентричного підходу АНН актуалізується як реалізація двох або трьох парадигматично протилежних елементів плану змісту слова, якими можуть бути як окремі його значення, так і семи, що є співзвучним із поняттям семантичної (конотативної) внутрішньої антонімії, – термін що позначає наявність у слова (поєднання в слові) протилежних значень або сем (Селіванова, 2006; Ripka, 2000).

Таким чином, АНН трактуємо як наявність полісемантичних і неоднозначних значень слова на рівні словосполучення або речення, тобто в рамках мікроконтексту. Крізь призму текстоцентричного підходу АНН ми розуміємо як подвійне або неоднозначне тлумачення змісту слова, словосполучення, речення чи цілого фрагменту тексту в рамках макроконтексту, тобто всього художнього тексту, завдяки функціонуванню

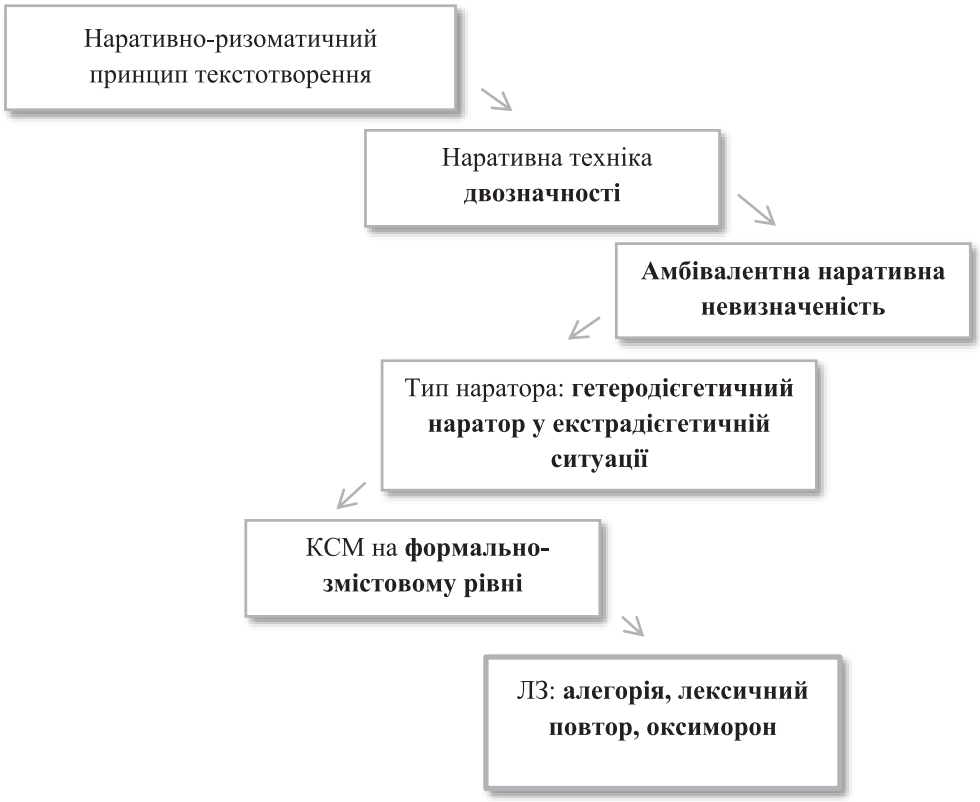

Рис. 1. Ґенеза АНН

множинних контекстуальних зв'язків в текстовій тканині АПМП. Тобто, при АНН лексичне значення мовних одиниць залежить від контексту окремого фрагменту тексту або цілого тексту загалом, яке є не конкретним, а невизначеним, суперечним, що й породжує двоїстість інтерпретації.

Як приклад проявів АНН слугує мінімізований художній текст ***"Lost Things"*** (Davis, 2008):

"They are lost, but also not lost but somewhere in the world. Most of them are small, though two are larger, one a coat and one a dog. Of the small things, one is a certain ring, one a certain button. They are lost from me and where I am, but they are also not gone. They are somewhere else, and they are there to someone else, it may be. But if not there to someone else, the ring is, still, not lost to itself, but there, only not where I am, and the button, too, there, still, only not where I am".

Двозначність трактування криється ще у самій назві цього тексту "Lost Things", проте осмислюється після прочитання усього мінімізованого художнього тексту, що розкриває її з текстоцентричного ракурсу.

На змістовому рівні КСМ у даному художньому тексті вбачаємо в організації усього тексту у вигляді **експозиції** (лат. *"expositio"* – виклад, опис, пояснення) – початкової частини фабульної, сюжетно-композиційної структури художнього твору, в якій зафіксовано ситуацію, умови, час і дію, що хронологічно передують зав'язці та майбутньому розвитку дії (Експозиція, 2007).

На формально-змістовому рівні КСМ ідентифіковані в експериментуванні з використанням лексеми "lost", яке полягає у двозначності її структури: *"They are lost, but also not lost but somewhere in the world"*. Речі є втраченими, але й невтраченими водночас. Структура лексеми «lost» вміщує плани змісту «загублений», «втрачений», що осмислюються у контексті. **Оксиморон** «речі, які зникли, проте існують» виникає завдяки двозначності лексеми *"lost"*, що сприяє подвійному трактуванню стану і місця перебування «речей».

З розповіді наратора зрозуміло, що речі неначе «зникли з нього і там, де він є» (*"They are lost from me and where I am,…"*). «Речі» можуть бути чиїмись, або ж, просто, існувати самі для себе, бути просто «річчю у собі» (*"…they are there to someone else, it may be. But if not there to someone else, the ring is, still, not lost to itself…"*). Ці рядки наводять на думку, що «речі» не загубилися, а, ймовірно, втратили цінність для наратора через певні життєві обставини, про які не йдеться у тексті. «Речі» не втратили свою цінність як таку, і стали важливими для когось іншого. Спостерігаємо **лексичний повтор** через використання лексем "ring" і "button" двічі у різних реченнях (*"Of the small things, one is a certain ring, one a certain*

button. ... But if not there to someone else, the ring is, still, not lost to itself, but there, only not where I am, and the button, too, there, still, only not where I am"). Такий повтор має на меті передати певний драматичний відтінок ситуації. Хоч наратор іронічно називає *"ring"* і *"button"* – *"small things"*, то епітет *"certain"* вказує на їх алегоричне значення, адже вони були найдорожчими – згадкою про колишнє життя та людей.

На формальному рівні КСМ полягає у труднощах з виокремленням зав'язки, розвитку дії, кульмінації та розв'язки. Вищезгадані стандартні елементи сюжету, у даному випадку, об'єднуються у **рефлексію**, що логічно випливає із суперечного трактування і ставлення до «загублених речей». Суперечність почуттів може свідчити також і про мінливість характеру наратора.

Підсумовуючи вищевказане, ми робимо висновок, що у даному художньому тексті АПМП на асоціативно-образному рівні виникає символ «втрачених речей» як згадка про невиправдані сподівання повістяра. У контексті КСМ, **домінантним для реалізації АНН є формально-змістовий рівень** КСС – експериментування з двозначністю або багатозначністю внутрішньої структури лексем та синтаксем; двозначністю, яка проявляється на основі позитивно-негативної самоорганізації значення лексем, синтаксем, одночасним переживанням читачем полярних емоцій, комічністю. На даному прикладі АПМП оповідач має ознаки **гетеродієгетичного наратора в екстрадієгетичній ситуації**. Наратор сумнівається у викладеній інформації, обмежений щодо знань про описану ситуацію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, під час дослідження НН в АПМП, ми дійшли висновку, що НН – це наративна ситуація сумніву адресанта художнього тексту щодо трактування його сенсів, спровокований авторською інтенцією до експериментування з КСС. Утворення АНН відбувається на основі наративної техніки двозначності та доповнюється КСМС і ЛЗ. Наратор, як мовно-стилістичний епіцентр викладу, забезпечує хід наративу текстів АПМП у руслі постійного сумніву в їх трактуванні, що дозволяє його характеризувати як ненадійного у дієгезисі чи поза ним.

Наукові результати, отримані шляхом аналізу КСС художнього тексту АПМП, демонструють наступне: АНН актуалізується на формально-змістовому рівні КСС; АНН актуалізується через експериментування з двоїстою структурою лексеми, що виражено текстоцентрично; серед ЛЗ, як допоміжних зособах творення АНН, присутні алегорія, лексичний повтор, оксиморон; оповідач художнього тексту АПМП з проявами АНН володіє рисами гетеродієгетичного наратора в екстрадієгетичній ситуації.

Теоретична цінність дослідження НН, та АНН зокрема, полягає у поглибленні вивчення феномену невизначеності у лінгвістичних та літературознавчих студіях, у тлумаченні композиції мінімізованих текстів на змістовому, формальному, формально-змістовому та асоціативно-образному рівнях КСС. Розвиток типології НН може бути застосований при аналізі експериментальних художніх текстів, що становить перспективу подальшого дослідження НН в АПМП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабелюк О. А. Американська постмодерністська проза малої форми: дифузія жанру чи жанрові різновиди? *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Сер. Філологічні науки.* 2014. № 1. С. 13–19.
2. Бабелюк О. А. Поетика постмодерністського художнього дискурсу: принципи текстотворення (на матеріалі сучасної американської прози малої форми): автореф. дис. … д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2010. 32 с.
3. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології: монографія / Ф. С. Бацевич. Львів, 2000. 236 с.
4. Бибик С. Графічна неоднорідність прозового тексту: структурно-композиційний і стилістичний прийом (на матеріалі роману М. Матіос «Солодка Даруся»). *Лінгвостилістичні студії.* 2015. № 2. С. 7–15. URL: https://lingvostud.vnu.edu.ua/index.php/lingvostud/article/view/39 (дата звернення: 15.04.2023).
5. Бочечка С. Карнавальна стихія понад усе! (рец. на кн. : «Мальва Ланда» Ю. Винничука). URL: http://sumno.com/4u (дата звернення: 15.04.2023).
6. Главацька Ю. Л. Композиційно-смислова структура англомовної байки: лінгвокогнітивний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2008. 20 с.
7. Данканіч Р. І. Амбівалентність як специфіка світосприйняття Ф. Ніцше. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць.* 2012. С. 337–341.
8. Дифузія. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=24421 (дата звернення: 20.04.2023).
9. Дифузія просторова / Савчук І.Г. // Словник суспільної географії. URL: https://geohub.org.ua/node/3426 (дата звернення: 25.04.2023).
10. Дієгезис. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад.: Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А – Л. С. 289–290.

11. Експозиція. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад.: Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А – Л. С. 322.

12. Короткова Л. В. Англомовний парадокс як художній прийом приховування/розкриття істини. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)» РВВ КДПУ ім. В. Винниченка.* 2014. Вип. 128. С. 204–209.

13. Кушнірова Т. В. Наратив як літературознавча категорія: ґенеза, ознаки, типологія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія».* 2019. № 39. Т 1. С. 130–133.

14. Легкий М. З. Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка: автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.01.01. Львів, 1997. 17 с.

15. Ліотар Ж. Ф. Ситуація постмодерну. *Філософська і соціологічна думка.* 1995. Вип. 5–6. С. 15–38.

16. Мацевко-Бекерська Л. В. Наративні стратегії малої прози (на матеріалі української літератури кінця XIX – початку XX століть): автореф. дис. …д-ра філол. наук: 10.01.06. Київ, 2009. 40 с.

17. Метонімія. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад.: Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 : М – Я. С. 38–39.

18. Нарація. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 2007. 624 с.

19. Піхтовнікова Л. С. Композиционно-стилистические особенности стихотворной басни (на материале немецких стихотворных басен 18 в.) : дис... канд. филол. наук : 10.02.04. Київ, 1992. 338 с.

20. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Полтава, 2006. 711 с.

21. Сиротіна В. О. Про специфіку словесних значень у художньому тексті. *Мовознавство.* 1981. № 1. С. 34–42.

22. Aczel R. Hearing Voices in Narrative Texts. *New Literary History. The Johns Hopkins University Press.* №. 3. Vol. 29. 1998. P. 467–500.

23. Babelyuk O., Koliasa O., & Smaglii V. Language Means of Revealing Postmodern Ludic Absurd in English Literary Text. *WISDOM.* 2021. 20(4). P. 166–179. URL: https://doi.org/10.24234/wisdom.v20i4.531 (date of access: 23.05.2023).

24. Barthes R. From Work to Text. *Textual Strategies: Perspectives in Post-Structuralist Criticism.Cornell University Press.* Ithaca, NY. 1979. P. 73–81. URL: https://doi.org/10.7591/9781501743429-003 (date of access: 19.05.2023).

25. Booth W. C. The Rhetoric of Fiction. Chicago, London, 1963. 455 p.

26. FitzSimmons D. I see, He says, perhaps, on time: Vision, Voice, hypothetical narration and Temporality in William Faulkner's fiction, Dissertation. The Ohio State University. 2003. 272 p.

27. Fludernik M. Toward a "Natural" Narratology. London, 1996. 454 p.

28. Genette G. Narrative Discourse. An essay in method. Translated by J. E. Lewin. Ithaca, New York, 1980. 285 p.

29. Hartmann N. Aesthetics. Berlin, München, Boston: De Gruyter. 2014. https://doi.org/10.1515/9783110276015 (date of access: 11.05.2022).

30. Herman D. Basic elements of narrative. Chichester (U.K.), 2009. 249 p.

31. Herman D. Scripts, Sequences, and Story: Elements of a Postclassical Narratology. PMLA, 1997. Vol. 112. № 5. P. 1046–1059.

32. Nunning A. F. Reconceptualizing Unreliable Narration: Synthesizing Cognitive and Rhetorical Approaches. A companion to narrative theory. Ed. by J. Phelan and P. J. Rabinowitz. Blackwell Publishing, 2005. PP. 89–107.

33. Riesel E. Theorie und Praxis der linguostilistischen Textinterpretation. Moscau Verlag Hochschule, 1974. 184 p.

34. Ripka I. On Some Attributes of Dialectal Enantiosemy. *Slavica Slovaca*, 2000. Vol. 35. № 2. P. 161.

35. Shen D. Unreliability. *In Hühn, Peter et al. (Ed.): the living handbook of narratology.* Paragraph 46. Hamburg, 2011. URL: hup.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php?title=Unreliability&oldid=1057 (date of access: 14.03.2023).

36. Ullmann St. The Principles of Semantics. *Blackwell*, 1959. 348 p.

37. Wagoner B. (2016). Constructiveness in the history of psychology: Frederic Bartlett from past to future. In S. H. Klempe & R. Smith (Eds.), *Centrality of history for theory construction in psychology*. PP. 151–166. *Springer International Publishing/Springer Nature.* URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-42760-7_8 (date of access: 09.04.2023).

38. Zavarynska M. S. Poetic means of revealing uncertainty in postmodern experimental texts. *Philological periodical of Lviv.* № 7.2020. PP. 94–99.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Davis L. 2008. URL: https://blog.bestamericanpoetry.com/the_best_american_poetry/2008/09/lost-things-by.html (дата звернення: 07.03.2023).

REFERENCES

1. Babelyuk, O. A. Amerykanska postmodernistska proza maloyi formy: dyfuziya zhanru chy zhanrovi riznovydy? [American postmodern short-form prose: genre diffusion or genre varieties?]. *Naukovyy visnyk DDPU imeni I. Franka. Ser. Filolohichni nauky.* 2014. № 1. S. 13–19. [in Ukrainian]

2. Babelyuk, O. A. Poetyka postmodernistskoho khudozhnoho dyskursu: pryntsypy tekstotvorennya (na materiali suchasnoyi amerykanskoyi prozy maloyi formy) [Poetics of postmodern artistic discourse: principles of text creation (on the material of modern American short-form prose)]: doctor of philology dissertation abstract: 10.02.04. Kyiv, 2010. 32 s. [in Ukrainian]

3. Batsevych, F. Osnovy komunikatyvnoyi deviatolohiyi: monohrafiya / F. S. Batsevych [Fundamentals of communicative deviatology: monograph]. Lviv, 2000. 236 s. [in Ukrainian]

4. Bybyk, S. Hrafichna neodnoridnist prozovoho tekstu: strukturno-kompozytsiynyy i stylistychnyy pryyom (na materiali romanu M. Matios "Solodka Darusya") [Graphic heterogeneity of the prose text: structural-compositional and stylistic technique (based on the novel by M. Matios "Solodka Darusia")]. *Linguistic studies.* 2015. No. 2. SS. 7–15. URL: https://lingvostud.vnu.edu.ua/index.php/lingvostud/article/view/39 (date of access date: 15.04.2023). [in Ukrainian]

5. Bochechka, S. Karnavalna stykhiya ponad use! (rets. na kn. : "Malva Landa" Yu. Vynnychuka) [Carnival element above all! (review on the book: "Malva Landa" by Yu. Vinnychuk)]. URL: http://sumno.com/4u (date of access: 15.04.2023). [in Ukrainian]

6. Hlavatska, Yu. L. Kompozytsiyno-smyslova struktura anhlomovnoyi bayky: linhvokohnityvnyy aspekt [Compositional and semantic structure of an English-language fable: linguistic-cognitive aspect]: candidate of philology dissertation abstract: 10.02.04. Kharkiv, 2008. 20 s. [in Ukrainian]

7. Dankanich, R. I. Ambivalentnist yak spetsyfika svitospryynyattya F. Nitsshe [Ambivalence as a specificity of F. Nietzsche's worldview]. *Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'*. 2012. SS. 337–341. [in Ukrainian]

8. Dyfuziya [Diffusion]. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=24421 (date of access: 20.04.2023). [in Ukrainian]

9. Dyfuziya prostorova [Spatial diffusion]. Savchuk I. H. // Slovnyk suspilnoyi heohrafiyi. URL: https://geohub.org.ua/node/3426 (date of access: 25.04.2023). [in Ukrainian]

10. Diyehezys [Diegesis]. Literary encyclopedia: in 2 volumes / author-compiler: Yu. I. Kovaliv. Kyiv : VC "Akademiya", 2007. T. 1: A – L. SS. 289–290.

11. Ekspozytsiya. [Exposition]. Literaturoznavcha entsyklopediya : u 2 t. / avt.-uklad.: Yu. I. Kovaliv. Kyyiv : VC "Akademiya", 2007. T. 1: A – L. 322 s. [in Ukrainian]

12. Korotkova, L. V. Anhlomovnyy paradoks yak khudozhniy pryyom prykhovuvannya/rozkryttya istyny [English paradox as an artistic method of hiding/revealing the truth]. *Naukovi zapysky. Seriya «Filolohichni nauky (movoznavstvo)» RVV KDPU im. V. Vynnychenka.* 2014. Vyp. 128. SS. 204–209 [in Ukrainian]

13. Kushnirova, T. V. Naratyv yak literaturoznavcha katehoriya: geneza, oznaky, typolohiya [Narrative as a literary category: genesis, features, typology]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya "Filolohiya".* 2019. № 39. T 1. SS. 130–133. [in Ukrainian]

14. Lehkyy, M. Z. Formy khudozhnoho vykladu v maliy prozi Ivana Franka [Forms of artistic expression in short prose of Ivan Franko]: candidate of philology dissertation abstract: 10.01.01. Lviv, 1997. 17 s. [in Ukrainian]

15. Liotar, Zh. F. Sytuatsiya postmodernu. [The postmodern situation]. *Filosofska i sotsiolohichna dumka.* 1995. Vyp. 5–6. SS. 15–38. [in Ukrainian]

16. Matsevko-Bekerska, L. V. Naratyvni stratehiyi maloyi prozy (na materiali ukrayinskoyi literatury kintsya XIX – pochatku XX stolit) [Narrative strategies of short prose (on the material of Ukrainian literature of the late 19th – early 20th centuries]: doctor of philology dissertation abstract: 10.01.06. Kyiv, 2009. 40 s. [in Ukrainian]

17. Metonimiya [Metonymy]. Literaturoznavcha entsyklopediya : u 2 t. / avt.-uklad.: Yu. I. Kovaliv. Kyiv : VC "Akademiya", 2007. T. 2 : M – YA. SS. 38–39. [in Ukrainian]

18. Naratsiya [Narration]. Literaturoznavcha entsyklopediya: u 2 t. / avt.-uklad. Yu. I. Kovaliv. Kyiv : VTS "Akademiya", 2007. T. 2. 2007. 624 s.

19. Pikhtovnikova, L. S. Kompozitsionno-stilisticheskiye osobennosti stikhotvornoy basni (na materiale nemetskikh stikhotvornykh basen 18 v.) [Compositional and stylistic features of a poetic fable (on the material of German poetic fables of the 18th century)]: candidate of philology dissertation: 10.02.04. Kyiv, 1992. 338 s. [in Russian]

20. Selivanova, O. O. Suchasna linhvistyka [Modern linguistics]. Poltava, 2006. 711 s. [in Ukrainian]

21. Syrotina, V. O. Pro spetsyfiku slovesnykh znachen u khudozhnomu teksti [About the specifics of verbal meanings in an artistic text]. *Movoznavstvo.* 1981. № 1. SS. 34–42. [in Ukrainian]

22. Aczel, R. Hearing Voices in Narrative Texts. *New Literary History. The Johns Hopkins University Press.* №. 3. Vol. 29. 1998. P. 467–500.

23. Babelyuk, O., Koliasa, O., & Smaglii, V. Language Means of Revealing Postmodern Ludic Absurd in English Literary Text. *WISDOM.* 2021. 20(4). P. 166–179. URL: https://doi.org/10.24234/wisdom.v20i4.531 (date of access: 23.05.2023).

24. Barthes, R. From Work to Text. *Textual Strategies: Perspectives in Post-Structuralist Criticism.Cornell University Press.* Ithaca, NY. 1979. P. 73–81. URL: https://doi.org/10.7591/9781501743429-003 (date of access: 19.05.2023).

25. Booth, W. C. The Rhetoric of Fiction. Chicago, London, 1963. 455 p.
26. FitzSimmons, D. I see, He says, perhaps, on time: Vision, Voice, hypothetical narration and Temporality in William Faulkner's fiction, Dissertation. The Ohio State University. 2003. 272 p.
27. Fludernik, M. Toward a "Natural" Narratology. London, 1996. 454 p.
28. Genette, G. Narrative Discourse. An essay in method. Translated by J. E. Lewin. Ithaca, New York, 1980. 285 p.
29. Hartmann, N. Aesthetics. Berlin, München, Boston: De Gruyter. 2014. https://doi.org/10.1515/9783110276015 (date of access: 11.05.2022).
30. Herman, D. Basic elements of narrative. Chichester (U.K.), 2009. 249 p.
31. Herman, D. Scripts, Sequences, and Story: Elements of a Postclassical Narratology. PMLA, 1997. Vol. 112. № 5. P. 1046–1059.
32. Nunning, A. F. Reconceptualizing Unreliable Narration: Synthesizing Cognitive and Rhetorical Approaches. A companion to narrative theory. Ed. by J. Phelan and P. J. Rabinowitz. Blackwell Publishing, 2005. PP. 89–107.
33. Riesel, E. Theorie und Praxis der linguostilistischen Textinterpretation. Moscau Verlag Hochschule, 1974. 184 p.
34. Ripka, I. On Some Attributes of Dialectal Enantiosemy. *Slavica Slovaca*, 2000. Vol. № 2. P. 161.
35. Shen, D. Unreliability. *In Hühn, Peter et al. (Ed.): the living handbook of narratology.* Paragraph 46. Hamburg, 2011. (date of access: 14.03.2023).
36. Ullmann, St. The Principles of Semantics. *Blackwell*, 1959. 348 p. URL: hup.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php?title=Unreliability&oldid=1057
37. Wagoner, B. (2016). Constructiveness in the history of psychology: Frederic Bartlett from past to future. In S. H. Klempe & R. Smith (Eds.), *Centrality of history for theory construction in psychology.* PP. 151–166. *Springer International Publishing/Springer Nature.* URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-42760-7_8 (date of access: 09.04.2023).
38. Zavarynska, M. S. Poetic means of revealing uncertainty in postmodern experimental texts. *Philological periodical of Lviv.* № 7.2020. PP. 94–99.

AMBIVALENT NARRATIVE UNCERTAINTY IN ENGLISH POSTMODERN SHORT-SHORT STORIES THROUGH THE PRISM OF POSTCLASSICAL NARRATOLOGY

Zavarynska Maria Serhiivna
Postgraduate Student at the World Literature Department
Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska str., Lviv, Ukraine

In the article there is grounded the notion of ambivalent narrative uncertainty through the prism of postclassical narratology, there are identified and described its lingual expressions in English postmodern short-short stories. In the article, it is proved that narrative uncertainty lies in non-linear narration and has its expression in specific narrative techniques, such as ambiguity, diffusion, and labyrinth. In our investigation, the abovementioned techniques are identified as manifestations of the narrative-rhizomatic principle of text form. Particular attention is given to the creation of ambivalent narrative uncertainty based on the ambiguity narrative technique. In the work, there is tracked the specificity of narrative uncertainty creation in English postmodern short-short stories utilizing compositional modifications of a literary text compositional structure. In this article, there are identified compositional modifications at each level of the compositional structure of a literary text – content level, formal level, and formal-content level, which in their interaction create specific figurative-symbolic level. Figurative-symbolic level produces a symbol that is the result of the author's experimentation in the short-short story. Revealed compositional modifications at one of the abovementioned levels serve as the principal agent of the specific type of narrative uncertainty creation. Compositional modifications at the formal-content level function as a key forming agent for ambivalent narrative uncertainty. The course of the narrative in the short-short stories is conditioned by a minimized literary form, and, simultaneously aims to actively engage cognitive mechanisms of the text addresser's mind. The narrator as an initiator of communication with the narrator inclines the narrative course to permanent confusion concerning literary form interpretation and literary content as well. Thus, taking into account the narrator's role of a composition creator, in the investigation of narrative uncertainty there are analyzed the types of narrators. Ambivalent narrative uncertainty is formed through a heterodiegetic narrator in the extradiegetic situation. Postmodern short-short story narrator is viewed as potentially unreliable due to a modified composition of a minimized literary text and an option of free interpretation of its levels by a narrator. Perception of English postmodern short-short stories with the expression of narrative uncertainty in them is possible due to the active engagement of the narrator's cognitive abilities. It leads to the revealing of hesitating concerning the interpretation at each level of text compositional structure.

Keywords: *ambivalent narrative uncertainty, compositional modification, narrator, postmodernism, short-short story, uncertainty.*

УДК 811.111+811.161.2'25
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.13

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДВОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ОПЕРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ ФОРМУВАНЬ

Іванченко Марія Юріївна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Іванишин Наталія Любомирівна
викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Барнич Іванна Іванівна
викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-0747-7202

Переклад текстів які стосуються діяльності аварійно-рятувальних формувань набуває неабиякої значущості з огляду на активізацію міжнародної співпраці українських аварійно-рятувальних формувань з іноземними колегами в умовах війни. Вивчення способів перекладу термінології цієї галузі є актуальним, через недостатню дослідженість та відсутність довідкової літератури за цим напрямком. Головним завданням статті є визначення способів перекладу двокомпонентних термінів досліджуваної галузі, а також виявлення основних труднощів, що виникають у процесі відтворення останніх українською мовою. Аналіз структурних характеристик термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань англійської мови показав, що значну частину складають багатокомпонентні терміни, з яких 24 % становлять двокомпонентні термінологічні одиниці досліджуваної галузі. Основними труднощами, з якими стикається перекладач під час своєї діяльності є відмінності синтаксису, граматики, відсутності чітких лексико-семантичних еквівалентів у мові перекладу, а також іноді суто стилістичні розбіжності. За таких умов виникає необхідність застосування різних перекладацьких трансформацій перекладу для досягнення максимальної еквівалентності, вибір яких повністю залежить від перекладача, його професійної інтуїції. Проведений аналіз показав, що найпродуктивнішим способом перекладу двокомпонентних термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань виявилося калькування (29 %), другим за продуктивністю є переклад одного з компонентів групою слів, що пояснюють (18 %), додавання (15 %), інверсія, або зміна порядку слів (12 %). Значно менш затребуваним виявився спосіб перекладу, що має назву генералізація (7 %). Найменш продуктивними способами виявилися переклад з використанням родового відмінка (4 %), антонімічний переклад (3 %), переклад за допомогою використання різних прийменників (2 %), конкретизація (2 %). Незначна кількість термінів досліджуваної галузі, а саме 7 одиниць (4 %) відтворюються змішаним способом перекладу.

Ключові слова: *багатокомпонентний термін, структура, переклад, оригінал, еквівалент.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Важко переоцінити роль перекладацької діяльності, яка забезпечує обмін інформацією між людьми у різних країнах світу. Адекватне відтворення текстів які стосуються діяльності аварійно-рятувальних формувань набуває в умовах війни неабиякої значущості з огляду на активізацію міжнародної співпраці українських аварійно-рятувальних формувань з іноземними колегами. Вивчення структурних параметрів та основних способів перекладу термінології цієї галузі є актуальним, через недостатню дослідженість та відсутність довідкової літератури за цим напрямком.

В умовах динамічного науково-технічного прогресу та активізації міжнародної співпраці

значних змін зазнають термінологічні системи різних галузей. У фокусі уваги науковців знаходяться питання теоретичної бази вивчення термінології (Селіванова, 2006; Д'яков, Кияк, Куделько, 2000), аналіз її структурних параметрів (Демиденко, Горбатюк, 2014; Борсук, 2009; Дудок, 2013) та специфіка перекладу (Білозерська, 2010; Карабан, 2008; Коваленко, 2001). Багатокомпонентні терміни у різних аспектах досліджували такі науковці як Сніговська О. (Сніговська, 2016), Книшенко Н. (Книшенко, 2014), Лепеха Т. (Лепеха, 2000). Терміни сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань розглядались з точки зору упорядкування понятійного апарату та укладання фахового словника (Неклонський, 2021), а, також структурних характеристик досліджуваної підмови (Іванченко, Коваль, 2023).

Мета статті – визначити особливості відтворення англійських двокомпонентних термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань українською мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань: інвентаризувати англійські двокомпонентні терміни досліджуваної сфери та їхні українські еквіваленти; класифікувати фактичний матеріал за способами перетворень, якими користується перекладач; здійснити аналіз виявлених перекладацьких трансформацій.

Матеріал дослідження складають тексти та інструкції сфери діяльності служб громадянської оборони, сфери надзвичайних ситуацій та ліквідації наслідків стихійних лих.

Виклад основного матеріалу. Термінологія будь-якої галузі за своїми структурними характеристиками умовно поділяється на однокомпонентні та багатокомпонентні терміни, що своєю чергою відображається у особливостях перекладу.

Аналіз структурних характеристик термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань англійської мови показав, що значну його частину складають багатокомпонентні терміни, а саме 688 з яких 24 % становлять двокомпонентні термінологічні одиниці досліджуваної галузі (Іванченко, Коваль, 2023).

В результаті аналізу зібраного матеріалу було виявлено, що найпродуктивнішим способом перекладу двокомпонентних термінів є калькування, за допомогою якого відтворюються 41 термін від загальної кількості. Суть згаданого способу полягає у точній передачі його засобами української мови. Наприклад: *interagency team – міжвідомча команда; pocket dosimeter – кишеньковий дозиметр; non-contaminated environment – незаражене довкілля; undersea earthquake – підводний землетрус*.

Спосіб перекладу одного з компонентів групою пояснюючих слів має назву описовий переклад, яким відтворено 26 термінів досліджуваної галузі. В окремих випадках під час перекладу складно віднайти еквівалент того чи іншого слова, а дослівний переклад або переклад за допомогою прийменників або родового відмінка спотворюють сенс. Для того, щоб уникнути неправильної інтерпретації при перекладі вдаються до додавання слів, що пояснюють зміст терміну. Так, наприклад, двокомпонентний термін *electrical reset* варто відтворювати за допомогою описового перекладу. Це зумовлено тим фактом, що англійський іменник *reset* не має однослівного еквіваленту в українській мові, натомість перекладається як «повеpенення у вихідне положення» (Бусел, 2010), синонімічним якому, та більш лаконічним у технічній літературі є формулювання «скидання параметрів». Звідси *electrical reset – скидання параметрів електроживлення*. Варто зауважити, що описовий переклад передбачає також зміну структури терміну. Згаданий англійський термін побудований за моделлю A+N (*electrical reset*), тоді як в українському перекладі його структура змінюється на N+N+N (*скидання параметрів електроживлення*).

Приклади описового перекладу: *intermittent flooding – періодичне затоплення під час повені; damage reconnaissance – група оцінки нанесеного збитку; underwater torch – лампа для підводних робіт; unprotected personnel – персонал без засобів захисту.*

Частина термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань відтворюються українською мовою шляхом додавання, введенням додаткових слів. Ця трансформація застосовується через відмінності синтаксису, граматики, відсутності чітких лексико-семантичних еквівалентів у мові перекладу, а також іноді з суто стилістичних міркувань (Карабан, 2008). Наприклад: *extra-high tide – надвисокий морський прилив; underground drifts – підземні та гірські виробки; transborder emergency – транскордонна надзвичайна ситуація; ambulance helicopter – вертоліт медичної допомоги*.

Перекладацький прийом, що має назву інверсія, або зміна порядку слів використаний під час відтворення 18 досліджуваних двокомпонентних термінів. Наприклад: *survival instruction – інструкція з виживання; post-disaster recovery – відновлення після лиха; rescuer camp – містечко рятувальників; landslide displacement – переміщення зсуву.*

Одним із способів перекладу двокомпонентних термінів є переклад за допомогою додавання різних прийменників. Українська мова рясніє наявністю прийменників, що використовуються для відображення відносин між словами, тоді як побудова конструкцій англійською мовою відбувається без використання цієї службової частини мови. Наприклад: *interoperability requirements – вимоги до взаємозамінності; survival instruction – інструкція з виживання; post-fire regeneration – відновлення після пожежі*.

Відомо, що англійська мова входить до групи аналітичних мов і характеризується відсутністю системи відмінків, а граматичні відносини виражаються через синтаксис. Своєю чергою українська мова відноситься до групи флективних мов, в яких передача граматичних відносин відбувається за допомогою закінчень (флексій). Це пояснює необхідність здійснення перекладу з використанням родового відмінку, та у деяких випадках міняти місцями компоненти. Наприклад: *overfilling of storage – переповнення сховища; disposition of functioning – порушення функціонування; transportation shortfall – нестача транспорту*.

В окремих випадках перекладач вдається до заміни поняття з обмеженим обсягом чи складнішим змістом в оригінальному тексті на поняття із ширшим обсягом у перекладі. Прикладами такого способу, тобто генералізації, в рамках нашого дослідження є: *inadequate supervision – недостатній контроль; transboundary response – транскордонне реагування; immediate transportation – екстрене транспортування*.

Протилежний спосіб переклад – конкретизація, виявися менш продуктивним. Тільки 2 % двокомпонентних термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань перекладаються з його допомогою. Наприклад: *disposition of remains – поховання решток*.

Незначна кількість двокомпонентних термінів, 5 одиниць, відтворюється українською за допомогою антонімічного перекладу. Застосування такого виду трансформацій зумовлене різницею у граматичній структурі речення іноземною мовою та передбачає використання у перекладі одиниці, значення якої протилежне значенню оригіналу. Наприклад: *non-hazardous material – безпечний матеріал; non-domestic risks – зовнішні ризики*.

Змішані типи, в яких застосовується кілька прийомів перекладу одночасно для адекватного відтворення у мові. Наприклад: зміна порядку слів, додавання та конкретизація: *post-disaster survey – контроль після надзвичайної ситуації; зміна порядку слів та генералізація: disinfectant dozer – дозуюче обладнання*.

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного аналізу було виявлено, що найпродуктивнішим способом перекладу двокомпонентних термінів сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань виявилося калькування (29 %), другим за продуктивністю виявився переклад одного з компонентів групою слів, що пояснюють (18 %), додавання (15 %), інверсія, або зміна порядку слів (12 %). Значно менш затребуваним виявився спосіб перекладу, що має назву генералізація (7 %). Найменш продуктивними способами виявилися переклад з використанням родового відмінка (4 %), антонімічний переклад (3 %), переклад за допомогою використання різних прийменників (2 %), конкретизація (2 %). Незначна кількість термінів досліджуваної галузі, а саме 7 одиниць (4 %) відтворюються змішаним способом перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український словник, українсько-англійський словник. Ред. Бусел В. / Близько 500 000 од. пер. / Перун, 2010. 1568 с.
2. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: Навчальний посібник для студентів філологічного напряму підготовки. Вінниця : Нова книга. 2010. 232 с.
3. Борсук Л. Структурно-семантичні та концептуально-когнітивні чинники термінотворення. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах.* Вип. 18. Київ, 2009. С. 55–62.
4. Демиденко О. П., Горбатюк О. А. Терміносистема фахової мови сталого розвитку та її особливості. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* 2014. Випуск 49. С. 37–39.
5. Дудок Р. І. Роль термінологічної деривації в системі англійського словотвору. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Філологія. Мовознавство.* 2013. Т. 216. Вип. 204. С. 36–39.
6. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінґвістичні аспекти : [монографія]. Київ: КМ Academia, 2000. 216 с.
7. Іванченко М. Ю., Коваль С. Т. Структурні характеристики термінології сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань (на матеріалі англійської мови). *Актуальні питання гуманітарних наук.*

Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 59, том 2. С. 124–129.

8. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2008. 576 с.

9. Книшенко Н. Багатокомпонентні терміни української дорожньо-будівельної терміносистеми. Наукові виклади. 2014. № 3. С. 62–66.

10. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічногоперекладу: [навчальний посібник]. 2001. 290 с.

11. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірно-структурні особливості судово-медичної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2000. 20 с.

12. Неклонський І. Сучасна термінологія у сфері оперативної діяльності аварійнорятувальних формувань: проблемні питання. *Суб'єкти забезпечення цивільного захисту (регіонального та місцевого рівня) в реалізації завдань із запобігання та ліквідації наслідків НС: матеріали круглого столу.* Харків : НУЦЗУ, 2021. С. 85–86.

13. Російсько-українсько-англійський словник аварійно-рятувальних термінів. Заг ред. проф. Садкового В. П. Харків, 2013. НУЦЗУ, 531 с.

14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.

15. Сніговська О. В. Особливості перекладу англійських і новогрецьких Економічних багатокомпонентних термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* Випуск 61. 2016. С. 329–332.

REFERENCES

1. Anhlo-ukrayinskyi slovnyk, ukrayinsko-anhliyskyi slovnyk. [English-Ukrainian dictionary, Ukrainian-English dictionary] Ed. by Busel V. / Blyz′ko 500 000 od. per. / Perun, 2010. 1568 s.

2. Bilozers′ka, L. P. Terminolohiya ta pereklad [Terminology and translation]: Navchal′nyy posibnyk dlya studentiv filolohichnoho napryamu pidhotovky. Vinnytsya : Nova knyha. 2010. 232 s. [in Ukrainian]

3. Borsuk, L. Strukturno-semantychni ta kontseptual′no-kohnityvni chynnyky terminotvorennya [Structural-semantic and conceptual-cognitive factors of term formation]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh.* Vyp. 18. Kyiv, 2009. S. 55–62. [in Ukrainian]

4. Demydenko, O. P. Horbatyuk, O. A. Terminosystema fakhovoyi movy staloho rozvytku ta yiyi osoblyvosti [Terminology of the professional language of sustainable development and its features]. *Naukovi zapysky natsional'noho universytetu "Ostrozka akademiya". Seriya "Filolohichna".* 2014. Vypusk 49. S. 37–39. [in Ukrainian]

5. Dudok, R. I. Rol terminolohichnoyi deryvatsiyi v systemi anhliyskoho slovotvoru [The role of terminological derivation in the system of English word formation]. *Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyyevo-Mohylyanska akademiya". Ser.: Filolohiya. Movoznavstvo.* 2013. T. 216. Vyp. 204. S. 36–39. [in Ukrainian]

6. Dyakov, A. S., Kyyak, T. R., Kudelko, Z. B. Osnovy terminotvorennya: semantychni ta sotsiolingvistychni aspekty [Basics of term formation: semantic and sociolinguistic aspects]: [monohrafiya]. Kyiv: KM Academia, 2000. 216 s. [in Ukrainian]

7. Ivanchenko, M. Yu., Koval, S. T. Strukturni kharakterystyky terminolohiyi sfery operatyvnoyi diyalnosti avariyno-ryatuvalnykh formuvan (na materiali anhliyskoyi movy). [Structural characteristics of emergency and rescue units operational activity terminology (based on english terms)] *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk. Mizhvuzivskyy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka.* Drohobych : Vydavnychyy dim "Helvetyka", 2023. – Vyp. 59, tom 2. S. 124–129. [in Ukrainian]

8. Karaban, V. I. Pereklad anhliyskoyi naukovoyi i tekhnichnoyi literatury. [Translation of English scientific and technical literature]. Vinnytsya : Nova knyha, 2008. 576 s. [in Ukrainian]

9. Knyshenko, N. Bahatokomponentni terminy ukrayinskoyi dorozhno-budivelnoyi terminosystemy. [Ukrainian multicomponent terms of the road and construction terminology system.] Naukovi vyklady. 2014. № 3. S. 62–66. [in Ukrainian]

10. Kovalenko, A. Ya. Zahal′nyy kurs naukovo-tekhnichnoho perekladu [General course of scientific and technical translation]: [navchalnyi posibnyk]. 2001. 290 s. [in Ukrainian]

11. Lepekha, T. V. Leksyko-semantychni ta slovotvirno-strukturni osoblyvosti sudovo-medychnoyi terminolohiyi [Lexical-semantic and word-formation-structural features of forensic medical terminology] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Ukrayinska mova". Dnipropetrovs′k, 2000. 20 s. [in Ukrainian]

12. Neklonskyi, I. Suchasna terminolohiya u sferi operatyvnoyi diyalnosti avariyno-ryatuvalnykh formuvan: problemni pytannya. [Modern terminology in the sphere of operational activity of search-and-rescue formations: problematic issues.] *Subjekty zabezpechennya tsyvilnoho zakhystu (rehionalnoho ta mistsevoho rivnya) v realizatsiyi zavdan iz zapobihannya ta likvidatsiyi naslidkiv NS: materialy kruhloho stolu.* Kharkiv : NUTSZU, 2021. S. 85–86. [in Ukrainian]

13. Rosiysko-ukrayinsko-anhliyskyi slovnyk avariyno-ryatuvalnykh terminiv. [Russian-Ukrainian-English dictionary of search-and-rescue terms] Zah red. prof. Sadkovoho V. P. Kharkiv, 2013. NUTSZU, 531 s. [in Ukrainian]

14. Selivanova, O. Suchasna linhvistyka : terminolohichna entsyklopediya. [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillya, 2006. 716 s. [in Ukrainian]

15. Snihovska, O. V. Osoblyvosti perekladu anhliyskykh i novohretskykh Ekonomichnykh bahatokomponentnykh terminiv. [Features of the English and modern Greek economic multi-component terms translation] *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiya". Seriya "Filolohichna".* Vypusk 61. 2016. S. 329–332. [in Ukrainian]

TRANSLATION PECULIARITIES OF EMERGENCY AND RESCUE UNITS OPERATIONAL ACTIVITY TWO-COMPONENT TERMS

Ivanchenko Maria Yuriivna
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

Ivanyshyn Natalia Liubomyrivna
Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

Barnych Ivanna Ivanivna
Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0747-7202

The translation of the texts related to the activities of emergency and rescue formations acquires considerable significance taking to account the intensification of international cooperation of Ukrainian emergency and rescue formations with foreign colleagues under the martial law. The study of translating methods of this branch terminology is relevant, due to insufficient research and lack of reference literature in this area. The main task of the article is to determine the methods of the studied field two-component terms translation. To identify the main difficulties that arise in the process of translation of the mentioned terms into Ukrainian as well. The analysis of the terms structural characteristics in the field of operational activity of emergency and rescue formations of the English language showed that a significant part consists of multi-component terms, 24 % of which are two-component terminological units of the studied field. The main difficulties the translator faces during his work are differences in syntax, grammar, the lack of clear lexical-semantic equivalents in the language of translation, and sometimes because of the purely stylistic differences. Under such conditions, there is a need to apply various translation transformations to achieve maximum equivalence, the choice of which depends entirely on the translator and his professional intuition. The conducted analysis showed that the most productive way of translating two-component terms in the field of operational activity of emergency and rescue formations was calking (29 %), the second most productive way was the translation of components by a group of explanatory words (18 %), addition (15 %), inversion, or changing the words order (12 %). The method of translation known as generalization turned out to be much less popular (7 %). The least productive methods were translation using the genitive case (4 %), antonymic translation (3 %), translation using different prepositions (2 %), specification (2 %). A small number the researched terms, namely 7 units (4 %) are reproduced by a mixed methods of translation.

Keywords: *multicomponent term, structure, translation, original, equivalent.*

УДК 811.131.1'373.45(045)
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.14

ІНШОМОВНІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Куранда Віталіна Валентинівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської і новогрецької філології та перекладу
Київського національного лінгвістичного університету
вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна

Статтю присвячено вивченню взаємодії італійської мови з англійською, французькою, іспанською та німецькою мовами. Взаємодія відбувається за рахунок тісних контактів, які дані мови та країни мають між собою з розвитком міжнародних зв'язків. Оскільки мови не є ізольованими одна від одної, то взаємодіючи між собою мовні спільноти утворюють мовні контакти. Визначення «мовного контакту» у статті розглянуто з точки зору різних дослідників. Враховано визначення наступних учених таких, як: У. Вайнрайрх, С. В. Семчинський, Л. Щерба. Визначено, що мовні контакти поділяються на: казуальні, перманентні, які в свою чергу на зовнішні та внутрішні. Результатами мовних контактів, в першу чергу, можуть бути: лексичні та фразеологічні запозичення; зміни на всіх мовних рівнях; інтерференція як відхилення від норми однієї мови внаслідок її контактів з іншою та введення елементів другої мови; двомовність (білінгвізм); утворення піджинів і креолізованих мов, явищ адстратів або суржику; асиміляція однієї з мов. Проаналізовано визначення терміну «запозичення» враховуючи дослідження Н. Білана та М. Фанфані, а також запропоновано кілька класифікацій запозичень, спираючись на класифікації Д. Лотте та Є. Ріхтера. Продемонстровано наступні запозичення в італійській мові: англіцизми (anglicismi), французизми (francesismi), іспанізми (spagnolismi) та германізми (germanismi). Велика кількість англіцизмів в італійській мові зумовлена наступними факторами: розвитком міжнародних зв'язків між двома країнами та прагненням сучасної преси замінити терміни в італійській мові іноземними ярликами, які ніколи не змінювалися. У статті згруповано англіцизми за такими сферами: політика, економіка, світ праці та торгівлі, інформатика, розваги, мода, музика, спорт. Наведено класифікацію французьких запозичень в італійській мові: слова, що стосуються моди, одягу, зачіски; слова, що означають предмети, які знаходяться в будинку; слова, які використовуються в італійській мові в гастрономії; слова автомобільної сфери;слова, що використовуються в італійській мові в різних контекстах;інші французькі терміни, що використовуються в італійській мові. Продемонстровано найпоширеніші сфери іспанізмів та германізмів: навігація, військові терміни, сфера щоденного та соціального життя, фольклор, літературно-музичноа сфера, мінерологія, наукові терміни, гастрономія, лексеми широкого вжитку, технічно-спеціальна сфера.

Ключові слова: *мовний контакт, запозичення, англіцизм, французизм, іспанізм, германізм.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. З самого початку існування людства різні групи людей, колективи, громади, спільноти і цілі народи вступали між собою у різного роду контакти: культурні, комерційні, військові та інші. Не існує повністю ізольованої мовної спільноти, а тому не існує «чистої» мови, тобто мови, яка б не містила в своєму лексичному складі запозичень з інших. Італійська мова не є винятком. Слова в італійській, як і в будь якій, мові народжуються, зникають, переходять з інших мов. З розвитком культурних, економічних і політичних взаємозв'язків все більше в італійській мові з'являється нових слів та термінів, які іноді витісняють з ужитку усталені італійські відповідники. Актуальність дослідження полягає в недостатньому вивченні та класифікації італійської іншомовної лексики, пов'язане зі швидким розвитком суспільства, що обумовлює появу нових слів в італійській мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню запозичень присвячено праці як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Серед українських науковців варто згадати наступних: Ю. Жлуктенко, Е. Есенова, І. Огієнко, М. Пономарів, С. Семчинський, Л. Симоненко, І. Фаріон. Дослідженням запозичень в італійській мові займалися М. Барбера, Е. Коріно е К. Онесті, А. Кастеллані. Укладанням сучасного словника іншомовних слів в італійській мові «Dizionario moderno delle parole straniere nella lingua italiana» займалися Т. Де Мауро та М. Манчіні (De Mauro, Mancini, 2001, p. 800).

Формулювання мети і завдань статті. Метою даної роботи є спроба класифікації запозичень в італійські мові, а також проаналізувати семантичні особливості новітніх лексичних запозичень.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

– розглянути поняття мовного контакту, що призвів до введення терміну запозичення;

– представити загальну характеристику лексичних запозичень;

– розробити класифікацію запозичень в італійській мові;

– провести аналіз лексичних запозичень з різних мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємодіючи між собою мовні спільноти утворюють мовний контакт. Мовний контакт – це явище, яке характеризує людське спілкування починаючи з моменту його зародження шляхом переміщення груп або цілих народів по територіях нашої планети та потребу встановлювати стосунки на основі функціонального взаєморозуміння між різними мовними групами.

Термін «мовний контакт» уперше був запропонований Андре Мартіні й уведений у широке вживання американським лінгвістом Уріелем Вайнрайрхом.

Український дослідник С. В. Семчинський дає наступне визначення «мовні контакти – це взаємодія двох і більше мов, коли висловлювання однією мовою включають до свого складу елементи іншої мови, або, навпаки – висловлювання другою мовою включають до свого складу елементи першої мови» (Семчинський, 1988, с. 274).

Енциклопедія сучасної України пропонує таке визначення: «мовний контакт – взаємодія двох (чи більше) мов, що має місце в ході спілкування носіїв цих мов, принаймні один із яких володіє (пасивно чи активно) цими мовами». Відбуваючись у психіці таких мовців, мовні контакти зумовлюються причинами історичного, соціального і культурного характеру, тобто, в кінцевому рахунку, потребами спілкування між різними етносами і соціумами (Єрмоленко, 2019).

Л. Щерба запропонував нове визначення даного явища, а саме «взаємний вплив мов». Проте, дане визначення застосовується для окреслення не одностороннього впливу, а явища взаємного впливу мов.

Мовні контакти поділяються на:

1) казуальні, тобто тимчасові, випадкові: такий тип відбувається при нерегулярних контактах мов одна з одною. Наслідком є запозичення невеликої групи лексем;

2) перманентні, тобто постійні тісні контакти, які встановлюються внаслідок інтенсивних зв'язків мов між собою. У свою чергу перманентні контакти поділяються на два типи:

а) зовнішні, тобто такі, що встановлюються між народами різних держав, розташованих на близьких територіях, які мають тісні економічні, політичні, культурні зв'язки. При цьому з мови в мову переноситься велика кількість лексики різного характеру, калькується лексика і фразеологія, запозичуються навіть деякі фонеми;

б) внутрішні, що виникають між мовами народів, що утворюють одну державу: у Римі це були латинська та італійські мови, а також мови підкорених народів (Білан).

Результатами мовних контактів можуть бути:

1) лексичні та фразеологічні запозичення;

2) зміни на всіх мовних рівнях;

3) інтерференція як відхилення від норми однієї мови внаслідок її контактів з іншою та введення елементів другої мови; двомовність (білінгвізм);

4) утворення піджинів і креолізованих мов, явищ адстратів (нейтральний тип мовної взаємодії, за якого не відбувається асиміляції мови; утворюється прошарок між двома самостійними мовами; напр., українсько-польський адстрат; термін увів італ. лінгвіст М. Бартолі) або суржику;

5) асиміляція однієї з мов, сліди якої можуть зберегтися в мові-переможниці (якщо це сліди мови корінного етносу, мова-переможниця має характер субстрату; якщо це сліди мови чужинців, які нашарувалися на мову корінного населення, то така мова є суперстратом (субстрат – факти і явища в поширеній на якійсь території мові, що походить з мови, яка була раніше поширена на цій території, але потім зникла; суперстрат – мова зайшлого населення, яка справила вплив на мову корінних жителів і з часом припинила самостійне існування) (Поняття про мовні контакти та їх типи).

Одним з активних процесів, що відбуваються у сучасній італійській мові, є запозичення лексем з інших мов. В подальшому запозичені слова можуть зазнавати семантичних, словотвірних, граматичних та стилістичних змін, а сам процес запозичення зумовлюється внутрішніми (лінгвістичними) та зовнішніми (екстралінгвістичними) причинами.

До екстралінгвістичних причин, що зумовили появу запозичень, на думку Е. Есенової можна віднести: наявність політичних, економічних, культурних зв'язків між народами, історичні контакти народів та наявність певного роду двомовності, необхідність номінації нових предметів та явищ, розвиток певної сфери діяльності, поширення моди на запозичені слова, «культурну перевагу якої-небудь нації у певній сфері діяльності» (Есенова, 2015, с. 47).

До лінгвістичних причин дослідниця відносить необхідність поповнити слова у лексичній системі мови, необхідність семантично

точніше визначити за допомогою запозичення багатозначне поняття мови-реципієнта, прагнення до усунення омонімії та полісемії, тенденцію поповнення експресивних засобів мови (Есенова, 2015, с. 47).

Причина, пов'язана з історичним, культурним, економічним і технічним розвитком у всіх країнах – є надзвичайно поширеною. Зв'язки між країнами важливі для розвитку та процвітання її власної економіки. Тому, країни обмінюються між собою інформацією, новинками та досвідом. Для того, щоб отримати якомога більший прибуток від нового надходження, необхідно також взяти нову лексему. Найпростішим способом є запозичення терміну з іншої мови. Оскільки спроби перекладу запозичених слів для носіїв мови не завжди можуть бути вдалими, важливо пам'ятати, що навіть перекладений термін з мови оригіналу не зможе передати певне значення концепту.

Досліджуючи різні мови, варто зазначити, що кожна мова розвивалася окремо, і таким чином були створені різні словники. Але, мови не існують ізольовано одна від одної, тому відбувалися контакти, які призвели до міжнародної співпраці. Щоб спростити передачу інформації світовій спільноті потрібні міжнародні терміни. Таким чином, велика кількість мов має два різних слова для характеристики одного концепту. А таке явище, як вживання іншомовного слова у власній мові, призвело до появи терміну «запозичення».

У лінгвістиці запозичення вказує на будь-яке явище, зумовлене контактом і взаємним впливом спільнот, які розмовляють різними мовами, і не лише літературними чи загальнопоширеними мовами, а й мовами більш вузьких кіл, аж до ідіолектів окремих носіїв: мова кожної людини, по суті, вивчається шляхом наслідування мови середовища, в якому вона живе, і кожне нововведення є запозиченням від одного ідіолекту до іншого. Однак поняття запозичення зазвичай зарезервовано для тих більш релевантних явищ, що стосуються інтерференції між мовними системами міжіндивідуального характеру, або між національними мовами, між мовою та її діалектами, між різними регістрами чи різними фазами тієї самої мови (prestito interno), між минулими та сучасними мовами (prestito colto) (Fanfani, 2011).

Дослідник Н. Білан у своїй праці торкається дефініції терміну запозичення, проте вважає, що слід розрізняти поняття «запозичення як використання іншомовного матеріалу в мовленні» та «засвоєння як процес впровадження запозиченого слова в систему мови», пояснюючи це тим, що кожне запозичене слово потрапляє спочатку в мовлення, а не в мову (Білан).

М. Фанфані в італійській мові термін «запозичення» позначає як загальне явище інтерференції, тобто процес відтворення іншомовних елементів, так і кожне окреме слово чи сталий вираз, який відтворює у формі та у своєму специфічному значенні певний іноземний концепт. Серед прикладів варто назвати французькі запозичені слова: *crunchy* і *crème caramel*, іспанські *flamenco i paso doble*, норвезькі *fiordo* та *slalom* та ін. (Fanfani, 2011).

Найбільш ефективним способом запозичення є пряме запозичення з іншої мови в результаті контактів з іншими народами. Однак слово також може бути запозичене опосередковано не з вихідної мови, а через іншу мову.

При аналізі запозичень слід розрізняти два терміни – джерело запозичення (sorgente di indebitamento) та походження запозичення (origine di indebitamento). Перший термін відноситься до мови, від якої слово було запозичене, а другий – стосується мови, до якої це слово згодом могло бути віднесено. Чим ближче за структурою дві взаємодіючі мови, тим легше словам однієї мови проникають в іншу (Kaupytė, 2015, с. 19).

Запозичені слова можна класифікувати відповідно до характеру самого запозичення, наприклад, власне запозичення, мовні кальки та семантичні запозичення.

Д. Лотте пропонує кілька класифікацій запозичень: 1) за семантичними особливостями (за відповідністю запозичуваного терміна позначуваному поняттю, за кількістю значень, за збереженням чи зміною значень терміна-прототипа в запозичуваному терміні); 2) за наявністю синонімів (за кількістю термінів для одного поняття, за порівняльним застосуванням термінів-синонімів); 3) за способом запозичення; 4) за ознакою міжнародності терміна; 5) за походженням (Гуменюк, с. 57).

Є. Ріхтер виділяє три типи іншомовних елементів, беручи до уваги при цьому два критерії – форма і значення:

1) запозичення чужої форми і чужого значення;
2) запозичення чужої форми для вираження свого значення;
3) запозичення чужого значення в різній формі (Richter, 1919, с. 53)

Науковець пропонує також класифікацію іншомовних слів залежно від ступеня їх освоєння у мові:

1) запозичення чужої форми і чужого значення;
2) запозичення чужої форми для вираження свого значення;

3) запозичення чужого значення у рідній формі, тобто калькування (Richter, 1919, с. 86).

М. Барбера виокремив певні критерії, за якими варто вважати слова запозиченням:

1) фактична присутність лексеми іншомовного походження в спеціалізованому лексиконі;

2) її використання та частота вживання навіть за межами єдиної початкової спеціалізованої сфери:

a) у розмовній мові,

b) у певних спеціалізованих областях;

3) наявність похідних в італійській морфології та їх розповсюдження;

4) міжнародне поширення лексеми (Barbera, 2015).

Серед найбільш поширених запозичень в італійській мові варто вважати англіцизми (anglicismi), францизизми (francesismi), іспанізми (spagnolismi) та германізми (germanismi).

Враховуючи збільшення використання англіцизмів в італійській мові, починаючи з 19 століття, стає зрозуміло, що однією з головних причин є розвиток міжнародних зв'язків та прагнення сучасної преси замінити терміни в італійській мові іноземними ярликами, які ніколи не змінювалися.

Не випадково семантичні області, які містять найбільше число англійських запозичень, відповідають сферам життя, що найшвидше розвиваються в англосаксонському світі, поширюючись потім на інші території. Тому, варто зазначити, що величезна кількість запозичень належать до сфери політики *(antiglobal, bipartisan, Devolution, Embargo, Intelligence, leader, leadership, Nato, soft power, summit, Welfare)*, економіки *(bond, break even, budget, cash dispenser, joint venture, leasing, merchant bank, new economy, performance, stock options)*, світу праці та торгівлі *(business, escort services, manager, marketing, open space, part time, partner, sponsor, staff, take over)*, інформатики *(blog, computer scrapping, cyber-, display, e-waste, movie mode, multimediacard, slot, standby, zoom)*, розваг *(bestseller, discotopless, gag, gossip, happening, musical, quiz, real tv, sequel, show, sketch, veejay)*, моди *(blazer, bomber, cashmere, ghetto-glam, lurex, parka, trendy, slip, sneaker/snicker, sport(s)wear, wearable)*, музики *(blatin, boogie-woogie, doo-wop, glam, jazz, nu metal, pop chart, scrolling, sound, surf-music)*, спорту *(bomber, cross, corner, fantabasket, golf, green, match, set, tackle, putt)* (Pennavaia, 2005).

Франція, історія якої так тісно пов'язана з італійською, справила сильний вплив на італійську мову, збагативши спосіб мовлення та самовираження італійського народу. Тому часто італійці трохи розмовляють французькою, навіть не усвідомлюючи цього. Далі представлена класифікація французьких слів, які використовуються в італійській мові, на які більше ніхто не звертає уваги:

1. слова, які використовуються в італійській мові у сфері моди, одягу, зачіски *(atelier, boutique, collant, collier, chignon, frac, gilet, manicure, pedicure, mèche, papillon, toupée)*;

2. слова, що означають предмети, які знаходяться в будинку *(abat-jour, bidet, canapé, moquette, parquet)*;

3. слова, які використовуються в італійській мові в гастрономії *(baguette, carré, bistrot, brioche, buffet, chef, cordon bleu, crème caramel, crêpe, dessert, frappé, menu, mousse, omelette, profiterole, tartare)*;

4. слова автомобільної сфери *(cabriolet, camion, coupé, garage, grand-prix, limousine, panne, roulotte)*;

5. слова, що використовуються в італійській мові в різних контекстах *(bébé: bebè, biberon, bijou, bonton, bouquet, bricolage, cabaret, carillon, caveau, chalet, charme, chance, chic, choc, cliché, coupon, cyclette, défaillance, croupier, dejà-vu, dossier, empasse)*;

6. інші французькі терміни, що використовуються в італійській мові *(escamotage, gaffe, galà, habitué, mascotte, nonchalance, osé, pelouche, passepartout, routine, silhouette, rétro, souvenir)* (Parole Francesi).

Є багато слів іспанського походження, які ввійшли в італійську мову протягом останніх століть, в результаті інтенсивного обміну між Італією та Іспанією у сфері мореплавства, торгівлі, релігії, культури та мистецтва, які створюють спільне культурне середовище (Д'Агостіно, 1994, с. 797). Лексика, прийнята в італійській мові, походить зі сфери навігації, з військового життя *(guerriglia, guerrigliero, liberale, camarilla, pronunciamento)*, зі щоденного та соціального життя *(sforzato, sforzo, sussiego, grandioso, disinvoltura, buon gusto, miglior gusto, creanza, complimento, picaro, sarabanda, vaniglia)*, з фольклору *(maja, picador, toreador, banderilla, gitano, patio, bolero, ronda)*, з літературно-музичної сфери *(quintiglia, sainete)*. Основу запозичень з іспанської складають наступні терміни: *golpe, ola, macho, tango, conquistador, basco, paella, siesta, embargo, goleador, toreador, hacienda, sombrero, caudillo, hidalgo, don, salsa, vigilante, rumba, flamenco, gitano, jota, tequila, aguardiente, jarabe e habanera* (Vázquez, 2004, с. 57–58).

Контакти з германським світом сягають дуже давніх часів. Найдавніші запозичення, так звані палеогерманізми, з періоду до падіння Римської імперії увійшли до класичної та народної

латини, таким чином утвердившись в успадкованій лексиці італійської мови. Ці слова і досі вживаються в італійській мові *(sapone, tasso, uosa, vanga)*.

Германізми в італійській мові належать до таких сфер: військове життя *(bando, elmo, guardia, panzer, führer, lager, reich, blitz)*, слова з повсякденного життя *(nastro, fiasco, rocca, spola, arredare, federa, ricco, russare, scaffale, schermire, sguattero, balcone, zuffa)*, частини людського тіла *(schiena, stinco, milza, anca, guancia)*, мінерологія *(cobalto, feldspato, gneiss, wolframio)*, наукові терміни *(aspirina, purina, gene)*, гастрономія *(speck, krapfen, strudel, sachertorte, würstel, müsli, crauti, birra, kirschwasser, trincare, brindare)*, лексеми широкого вжитку *(birra, ferrovia, guerra, vitamina)*, технічно-спеціальна мова *(gestalt, jugendstil, kitsch, weltanschauung, kaputt, loden, gestapo, kapò)*, найновіші лексеми *(Ostpolitik, Bundesbank, Länder)* (Devoto, Oli, 2004).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, запозичені лексеми становлять значний пласт словникового складу італійської мови і широко використовуються як в повсякденному спілкуванні, так і в різних сферах, зокрема: військова, гастрономічна, наукова, автомобільна, мода і т. д. В подальшому дослідження може бути розширене беручи за основу інші мови та досліджуючи більший спектр сфер.

ЛІТЕРАТЕРА

1. Білан Н. М. Процес асиміляції запозичених слів у німецькій мові. URL: http://intkonf.org/bilan-nm-protses-asimilyatsiyi-zapozichenih-sliv-u-nimetskiy-movi/ (дата звернення: 23.05.2023).
2. Гуменюк Т. І. Запозичення та їхні типи в сучасній українській телевізійній фаховій мові URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ae86ee3f-0d04-4907-b12e-7f362f2f64d9/content.pdf (дата звернення: 23.05.2023).
3. Есенова Е. Й Основні причини запозичення іншомовних лексичних одиниць. // *Сучасні дослідження з іноземної філології.* Ужгород, 2015. Вип. 13. С. 46–50. URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/Мои%20документы/Downloads/Sdzif_2015_13_10.pdf (дата звернення: 23.05.2023).
4. Єрмоленко С. С. Мовні контакти. *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія* [онлайн]. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=68172 (дата перегляду: 23.05.2023).
5. Поняття про мовні контакти та їх типи. URL: https://studfile.net/preview/9859183/page:2/ (дата перегляду: 23.05.2023)
6. Семчинський С. В. Загальне мовознавство. Київ: Вища школа. 1988 с. 328.
7. Barbera M. Quanto più la relazione è bella: Saggi di storia della lingua italiana TORINO: bmanuel.org 2015.
8. D'Agostino A. L'apporto spagnolo, portoghese e catalano // *Storia della lingua italiana*. Torino, Einaudi. 1994. Vol. III: 791–824.
9. De Mauro T., Mancini M. Dizionario moderno delle parole straniere nella lingua italiana. Milano: Garzanti Linguistica, 2001. P. 800.
10. Fanfani M. Enciclopedia dell'Italiano: Prestiti. 2011. URL: https://www.treccani.it/enciclopedia/prestiti_(Enciclopedia-dell%27Italiano) (дата звернення: 23.05.2023).
11. Kaupytė B. I prestiti dall'italiano all'inglese nei secc. XV–XVII. Kaunas : Università di vytautas il grande. 2015. P 19.
12. Richter E. Fremdwortkunde. Leipzig, 1919. 403 vol.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Devoto G., Oli G. C. Dizionario della lingua italiana, a cura di Luca Serianni e Maurizio Trifone, Firenze: Le Monnier, 2004.
2. Laura Pinnavaia I prestiti inglesi nella stampa italiana: una riflessione sementico-testuale Mots Palabras Words. 6/2005 URL: http://www.ledonline.it/mpw/ (дата звернення: 24.05.2023).
3. Parole Francesi usate in Italiano: sono davvero tantissime! URL: https://www.scambieuropei.info/parole-francesi-usate-in-italiano/ (дата звернення: 24.05.2023).
4. Pérez Vázquez M. E. Denotazione e connotazione dei prestiti attuali d'origine ispanica. Linguæ – 1: Università di Bologna-Forlì. 2004.

REFERENCES

1. Bilan, N. M. Protses assymiliatsii zapozytchenyh sliv v nimetskii movi [The process of assimilation of loanwords in the German language]. URL: http://intkonf.org/bilan-nm-protses-asimilyatsiyi-zapozichenih-sliv-u-nimetskiy-movi/
2. Gumeniuk, T. I. Zapozytchennia ta ih typy v sutchasnii ukrainskii televisiinii fahovii movi [Loanwords and their types in modern Ukrainian television professional language]. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ae86ee3f-0d04-4907-b12e-7f362f2f64d9/content.pdf

3. Esenova, E. I. (2015). Osnovni prytchyny zapozytchennia inshomovnyh leksytchnyh odynyts [The main reasons for loanwords of foreign language lexical units]. *Modern research on foreign philology*. Uzhgorod. Vol. 13. P. 46–50. [in Ukrainian] URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/Мои%20документы/Downloads/Sdzif_2015_13_10.pdf

4. Ermolenko, S. S. (2019). Movni kontakty. [Language contacts] *Entsyklopediia Sutchasnoi Uktainy*. Kyiv : Instytut entsyklopedychnyh doslidgen NAN Ukrainy, 2019. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=68172

5. Poniattia pro movni kontakty ta ih typy. [The concept of language contacts and their types]. URL: https://studfile.net/preview/9859183/page:2/

6. Semchynskyiu, S. V. (1988). Zagalne movoznavstvo. [General linguistics]. Kyiv : Vyshcha Shkola. [in Ukrainian]

7. Barbera, M. (2015). Quanto più la relazione è bella: Saggi di storia della lingua italiana. [How beautiful the relationship is: Essays on the history of the Italian language]. TORINO: bmanuel.org

8. D'Agostino, A. (1994). L'apporto spagnolo, portoghese e catalano. [The Spanish, Portuguese and Catalan contribution]. *Storia della lingua italiana*. Torino, Einaudi. Vol. III: 791–824.

9. De Mauro, T., Mancini, M. (2001). Dizionario moderno delle parole straniere nella lingua italiana. [Modern dictionary of foreign words in the Italian language]. Milano : Garzanti Linguistica.

10. Fanfani, M. (2011). Enciclopedia dell'Italiano: Prestiti [Encyclopedia of Italian: Loanwords]. URL: https://www.treccani.it/enciclopedia/prestiti_(Enciclopedia-dell%27Italiano) (дата звернення: 23.05.2023).

11. Kaupytė, B. (2015). I prestiti dall'italiano all'inglese nei secc. XV–XVII [Loanwords from Italian to English in the XV–XVII centuries]. Kaunas : Università di vytautas il grande. 2015.

12. Richter, E. (2019). Fremdwortkunde. [Foreign vocabulary]. Leipzig.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Devoto, G., Oli, G. C. Dizionario della lingua italiana, a cura di Luca Serianni e Maurizio Trifone, Firenze: Le Monnier, 2004.

2. Laura Pinnavaia I prestiti inglesi nella stampa italiana: una riflessione sementico-testuale Mots Palabras Words. 6/2005 URL: http://www.ledonline.it/mpw/ (дата звернення: 24.05.2023).

3. Parole Francesi usate in Italiano: sono davvero tantissime! URL: https://www.scambieuropei.info/parole-francesi-usate-in-italiano/ (дата звернення: 24.05.2023).

4. Pérez Vázquez, M. E. Denotazione e connotazione dei prestiti attuali d'origine ispanica. Linguæ – 1: Università di Bologna-Forlì. 2004.

FOREIGN LOANWORDS IN ITALIAN LANGUAGE

Kuranda Vitalina Valentynivna
Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department of Romance and Modern Greek Philology and Translation
Kyiv National Linguistic University
73, Velyka Vasylkivska str., Kyiv, Ukraine

The article focuses on a study of the interaction of the Italian language with English, French, Spanish and German languages. Interaction eventuates due to the close contacts that these languages and countries have with each other with the development of international relations. Since languages are not isolated, language communities interact with each other and form language contacts. The definition of "language contact" in the article is considered from the point of view of different researchers. The definitions of the following scientists are taken into account: U. Weinreirch, S. V. Semchynskyi, L. Shcherba. Language contacts are divided into: casual, permanent, which in turn are divided into external and internal. The results of language contacts can be: lexical and phraseological loanwords; changes at all language levels;interference as a deviation from the norm of one language as a result of its contact with another and the introduction of elements of the second language; bilingualism; formation of pidgins and creolized languages, phenomena of adstrates or surzhik; assimilation of one of the languages. The definition of the term "loanwords" is analyzed according N. Bilan and M. Fanfani, and several classifications of loanwords are proposed, based on the classifications of D. Lotte and E. Richter. The loanwords in the Italian language have been demonstrated: Anglicisms (anglicismi), Frenchisms (francesismi), Spanishisms (spagnolismi) and Germanisms (germanismi). The large number of anglicisms in the Italian language is due to the following factors: the development of international relations between two countries and the desire of the modern press to replace terms in the Italian language with foreign labels that have never changed. The anglicisms are grouped according to the following areas: politics, economy, the world of work and trade, computer science, entertainment, fashion, music, sports. The classification of French loanwords in the Italian language is given: words related to fashion, clothes, hairstyle; words that mean objects that are in the house; words used in the Italian language in gastronomy; automotive words; words used in Italian in different contexts; other French terms used in Italian. The most common areas of Hispanisms and Germanisms are demonstrated: navigation, military terms, the sphere of daily and social life, folklore, literary and musical sphere, mineralogy, scientific terms, gastronomy, lexemes of wide use, technical and special sphere.

Keywords: *language contact, loanword, Anglicism, Frenchism, Hispanism, Germanism.*

УДК 811.161.2'373.232.1
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.15

ЕЛЕМЕНТАРНІ ПАРАДИГМАТИЧНІ КЛАСИ УКРАЇНСЬКИХ ГІДРОНІМІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ ІІ ВІДМІНИ МІШАНОЇ ГРУПИ

Кучмак Катерина Ігорівна
аспірантка кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
вул. Шевченка, 1, Кропивницький, Україна

У статті висвітлено головні чинники, що впливають на структуру морфологічних парадигм власних назв водних об'єктів, які в сучасній українській літературній мові відмінюють за зразком ІІ відміни мішаної групи та виокремлено систему елементарних парадигматичних класів власних назв водних об'єктів ІІ відміни мішаної групи. До іменників ІІ відміни мішаної групи зараховано українські власні назви водних об'єктів чоловічого роду із нульовим закінченням у називному відмінку однини та основою на тверду шиплячу приголосну, відмінкові форми яких визначають такі чинники: частиномовна належність до іменників; іменниковий тип відмінювання; граматичні значення морфологічних категорій (належність до пропріативного класу гідронімів, відповідно – віднесеність до категорії неістот, маркованість категорією чоловічого роду, ІІ відміни, мішаної групи); спільність флективних рядів; неповна парадигма; акцентуаційний (однаковий нерухомий наголос на основі та на флексії у відмінкових формах однини); морфонологічний (чергування голосних фонем, твердих і м'яких приголосних фонем). Варто зазначити, що для власних назв водних об'єктів ІІ відміни чоловічого роду мішаної групи характерне чергування голосних фонем /е/–/і/, /о/–/і/, твердої з м'якою приголосних фонем. У процесі дослідження використано комплексну методику, що об'єднує різні методи та прийоми, основними з яких є описовий, зіставний і метод кількісних підрахунків. Виокремлено 9 елементарних парадигматичних класів українських власних назв водних об'єктів чоловічого роду ІІ відміни мішаної групи з урахуванням відхилень від прогнозованих форм, впливу словотворчого суфікса чи фіналі основи, акцентуації, однотипності відмінкових закінчень, зокрема флексії кличного відмінка однини, морфонологічних чергувань голосних і приголосних фонем. Морфологічна парадигматика українських власних назв водних об'єктів чоловічого роду ІІ відміни мішаної групи потребує комплексного аналізу та системного опису, ураховуючи сучасні підходи, вплив екстра- та інтралінгвальних чинників.

Ключові слова: *відмінювання, елементарний парадигматичний клас, морфологічна парадигматика, неповна числова парадигма, схема наголосу, мішана група.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Морфологічна парадигматика гідронімів належить до актуальних питань сучасного мовознавства. Основними завданнями цієї галузі є дослідження системи формотворення флективних частин мови; класифікація за видами, типами, зразками словозміни; виокремлення, типологія та характеристика релевантних чинників, від яких залежить репертуар елементарних парадигматичних класів. Незважаючи на багатоаспектні дослідження іменникової словозміни сучасної української літературної мови таких учених, як І. І. Огієнко, Є. К. Тимченко, Л. А. Булаховський, Ю. В. Шевельов, М. А. Жовтобрюх, С. П. Самійленко, І. І. Ковалик, С. П. Бевзенко, І. К. Кучеренко, Ю. О. Карпенко, І. Г. Матвіяс, І. Р. Вихованець, М. Я. Плющ, А. П. Грищенко, А. П. Загнітко, О. К. Безпояско, зокрема проблеми гідроніміки досліджували С. О. Вербич, О. П. Карпенко, В. В. Лучик, Л. Т. Масенко, І. В. Муромцев, Я. П. Редьква, О. С. Стрижак, З. Т. Франко, В. П. Шульгач та інші, залишається нерозв'язаною проблема виокремлення релевантних чинників та елементарних парадигматичних класів українських гідронімів ІІ відміни чоловічого роду мішаної групи з нульовою флексією. Переважно в підручниках, посібниках, довідниках зафіксовано короткі пояснення щодо словозміни гідронімів в українській мові. Здебільшого не виокремлено відмінкові парадигми українських власних назв водних об'єктів ІІ відміни чоловічого роду мішаної групи, тим більше не подано додаткових тлумачень їхньої словозміни.

Отже, система словозміни гідронімів, що належать до ІІ відміни чоловічого роду мішаної групи в сучасній українській мові, ще не була предметом комплексного дослідження, що й зумовило актуальність публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переважно в граматиках, монографіях розглянуто словозміну апелятивів. Морфологічні

парадигми антропонімів – прізвищ осіб, які відмінюють за зразком II відміни мішаної групи, та релевантні чинники для визначення ЕПК цих лексем описано в монографії «Словозмінна парадигматика українських прізвищ» (2012) С. Л. Ковтюх та О. М. Кашталян: для вказаних пропріативів виокремлено 8 ЕПК – з **№ 95 (Антóнич)** до **№ 102 (Вовня́р)** (Ковтюх, 2012, с. 110–111, 209–211, 237–239). Укладено «Словник гідронімів України», «Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина» тощо. Ґрунтовною працею, у якій вивчено й упорядковано назви як протічних, так і непротічних вод, є наукова розвідка А. І. Кривульченка «Водні об'єкти Кіровоградської області» (2011). Проте в сучасному мовознавстві відсутнє комплексне дослідження відмінкових форм українських гідронімів із виокремленням релевантних критеріїв, що визначають систему словозміни цих іменників.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – дослідження власних назв водних об'єктів, що належать до II відміни мішаної групи. Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати головні чинники, що впливають на структуру морфологічних парадигм гідронімів II відміни мішаної групи; 2) установити систему елементарних парадигматичних класів розгляданих власних назв.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній українській мові до іменників чоловічого роду II відміни мішаної групи зараховують лексеми з основою на тверду шиплячу приголосну фонему та назви людей за родом їх діяльності з наголошеним суфіксом **-ар** (орфографічно **-яр**), у яких при відмінюванні наголос переходить на флексію (Матвіяс, 1969, с. 84; Матвіяс, 1974, с. 80; Український правопис, 2019, с. 62). На думку мовознавчині С. Л. Ковтюх, «до цього переліку варто додати також оніми, утворені від назв осіб на **-яр** чи омонімічні останнім, наприклад: ойконім *Вугля́р* – селище міського типу, що входить до Макіївської міської ради Донецької області, прізвища *Вовня́р, Дігтя́р, Козя́р, Мазя́р, Скля́р, Соля́р, Шкля́р, Шуля́р* тощо» (Ковтюх, 2013, с. 379).

Досліджуючи морфологічну парадигматику іменників – як власних, так і загальних назв – С. Л. Ковтюх описала 54 елементарних парадигматичних класи лексем чоловічого роду другої відміни мішаної групи в сучасній українській літературній мові, для яких релевантними є такі чинники: «частиномовна належність, віднесеність до категорії певного роду, однотипність акцентних парадигм, однакові закінчення в усіх відмінкових формах, їх особливий порядок, наявність варіантних флексій, уживання зв'язаних форм Н. та З. в. множини, повна або неповна парадигма, лексичне значення, належність до назв неістот, істот-осіб, істот-неосіб, власних чи загальних, конкретних або абстрактних, вплив словотворчого суфікса чи фіналі основи, відхилення від прогнозованих форм, вплив прийменника на вибір закінчення, однакові морфонологічні альтернації голосних і приголосних фонем» (Ковтюх, 2013, с. 386).

Предметом дослідження стали 69 власних назв водних об'єктів з основою на тверду шиплячу фонему та з нульовим закінченням або закінченням **-е**. У Додатку 3 «Гідрографічний словник (водойми України)» до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» (2005) – 20 назв, у «Словнику мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина» (2004) зафіксовано 48 таких гідронімів, у лексикографічній праці А. І. Кривульченка «Водні об'єкти Кіровоградської області» (2011) зазначено 1 досліджувана назва.

Усього до мішаної групи належать 69 онімів на позначення гідронімів з нульовим закінченням у початковій формі. У нашій картотеці 38 назв із кінцевою фонемою /**ч**/, з них у фіналі основи орфографічно літера **ч** вживається в 41 випадку: *Ворóнич* (СМУ, 2004, с. 235), *Головáч* (СМУ, 2004, с. 381), *Горбáч* (СМУ, 2004, с. 27), *Деркáч* (СМУ, 2004, с. 30), *Жáбоч* (СМУ, 2004, с. 406), *Збруч* (ГС, 2005, с. 1713), *Злóбич* (ГС, 2005, с. 1713), *Лукáч* (СМУ, 2004, с. 267), *Лукóвич* (СМУ, 2004, с. 59), *Мáндич* (СМУ, 2004, с. 208), *Мохнáч* (СМУ, 2004, с. 65), *Нéсвіч* (СМУ, 2004, с. 68), *Ри́нгач* (ГС, 2005, с. 1714), *Смóтрич* (ГС, 2005, с. 1715), *Тлумáч* (ГС, 2005, с. 1715), літера **щ** – у 2 назвах: *Óвсищ* (СМУ, 2004, с. 275), *Плющ* (СМУ, 2004, с. 422), фонема /**ш**/ засвідчена в 13 гідронімах: *Алабáш* (ГС, 2005, с. 1713), *Алмáш* (ГС, 2005, с. 1713), *Бáриш* (ГС, 2005, с. 1713), *Бóвтиш* (ВОК, 2011, с. 34), *Ївш* (СМУ, 2004, с. 137), *Кіш* (СМУ, 2004, с. 256), *Книш* (СМУ, 2004, с. 204), *Морш* (СМУ, 2004, с. 65), *Нáдош* (ГС, 2005, с. 1714), *Сивáш* (ГС, 2005, с. 1714), *Тиюш* (СМУ, 2004, с. 369), *Черемóш* (ГС, 2005, с. 1715), фонема /**ж**/ – у 18 назвах: *Би́страж* (СМУ, 2004, с. 11), *Витóрож* (СМУ, 2004, с. 20), *Здвиж* (ГС, 2005, с. 1713), *Лю́тіж* (СМУ, 2004, с. 267), *Мож* (ГС, 2005, с. 1714), *Рубі́ж* (СМУ, 2004, с. 173), *Саж* (СМУ, 2004, с. 396), *Сможж* (ГС, 2005, с. 1715), *Стри́буж* (СМУ, 2004, с. 96), *Терéбіж* (ГС, 2005, с. 1715).

Досліджувані гідроніми мішаної групи марковані чоловічим родом, мають неповну парадигму. У процесі словозміни оніми на позначення гідронімів, марковані чоловічим родом, набувають таких закінчень: називний відмінок: нульове закінчення, родовий відмінок – **-а**/**-у** (залежить від лексичного значення), давальний відмінок – **-еві**/**-у**, знахідний відмінок – **-а**, орудний відмінок – **-ем**, місцевий відмінок – **-у**/**-і**/-еві, кличний відмінок – **-у**/**-е**: *На ділі поляки не захотіли залишати на лінії р.* ***Збруча*** *і посунулися на Поділля аж до Нової Ушиці і Меджибожа* (Ю. Тютюнник). *Застави хоч стояли, та не густо; сторожа не пильнувала так, як от тепер по* ***Збручеві****, чи що; то Дніпром руччіші людці перевозили всяке добро, не оплачуючи: шовки, оксамити, парчі сутозлоті, пахучі шафрани й крами дорогії, в барильцях щир з золото й срібло* (Марко Вовчок). *Якщо хоча б частково погодитися із словами тодішнього відомого критика М. Рудниицького, що галицька література стала островом Робінзона, який чекає човнів порятунку, то ними, без сумніву, стала література, яка розвивалася за* ***Збручем*** (М. Ільницький). *Щоправда, у зв'язку із напруженим становищем на інших фронтах – радянському та новому – денікінському, перемир'я дісталося шляхом болісної поступки – визнання кордону з Польщею по* ***Збручу*** (І. Дацків). ***На Збручі*** *будували міст* (П. Воронько). *Смолили дерево важуче І говорили: «Бистрий* ***Збруче****, Ти не кордон уже для нас»* (П. Воронько).

На парадигматику гідронімів, що належать до цієї групи, впливають такі чинники: доонімна семантика, відхилення від прогнозованих форм, залежність вибору закінчення від словотворчого суфікса чи фіналі основи, вплив наголошування на відмінкову парадигму, вибір форми кличного відмінка однини, чергування голосних фонем /**е**/–/**і**/, /**о**/–/**і**/, твердою з м'якою приголосних фонем.

У системі словозміни українських гідронімів з основою на тверду шиплячу фонему, що відмінюються тільки в однині, виокремлено такі акцентуаційні парадигми:

1) переважна більшість власних назв водних об'єктів функціонує у всіх відмінкових формах з наголошеною основою: *Ада́мович, Алаба́ш, Алма́ш, Ба́риш, Би́страж, Воро́нич, Жа́боч, Здвиж, На́дош, О́вруч, Ри́нгач, Смо́трич, Стри́буж, Те́ребуж, Чи́жмич;*

2) з наголошеним закінченням у формах однини (за винятком називного та кличного відмінків): *Голова́ч, Горба́ч, Дерка́ч, Ткач, Тлума́ч;*

3) з наголошеним закінченням у формах однини (за винятком називного, знахідного та кличного відмінків): *Збруч, Книш, Лю́тіж, Сива́ш;*

4) з наголошеним закінченням у формах однини (за винятком називного та знахідного відмінків): *Рубі́ж*.

У формі вокатива досліджувані іменники можуть мати або закінчення **-е**, або **-у**.

В. С. Чепель писав: «Слова на *ч, х, ш* у кличний формі мають ненаголошене закінчення **-у**, рідко **-е**: *гляда́ч – гляда́чу, доповіда́ч – доповіда́чу*» (Чепель, 1971, с. 27). У чинному правописі зафіксовано, що закінчення **-е** мають: «…власні назви з основою на ж, ч, ш, дж» (Український правопис, 2019, с. 123), проте серед поданих прикладів відсутні назви власних водних об'єктів.

Науковець І. Г. Матвіяс і в розділі «Іменник» академічного видання «Сучасна українська літературна мова. Морфологія» (1969), і в монографії «Іменник в українській мові» (1974) висловлює таку думку: лексеми з основою на стверділі шиплячі приголосні можуть мати як флексію **-у**, так і флексію **-е**. У словах чоловічого роду ІІ відміни твердої групи кінцеві глоткова та задньоязикові фонеми /**г**/, /**к**/, /**х**/ перед вокативним закінченням **-е** змінюються на передньоязикові альвеолярні шиплячі приголосні /**ж**/, /**ч**/, /**ш**/; трапляються випадки хитання у вживанні закінчення **-е** та **-у** в Кл. в. однини лексем розгляданої групи. Іншомовні іменники на /**г**/, /**к**/, /**х**/ обирають флексію **-у** з метою уникнення зазначеного чергування як неприродного для них. Частина апелятивів на **-ець** має закінчення **-е** (з альтернацією /**ц'**/–/**ч**/) частина – **-у** (орфографічно **-ю**) (Матвіяс, 1969, с. 106; Матвіяс, 1974, с. 117–119).

За даними «Граматичного словника української літературної мови. Словозміна» (2011), усі іменники – загальні назви – чоловічого роду ІІ відміни мішаної групи в Кл. в. однини обирають певну флексію залежно від кінцевої приголосної фонеми основи: на /**ж**/ – **-е** (ГСУЛМ, 2011, с. 79–80); на /**ч**/ (серед них на /**шч**/ (орфографічно **щ**)) та /**ш**/ – **-у** (ГСУЛМ, 2011, с. 445–448, 449, 451).

У теоретичній частині, доданій до таблиць словозміни іменника, О. О. Тараненко щодо пояснення вибору закінчення в кличному відмінку однини лексем чоловічого роду ІІ відміни мішаної групи висловлює такі міркування: флексію **-у** варто вживати в низці слів «з основою на шиплячі приголосні **ж** (рідко), **ч** (графічно також **щ**, але рідко), **ш**: *му́жу, пани́чу, сина́шу* та ін.»; закінчення **-е** зафіксовано в іменниках «з основою на шиплячі **дж**, **ж** (переважна більшість ім. з основою на цей приголосний), **ч** (графічно також **щ**), **ш**: *ґа́нджe, не́бо́же, хру́ще, коми́ше* та ін.» (Тараненко, 2003, с. 189).

У статті «Морфологічна парадигматика іменників чоловічого роду II відміни мішаної групи в сучасній українській мові» С. Л. Ковтюх стверджує, що «вживання суфіксів **-ич**, **-ович** (**-евич**), **-ач** не тільки в прізвищах, а й в інших іменниках чоловічого роду II відміни мішаної групи апріорі вказує на вибір флексії **-у** в Кл. в. однини. Тільки закінчення **-е** у вокативі однини характерне для назв на **-ж**, **-дж**, **-р**, серед них і для іменників з наголошеним суфіксом **-áр** (орфографічно **-я́р**) на позначення істот-осіб» (Ковтюх, 2013, с. 381).

Розглянувши різні думки вчених щодо вживання флексій кличного відмінка однини в іменниках чоловічого роду II відміни мішаної групи, можна зробити певні висновки щодо вибору закінчень вокатива для власних назв водних об'єктів.

В українських власних назвах водних об'єктів на **-ич**, **-ович** (**-евич**), **-ач** засвідчено флексію **-у** в кличному відмінку однини, наприклад: *Ада́мович, Воро́нич, Зло́бич, Луко́вич, Ма́ндич, Смо́трич, У́дич, Чи́жмич*. Проте автори «Словників України» для гідронімів Зло́бич, У́дич пропонують закінчення **-е** (СУ 3.2).

На нашу думку, гідроніми із суфіксом **-ач** та омонімічні апелятиви повинні мати тотожні флексії в словоформах кличного відмінка однини, а саме: закінчення **-у**: *Голова́ч, Горба́ч, Дерка́ч, Лука́ч, Мохна́ч, Мохова́ч, Ховма́ч*.

Оніми на позначення гідронімів на **-ч** можуть мати закінчення **-е** (переважно нерухомим наголосом на основі): *Не́свіче, О́вруче, Рю́че, Чи́жмиче*. Можливо, це закінчення характерне й для гідронімів з фіналлю /**шч**/ (орфографічно **щ**): *О́всище*.

Отже, у гідронімах на **-ч** переважає у вокативі закінчення **-у**, насамперед це поширюється на власні назви водних об'єктів з фіналлями **-ич**, **-ович** (**-евич**), **-ач**, для назв на **-ич** з наголошеним закінченням флексія **-у** в кличному відмінку однини – єдина, рідковживаною для гідронімів на **-ч** є флексія **-е**; у назвах на **-шч** (орфографічно щ) домінує **-е**; оніми на **-ш** також більше тяжіють до флексії **-е**, хоч можлива й **-у**; тільки закінчення **-е** в кличному відмінку однини характерне для назв на **-ж**, **-дж**, **-р**.

У гідронімах цієї групи відбувається нерегулярне чергування голосних та приголосних фонем:

1) /**і**/–/**о**/: *Кіш – Коша́, Прибі́ч – Прибо́ча, Тере́біж – Тере́божу;*

2) /**і**/–/**е**/: *Рубі́ж – Рубежу́, Трубі́ж – Трубежа́;*

В **ЕПК № 1 (Ада́мович)** у гідронімах на **-ич**, **-ович** (**-евич**) *Ма́ндич, Ри́нгач, Смо́трич, Чи́жмич* та інших, а також у назвах на **-ш** *Ба́риш, Бо́втиш, На́дош* наголошена основа в однині, у формі кличного відмінка однини закінчення **-у**.

ЕПК № 2 (Алаба́ш) характеризується наголошеною основою в однині *(Алма́ш, Би́страж, Вито́рож, Жа́боч, Здвиж, Зло́бич, Не́свіч, О́вруч, О́всищ, Пляж, Рвач, Сможе, Сож, Стри́буж, Те́ребуж, У́дич, Черемо́ш)*, у формі кличного відмінка однини – закінчення **-е**.

У гідронімах **ЕПК № 3 (Прибі́ч)** наголошена основа в однині *(Тере́біж)*, у формі кличного відмінка однини закінчення **-е**, також відбувається чергування голосних /**і**/–/**о**/.

В українських власних назвах водних об'єктів **ЕПК № 4 (Кіш)** наголошена флексія в однині, крім називного та знахідного відмінків однини, у формі кличного відмінка однини закінчення **-е**, також відбувається чергування голосних /**і**/–/**о**/.

До **ЕПК № 5 (Голова́ч)** належать переважно гідроніми на **-ач** *Горба́ч, Дерка́ч, Лука́ч, Ткач, Тлума́ч, Ховма́ч,* у яких наголошене закінчення в однині (за винятком називного та кличного відмінків), у кличному відмінку флексія **-у**.

ЕПК № 6 (Рубі́ж) у своє складі має 2 гідроніми: *Рубі́ж, Трубі́ж,* у яких наголошене закінчення в однині, крім називного, знахідного та кличного відмінків однини, у ній відбувається чергування голосних /**і**/–/**е**/ в усіх відмінках, крім називного відмінка однини, для кличного відмінка однини характерне закінчення **-е**.

До **ЕПК № 7 (Лю́тіж)** увіходить 1 назва з наголошеним закінченням в однині, крім називного, знахідного та кличного відмінків, у ній відбувається чергування голосних /**і**/–/**е**/ в усіх відмінках, крім називного відмінка однини, яке супроводжує зміна м'якої фонеми на тверду – /**т'**/–/**т**/ у всіх відмінках, крім називного відмінка однини, у кличному відмінку однини флексія **-е**.

ЕПК № 8 (Збруч) у своєму складі має 2 гідроніми *Збруч, Книш,* з наголошеним закінченням у формах однини (за винятком називного, знахідного та кличного відмінків), у кличному відмінку однини флексія **-е**.

ЕПК № 9 (Сива́ш) у своєму складі має 1 гідронім з наголошеним закінченням у формах однини (за винятком називного, знахідного та кличного відмінків), у кличному відмінку однини флексія **-у**.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, гідроніми, що змінюються за зразком іменників II відміни мішаної групи, розподілено між 9 ЕПК з урахуванням відхилень від прогнозованих форм, впливу словотворчого суфікса чи фіналі основи, акцентуації, однотипності відмінкових закінчень, зокрема флексії кличного відмінка однини, морфонологічних чергувань голосних і приголосних фонем.

Наголошену основу у формах однини мають: **ЕПК № 1 (Ада́мович)**, **ЕПК № 2 (Алаба́ш)**,

ЕПК № 3 (Прибі́ч); наголошене закінчення в однині, за винятком називного та кличного відмінків характерне для **ЕПК № 5 (Голова́ч)**; в **ЕПК № 6 (Рубі́ж)**, **ЕПК № 7 (Лю́тіж)**, **ЕПК № 8 (Збруч)**, **ЕПК № 9 (Сива́ш)** наголос падає на флексію в усіх відмінках однини, крім називного, знахідного та кличного відмінків.

У словоформах кличного відмінка однини мають закінчення **-у** гідроніми **ЕПК № 1 (Ада́мович)**, **ЕПК № 5 (Голова́ч)**, **ЕПК № 9 (Сива́ш)**; флексію **-е**: **ЕПК № 3 (Прибі́ч)**, **ЕПК № 4 (Кіш)**, **ЕПК № 6 (Рубі́ж)**, **ЕПК № 7 (Лю́тіж)**, **ЕПК № 8 (Збруч)**.

Чергування голосних фонем: **/і/** з **/о/** відбувається в **ЕПК № 3 (Прибі́ч)**, **ЕПК № 4 (Кіш)**; **/і/** з **/е/** в **ЕПК № 6 (Рубі́ж)**, **ЕПК № 7 (Лю́тіж)**. Чергування м'яка/тверда приголосна фонема засвідчено в **ЕПК № 7 (Лю́тіж)**, яке супроводжує альтернацію **/і/–/о/**.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ГС – Гідрографічний словник (водойми України). Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, ІРПІНЬ : ВТФ «Перун», 2005. С. 1713–1715.

ГСУЛМ – Граматичний словник української літературної мови. Словозміна : Близько 140 000 слів / відп. ред. Н. Ф. Клименко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 760 с.

Кривульченко – Кривульченко А. І. Водні об'єкти Кіровоградської області. Частина І. Словник водних об'єктів. Частина ІІ. Атлас гідрографічної мережі. Класифікатор водотоків. Водосховища : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. 356 с.

СМУ – Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина / ред., передмова О. П. Карпенко; уклад. І. М. Железняк, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш, О. С. Стрижак, В. П. Шульгач. Київ : Обереги, 2004. 448 с.

СУ – Словники України – інтегрована лексикографічна система, версія 3.2 : словозміна, транскрипція, фразеологія, синонімія, антонімія / В. А. Широков та ін. ; НАН України. Український мовно-інформаційний фонд. : Довіра, 2001–2022. URL: https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/ (дата звернення: 23.05.2023).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковтюх С. Л. Морфологічна парадигматика іменників чоловічого роду ІІ відміни мішаної групи в сучасній українській мові. *Наукові записки. Випуск 118. Серія : Філологічні науки (мовознавство).* Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. С. 378−387.
2. Ковтюх С. Л., Кашталян О. М. Словозмінна парадигматика українських прізвищ : монографія. Кіровоград : ПОЛІМЕД-Сервіс, 2012. 258 с.
3. Матвіяс І. Г. Іменник. Сучасна українська літературна мова : морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1969. С. 32–139.
4. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ : Рад. школа, 1974. 184 с.
5. Тараненко О. О. Словозміна української мови. Nyíregyháza, 2003. 199 с.
6. Український правопис / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України; Інститут української мови НАН України. Київ. : Наукова думка, 2019. 288 с.
7. Чепель В. С. Кличний відмінок в українській літературній мові. Українська мова і література в школі. 1971. № 11. С. 25–28.

REFERENCES

1. Kovtiukh, S. L. (2013). Morfolohichna paradyhmatyka imennykiv cholovichoho rodu II vidminy mishanoi hrupy v suchasnii ukrainskii movi [Morphological paradigmatics of masculine nouns of the II declension of the mixed group in the modern Ukrainian language]. *Naukovi zapysky. Vypusk 118. Seriia : Filolohichni nauky (movoznavstvo).* Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka. p. 378−387.
2. Kovtiukh, S. L., Kashtalian, O. M. (2012). Slovozminna paradyhmatyka ukrainskykh prizvyshch : monohrafiia [Inflectional paradigm of Ukrainian surnames]. Kirovohrad : POLIMED-Servis. 258 p.
3. Matviias, I. H. (1969). Imennyk. Suchasna ukrainska literaturna mova : morfolohiia [Noun. Modern Ukrainian literary language: morphology] / za zah. red. I. K. Bilodida. Kyiv : Naukova dumka. p. 32–139.
4. Matviias, I. H. (1974). Imennyk v ukrainskii movi [Noun in the Ukrainian language]. Kyiv : Rad. shkol. 184 p.
5. Taranenko, O. O. (2003). Slovozmina ukrainskoi movy. [Inflectional of Ukrainian language]. Nyíregyháza. 199 p.
6. Ukrainskyi pravopys (2019) [Ukrainian spelling]/ Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni NAN Ukrainy; Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. Kyiv. : Naukova dumka. 288 p.
7. Chepel, V. S. (1971). Klychnyi vidminok v ukrainskii literaturnii movi [The vocative case in the Ukrainian literary language]. Ukrainska mova i literatura v shkoli. № 11. p. 25–28.

ELEMENTARY PARADIGMATIC CLASSES OF UKRAINIAN MASCULINE HYDRONYMS OF THE 2ND DECLENSION OF THE MIXED GROUP

Kuchmak Kateryna Ihorivna
Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language and Journalism
Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State University
1, Shevchenko str., Kropyvnytskyi, Ukraine

The article analyzes the inflectional paradigm of Ukrainian masculine hydronyms, which are declinated according to the pattern of the second declination of a mixed group and the system of elementary paradigmatic classes of proper names of water bodies of the second declination of the mixed group is singled out. The nouns of the second declension of the mixed group include Ukrainian proper names of female water bodies with zero ending in the initial form and based on a solid hissing consonant, the singular forms of which are determined by the following factors: partial linguistic affiliation to nouns; noun type of declension; grammatical meanings of morphological categories (belonging to the propriative class of hydronyms, respectively – belonging to the category of non-beings, masculine, second declension, mixed group); common inflectional series; incomplete paradigm; the same emphasis on word forms within the paradigm (the same fixed emphasis on the base and on the inflection in singular forms). It is worth noting that proper names of water bodies of the II declension of the masculine gender of the mixed group are characterized by the alternation of vowel phonemes /e/–/i/, /o/–/i/, hard and soft consonant phonemes. The research used a comprehensive methodology that combines various methods and techniques, the main of which are descriptive, comparative and quantitative calculations. The author analyzes 9 elementary paradigmatic classes of masculine hydronyms of second declination of a mixed group in the singular form in the modern Ukrainian literary language taking into account a number of relevant factors: morphological, accentuating. The morphological paradigm of hydronyms for the designation of masculine of second declination of a mixed group requires a detailed study and systematic description, taking into account modern approaches, extra- and intralingual factors.

Keywords: *declination, elementary paradigmatic class, morphological paradigmatic, incomplete numerical paradigm, chart of accent, a mixed group.*

UDC 811
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.16

THE THEORY OF MULTIMODAL CLUSTERS (ON THE MATERIAL OF MODERN BRITISH POLITICAL TEXTS OF DIFFERENT VIDEO GENRES)

Lutsenko Roman Ivanovych
Postgraduate Student at the Department of English Philology and Philosophy of Language
Kyiv National Linguistic University
73, Velyka Vasylkivska str., Kyiv, Ukraine

The social and political life of Western Europe countries, Great Britain in particular, attracts the attention of a large number of researchers, including linguists, who consider political discourse as a dynamic multimodal structure. One of the important roles in the study of such multimodal structures play nationally-biased lexical units as means of reflecting the everyday life of such an important social entity as the state. Of particular interest to researchers is the study of nationally-biased lexicon units in the context of developed conservative states, which include Great Britain. The following research is aimed at representing the multimodal paradigm of language in terms of nationally-biased lexicon in modern British political texts of different video genres. An analysis of political programmes, talk shows and interviews makes it possible to single out a peculiar notion in terms of linguistic studies, "multimodal cluster". Such clusters are dominant in the formation of linguistic and ideological identity of the speaker since they include both the factual and empathic information in order to bind the addressee to act in a certain way or manipulate with the public opinion. Speaking about units of nationally-biased lexicon, they are considered by researchers as the elements of national and cultural identity of the nation, the nation of the UK in this particular research. The article is aimed at characterising the main peculiarities of nationally-biased lexicon representation in terms of multimodal theory, analysing main typological paradigms of multimodality, reflecting extra- and intralinguistic specifics of British political texts and to identify theoretical setbacks in theory of multimodality related to the research of nationally-biased lexical units; identifying and describing main criteria of nationally-biased lexicon functioning in political texts of various video genres; demonstrating some peculiarities of multimodal clusters construction in terms of political discourse and presenting the new notion of "multimodal cluster" in Ukrainian linguistic studies and the typology of multimodal clusters in political discourse in terms of video genres represented in research.

Keywords: *multimodal cluster, multimodality, political texts, video genres, political discourse.*

The statement of the problem. A great number of scholars, including linguists, are interested in the social and political life of Western European countries, particularly Great Britain. Nationally-biased lexical units play an essential part in the study of such multimodal structures as a way of expressing the everyday existence. Researchers are particularly interested in the study of nationally-biased lexicon units in the setting of established conservative governments such as the United Kingdom. Each multimodality theory faces two fundamental issues: first, consider the issue of compositionality, i.e. what does each particular mode add to the general meaning of a discourse, and how do they interact? Multimodality studies has focused on the issue of compositionality. According to these two issues, a theory of multimodality needs two theoretical approaches, a theory of meaning to explain compositionality, and a theory of communication to explain how various modes or sign systems can foster mutual understanding. Multimodality in politics also poses several challenges and problems. Some of these include may include misinformation, since the use of multiple modes of communication can make it easier to spread misinformation and propaganda, as messages can be more easily manipulated and disseminated across various platforms; polarisation, because multimodal political communication can also contribute to political polarisation by reinforcing existing beliefs and values, as people can choose to consume information and media that aligns with their existing beliefs; it is also reasonable to mention inequity as the use of multiple modes of communication can also exacerbate existing inequities in political participation and representation, as access to technology and resources is not evenly distributed across populations; fragmentation in multimodal communication can lead to fragmentation of political discourse, as people can choose to consume media that aligns with their existing beliefs, leading to echo chambers and a lack of diverse perspectives; ethical concerns in the use of multiple modes of communication leads to raising of ethical concerns related to privacy, data security, and the appropriate use of personal information for political purposes.

Overall, while multimodality has the potential to enhance political communication and engagement through various video genres, it also poses several challenges and problems that must be addressed to ensure equitable access, ethical use, and effective communication.

The relevance of research is determined by several factors. First of all, by the specific use of nationally-biased lexical units in political units in terms of various video genres, interviews and talk shows in this particular research. Secondly, the innovative approach to the theory of multimodality determines the formation of the notion of multimodal clusters being the main problem of the research that has not received a systematic description in modern multimodal studies. Each person experiences this world by transforming objects into cultural phenomena and turning them into signs. Such process combines the development and appropriation of nationally-biased lexical units, makes it possible to consider objects as things, and signs as social facts of human communication. Such referentiality also poses some problems, since the correspondent object or notion being presented by a politician may not be connected with the actual mindset pattern of speech, which, in turn, may cause misinformation or manipulation with facts. Researchers have not come to consensus how the multimodal constructions, including both verbal and non-verbal means of communication, may reflect the public opinion on social and political matters of the UK and create the linguistic picture of the world. To represent the model of the lifeworld's reflection in the verbal language, it is suggested to apply the concept of life-sustaining activity which is defined as a dynamic process of self-realisation. The latter involves three types of self-deployment products of the universe, in which the life of a person goes on, namely, physical body ("natural" world), semantic construct (spiritual world), system of attributes, caused by public relations (social world). The study of this problem may contribute to the solution of important problems related to the notion of multimodality and multimodal construers of real world.

The object of the research is multimodal clusters, including nationally-biased lexical units that convey ethnic and cultural information which is specific for British way of life and describes the political life of the UK.

The subject of the research is the peculiarities of multimodal clusters formation in terms of political discourse of the UK.

The aim of the study is a comprehensive description of the multimodal clusters fnctions in the English language by using nationally-biased lexicon as one of the dominant elements in scope of multimodality and its formation in modern British political discourse.

In accordance with the set goal, the following **tasks** are defined: to characterise the theory of multimodality and its functioning in modern linguistics; demonstrate different points of view on the term "multimodality"; to describe the main peculiarities of British political discourse; provide the notion of "multimodal clusters" as the new point of view on the usage of lexically-biased lexicon in British political discourse; analyse practical material represented by the recordings of different British talk shows and interviews.

Analysis of recent research and publications. The basic notions are presented of the theory of nationally-biased lexicon (S. Vlakhov, S. Florin, F. Aixela, R. Leppihalme, C. Nord); multimodal theory (K. O'Halloran, G. Kress, F. V. Lim, H.-J. Bucher, P. Niemann, Y. and others); theory of discourse (T. Van Dijk) etc.

Presentation of the main research material. Since person is a natural entity, its biological characteristics can be used to describe it.

Nord stresses that culture specificity is only a legitimate idea when comparing particular cultures. That is, a culture-specific phenomenon does not definitely appear only in that culture: it "might be observable in cultures other than the two in question" (Nord 1997, p. 34). In response to this criticism, it is important to emphasise that in the article units of nationally-biased lexicon are regarded as a relative (culturally dynamic) category: i.e., while the list of Ukrainian nationally-biased lexical units may be more or less constant in relation to most languages, each given lexical item can only have or lack a direct correspondence in relation to a specific language. Certainly, the social distance between the source language and target language groups plays an important role.

Aixela (1996), Leppihalme (2011), and Vlakhov and Florin (1980) highlight another dynamic element of nationally-biased lexicon: it changes its cross-cultural and cross-linguistic relationships change over time. As a consequence, lexical items may gain or lose nationally-biased lexical units status as "...objects, habits, or values that were once restricted to one community come to be shared by others" (Aixela, 1996, p. 58). Although it is not always simple to determine whether previously "alien" lexical items have been well incorporated in the recipient language and can thus no longer be deemed translation-resistant, the diachronic aspect must be considered. Lexis, which is currently classified as nationally-biased, may no longer be classified as such in the future.

The problem of the concept of socio-political nationally-biased lexical units attracted the attention of both foreign and domestic researchers. The concept of "nationally-biased lexicon" is considered in the field of linguistics as "a word or word combination to denote objects, subjects that are alien to others, but characteristic of the life (lifestyle, culture, social and historical development) of a certain people" (Влахов & Флорин, 1980, p. 432). The term "realia" or "nationally-biased lexicon" has been suggested by S. I. Vlakhov and S. P. Florin (Влахов & Флорин, 1980). The term has evolved to refer to objects, customs, habits and other cultural and material aspects influencing the shaping of a certain language.

Frames of equivalent-lacking units can be used to analyse units of nationally-biased lexicon. The ideas lacking in the target language and society are referred to as equivalent-lacking units. They are also known as untranslatable units at times. Several classifications of realia are differentiated in the present linguistic research, depending on the criteria used.

Efficient communication is impossible "without deep and wide background knowledge of native speakers cultures which implies way of life, mentality, vision of the world, the national character, customs, beliefs, systems of values, kinds of social behavior" (Ter-Minasova, 1995). There are close relationships between language and culture, and text is a means of studying culture, it is the main source of cultural knowledge and information.

In this vein we take into consideration the notion of multimodality. Previous multimodality studies has focused on the issue of compositionality. It is referred to as "intersemiosis" (O'Halloran, 2008, p. 470), "semantic multiplication" (Lim, 2002), or "modal interrelation" (Lim, 2002). (Kress & Van Leeuwen, 2010, p. 165). The fundamental premise underlying all of these ideas is that the whole of a multimodal ensemble is greater than the total of its components. Second, there is the issue of acceptance, which is essentially a mirror copy of the first. The question is how do receivers combine the various modalities and gain a coherent grasp of multimodal discourse?

According to these two issues, a theory of multimodality needs two theoretical approaches: a theory of meaning to explain compositionality, and a theory of communication to explain how we can foster mutual comprehension by using various modalities or sign systems. In contrast to most sign-oriented or semiotic approaches to multimodality, we will offer an action-oriented theory of meaning based in speech act theory, linguistic pragmatics, and Wittgensteinian notions of language games. The theory of communication is founded on an interactional approach to communication that incorporates ideas such as purpose, reciprocal knowledge, selection, focus, and affordance. (Bucher & Niemann, 2012).

Multimodality, defined as "the use of several semiotic modes in the design of a semiotic product or event" (Kress & Van Leeuwen, 2001, p. 20), is not a new field of study; however, in the modern world, archetypal multimodal texts such as films, television programs, and websites have greatly broadened the scope of such studies. Different writers have labeled the word "semiotic mode" as semiotic modality, "semiotic resource", and so on, but for the sake of clarity, the term mode will be used throughout this piece. The ever-increasing significance of multimodality affects virtually all fields, including translation and text interpretation.

Taking research into multimodality a step further, Baldry (2008) conducted in-depth multimodal analyses of car advertisements, films and TV documentaries using an innovative corpus-compiling and concordancing tool concluding that such research "leads to the identification of what is recurrent in the meaning-making processes of film texts". This ties in with the theories of Kress & Van Leeuwen that modes are shaped socially and culturally and are familiar to those within a particular culture through their appearance and reappearance in what constitutes the concept of intertextuality.

Multimodality encourages semiotic analysis, in which the interplay and reciprocal dependencies of various semiotic modes are equally legitimate and pooled together to enable the development of a final coherent meaning. It is believed that communication involves several concurrent channels intertwined in the act of perception/conception, and that interactants are aware of both verbal and visual cues. (e.g. gaze, spatial positioning, gesture, posture). It even goes so far as to argue that the traditional binary model of analysis juxtaposing linguistic versus nonlinguistic signals, or linguistic versus extralinguistic signals (which emphasize the central role of language), should be replaced by a plurimodal approach with linguistic signals as one of many elements, with a dominant visual impact.

Political leaders use a variety of language and style methods, as well as rhetorical tactics, in their talks to share their views with the audience and influence their awareness. The fight for supremacy is at the heart of political debate.

It is fair to concentrate on how and in what ways political leaders use national and cultural values in their statements to accomplish the goals outlined in British political dialogue. The theory is that the manner the citizens of the United Kingdom, one

of the world's largest English-speaking countries, think has a significant impact on their political discourse.

The British nation has a distinct national political discourse. Along with the general characteristics of this political debate, each of them has unique mental characteristics due to their linguocultural way of reasoning. TV helps them to reach the goal which lies in manipulating the public opinion or presenting vital information to the constituents. Indeed, "in order for something to "be a mode," there must be a common cultural sense within a society" (Bezemer & Jewitt, 2010, p. 184). Cultures, on the other hand, may be impacted by modes, which can develop new trends and habits (Kress & Van Leeuwen, 2010). The format is a type of matrix that contains all of the pieces that make up a show.

The TV writers in charge of the project define the different aspects that make up the concept in a manuscript called "the Bible", including specifics of story structure, duration, settings, music, dress code, languages, and even non-verbal means of commnication used by the hosts. The TV format has an intriguing history that is quite helpful in understanding the inherent nature of its multimodality.

Because these traditional media use a unidirectional method of communication, also known as "top-down", which implies that there is a single and strong source conveying the message to an inert recipient, "traditional" is an eloquent way of saying "ancient." This method of contact has been made obsolete by new media since the 1990s.

Most significantly, contemporary communication has moved closer to the human brain. In fact, the new bottom-up communication is based on a network of links (especially if we speak about links to websites).

Modes can also be politically significant by supporting or opposing popular political views (Fleitz, 2010). In his studies, Bourdieu (2003; 2005) has established that neoliberal policies have consolidated power in a few hands and that technology and the media are important tools for power consolidation.

Furthermore, Bourdieu (2003; 2005) describes globalisation as the expansion of the economic sphere to encompass the entire globe.

Considering the theoretical foundations of the problem, we present the innovative approach to the problem by creating the notion of ***"multimodal cluster".***

The multimodal cluster is a special construction which includes such elements as ***discourse parameters of the text*** (type of discourse, genre of the text), ***visual/audial set***, which is aimed at representing the multimodal side of the text nucleus and ***specific lexical units*** aimed at representing the core idea of the text or utterance.

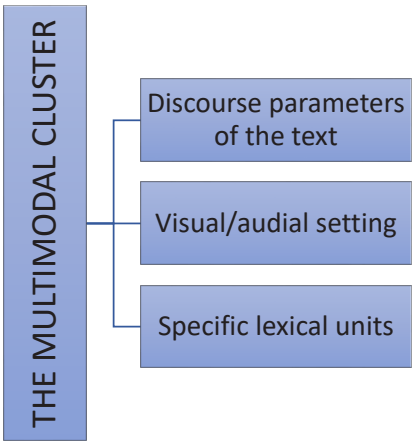

Fig. 1. The multimodal cluster diagram

As we can see from the following diagram, the multimodal cluster can be considered as the ***concept in the concept***, which is used to ensure the synergy between verbal and non-verbal elements of the utterance by using specific vocabulary, including units of nationally-biased lexicon.

Multimodal clusters are closely attached to video genres, such as interview and talk show as the main video genres of this research.

An interview is a formal or informal conversation between two or more people, where one person, usually called the interviewer, asks questions of another person, called the interviewee, to gather information or assess their suitability for a particular role, position, or opportunity.

Interviews can take many different forms, such as job interviews, college admissions interviews, media interviews, research interviews. They can be conducted in person, over the phone, or online, and may involve a range of questions, from general knowledge and behavioral questions to technical and situational questions.

The primary goal of an interview is to gather information about the interviewee's qualifications, experience, skills, personality, and other relevant factors, to determine whether they are a good fit for the role or opportunity being offered.

In order to make a huge influence on the interviewer and to give him some information, the interviewee may use a plethora of nationally-biased units in order to give the big amount of information which reflects all aspects of British life. Furthermore, British politicians use a manipulative effect in order to make the biggest impression on interviewer. The two

criteria for nationally-biased lexicon differentiation in video interviews are defined, namely, the abundance of information and manipulative effect on the interlocutor. For such differentiation the first type of multimodal clusters, the ***multimodal cluster of an interview***, is under consideration.

For example, Mr. Mark Austin, the Sky News journalist, used a lot of politics-based units of nationally-biased lexicon when he spoke to Mr. Boris Johnson, the former Prime Minister of the UK (Sky, 2022). The main topic (and, needless to say, the part of multimodal cluster) is the Russia-Ukraine war. Of course, the nationally-biased units included were ***Russia, Ukraine, war, humanitarian aid, nuclear arms*** to name a few. These lexical units form the respective policy towards Ukraine and Russia being fully integrated into the British worldview and the multimodal cluster of an interview, because the actual conversation is based on eye contact and the use of gestures, which represent a certain kind of modality, be it agreement, disagreement or fear.

On Picture 1, the severe setting and upright yet relaxed position of both speakers demonstrates that the problem under consideration is quite important for both speakers. Along with visual setting, verbal components, which make up the concept of the conversation, ensure the "concept in concept" communication paradigm.

Pic. 1. Mr. Mark Austin and Mr. Boris Johnson during the interview

Pic. 2. Mark Austin's reaction to Mr. Johnson's answers

Mr. Austin seems to be satisfied with Mr. Johnson's answers and wants to establish even less formal contact with the guest in order to receive more information and personal point of view from the interviewee.

On the contrary, Mr. Johnson is very nervous, since the topic of the Ukraine-Russia war disturbs the Prime Minister, and he tends to cope with his emotions by using a lot of rapid and harsh gestures, and, of course, using the most dominant units of nationally-biased lexicon which form both the semantic and multimodal nucleus of the conversation.

Furthermore, we may conclude that this interview fully conforms to the idea of multimodal cluster, since it includes all of the necessary elements of the diagram. The actual multimodal perspective of this interview is the following: the utterance of political discourse is presented by a video interview with special visual setting and enriched by the use of specific nationally-biased topical vocabulary.

To make the "speech formula" more comprehensible, we represent it in the form of the multimodal cluster scheme, as it has been presented in Figure 1.

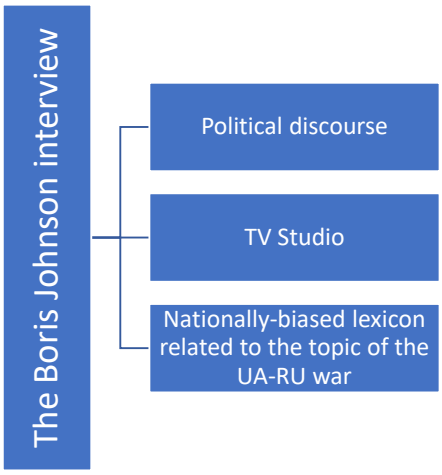

Fig. 2. The Boris Johnson interview multimodal cluster diagram

Pic. 3. Mr. Boris Johnson's gestures in the process of speaking

The second video genre under consideration is ***talk show***. Talk show is a television or radio programming type centered on the act of spontaneous dialogue. Certain characteristics separate a talk show from other television programs. On a talk show, one person (or a group of people or guests) debates various topics proposed by the talk show host.

This conversation can take the form of an interview or a simple conversation about significant social, political, or religious issues and events. The personality of the host shapes the tone of the show, which also defines the "trademark" of the show. A common feature or unwritten rule of talk shows is to be based on "fresh talk", which is talk that is spontaneous or has the appearance of spontaneity. In this case we observe the mixture of audiovisual perception of the information (Van Dijk, 1977).

Similarly to the previous video genre, we establish the ***multimodal cluster of talk show***. It includes such elements as the ***discourse parameters of the text, visual/audial setting, interaction and specific lexical units***. Since talk

shows tend to be conducted in front of the live audience, it is important to include the element of interactivity into the scheme, since some members of the audience may ask quite provocative questions.

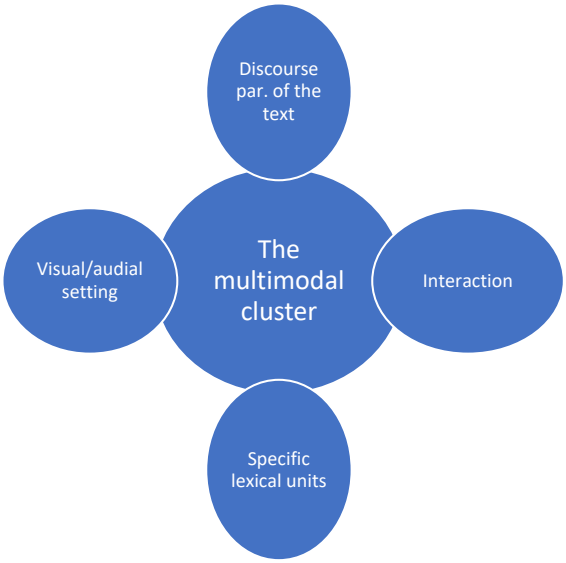

Fig. 3. The multimodal cluster of talk show diagram

The setting of TV talk-show studio carries out multimodality itself by means of ***colour pattern, furniture setting, and technical parameters of the studio*** (lighting, audio supplying etc.), as well as members of the target audience who listen to the conversation between the participants. Moreover, the setting may influence the psychological state of the interviewee and forms his/her speech and use of lexical units.

In this case it is possible to single out the next criteria of choosing the nationally-biased lexicon: the ***psychological application of the nationally-biased unit and the multimodal setting of the conversation***.

As for example we take the conversation between Mr. Robin Day, the BBC presenter, and Mr. Harold Wilson, the former Prime Minister of the UK from 1964 to 1970 (BBC, 1979). In talk shows, audience response takes many forms, including applause, laughter, questions, comments, and criticism. The response of the audience can provide valuable insight into how well the message or performance was received and can help to gauge the level of engagement and interest.

It is important for Robin Day to pay attention to the audience response on Mr. Heath's answers and adjust his approach as needed. If the audience is not engaged, the presenter changes the way of interaction to make the message more interesting or relevant.

The peculiar moment is that the interviewer and the interviewee swapped roles to create the comic effect on the show which was highly appreciated by the audience by clapping. It is, of course, the interaction in our scheme. Mr. Wilson asked Mr. Day about the life of an ***MP*** and the ***Prime Minister*** and we consider this as the use of specific lexical units of political discourse, since the aforementioned units of nationally-biased lexicon are unique and can be used in speech only for nomination of the British administrative posts.

The multimodal cluster of talk show diagram is presented in Figure 4.

Pic. 4. Mr. Day and Mr. Wilson during the interview

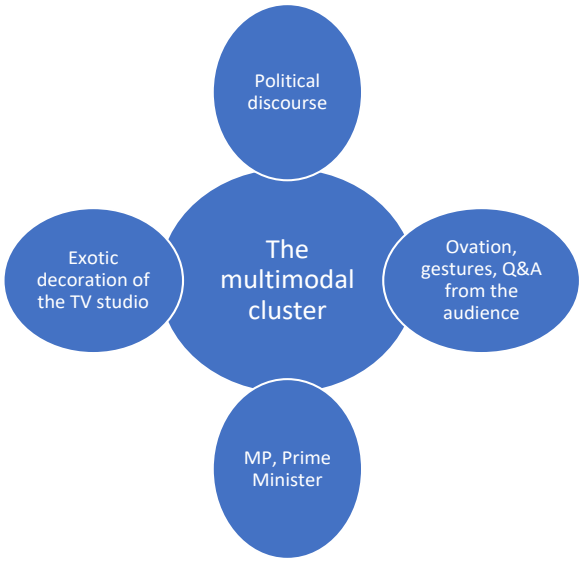

Fig. 4. The talk show multimodal cluster diagram

Conclusions and further perspectives. The notion of multimodality is very important in establishing effective communication between the interlocutors. The selection of lexical units, visual and audial setting along with specifics of discourse forms quite a unique construction, which is the multimodal cluster. Two types of multimodal clusters under consideration, regarding interviews and talk shows, demonstrate the essential difference in the way of communication involving no audience in the first type and depending on live audience in the second one. Although the article covered some specific notions on the formation of multimodal constructions, the problem is still urgent and demands further research of the political discourse texts interpretation in terms of the theory of multimodality.

BIBLIOGRAPHY

1. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. Москва, 1980. 320 с.
2. Aixela J. F. Culture-specific items in translation. Frankfurt, 1996. 228 p.
3. Baldry A. A multimodal approach to text studies in English: The role of MCA in multimodal concordancing and multimodal corpus linguistics. *Cadernos de Tradução.* 2008. Vol. 2(22). P. 257. DOI: https://doi.org/10.5007/2175-7968.2008v2n22p255
4. Bezemer J., Jewitt C. Multimodal Analysis: Key issues. Research Methods in Linguistics. Amsterdam/New York 2010. P. 180−197.
5. Bordieu P. Firing back: against the tyranny of the market. New York, 2003. 96 p.
6. Bordieu P. The social structures of the economy. New York, 2005. 270 p.
7. Bucher H.-J., Niemann P. Visualizing science: the reception of powerpoint presentations. *Visual Communication.* 2012. Vol. 11. P. 283−306. DOI: https://doi.org/10.1177/1470357212446409
8. Fleitz E. Cooking codes: Cookbook discourses as women's rhetorical practices. *Journal of Rhethoric in Society.* 2010.
9. Kress G., Van Leeuwen T. Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication. London, 2001. 152 p.
10. Kress G., Van Leeuwen T. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London, 2010. 212 p.
11. Leppihalme R. Subtitling Norms for Television. An exploration focusing on extralinguistic cultural references. Amsterdam/New York, 2011. 242 p.
12. Lim F. V. The Analysis of Language and Visual Images − An Integrative Multisemiotic Approach. Nanyang, 2002. 26 p.
13. Nord C. Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained. Target. 1997. Vol. 13:1. P. 197−199. DOI: https://doi.org/10.1075/target.13.1.23tac
14. O'Halloran K. Multimodal discourse analysis. London/New York, 2004. 33 p.
15. Ter-Minasova S. G. Russia's Demand for Languages. English Teaching News Longman ELT. 1995. Vol. 2. P. 95−104.
16. Van Dijk T. A. Text and Context. London, 1977. 261 p.

REFERENCES

1. Vlakhov, S. I. & Florin, S. P. (1980). *Neperevodimoe v perevode* [Untranslatable in translation]. Moscow : Mezhdunarodnye otnosheniya. [in Russian]
2. Aixela, J. F. (1996). Culture-specific items in translation. Frankfurt. [in English]
3. Baldry, A. (2008). A multimodal approach to text studies in English: The role of MCA in multimodal concordancing and multimodal corpus linguistics. Cadernos de Tradução, January: 257. DOI: https://doi.org/10.5007/2175-7968.2008v2n22p255 [in Spanish]
4. Bezemer, J. & Jewitt, C. (2010). *Multimodal Analysis: Key issues. Research Methods in Linguistics.* Amsterdam, New York. [in English]
5. Bordieu, P. (2003). Firing back: against the tyranny of the market. New York. [in English]
6. Bordieu, P. (2005). The social structures of the economy. New York. [in English]

7. Bucher, H.-J. & Niemann, P. (2012). Visualizing science: the reception of powerpoint presentations. Visual Communication, July: 283−306. DOI: https://doi.org/10.1177/1470357212446409 [in English]

8. Fleitz, E. (2010). Cooking codes: Cookbook discourses as women's rhetorical practices. Journal of Rhethoric in Society, 2010. [in English]

9. Kress, G. & Van Leeuwen, T. (2001). Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication. London. [in English]

10. Kress, G. & Van Leeuwen, T. (2010). Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London. [in English]

11. Leppihalme, R. (2011). Subtitling Norms for Television. An exploration focussing on extralinguistic cultural references. Amsterdam, New York. [in English]

12. Lim, F. V. (2002). The Analysis of Language and Visual Images − An Integrative Multisemiotic Approach. Nanyang. [in English]

13. Nord, C. (1997). Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained. Target, 1997. 197−199. DOI: https://doi.org/10.1075/target.13.1.23tac [in English]

14. O'Halloran, K. (2004). Multimodal discourse analysis. London, New York. [in English]

15. Ter-Minasova, S. G. (1995). Russia's Demand for Languages. English Teaching News Longman ELT, 1995. 95−104. [in English]

16. Van Dijk, T. A. (1977). Text and Context. London. [in English]

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Friday Night...Saturday Morning: Robin Day (1979). BBC. Retrieved from: https://www.facebook.com/watch/?v=475003149539387 [in English].

2. In full: Exclusive with Boris Johnson on the Ukraine conflict (2022, November 2). Sky News. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=CPBYdvl1zlM [in English].

ТЕОРІЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ РІЗНИХ ВІДЕОЖАНРІВ)

Луценко Роман Іванович
аспірант кафедри англійської філології і філософії мови
Київського національного лінгвістичного університету
вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна

Соціально-політичне життя країн Західної Європи, зокрема Великої Британії, привертає увагу значної кількості дослідників, у тому числі лінгвістів, які розглядають політичний дискурс як динамічну мультимодальну структуру. Одну з важливих ролей у дослідженні подібних полімодальних структур відіграють національно-обумовлені лексичні одиниці як засоби відображення повсякденного життя такого важливого суспільного утворення як держава. Особливий інтерес для дослідників становить вивчення реалій у контексті розвинутих консервативних держав, до яких належить Велика Британія. Дослідження спрямоване на репрезентацію мультимодальної парадигми мови з точки зору національно-обумовленої лексики в сучасних британських політичних текстах різних відеожанрів. Аналіз політичних програм, ток-шоу та інтерв'ю дає змогу виокремити своєрідне з точки зору лінгвістичних досліджень поняття «мультимодальний кластер». Такі кластери є визначальними у формуванні мовної та світоглядної ідентичності мовця, оскільки містять як фактологічну, так і емпатичну інформацію, яка використовується задля спонукання суспільства до певних дій або маніпулювання суспільною думкою. Якщо говорити про одиниці національно-обумовленої лексики, то вони в цьому дослідженні розглядаються як елементи національно-культурної ідентичності Великобританії. Мета статті – охарактеризувати основні особливості репрезентації національно-обумовленої лексики з погляду теорії мультимодальності, проаналізувати типологічні парадигми мультимодальності, що відображають екстра- та інтралінгвістичну специфіку британських політичних текстів, а також визначити недоліки у теорії мультимодальності, які пов'язані з дослідженням національно-обумовлених лексичних одиниць, виявити та описати основні критерії функціонування національно-обумовленої лексики в політичних текстах різних відеожанрів та відобразити специфіку побудови мультимодальних кластерів в умовах політичного дискурсеу, представити нове в українській лінгвістиці поняття «мультимодального кластеру» та типологію мультимодальних кластерів в політичному дискурсі відповідно до відеожанрів, репрезентованих у цьому досліджені.

Ключові слова: *мультимодальний кластер, мультимодальність, політичні тексти, відеожанри, політичний дискурс.*

UDC 811.111'255.4
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.17

TRANSLATIONAL PECULIARITIES OF IT SLANG: SEMANTIC ASPECT

Matiienko-Silnytska Anna Veleriivna
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theoretical
and Applied Phonetics of the English Language
Odesa I. I. Mechnikov National University
2, Dvorianska str., Odesa, Ukraine

Poliakova Hanna Pavlivna
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Military Academy
10, Fontanska doroha str., Odesa, Ukraine

Yakovlieva Maryna Leonidivna
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Ukrainian and Foreign Philology Department
Odesa National University of Technology
112, Kanatna str., Odesa, Ukraine

The relevance of this topic in the conditions of an increase in the number of IT technologies does not raise doubts about the importance of this topic, because the rapid development of computer technologies generates enrichment and, at the same time, an increase in the relevant professional language, IT terminology, the need for a comprehensive, systematic and predictive analysis of its terminology, slang, innovations, giving rise to such a phenomenon as industry translation. In addition, the systematic analysis of terminological units of the IT sphere can serve as a basis for further research in the field of translation of computer terminology, which will contribute to the mutual understanding of specialists in the studied field at the international level. The purpose of the study is a comprehensive analysis of the structural and word-forming features of IT terms and IT slang, taking into account the ways of their reproduction in translation. Special attention is paid to the method of their translation, their compliance with generally accepted rules, the equivalence of IT terms, which are characterized by a high frequency of use on the Internet, which makes it necessary to perform the following tasks: to substantiate the concepts of IT term, term system, IT slang and computer name in modern IT terminology; determine adequate ways of translating English IT terms and IT slang; to find out the relevance of equivalence and adequacy of methods of translation of English IT terms into Ukrainian. Network slang includes the following semantic groups and subgroups of slangisms: slangisms of general network slang, vocabulary related to computer slang; gamer slang. The task of finding sufficiently expressive and figurative shades of slangisms in the translated language rests with the translator himself. The choice of means of expression in the translation language is directly related to the clarification of the meaning of the word in the context.

Keywords: *IT slang, peculiarities, terminology, translation, semantics.*

Introduction. The dynamic development of computer terminology in the conditions of the modern globalization of the world and the constant innovation processes in computer technology cause the need to expand terminological research and improve the ways and methods of translating the English terminology of this field into various languages, including Ukrainian.

In characterizing IT terminology, it is necessary to note the dynamics of its emergence and the intensity of enrichment with new lexical units. The rapid development of computer technologies and the expansion of the worldwide Internet caused the activation of nominative processes, as a result of which a large number of lexical units of a terminological nature were formed and continue to be formed. This serves as the reason for the appearance of elements of novelty in texts on the problems of computer science and information technologies. They are particularly interesting but are associated with the use of new terms not yet recorded in dictionaries. This creates serious

problems in the process of translating English IT terms into Ukrainian.

The problem setting. One of the most common problems in the IT field is the question of intercultural communication, the consequence of which is translation, because it involves overcoming the cultural distance between communicators, is aimed at ensuring understanding between them and destroys the interlinguistic and intercultural barrier.

Translators in the IT field are proficient in general translation, although in this field such a process is special and requires some clarification. They possess special knowledge and have a certain cognitive base, i.e. a certain structured set of necessary primary knowledge of a particular field, both of their own and of another national-cultural community, because the speakers of these languages rely on them and this knowledge forms a special national-cultural mentality.

This process takes place very specifically in the IT field because there are many reasons for this, firstly, this field began to develop rapidly only in the second half of the 20th century, respectively, and the terminology of this field is the latest, and the process of its unification and application in each language is complicated by many factors that do not depend on the language that gave rise to any IT term, but on the language that borrows this word and looks for a suitable counterpart in various methods and ways. To avoid the problem of language conflict, let's name a few of them: multi-authorship (the creator of computer technology is not one person, but mainly a collective of authors); foreign nature/origin (the technologies are mostly developed in English-speaking countries, therefore, the initial creation of terms takes place in English); specificity of users (users of these terms are not only specialists in this field who possess this knowledge but also a wide circle of non-specialists in all countries of the world who, under the influence of technology, are forced to use this IT vocabulary).

The relevance of this topic in the context of an increase in the number of IT technologies does not raise doubts about the importance of this topic, because the rapid development of computer technologies generates enrichment, and at the same time, an increase in the relevant professional language, IT terminology, the need for a comprehensive, systematic and predictive analysis of its terminology, slang, innovations, giving rise to such a phenomenon as industry translation. In addition, the systematic analysis of terminological units of the IT sphere can serve as a basis for further research in the field of translation of computer terminology, which will contribute to the mutual understanding of specialists in the studied field at the international level.

The purpose of the study is a comprehensive analysis of the structural and word-forming features of IT terms and IT slang, taking into account the ways of their reproduction in translation. Particular attention is paid to the method of their translation, their compliance with generally accepted rules, the equivalence of IT terms, which are characterized by a high frequency of use on the Internet, which makes it necessary to perform the following tasks: justify the concepts of IT term, term system, IT slang and computer name in modern IT terminology; determine adequate ways of translating English IT terms and IT slang; find out the relevance of equivalence and adequacy of methods of translation of English IT terms into Ukrainian.

The analysis of the investigation and published works. Word formation of IT terminology was studied by Balyuta E., Bohachyk M., Vakulenko, Vasylyeva O., Derba S., Gaving A. and others. In a comparative aspect, the Anglo-Ukrainian counterparts in the field of information technologies, L. Pshenichna, V. Shevchenko, etc., were analyzed.

The presentation of the main material. Standardized texts of the Google Corporation, conceptual projects for the implementation of ERP solutions (Enterprise Resource Planning), and a guide for users and administrators served as the source base of the research. technical documentation and service manual for computer, network and telecommunication equipment; documentation and instructions for installation, hardware and software configuration, operation and maintenance of complex IT systems and solutions (server systems, data storage systems, computing centres, supercomputers), instructions for operating hardware and software, translation of program code or command scripts.

A characteristic feature of IT slangisms, like any other slangisms, is their constant updating. In addition, network slang can be classified into general network slang and special network slang.

General network slang includes such slang units that are used in communication on the Internet regardless of the field of communication.

Special network slang includes such slang units that are specific to a certain field of activity that is the object of communication in the network.

The analysis of the actual material made it possible to identify the following semantic groups and subgroups of slangisms:

1. Slangisms of general network slang:

1) slang terms for the participants and elements of network communication: *chatting – процес спілкування, чат; Pm (private message) – особисте*

повідомлення; banning – бан, заборона писати (в чаті); post – пост, запис на форумі чи іншому ресурсі; poster – постер, людина, що публікує щось на форумах чи інших Інтернет-ресурсах; OFFTOPIC – оффтоп, будь-яке мережне повідомлення, що виходить за межі заздалегідь встановленої теми спілкування;

2) general slang-contractions: *dunno (don't know) – не знаю; AFK (away from keyboard) – відійшов від клавіатури; btw (by the way) – до того ж; wanna (want to) – хочу; pls (plus) – плюс; Imo (in my opinion) – на мою думку; mills (millions) – мільйони; cuz (because) – тому що;*

3) other slang words: *pic (picture) – картинка; dude – чувак; bucks – бакси, долари, гроші.*

2. Vocabulary that is refered to computer slang:

1) slang terms for hardware and software and their elements: *patch – патч, інформація, призначена для автоматизованого внесення певних змін в комп'ютерні файли; Beta (Beta-version) – бета-версія, версія програми яка була протестована внутрішньо, і тепер потребує перевірки більш широким колом користувачів (пробна версія); av (antivirus) – антивірус; IE (Internet Explorer) – браузер Internet Explorer; installer – інсталер, файл для встановлення програми; native client – технологія з відкритим вихідним кодом, призначена для запуску машинного (нативного) коду незалежно від операційної системи і яка є безпечною з точки зору користувача; pc (personal computer) – персональний комп'ютер;*

2) slang terms for software problems and errors: *bug – баг, сленгове слово, рівнозначне помилці, ваді або дефекту в програмі; lag – лаг, затримка в роботі комп'ютерної програми; freeze – фріз, «застигання» комп'ютерного екрана на деякий час; crash – критична помилка в програмі; disconnect – від'єднання (від сайту, мережі чи ін.); CTD (crash to desktop) – «виліт» на робочий стіл; hang – зависати; white screen – білий екран, також відомий як «білий екран смерті» – критична помилка програмного забезпечення, що впливає на роботу всього комп'ютеру; shutdown – вихід з програми (часто не за бажанням користувача);*

3) slang terms for other peculiarities of soft ware functioning: *unfreeze – анфріз, коли програма починає знову працювати; windowed mode – віконний режим, коли вікно займає лише частину робочого екрану; overclock – «розгін», підвищення швидкодії компонентів комп'ютера за рахунок експлуатації їх у форсованих (позаштатних) режимах роботи;lag-free – те, що не має «лагів»; config (configuration) – конфігурація;*

4) slang terms for action and their results: *screenshot – скріншот, зображення, отримане комп'ютером, що відображає дійсно те, що бачить користувач на екрані монітора; to snap – робити скріншот;*

5) slang terms for resources: *wiki – це веб-сайт (або інша гіпертекстова збірка документів), що дозволяє користувачам змінювати самостійно вміст сторінок через браузер, використовуючи спрощену і зручнішу, порівняно з HTML, вікі-розмітку тексту; podcast – подкаст, цифровий медіа-файл або низки таких файлів, які розповсюджуються інтернетом для відтворення на портативних медіа-програвачах чи персональних комп'ютерах.*

3. Gamers' slang:

1) slang words for players and their cooperation: *botter – люди, що використовують ботів; char (character) – персонаж (Lineage II); top clan – топ клан, клан найвищого рівня (Lineage II);*

2) slang words for managers of a game: *dev (developer) – розробник гри; GM (game master) – геймастер, людина або програма, що проводить модулі рольових ігор за вигаданим чи запозиченим сюжетом, визначає правила взаємодії персонажу зі світом і вплив світу на дії персонажу;*

3) slang words for game objects: R-gems (R-gamestones) – геймстони (ігрові камені, що підвищують уміння персонажа) P-рівня (Lineage II); gold – золото, ігрова валюта, що купується за реальні гроші (World of Tanks Online);

4) slang words for non play objects and characters: *NPC (Non-Player Character) – персонаж, керований програмою або майстром, в останньому випадку іноді може називатися майстерним персонажем; mob (mobile object) – моб, вид комп'ютерного персонажа (NPC); основне призначення моба – бути вбитим гравцем для набору досвіду, грошей або різних предметів (Lineage II);*

5) slang words for game actions: *spoil – спойл, вбивання мобів для отримання певних ігрових предметів (Lineage II); crit (critical hit) – критичний удар, удар, що наносить більше пошкоджень, ніж звичайний;*

6) slang words for game events: *oly (Olympiad) – олімпіада (змагання між персонажами-дворянами за звання Героя) (Lineage II);*

7) slang words for game indicators: *cast time – час, який повинен пройти між натисканням кнопки певного заклинання до того моменту, коли воно подіє (Lineage II); imba (imbalanced) – розбалансований;*

8) slang words for the process of game work: *loadingscreen – екран завантаження; drop out – «виліт» з гри, коли програма завершується без дозволу користувача; nerf – зміна гри, яка зни-*

жує доцільність або ефективність того чи іншого елемента гри;

9) slang words for additional software: *scam – програма для попередження шахрайства при обміні ігровими речами (Lineage II);*

10) slang words for game modes: *pvp (player versus player) – стан ігрового світу (або гри в цілому), в якому існує модель протистояння гравців між собою; pve (Player versus Environment) – взаємодія з різними неігровими персонажами (тобто, керованими програмою, а не гравцем).*

When developing a unified approach to translation in the field of IT terminology, one should take into account the peculiarities of IT materials, which include the following documents: conceptual projects for the implementation of ERP solutions (Enterprise Resource Planning), a guide for users and administrators; technical documentation and service manuals for computer, network and telecommunication equipment; documentation and instructions for installation, hardware and software configuration, operation and maintenance of complex IT systems and solutions (server systems, data storage systems, computing centres, supercomputers); translation of hardware and software operating instructions, translation of software code or command scripts.

Therefore, the difficulty of translating such IT materials is that they often contain difficult-to-understand and adequately translate IT terms. For this, in our opinion, at least partial knowledge of programming languages or the described command syntax is necessary.

In practice, it is known that the so-called "architecture" of a computer is divided into hardware and software. So, IT terms can also be conventionally divided into directions in which these concepts are basic. It follows from this that we divide the words that come from the "Aitish" vocabulary into two groups: Øterminological vocabulary of hardware; terminological vocabulary of the software.

Over time, these concepts will be divided into other, lower-level concepts that will cover not a wide range of areas. For example, the representatives of the software are either the Microsoft operating system or the Linux operating system. Based on these directions, we can tentatively identify groups of IT terms by which this sphere of human activity develops: general information about computers (history of creation, production, models and their purpose); names of equipment (includes monitor, system unit, keyboard and mouse in a stationary computer, or different compatible analogues of a laptop, tablet or smartphone and equipment compatible with a computer (printers, scanners)); software names (operating system with a set of standard application programs and additional programs compatible with the operating system); vocabulary of programs (a wide range of information processing related to the creation and use of various algorithmic programs, as well as programming languages); vocabulary of computer system functioning (arithmetic operations and problem-solving with the help of a computer).

Attention to the cultural problems of translation arose at the same time as the awareness that culturally specific concepts, even with the relative proximity of the source culture and the target culture, may be more difficult for the translator than the reproduction of syntactic or stylistic features of the original.

In connection with the liberalization of the English language and globalization processes, the problem of adequate translation of texts containing slang vocabulary and phraseology logically arises. The problem of translating English and American slang into Ukrainian and vice versa has some factors that must be taken into account by the translator, namely: when choosing a counterpart, the translator should be guided by the need to preserve the pragmatic meaning, that is, it is mandatory to search for a slang counterpart in the translation language, which is far from always possible (Balyuta, 2001).

Differences in languages, differences in worldviews, and national traditions necessitate certain modifications that occur in the translation process. Translation of one language into another causes the asymmetry of the original and the translation, so the translator faces the problem of how exactly to reproduce the features of one language, namely English, through the means of another, Ukrainian (Gaving).

When translating slangisms, it is not about translating individual words and phrases taken separately, out of context. The translation of individual constituent units of any context should be carried out taking into account the entire complex of content and linguistic form of the translated material. What is important is not partial, formal, but general functional stylistic correspondence. At the same time, it should be remembered that the same types of speech styles have different norms in the Ukrainian and English languages. Therefore, the translator should not always strive to necessarily translate every word, accurately conveying its emotional and stylistic colouring, because the final overall quality result will not be by the norms of this type (subtype) of the language style in the Ukrainian language (Vakulenko, 2015).

Conclusion. Network slang includes the following semantic groups and subgroups of slangisms: slangisms of general network slang (slangisms to denote participants and elements of network communication; commonly accepted slangisms-abbreviations; other slangisms), vocabulary related to computer slang (slangisms to denote hardware and software and their elements; slangisms to denote software problems and errors; slangisms to denote other features of software operation; slang words to indicate actions and their results; slangisms to indicate resources); gamer slang (slangs for players and their associations; slangs for game controllers; slangs for game objects; slangs for non-game objects and characters; slangs for game actions; slangs for game events; slangs for game indicators; slangs for game process; slangs for additional software; slang terms for game modes). The largest share of researched slangisms is the slangisms of gamers, however, the vocabulary on the forums of these online games also includes computer slang and general network slang. When translating slang, one has to follow two directions - either to look for similar slang in the language of translation, which would have approximately the same expressiveness or to follow the path of interpretation and clarification of the meaning, that is, to use the descriptive method of translation. At the same time, "background knowledge" about slang is of great importance, that is, information about the situation of the use of the corresponding slangisms. The main difficulty is to understand the meaning of a new word. The task of finding sufficiently expressive and figurative shades of slangisms in the translated language rests with the translator himself. The choice of means of expression in the translation language is directly related to the clarification of the meaning of the word in the context. The final version of the translation must accurately convey not only the semantic content but also the expressive and stylistic colouring of the word.

BIBLIOGRAPHY

1. Балюта Е. Г. Лінгвістична характеристика комп'ютерної терміносистеми англійської мови. *Вісник Запорізького державного університету. Серія : Філологія.* Запоріжжя : ЗДУ, 2001. С. 15–17.
2. Богачик М. С. Особливості словотворення англійської комп'ютерної термінології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* 2015. № 53. С. 42–44.
3. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.
4. Васильєва О. О. Комп'ютероніми: структурний аспект. *Мова: наук.-теор.часопис з мовознавства.* Одеса : Астропринт, 2018. № 29. С. 77–80.
5. Дерба С.М. Українська термінологія в галузі прикладної (комп'ютерної) лінгвістики (логіко-лінгвістичний аналіз) : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. К., 2007. 16 с.
6. Карпенко М. Ю. Теоретичні засади інтернет-ономастики. Електронний ресурс. Режим доступу: https:// maximkarpenko.files.wordpress.com/.../d0bad0b0d18
7. Gavling A. The art of translation: A study of book titles translated from English into Swedish and from Swedish into English. Electronic resource. Available at: https: // www.researchgate.net /publication/ 27773

REFERENCES

1. Balyuta, E. H. (2001). Linhvistychna harakterystyka komp'yuternoyi terminosystemy anhlijs'koyi movy. [Linguistic characteristic of computer terminosystem of the English language]. *Visnyk Zaporiz'koho derzhavnoho universytetu. Seriya : Filolohiya.* Zaporizhzhya : ZDU. [in Ukrainian]
2. Bohachyk, M. S. (2015). Osoblyvosti slovotvorennya anhlijs'koyi komp'yuternoyi terminolohiyi. [Basis of word building of computer terminology]. *Naukovi zapysky Nacional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya". Seriya "Filolohichna".* № 53. S. 42–44. [in Ukrainian]
3. Vakulenko, M. O. (2015). Ukrayins'ka terminolohiya: kompleksnyj linhvistychnyj analiz. [Ukrainian terminology: complex linguistic analysis]. Ivano-Frankivs'k : Foliant. [in Ukrainian]
4. Vasyl'yeva, O. O. (2018). Komp'yuteronimy: strukturnyj aspekt. [Compueronims: structural aspect]. *Mova: nauk. – teor. chasopys z movoznavstva.* Odesa: Astroprynt, № 29. [in Ukrainian]
5. Gavling, A. The art of translation: A study of book titles translated from English into Swedish and from Swedish into English. Electronic resource. Available at: https: // www.researchgate.net /publication/ 27773
6. Derba, S. M. (2007). Ukrayins'ka terminolohiya v haluzi prykladnoyi (komp'yuternoyi) linhvistyky (lohiko-linhvistychnyj analiz) [Ukrainian terminology in the field of computer linguistics (logic and linguistic analysis)]: avtoref. dys... kand. filol. nauk : 10.02.01. K.
7. Karpenko, M. Yu. Teoretychni zasady internet-onomastyky. [Theoretical foundations of Internet onomastics]. Available at: https:// maximkarpenko.files.wordpress.com/.../d0bad0b0d18

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ОСОБЛИВОСТІ ІТ-СЛЕНГУ: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Матієнко-Сільницька Анна Валеріївна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна

Полякова Ганна Павлівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Військової академії
вул. Фонтанська дорога, 10, Одеса, Україна

Яковлєва Марина Леонідівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету
вул. Канатна, 112, Одеса, Україна

Актуальність даної теми в умовах збільшення кількості ІТ-технологій не викликає сумнівів, адже стрімкий розвиток комп'ютерних технологій породжує збагачення і водночас збільшення відповідної професійної мови, ІТ-термінології, потребу в комплексному, системному та прогнозному аналізі її термінології, сленгу, інновацій, породжуючи таке явище, як галузевий переклад. Крім того, системний аналіз термінологічних одиниць сфери ІТ може слугувати основою для подальших досліджень у галузі перекладу комп'ютерної термінології, що сприятиме взаєморозумінню фахівців досліджуваної галузі на міжнародному рівні. Метою дослідження є комплексний аналіз семантичних структурно-словотвірних особливостей ІТ-термінів та ІТ-сленгу з урахуванням способів їх відтворення в перекладі. Особливу увагу приділено способу їх перекладу, їх відповідності загальноприйнятим правилам, еквівалентності ІТ-термінів, які характеризуються високою частотністю використання в мережі Інтернет, що зумовлює необхідність виконання таких завдань: обґрунтувати поняття ІТ-термін, терміносистема, ІТ-сленг та назва комп'ютера в сучасній ІТ-термінології; визначати адекватні способи перекладу англійських ІТ-термінів та ІТ-сленгу; з'ясувати актуальність еквівалентності та адекватності способів перекладу англійських ІТ-термінів українською мовою. Мережевий сленг включає такі семантичні групи та підгрупи сленгізмів: сленгізми загальномережевого сленгу, лексика, пов'язана з комп'ютерним сленгом; геймерський сленг. Завдання пошуку достатньо виразних і образних відтінків сленгізмів у мові перекладу покладається на самого перекладача. Вибір засобів виразності в мові перекладу безпосередньо пов'язаний із з'ясуванням значення слова в контексті.

Ключові слова: *ІТ сленг, особливості, термінологія, переклад, семантика.*

УДК 821 581
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.18

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПОВОРОТ В КИТАЙСЬКІЙ ПРОЗІ ЖАНРУ 新历史小说: ВІД ІСТОРІЇ ДО ПОСТІСТОРІЇ

Москальов Дмитро Петрович
кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри східної культури і літератури
Київського університету імені Бориса Грінченка
вул. Левка Лук'яненка, 13-Б, Київ, Україна

Коцюба Олександра Олександрівна
студентка 5 курсу кафедри китайської мови і перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка
вул. Левка Лук'яненка, 13-Б, Київ, Україна

У статті робиться спроба аналізу «нового історичного роману» (НІР; 新历史小说) – літературного жанру, що виник і набув поширення в Китаї в 90-х роках минулого століття. У рамках дослідження основних історико-культурних передумов виникнення нового історичного роману, розглянуто відносини історіографії та художньої прози в літературній традиції Китаю, зокрема панівний статус першої та скромне, маргіналізоване становище останньої. Особливу увагу приділено зміні літературних пріоритетів на фоні соціокультурних та політичних процесів першої половини та середини XX століття. Основну частину роботи складає опис ключових рис НІР, що відрізняють його від традиційних та «революційних» історичних романів. Одна з відмінностей полягає у відсутності єдиної ідеології, спільної для всіх письменників-представників цього жанру. Наявність різних політичних та культурно-історичних світоглядів дозволяє авторам створювати різні за характером чи тематикою твори, і хоча це ускладнює їхню типологізацію, та все ж значно розширює й урізноманітнює коло досліджуваних текстів. До центральних аспектів жанру віднесено критичне ставлення письменників до офіційної історіографії, розмиття меж між поняттями «факту» та «вигадки», застосування нових підходів до трактування зв'язку між минулим та сьогоденням. Крім цього, акцентовано увагу на явищі суб'єктивізації історії та нової для Китаю другорядної ролі історичних реалій у художньому тексті. При цьому з концептуальної точки зору новий історичний роман містить ряд рис, які дозволяють говорити про відмову від лінійного сприйняття часу, нав'язаної зовні «правильної» історії, офіційних ідеологем, в наслідок чого парадигмальна матриця даного типу текстів знаменує перехід від історії до постісторії. Події минулого втрачають свою домінантність, вони не визначають долі індивідуумів, і це нехтування митцями грандіозними подіями історії Китаю 20 сторіччя підносить даний жанр на новий етичний рівень. В НІР час втрачає свою лінійну спрямованість, події – логічну послідовність, причини того, що відбувається лежать за межами раціональності, зв'язки мають ризоматичний характер. Письменники, які переносять наратив в історичне минуле Китаю вибудовують систему координат, в якій немає місця тотальності, центральному автомату, Генералу, натомість наявна розгерметизація тотальності, руйнування встановлених ззовні кордонів, і постулюється необмежена творча свобода в конструюванні різноманітних позачасових світів, в яких даний момент є точкою, від якої, пульсуючи, розходяться кола в минуле і майбутнє.

Ключові слова: *новий історичний роман, китайська література, суб'єктивізація історії, постісторія, постметафізика.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Сучасні китайські письменники, які так чи інакше розгортають наратив в контексті історичного минулого, вочевидь відштовхуються від установки, що передбачає відмову від можливості побудови єдиної і системної концептуальної моделі світу, тобто від засад, які лежать в основі постметафізичного мислення, розроблених Ж. Делезом, Ф. Гваттарі, М. Фуко, Ж. Дерридою. В контексті ідей цих мислителів, що передбачає погляд на світ, час, буття не як остаточно задане ціле, яке прямує від і до, а скоріше постулювання множинності, плюральності, розгалуження смислів, недетермінованість процесів та різноматичність сущого, поняття «історії» втрачає актуальність і натомість виникає поняття «постісторії», яка передбачає нелінійний спосіб осмислення «подій минулого», що й, думається, як раз і втілюється

такими письменниками як Юй Хуа, Мо Янь, Ге Фей, Су Тун та інші. В їх романах, подекуди епічного розмаху, ми можемо спостерігати всі або ті чи інші елементи концепції постісторії, а саме: відсутність логіки в історії, нелінійне усвідомлення часу, фоновий режим етапних подій минулого та їх беззмістовність для індивіда, елімінація причинно-наслідкових зв'язків. Власне, як показує М. Фуко, немає єдиної історії, а є лише різні історії. В контексті звернення китайських письменників до історичного минулого (а це зазвичай полотно 20 сторіччя), можна констатувати тотальну відмову митців від традиційного типу осмислення минулого. Те, що в фокусі нашої уваги явище, яке тісно пов'язане з філософською проблематикою вагомих мислителів постмодерністського спрямування, а також той факт, що маємо справу з феноменом, який ще не завершився, адже більшість письменників жанру ще продовжують свою творчу активність, дає підстави вважати актуальним як дану спробу, так і подальші дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питання літературного феномену нового історичного роману одними з перших звернулися китайські літературознавці Хун Чжиган (洪治纲) «До питання нового історичного роману» (1991), Ван Бяо (王彪) «Діалог з історією: новий історичний роман» (1992) та Оуян Мін (欧阳明) «Гострий погляд історії: короткий опис нового історичного роману» (1995). У своїх статтях та есеях, кожен з них зробив перші спроби виокремити концептуальні особливості, класифікувати та дати стійке визначення НІР. Згодом у 2005 році вийшло перше англомовне видання праці Лінь Цінсіня, в якій він детально проаналізував досвід попередників, доповнивши їхні ідеї власними коментарями та зауваженнями, в такий спосіб запропонувавши більш точний підхід до розуміння НІР. Після цього дана тема стала все частіше траплятися в наукових дослідженнях на Сході, зокрема в роботах Хуан Цзяня (黄健), Чжан Веньхуея (张文慧), Сюй Інчуня (徐英春) та інших.

У західній традиції поняття НІР фігурує в працях М. С. Дюка, Р. Дж. Сміта, М. Беррі, Дж. Кінклі, Г. Дж. Метьюза та ін. Серед вітчизняних дослідників найбільше уваги йому приділив кандидат історичних наук Володимир Урусов у своїх статтях, присвячених тенденціям китайської літератури кінця XX – початку XXI ст. Наразі в українському літературознавстві бракує матеріалів, що повною мірою висвітлювали б новий історичний роман, як окреме явище китайської літератури «постнового періоду», цим й обумовлена актуальність нашого дослідження.

Мета статті – простежити історико-культурні передумови виникнення нового історичного роману, розглянути відносини історіографії та художньої прози в літературній традиції Китаю, виокремити зміну літературних пріоритетів на фоні соціокультурних та політичних процесів першої половини та середини XX століття. **Завдання** – описати ключові риси даного літературного напрямку та на основі цього позначити його концептуальну складову в контексті філософської проблематики.

Виклад основного матеріалу. Поява та розвиток будь-якого літературного явища завжди обумовлені певними зовнішніми та внутрішніми чинниками, особливо якщо мова йде про новий жанр у літературі Китаю кінця XX століття. Досліджуючи феномен нового історичного роману (НІР), не можна не звернутися до потенційних передумов його виникнення.

Однією з характерних рис китайської літератури на всіх етапах її існування вважається одержимість китайських письменників історією, відтак і нерозривний зв'язок останньої з літературними творами. Саме ця риса вказує на два ключових аспекти, що їх варто взяти до уваги при вивченні історичної прози: центральне місце історії та водночас скромний статус художньої літератури в культурній ієрархії Піднебесної. Перша споконвіку вважалася найголовнішим джерелом цінностей, єдиним прикладом для наслідування, невичерпною скарбницею мудрості, що була покликана дати відповіді на всі можливі запитання. Історія визначала сьогодення, теперішнє всеціло зумовлювалося минулим. За словами Цао Веньсюаня (曹文轩): *«Китай – це «країна-історія», де історична свідомість настільки міцна й непохитна, що мало хто у світі зможе з нею позмагатися»* (Cao, 2002, p. 12). Однак беззаперечно стійка роль історії й традицій похитнулася з вже з початком XX століття: спершу з «художньою революцією» Лян Цічао (梁啟超), що підніс колись маргінальну художню прозу до вершини літературної піраміди, згодом з дидактичними творами письменників «Четвертого травня» та завершуючи наполегливою політизацією літератури маоського періоду. За піднесенням художнього приходить поступовий відхід від історичного. Травмовані Культурною революцією, жадібно переймаючи риси західної культури, письменники «нового періоду» (新时期) починають демонструвати значний скептицизм щодо монолітної моделі історичного дискурсу. Яскравого відтворення нові погляди набувають у словах Лі Жуея (李锐): *«Я чув занадто багато священної брехні…Коли*

людина надає історії сенс, вона також схильна перетворювати її на брехню на свою користь. Те, що називають «об'єктивно правдивою історією», в одну мить стає об'єктивно правдивою брехнею. Будь-яка брехня не має жодного відношення до життя. [У своїх творах] я хочу висвітлити долі, які були безжально знищені брехнею історії» (Li, 2002, pp. 203–205).

Відтак, у культурі післямаоського часу вкотре актуальною стає проблема визначення різниці між поняттями «факту» та «вигадки», водночас під сумнів ставиться зв'язок між «фактом» та «історичністю». Насправді ототожнити ці поняття може бути вкрай важко: історія – це завжди про минуле, далеке чи близьке, однак недоступне для точної перевірки. Не маючи під рукою машини часу, торкнутися історії ми можемо лише через залишені пращурами підказки – матеріальні предмети або тексти – на основі яких вдається зробити висновки, здогадатися, про ті чи інші аспекти життя тогочасних людей. У такому разі, можливо, «історичний факт» варто назвати «історичною здогадкою»? І якщо значну частину історії ми пізнаємо через тексти, можливо, історія і є текст?

Пошук відповідей на ці та інші питання зумовив появу в 1990-х роках «нового історичного роману» (新历史小说), наступного етапу переосмислення історії, її авторитетності як науки та впливу на теперішнє й майбутнє життя китайського суспільства. На історичну сцену літератури післяреволюційної Піднебесної вийшли такі відомі фігури, як Мо Янь (莫言), Юй Хуа (余华), Су Тун (苏童), Ге Фей (格非), Лі Жуей (李锐), Ван Аньї (王安憶) та інші. Не всі з них розпочали свій письменницький шлях з написання НІР, проте дедалі більші сумніви щодо історичної «правильності» та «істинності» неминуче вплелися в їхні твори. Один за одним, вони відмовляються від існуючої перспективи історичного наративу та прагнуть дослідити історію кожен з власної точки зору. Такий стан речей, на перший погляд, додає літературі авангарду ледь помітного духу свободи, відчуття «розв'язаних рук» та звільнення від кайдан комуністичного Китаю Мао Цзедуна, проте зовсім не означає цілковите спустошення та відмову від цінностей історії, радше багатогранну реконструкцію її справжнього сенсу. Письменники не проголошують занепад історіографії, вони змінюють своє ставлення та підходи до віднайдення історичної правди, переосмислюючи важливість минулого у творенні сьогодення.

Першою з відмінних рис творців НІР від авторів традиційних історичних романів є відсутність єдиної, спільної для всіх ідеології. Традиційна історична проза завжди так чи інакше знаходилася під впливом політичної влади, що м'яко або, навпаки, доволі агресивно встановлювала рамки та очікування, яким мала відповідати історіографія у такий спосіб, аби не суперечити прийнятому порядку. Відтак у багатьох народних традиціях по всьому світу історичні тексти часто мають спільний характер, зокрема в прославленні сучасних їм правителів, засудженні ворогів і транслюванні «правильної» для того часу моралі. Автори ж кінця XX ст. більше не прагнуть зарадити ідеологічному порядку, відтак мають різні погляди на культуру, історію та політику, що не піддаються простому узагальненню. Це може заважати здійсненню точної класифікації чи виділенню авторів-представників цього жанру в окрему групу, адже нині вони не об'єднані схожими ідеями та світоглядом, а їхні твори не мають спільної кінцевої мети (що зрештою не позбавляє їх від традиційної суб'єктивності). Наприклад, для Юй Хуа характерне переймання соціальними реаліями певного історичного періоду, в той час як Ге Фей віддає перевагу не зупинятися на конкретних історичних явищах, прагнучи дослідити історію в цілому, її значення для людства та вплив на майбутнє (Yu, 2008, p. 46). Все ж, якими б різними не були життєві позиції письменників НІР, всі вони поділяють критичне ставлення до китайської революційної історії та сучасності, при цьому не відокремлюючи себе від суспільних реалій минулого й сьогодення, і не підносячись до рівня просвітленої еліти, покликаної «відкрити очі» народним масам (як це робили в літературі «Четвертого травня»). Їхні твори сповнені іронії та саморефлексії, що проливає світло на особисті травми письменників.

Так, чимала доля з них спричинені Культурною революцією, однією з найвідоміших подій Китаю XX ст., свідками якої мимоволі стали всі письменники-авангардисти в роки своєї юності. Вона не лише подарувала їм невичерпний матеріал літературних тем та сюжетів, а й залишила глибокий відбиток у душі та психіці того ж Мо Яня, Юй Хуа, Су Туна та багатьох інших. Культурна революція буквально «виростила» цілу плеяду талановитих письменників, тож і не дивно зустрічати її відголоски навіть у тих творах, що прямо не торкаються подій того часу – там Революція відбилася у світогляді та психології персонажів. Інакше кажучи, свідомо чи несвідомо, творці нової історичної прози «матеріалізують» чи «текстуалізують» особисті враження від пережитого у своїх романах (Yu, 2008, p. 21).

Наступні характерні особливості НІР пов'язані зі сміливим деконструктивізмом, спрямованим на підрив гранд-наративу історії разом із супутними їй поняттями «факту», «правдивості» та «справедливості». Як пише В. Урусов, більшість письменників (Ге Фей, Ван Сяобо (王小波), Су Тун, Юй Хуа, Ван Аньї) наполягали на «переписуванні історії», «писанні по-новому», тим самим здійснюючи деполітизацію історичного минулого, зокрема першої половини та середини минулого століття (Urusov, 2009, p. 137). Наслідком такої позиції було не лише «зривання масок», «одягнених» владою на окремі соціокультурні та політичні явища того часу, а й поширення «неофіційних версій історії». («Місячний Новий рік» (大年), «Зниклий човен» (迷舟) Ге Фея). Варто зазначити, що в контексті «неофіційних історій» Лінь Цінсінь виділяє два напрямки нових історичних романів: один з них включає авторів, чиї твори позначені традиційним реалістичним способом зображення (Є Чжаоянь (叶兆言), Су Тун, Чень Чжунши (陈忠实) та ін.), а до іншого відносяться такі письменники, як Ге Фей , Ван Сяобо, Ван Аньї, хто рішуче відкидає оповідну манеру реалізму та заперечує будь-яку історичну телеологію (Lin, 2005, pp. 30–31).

Спершу до жанру нового історичного роману відносили лише твори, в яких прослідковувалося свідоме прагнення авторів до написання власної історії, протилежної до офіційної версії. Такі тексти як «Великі груди, широкі стегна» (丰乳肥臀) Мо Яня чи «Срібне місто» (银城故事) Лі Жуея, можна вважати реакцією-відповіддю на «привласнення» історії історіографами, що підпорядковувалися політичній владі та «потворили» історичні реалії для нав'язування необхідної режиму культурної ідеології. Лінь Цінсінь влучно називає їх «альтернативними історіями», написавши які, письменники робили спроби виправити задокументоване минуле, показати інші, невідомі до цього його сторони, надавши їм особистого характеру. Таким чином з'являється явище суб'єктивізації історії, за яким письменники приділяють увагу не колективному минулому китайського народу, а особистій долі окремих типових персонажів. У їхніх творах історичні події ніколи не висуваються на передній план, вони залишаються тлом, на якому проходить життя героїв. Головна роль відводиться особистостям персонажів, їхнім переживання та почуттям. Автор не заглиблюється «у тло», не прагне вдатися в історичні подробиці чи довести достовірність подій читачеві…його цікавить лише вплив «тла» на процес формування свідомості героя.

У короткому, проте культовому романі Юй Хуа «Жити» (活着), сюжет розгортається навколо долі чоловіка на ім'я Фу Гуей, що, будучи сином багатого поміщика, програє усі родинні статки за грою в карти, чим нарікає на себе життя звичайного селянина. Разом із героєм, читач проживає тяжку долю людини, що все життя змушена працювати на землі – відомий мотив тяжкої селянської долі. Однак на відміну від «червоних» творів, тут «політичне» та «ідеологічне» – не більше ніж пил, що застилає селянину очі. Для режиму той, хто оре землю, – майже те саме, що худоба, яку впрягли тягнути плуг для потреб партії. Роман вмістив у себе головні події XX ст.: від Громадянської війни до Культурної революції, та за всією їхньою грандіозністю протікає маленьке важливе життя, і саме воно стає центром уваги: *«Людина живе заради того, щоб жити, і ні для чого більше»* Yu, 1992).

Подібну ідею можна спостерігати і в романі «Межа» (边缘), що вийшов з-під пера Ге Фея. Твір налічує 42 різних за розмірами розділи, кожен з яких відповідає спогаду із життя головного героя та разом вони охоплюють історичний період з 1920-х до 1990-х років. «Я» – головний герой не має імені – на схилі своїх років, прикутий до ліжка, немовби намагається вхопити і втримати в пам'яті якомога більше згадок промайнувшого життя. У голові кружляють думки про трагічні долі знайомих йому людей, родини, коханок, та не менш тяжку власну – кожне зі згаданих життів покалічене війнами, революціями, політичними рухами. Останні знову слугують тлом, однак тепер ще більш замиленим: наприклад, описуючи битви японсько-китайської війни, Ге Фей позбавляє читачів згадки про справжню історичну назву події, ба більше, навмисно не вказує навіть які сторони воюють, тим самим підкреслюючи неважливість й абсурдність усього, що відбувалося, а також натякає на можливу циклічність цих подій. Як і в попередньому творі, минуле тут складається з випадковостей, спонтанних перипетій та знаходить відлуння в характері свідомості героя, такої ж непослідовної та переривчастої (його спогади перемішані між собою, зовсім далекі перериваються нещодавніми і навпаки). Суб'єктивізуючи історію, письменники немов вивертають її, аби відкрити внутрішню (часом жахливу) сторону – людську й особисту. Нерідко можна помітити, що оповідь йде крізь призму індивідуально набутого історичного досвіду автора, приміром, тієї ж Культурної революції, про що вже згадувалося раніше.

Згодом до нових історичних романів стали відноситися й твори, в яких письменники перестали шукати способи «відновити» чи «переписати» історію. У «Храмі довголіття» (万寿寺) Ван Сяобо та «Зниклому човні» Ге Фея головною метою є рефлексія над природою й метою історії, її текстуальністю. Піддається сумніву історична лінійність та визначеність, а питання встановлення «фактичності» більше не має жодного сенсу. Письменники грають на тонкій межі між «фактом» та «вигадкою», між історичністю та художністю, підміняючи факти, викриваючи розбіжності між тим, що було насправді і тим, що лишилося «на папері». Таким чином, їм вдалося фактично узурпувати «право на історію»: те, що раніше було привілеєм істориків та суворо контролювалося владою, тепер опинилося в руках вільного народу (Lin, 2005).

Якщо розглядати НІР з точки зору наративної стратегії, дослідники поділяють думку про повернення до традиційного «просторового» історичного наративу з характерною для нього народною перспективою (Zhang, 1997, p. 205; Lin, 2005, p. 37). Обираючи історичні сюжети, письменники часто зупиняються на зображенні китайських революцій (1911, 1949, 1966) або змалюванні історії родин чи кланів, особливо їх занепаду (Lin, 2005, p. 31). Персонажі, у свою чергу, нерідко простолюдини, другорядні особи з точки зору офіційної історії або ж взагалі вигадані образи селянина, дрібного ремісника чи навіть «зрадника» режиму. Втім, на відміну від традиційної чи «революційної» історичної прози, в якій основною концепцією було добре знайоме, майже казкове перетворення з «нікого» на героя, у НІР подібного не відбувається – був простолюдином, ним і залишився. Їхні персонажі якщо не деградують з центру до периферії суспільства («Ворог» (敌人) Ге Фея), то в кращому випадку, перебувають там увесь час. І в «Обличчя персикового цвіту» (人面桃花) Ге Фея, і в «Сандаловій страті» (檀香刑) Мо Яня, і в «Старій адресі» (舊址) Лі Жуея маргінальні герої не прагнуть позбутися маргінальності, а навпаки постають перед читачем у всьому людському: слабкими, егоїстичними, вульгарними та подекуди аморальними. Через них читачеві перед очі постає справжнє обличчя людства в історії, однак воно супроводжується не тоном осуду, а атмосферою прийняття й змирення з таким варіантом історичної «справжності».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поява 新历史小说 на літературній арені Китаю кінця XX століття зумовила крутий поворот у тривалих непростих відносинах між історією та художньою літературою. Як і інші жанри літуратури «постнового періоду», певною мірою натхненні західними настроями, нові історичні романи є віддзеркаленням соціокультурного прориву в китайському післяреволюційному суспільстві. Письменникам цього жанру вдалося похитнути біполярний світ факту та вигадки, створити нову "самодостатню" історію та кинути виклик пануванню офіційної історіографії. Їхні романи перетворилися на місце зустрічі та химерного переплетення історичного й вигаданого наративів, тим самим уможливлюючи постійний діалог між минулим та сьогоденням. Відтепер час пізнання й осмислення історії став важливішим за час її створення.

З концептуальної точки зору новий історичний роман містить ряд рис, які дозволяють говорити про відмову від лінійного сприйняття часу, нав'язаної зовні «правильної» історії, офіційних ідеологем, в наслідок чого парадигмальна матриця даного типу текстів знаменує перехід від історії до постісторії. Події минулого втрачають свою домінантність, вони не визначають долі індивідуумів, і це нехтування митцями грандіозними подіями історії Китаю 20 сторіччя, які з одного боку мали сприйматися як доленосні для народу і країни, а з іншого – подекуди тягнули за собою мільйонні жертви, надає жанру нового історичного роману морального, а не моралізаторського значення. Важливою особливістю НІР є не довільна прив'язка до того чи іншого періоду історії Китаю, а зосередженість саме на 20 сторіччі, що з одного боку вказує на продовження традиції літератури «ран і шрамів», а отже на зв'язок авторів НІР із гуманістичною традицією, а з іншого – пояснює наявність явища НІР як такого, подібно до того, як події початку 20 сторіччя породили літературне явище «втраченого покоління», так і автори НІР відображають різними художніми засобами абсурдність реальності 20 сторіччя в Китаї. І, не дивлячись на те, що самі конкретні події, наприклад, культурної революції, залишаються лише тлом, сюрреалістичність, невиправдане насилля, тотальна байдужість і жорстокість текстів НІР говорять про тісний зв'язок із реальністю. Постісторична свідомість, знаходячись в руслі постметафізичного мислення, зводить історичні події до статусу тла, переводить історію в фоновий режим: час втрачає свою лінійну спрямованість, події – логічну послідовність, причини того, що відбувається лежать за межами раціональності, зв'язки мають ризоматичний характер. Письменники, які переносять навратив в історичне минуле Китаю, демонструючи

занепад метанарацій, вибудовують систему координат, в якій немає місця тотальності, центральному автомату, Генералу в термінології Делеза і Гваттарі, натомість наявна розгерметизація тотальності, руйнування встановлених ззовні кордонів, і постулюється необмежена творча свобода в конструюванні різноманітних позачасових світів, в яких даний момент є точкою, від якої, пульсуючи, розходяться кола в минуле і майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Урусов В. Соціальні трансформації та літературні процеси в Китаї 80–90-х років XX століття. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність.* 2009. С. 135–142.
2. Фуко М. Наглядати й карати, Київ : Основи, 1998.
3. Yu H. To live: a novel. New York: Anchor, 2007.
4. Deleuze Zh., Guattari F. Anti-Oedipus. University of Minnesota Press, 1972.
5. Lin Q. Brushing history against the grain: reading the Chinese new historical fiction (1986–1999). Hong Kong University Press, 2005. 251 p.
6. Liu H., Zhang H. Historiography via translation: Chinese new historical fiction in the west. *Chinese literature in the world. New frontiers in translation studies.* 2022. P. 57–72.
7. Matthews G. J. Chinese historical fiction in the wake of postmodernism: two versions of yan geling's the flowers of war. *Modern fiction studies.* 2016. Vol. 62, no. 4. P. 659–677.
8. Yu Z. Subversion, transcendence, and rejection of history in the fiction of contemporary chinese avant-garde writers Su Tong, Yu Hua, and Ge Fei. 2008. 409 p.
9. 曹文轩:《20 世纪末中国文学现象研究》，北京:北京大学出版社 2002 年版，第 213 页。
10. 格非. 边缘. 浙江文艺出版社，1993.
11. 黄健. 否定与叛逆:新历史小说的精神姿态. 吉首大学学报(社会科学版). 2010, 第114－117页。
12. 李锐. 银城故事. 武汉:长江文艺出版社，2002
13. 张清华. 中国当代先锋文学思潮论. 南京 ：江苏文艺, 1997，383页。

REFERENCES

1. Cao, W. (2002). 20 shijimo Zhongguo wenxue xianxiang yanjiu [Research on Chinese literary phenomena at the end of the 20th century]. Beijing: Beijing daxue chuban she. [in Chinese]
2. Deleuze, Zh., Guattari, F. (1972). Anti-Oedipus. University of Minnesota Press.
3. Foucault, M. (1998). Naglyadaty I Karaty [Discipline and Punish]. Kyiv. [in Ukrainian]
4. Ge, F. (1993). Bianyuan [On the margins]. Zhejiang wenyi chuban she. [in Chinese]
5. Huang, J. (2010). Fouding yu panni: xin lishi xiaoshuode jingshen zitai [Negation and Rebellion: The Spiritual Posture of New Historical Fiction]. Jishou daxue xuebao (shehui kexue ban). [in Chinese]
6. Li, R. (2002). Yin cheng gushi [Silver City Story]. Wuhan: Changjiang wenyi chuban she. [in Chinese]
7. Lin, Q. (2005). Brushing history against the grain: reading the Chinese new historical fiction (1986–1999). Hong Kong University Press.
8. Liu, H., Zhang, H. (2022). Historiography via translation: Chinese new historical fiction in the west. *Chinese literature in the world. New frontiers in translation studies.*
9. Matthews, G. J. (2016). Chinese historical fiction in the wake of postmodernism: two versions of yan geling's the flowers of war. *Modern fiction studies.*
10. Urusov, V. (2009). Sotsialni transformatsii ta literaturni procesy v Kytai 80–90-h rokiv XX stolittya. *Kytaiska tsyvilizatsiya: tradytsii ta suchasnist* [Social transformations and literary processes in China 80–90s of the 20th century. Chinese civilization: traditions and modernity]. Kyiv. [in Ukrainian]
11. Yu, H. (1992). To Live. New York: Anchor Books.
12. Yu, Z.(2008). Subversion, transcendence, and rejection of history in the fiction of contemporary chinese avant-garde writers Su Tong, Yu Hua, and Ge Fei.
13. Zhang, Q. (1997). Zhongguo dangdai xianfeng wenxue sichao lun [On the Thoughts of Contemporary Chinese Avant-Garde Literature]. Nanjing: Jiangsu wenyi. [in Chinese]

A PARADIGM SHIFT IN CHINESE LITERATURE GENRE 新历史小说: FROM HISTORY TO POSTHISTORY

Moskalyov Dmytro Petrovych
Candidate of Philological Sciences,
Head of the Department of Oriental Culture and Literature
Borys Grinchenko Kyiv University
13-B, Levka Lukianenka str., Kyiv, Ukraine

Kotsiuba Oleksandra Oleksandrivna
5th year student at the Department of Chinese Language and Translation
Borys Grinchenko Kyiv University
13-B, Levka Lukianenka str., Kyiv, Ukraine

This article attempts to analyze the "new historical novel" (NHN; 新历史小说), a literary genre that emerged and became widespread in China in the 1990s. Within the framework of studying the main historical and cultural prerequisites for the emergence of the new historical novel, the relationship between historiography and fiction in the literary tradition of China, particularly the dominant status of the former and the modest, marginalized position of the latter, is examined. Special attention is paid to the change of literary priorities in the context of socio-cultural and political processes of the first half and middle of the twentieth century. The main part of the paper contains a description of the key features of the NHN distinguishing it from traditional and "revolutionary" historical novels. It is established that one of the differences lies in the absence of a single ideology common to all writers representing this genre. Having different political, cultural, and historical worldviews allows authors to create novels of different nature or themes, and although this complicates their classification, it also significantly expands and diversifies the range of texts being studied. The central aspects of the genre include the writers' critical attitude to official historiography, blurring the boundaries between the concepts of "fact" and "fiction", and the use of new approaches to interpreting the relationship between the past and the present. In addition, the article focuses on the phenomenon of subjectivization of history and the new for China, secondary role of historical realities in the literary text. On the other hand, from a conceptual point of view, the new historical novel contains a number of features that allow us to speak of a rejection of the linear perception of time, the externally imposed "correct" history, and official ideologies, as a result of which the paradigmatic matrix of this type of text marks a transition from history to posthistory. The events of the past lose their dominance, they do not determine the fate of individuals, and this neglect of the grand events of 20th century Chinese history by artists brings this genre to a new ethical level. In the NIR, time loses its linear orientation, events lack a logical sequence, the reasons for what is happening lie beyond rationality, and connections are rhizomatic. Writers, by transferring the narrative to the historical past of China, build a coordinate system in which there is no place for totality, a central mechanism, a General, but instead there is a depressurization of totality, the destruction of externally established borders, and unlimited creative freedom is postulated in the construction of various timeless worlds in which the present moment is the point from which circles diverge into the past and the future, pulsating.

Keywords: *new historical novel, Chinese literature, subjectivization of history, posthistory, postmetaphysics.*

UDC 811.111'255.4
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.19

POSITIVE AND NEGATIVE EVALUATION: WAYS OF RENDERING

Moskaliuk Olena Viktorivna
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department "Philology"
Odessa National Maritime University
34, Mechnykova str., Odesa, Ukraine

Poliakova Hanna Pavlivna
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Military Academy
10, Fontanska doroga str., Odesa, Ukraine

Pshoniak Valentyna Oleksandrivna
Senior Lecturer at the Department "Philology"
Odessa National Maritime University
34, Mechnykova str., Odesa, Ukraine

Language is not merely a vehicle for communication; it is a conduit for emotions, judgments, and opinions. The study ventures into the intricate realm of evaluative language, aiming to decode the linguistic strategies that underpin the expression of sentiments in discourse. Our research journey begins with an exploration of vocabulary as a powerful instrument of expression. Vocabulary serves as a mirror reflecting the speaker's stance, as certain words carry an inherent positive or negative connotation. The lexicon becomes a palette with shades of approval and disapproval, shaping how individuals perceive and respond to messages. This linguistic choice is akin to wielding a brush to paint emotions in words. As we delve deeper, the syntactic canvas unfolds. Syntactic structures serve as brushes, allowing speakers to emphasize or downplay sentiments. Active voice creates a direct and assertive tone in positive expressions, while passive voice softens the impact of criticisms. Conditional clauses provide a nuanced means to express evaluative uncertainty or qualification, contributing to the complexity of the linguistic artwork. An expression's meaning is not etched in stone; it is molded by the conversational setting, cultural norms, and the relationship between speakers. The same words morph into divergent meanings when woven into different contexts, showcasing the fluidity of language's interpretations. Language serves as a powerful tool for expressing opinions, emotions, and attitudes. In the realm of linguistic analysis, a significant aspect of this expressive capacity lies in the articulation of positive and negative evaluations. This article delves into the intricate ways in which the English language is employed to convey both affirmative and adverse assessments. By exploring the linguistic nuances and contextual factors that contribute to the presentation of evaluations, this research seeks to uncover the underlying mechanisms that shape how individuals communicate their judgments.

Keywords: *opinion, evaluation, emotions, positive, negative,rendering, translation.*

Introduction. In the digital age, the canvas expands to incorporate emojis, abbreviations, and visual cues. These elements transcend linguistic barriers, amplifying emotions and enhancing sentiments in the digital landscape. Yet, they come with a caveat: their interpretation is subjective and influenced by the receiver's perspective.

Our research aligns with the insights of linguists and scholars who have illuminated the intricate dance of language, emotion, and culture. Holmes' sociolinguistic perspectives remind us that context is a dynamic force that shapes interpretations, while Lee's exploration of emojis underscores the visual dimension of contemporary communication. Trosborg's work on interlanguage pragmatics highlights the cross-cultural influences that color evaluative language (Holmes, 2013; Lee, 2019l Trosborg, 1995).

The problem setting. Evaluation, whether positive or negative, is an inherent element of human communication. It plays a pivotal role in shaping conversations, influencing decisions, and reflecting the multifaceted nature of human perception. Through an examination of diverse

linguistic elements such as vocabulary choice, sentence structure, and intonation patterns, this study delves into the intricate tapestry of language that underlies the conveyance of evaluations. By analyzing these linguistic cues, we can gain deeper insights into the ways individuals communicate their preferences, agreements, disagreements, likes, and dislikes.

The linguistic landscape of positive and negative evaluation extends beyond mere word choice. Context plays a crucial role in interpreting the intended sentiment behind expressions. The same words can carry drastically different meanings depending on the surrounding discourse, cultural norms, and interpersonal relationships. This article takes into account the contextual dynamics that infuse evaluations with subtlety, examining how socio-cultural influences, pragmatic considerations, and rhetorical strategies contribute to the overall message being conveyed.

Language is a dynamic entity that evolves alongside societal shifts and technological advancements. As such, the modes through which positive and negative evaluations are expressed have also transformed with time. From traditional spoken conversations to digital communication platforms, the tools for conveying evaluations have diversified. This research aims to capture this evolution by not only analyzing traditional linguistic forms but also delving into the unique challenges and opportunities presented by the digital age, where emojis, acronyms, and visual cues further enrich the language of evaluation.

Understanding the mechanisms behind positive and negative evaluation in the English language is not just an academic pursuit – it holds implications for effective communication, sentiment analysis in natural language processing, and cross-cultural understanding. By delving into the intricate interplay of linguistic choices, contextual influences, and evolving communication platforms, this article seeks to contribute to a more comprehensive comprehension of how evaluations are conveyed and interpreted, ultimately enhancing our grasp of the intricate art of human expression (Wierzbicka, 1991).

The domain of linguistic analysis has consistently striven to unravel the intricate web of human communication. Central to this exploration is the expression of evaluations, which encapsulate individuals' perceptions, emotions, and judgments. Evaluative language is omnipresent, found in conversations, literature, media, and online interactions. However, despite its ubiquity, a comprehensive investigation into the mechanisms governing the articulation of positive and negative evaluations in the English language remains crucial. This research seeks to bridge this gap by shedding light on the nuanced linguistic strategies employed by speakers to convey their opinions and sentiments.

This research addresses the relevance of understanding how evaluations are linguistically presented. Effective communication hinges on the accurate interpretation of expressed sentiments, and the ability to convey opinions with clarity. In a globalized world, where cultural diversity and cross-cultural interactions are commonplace, decoding the intricate language of evaluations becomes even more imperative. Furthermore, advancements in natural language processing technology, sentiment analysis, and machine learning applications necessitate a nuanced understanding of how humans naturally convey positive and negative evaluations, feeding into the enhancement of these computational systems.

The object of this research is to dissect the linguistic fabric of evaluations, investigating the intricate interplay between language and human sentiment. The spectrum of evaluations covers a vast landscape, encompassing expressions of admiration, critique, approval, disapproval, agreement, and disagreement. By narrowing our focus on the English language, we intend to unravel the intricate patterns, structures, and semantic nuances that underpin these diverse evaluative expressions.

The subject of this research is the exploration of both positive and negative evaluations within the English language. The primary goal is to decipher the linguistic mechanisms that distinguish affirmative expressions from their adverse counterparts. This entails an investigation into the lexical, grammatical, and syntactical choices made by speakers to convey their judgments. Moreover, it involves an examination of the contextual cues that shape the perceived sentiment, recognizing the multifaceted nature of interpretation.

The research task involves an in-depth analysis of various linguistic components utilized in conveying evaluations. This includes scrutinizing the vocabulary chosen to express approval or disapproval, the syntactic structures employed to emphasize opinions, and the intonational patterns that highlight emotional tones. Through an extensive corpus analysis, this research aims to identify recurring patterns and tendencies that signify positive or negative evaluations. Furthermore, an exploration of historical changes and sociocultural influences will illuminate the evolution of evaluative language use over time.

One pivotal aspect of the research task is to consider the contextual factors that shape

evaluative expressions. Context can drastically alter the interpretation of seemingly straightforward phrases, as different conversational settings, cultural backgrounds, and interpersonal relationships contribute to the overall meaning. Thus, this study endeavors to untangle the intricate relationship between context and evaluation, shedding light on how external factors influence linguistic choices.

The research also involves investigating the digital era's impact on the language of evaluation. With the advent of social media, text messaging, and online forums, new linguistic conventions have emerged, including the incorporation of emojis, abbreviations, and visual cues. Analyzing how these digital communication tools facilitate the conveyance of evaluations provides a contemporary perspective on how language adapts to technological advancements.

To fulfill the research task, a comprehensive corpus analysis will be conducted, drawing from various sources such as literature, transcripts of conversations, online interactions, and media discourse. By collecting a diverse range of language samples, this research aims to create a holistic picture of how evaluations are expressed across different domains of communication.

The synthesis of findings from this research will contribute to a deeper understanding of human communication dynamics. It will aid in refining sentiment analysis algorithms, improving machine understanding of human emotions, and enhancing cross-cultural communication. Furthermore, insights gained from this research can be applied to fields such as marketing, politics, psychology, and education, where accurate interpretation and expression of evaluations are pivotal

This research's problem setting lies in the comprehensive exploration of positive and negative evaluations in the English language. By understanding the linguistic strategies, contextual influences, and technological adaptations that shape evaluative expressions, this study aims to illuminate the intricate landscape of human communication. Through a multifaceted analysis, the research strives to contribute to both theoretical linguistics and practical applications that rely on accurate interpretation and generation of evaluative language.

The analysis of the investigation and published works. Numerous scholars have embarked on the exploration of evaluative language within the English context, contributing to a rich body of literature. Previous research has delved into the lexical choices individuals make when expressing evaluations, uncovering how specific adjectives and adverbs are used to convey positive or negative sentiments. Studies by Smith (2010) and Johnson (2015) have highlighted the intricate relationships between these linguistic markers and the emotional tones they evoke. These works lay the foundation for understanding the role of vocabulary in evaluative expressions (Smith, 2010; Johnson, 2015).

Beyond vocabulary, syntactic structures and grammatical patterns have garnered attention in the realm of evaluative language analysis. Research by Green and Patel has revealed how sentence structures, such as passive voice or conditional clauses, can subtly influence the perceived degree of positivity or negativity. These investigations showcase the significance of syntactical choices in shaping the strength and nuances of evaluative messages. A notable avenue of research has centered on the influence of context in the interpretation of evaluations (Green, 2012; Patel, 2017). Holmes and Nguyen have emphasized how cultural norms, situational cues, and speaker-listener relationships play a pivotal role in ascribing meaning to evaluative expressions. Their findings underscore the importance of considering context as a multifaceted dimension that significantly impacts the conveyed sentiment (Holmes, 2013; Nguyen, 2018).

In parallel with traditional forms of communication, digital platforms have spurred an evolution in the language of evaluation. Works by Williams (2016) and Lee (2019) delve into the incorporation of emojis, abbreviations, and other digital cues to enhance or modify evaluative language in online interactions. These studies recognize the dynamic nature of language use in contemporary contexts and offer insights into how individuals adapt linguistic resources to new communication channels (Williams, 2016; Lee, 2019).

The investigation of published works on the topic underscores the multifaceted nature of evaluative language in English. These studies collectively shed light on the intricate interplay of vocabulary, syntax, context, and digital adaptations that shape the expression and interpretation of evaluations. While prior research provides valuable insights, there remains ample room for further exploration, particularly in understanding the ways in which evaluations are influenced by evolving sociocultural dynamics, emerging technologies, and the ever-changing landscape of human interaction. This current research endeavor seeks to build upon these foundations and expand our comprehension of positive and negative evaluation within the English language.

The presentation of the main material. The implications of our research are wide-ranging. On a theoretical level, our findings contribute to the evolving field of linguistics by deepening our

understanding of how evaluations are linguistically conveyed. Practically, our insights have applications in various domains. Businesses can refine their marketing strategies by understanding customer sentiments. Educational institutions can use our research to teach effective communication. AI developers can benefit from our analysis to enhance sentiment analysis algorithms.

The analysis of lexical choices reveals a rich tapestry of adjectives, adverbs, and verbs that serve as potent indicators of sentiment. Our analysis reveals a rich spectrum of vocabulary that serves as indicators of positive and negative evaluations. Words like *"exquisite," "outstanding,"* and *"commendable"* consistently express approval, while terms like *"deficient," "detrimental,"* and *"misleading"* carry negative connotations. This underlines the importance of carefully selecting words to accurately convey sentiments.

The investigation into syntactic structures has illuminated the role of grammar in amplifying or attenuating sentiments. Syntactic structures play a significant role in shaping the perceived intensity of evaluations. The use of active voice lends a direct and assertive tone to positive expressions, while the passive voice can soften negative criticisms. Conditional clauses, indicating hypothetical scenarios, offer a versatile tool for expressing evaluative uncertainty or qualification.

The contextual analysis reveals the dynamic role that situational cues play in shaping the interpretation of evaluations. A seemingly negative expression, when uttered within a familiar and jovial context, can actually convey camaraderie and agreement. This highlights the significance of context as a multifaceted dimension that influences the perceived sentiment of an expression. Context is a pivotal factor in interpreting evaluative language. The same expression can evoke vastly different interpretations based on conversational context, cultural norms, and speaker-listener relationships. Our findings emphasize the need to consider context as a multi-layered dimension that shapes the perceived sentiment of an utterance.

Digital adaptations have introduced novel modes of evaluative expression. Emojis, abbreviations, and visual cues offer succinct ways to enhance or modify sentiments, effectively transcending language barriers. Our findings indicate that these digital tools often serve as amplifiers of emotions, with the potential to intensify both positive and negative evaluations.

Language is a dynamic entity that evolves alongside societal shifts and technological advancements. Our findings emphasize its adaptability, which allows it to retain its core function of expressing emotions and opinions while accommodating new communication platforms and contexts.

Direct translation is a common approach to translating positive and negative evaluations. However, this approach may not capture the full range of emotional nuances present in the original text. Cultural differences in the interpretation of certain terms can lead to misinterpretations, resulting in a loss of intended sentiment.

Transliteration involves rendering evaluations in the target language's script while retaining the original phonetics. While this method maintains the emotional tone, it may not be easily comprehensible to readers unfamiliar with the source language's phonetic system. This could limit the impact of the evaluation on the target audience.

Substitution with Equivalents. Translators often substitute evaluative words with their equivalents in the target language. However, finding precise equivalents can be challenging, especially for culturally specific expressions. This approach may lead to a compromise in capturing the exact sentiment, altering the impact of the original evaluation.

Cultural Adaptation. Translators may adapt evaluations to align with the cultural norms and values of the target audience. This approach requires a deep understanding of both cultures to ensure that the translated evaluations resonate with the intended emotional effect. However, this can lead to dilution or distortion of the original sentiment.

Contextual Reinterpretation. Translation involves more than words; it entails conveying the intended meaning and emotion. Translators may reinterpret evaluations in light of the context, striving to capture the underlying sentiment rather than a literal translation. However, this approach can be subjective and may lead to misinterpretations.

Difficulties in rendering emotions.

Modulation of Intensity. Positive and negative evaluations often carry varying degrees of intensity. Translators may modulate the intensity of evaluations to suit the cultural preferences of the target audience. However, this adjustment might lead to a shift in the emotional impact, altering the author's original intent.

Translator's Bias. Translators inject their own subjectivity into the translation process, potentially altering the evaluations to align with their own perspectives. This introduces a layer of interpretation that may not fully reflect the author's intended sentiment, leading to a loss of authenticity.

Multilingual Puns and Wordplay. Translating puns, wordplay, and idiomatic expressions that carry positive or negative evaluations is a complex endeavor. The challenge lies in finding equivalents

that maintain the humor or metaphorical impact while accurately conveying the emotional tone.

Loss of Cultural Nuances. Certain evaluations are deeply embedded in the cultural fabric of a language. Translating such evaluations may result in a loss of cultural nuances that contribute to their emotional impact. This is particularly pronounced in cases where culturally-specific concepts lack direct equivalents in the target language.

Maintaining Poetic Rhythm and Literary Style. English literature often boasts intricate poetic rhythms and literary styles that contribute to the impact of evaluations. Translating such elements while preserving their emotional weight can be challenging. Striking a balance between maintaining these stylistic features and conveying evaluations accurately can be a delicate task.

The translation of positive and negative evaluations in English literature presents a complex interplay of linguistic, cultural, and emotional factors. While various approaches exist, the challenges lie in accurately capturing the emotional nuances while ensuring that the target audience comprehends and resonates with the intended sentiment. Translators must navigate these difficulties to faithfully convey the essence of evaluations across linguistic and cultural boundaries.

Conclusion. The exploration of positive and negative evaluation in English delves into the intricate mechanisms underlying the translation of emotional nuances across linguistic and cultural boundaries. This research embarks on a journey to understand how positive and negative evaluations, deeply woven into the tapestry of literature, can be faithfully conveyed while preserving their emotional impact and cultural resonance. At the heart of the exploration is the recognition that evaluations are not mere words; they carry sentiments, judgments, and emotions that resonate with readers. The challenge lies in transferring these sentiments from one language to another, while accounting for linguistic, cultural, and contextual intricacies. The research endeavors to uncover the strategies employed in the translation of evaluations and the difficulties faced in this intricate process. The first strategy, direct translation, seeks to mirror the source language's evaluations in the target language. However, this approach encounters challenges due to differences in emotional connotations and cultural interpretations. Words that carry positivity or negativity in one language may not evoke the same emotions in another, underscoring the need for deeper considerations in translation. Transliteration, another approach, strives to retain phonetic similarity. Yet, this method might sacrifice comprehension for phonetic accuracy, alienating readers unfamiliar with the source language's phonetic system. Substituting evaluations with equivalent terms in the target language is a pragmatic strategy. However, this approach grapples with the lack of precise equivalents, leading to compromises in capturing the original sentiment. Cultural adaptation is an essential strategy that molds evaluations to align with the values and norms of the target culture. However, this can result in dilution or distortion of the original intent. A closely related approach involves contextual reinterpretation, where translators reinterpret evaluations to capture their underlying sentiments. While this approach aims to convey the emotional essence, it introduces subjectivity and potential misinterpretation. The modulation of intensity is yet another layer of complexity in evaluation translation. Evaluations vary in their intensity, and translators must gauge the cultural appropriateness of adjusting intensity levels to align with target audiences' preferences. However, this may alter the emotional impact originally intended by the author. The role of translators' subjectivity introduces another layer of challenge. Translators bring their own perspectives, biases, and emotions to the process, potentially altering the evaluations in ways unintended by the author. Balancing the translator's subjectivity with fidelity to the source text is an ongoing struggle. The research delves into the realm of multilingual puns, idiomatic expressions, and wordplay. These linguistic intricacies add depth and humor to literature, but their translation poses a daunting challenge. Finding equivalents that maintain the emotional and stylistic impact of the original while resonating in the target language requires exceptional linguistic acumen. Amidst these complexities, the research unveils the potential loss of cultural nuances in translation. Cultural expressions that bear positive or negative evaluations are often deeply rooted in their origin. The act of translation might inadvertently strip away layers of cultural significance, diluting the emotional resonance that the evaluations carry.

BIBLIOGRAPHY

1. Green E. Syntax and Evaluation: Passive Constructions and Negative Evaluations in English. *Language and Linguistics Compass,* 6(8), 2012, 486–497.
2. Holmes J. An Introduction to Sociolinguistics. Routledge, 2013.
3. Johnson M. Linguistic markers of positive and negative evaluations in spontaneous speech. *Journal of Pragmatics,* 76, 2015, 122–139.

4. Lee S. Emojis in Evaluative Discourse: An Overview of Their Functions and Variability. *Journal of Pragmatics,* 2019, 143, 1–14.
5. Nguyen T. H. Context and the Interpretation of Linguistic Meaning: A Cross-Cultural Study of English and Vietnamese. *Language and Linguistics,* 19(5), 2018, 651–676.
6. Patel J. The Syntax of Negativity: Negative Pronouns in English. Oxford University Press, 2017.
7. Smith L. Positive and Negative Evaluation: Language as an Affecting Device. *Journal of Pragmatics,* 42(8), 2010, 2138–2150.
8. Trosborg A. Interlanguage Pragmatics: Requests, Complaints, and Apologies. Mouton de Gruyter, 1995.
9. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. Mouton de Gruyter, 1991.
10. Williams A. Emojis and The Performance of Affect. *Visual Communication,* 15(3), 2016, 271–291.

REFERENCES

1. Green, E. (2012). Syntax and Evaluation: Passive Constructions and Negative Evaluations in English. *Language and Linguistics Compass,* 6(8), 486–497.
2. Holmes, J. (2013). An Introduction to Sociolinguistics. Routledge.
3. Johnson, M. (2015). Linguistic markers of positive and negative evaluations in spontaneous speech. *Journal of Pragmatics,* 76, 122–139.
4. Lee, S. (2019). Emojis in Evaluative Discourse: An Overview of Their Functions and Variability. *Journal of Pragmatics,* 143, 1–14.
5. Nguyen, T. H. (2018). Context and the Interpretation of Linguistic Meaning: A Cross-Cultural Study of English and Vietnamese. *Language and Linguistics,* 19(5), 651–676.
6. Patel, J. (2017). The Syntax of Negativity: Negative Pronouns in English. Oxford University Press.
7. Smith, L. (2010). Positive and Negative Evaluation: Language as an Affecting Device. *Journal of Pragmatics,* 42(8), 2138–2150.
8. Trosborg, A. (1995). Interlanguage Pragmatics: Requests, Complaints, and Apologies. Mouton de Gruyter.
9. Wierzbicka, A. (1991). Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. Mouton de Gruyter.
10. Williams, A. (2016). Emojis and The Performance of Affect. Visual Communication, 15(3), 271–291.

ПОЗИТИВНА І НЕГАТИВНА ОЦІНКИ: ВИДИ ТА СПОСОБИ ВИСТАВЛЕННЯ

Москалюк Олена Вікторівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філології
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна

Полякова Ганна Павлівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Військової академії
вул. Фонтанська дорога, 10, Одеса, Україна

Пшоняк Валентина Олександрівна
старший викладач кафедри філології
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна

Мова – це не просто засіб спілкування; це провідник емоцій, суджень і думок. Дослідження заглиблюється в складну сферу оцінювальної мови, маючи на меті декодувати лінгвістичні стратегії, які лежать в основі вираження настроїв у дискурсі. Наша дослідницька подорож починається з вивчення лексики як потужного інструменту вираження. Словниковий запас служить дзеркалом, що відображає позицію мовця, оскільки певні слова несуть в собі позитивну або негативну конотацію. Лексикон перетворюється на палітру з відтінками

схвалення та несхвалення, формуючи те, як люди сприймають повідомлення та реагують на них. Цей мовний вибір схожий на використання пензля, щоб намалювати емоції словами. Синтаксичні структури дозволяють мовцям підкреслювати або применшувати почуття. Активний голос створює прямий і напористий тон у позитивних висловлюваннях, тоді як пасивний голос пом'якшує вплив критики. Умовні речення забезпечують нюансований засіб для вираження оціночної невизначеності чи кваліфікації, що сприяє ускладненню мовного твору. Значення виразу не викарбувано на камені; він формується розмовною обстановкою, культурними нормами та стосунками між мовцями. Ті самі слова перетворюються на різні значення, коли вплітаються в різні контексти, демонструючи плинність мовних інтерпретацій. Мова служить потужним інструментом для вираження думок, емоцій і ставлення. У сфері лінгвістичного аналізу важливий аспект цієї експресивної здатності полягає в артикуляції позитивних і негативних оцінок. Ця стаття заглиблюється в те, як англійська мова використовується для передачі як схвальних, так і негативних оцінок. Досліджуючи лінгвістичні нюанси та контекстуальні фактори, які сприяють представленню оцінок, це дослідження прагне виявити основні механізми, які формують те, як люди висловлюють свої судження.

Ключові слова: *думка, оцінка, емоції, позитив, негатив, передача, переклад.*

UDC 811.111'255.4
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.20

NEOLOGIZATION IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE AND WAYS OF ITS RENDERING

Naboka Olena Mykolaiivna
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages of Humanitarian Faculties
Odesa I. I. Mechnikov National University
2, Dvoryanska str., Odesa, Ukraine

Matsera Olha Anatoliivna
Senior Lecturer
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics
56/3, Soborna str., Vinnytsia, Ukraine

Shagala Lesya Bohdanivna
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the English Language and Translation Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
24, Ivan Franko str., Drohobych, Lviv region, Ukraine

Attention to political neologisms increased in these years primarily due to important socio-political changes in the English-speaking society, strengthening of international relations, spread of terror, wars and natural disasters of global importance. It was these and other factors that influenced the rapid influx of new words into the English language. The relevance of the work lies in the need for modern linguistics to determine the main trends of modern neologization of the political sphere of the English language, to identify word-forming changes in the formation of political vocabulary that arise on the basis of external or internal factors of the language, as well as to analyze the productive means of neologization, which cause the activation of the development of political communication and English in general and ways of the rendering. In addition, the actual selection of political neologisms formed at beginning of XX is of great importance, which allows us to record the specifics of the impact of specific political events on the formation of new vocabulary. Quantitative and qualitative changes in the linguistic political space are also an urgent problem, the research of which allows us to discover new ways and methods of neologization of the English language. The purpose of the study is to study the means of creating modern English political neologisms and borrowing from other languages, to identify productive and unproductive ways of neologizing political vocabulary and to investigate the main lexical-semantic features of selected political neologisms of the late XXth and early XXI centuries. The object of the research is the political neologisms of the end of the XXth century – the beginning of XXI century, recorded in lexicographic sources. The subject of the study is word-formation models of political neologisms, lexical and semantic features of the creation of new words in the political sphere in the above-mentioned period and methods of their translation.

Keywords: *English political discourse, neologization, translation, productive and unproductive ways.*

Introduction. In modern linguistics, the processes of changes and innovations of the language system play an important role, because every language is in a state of constant development. Today, as throughout all centuries, the language is active, and its elements undergo novelty or absolute transformations. In particular, means of enriching the lexical composition and establishing new lexical units are of linguistic interest. The end of the 20th and the beginning of the 21st centuries outlined new opportunities for the English language. The crazy changes that occurred during this period make it possible to determine great prospects for its future in the world space. First of all, the neologization of the language in recent decades is pronounced. The neologisms that arose at this stage are impressive with their number, as well as new lexical-semantic characteristics. New words are formed so quickly that many of them remain only expressions of speech, and those registered in dictionaries may become obsolete in a few years.

The neologization of the language led to the development of neology – a science that studies the innovations of the language, and the neologisms and occasionalisms themselves are a stable topic for research in various fields. Neology represents a number of problems related to the definition of terms, ways of creating new words, or their features, etc. That is why the issue of neologisms remains relevant at all times.

The problem setting. Neologisms arise in various areas of our life. Recently, there is a lot of new vocabulary related to technology and information environment, tourism; a large number of new words are fixed in the political space, etc.

Scholar P. Cook (2010) says that every year the English language introduces even more than 500 words into its vocabulary. As for neologisms that appear on the pages of magazines, blogs, etc., that's more than 12,000 words a year. Thus, there is a problem of classification of neologisms in linguistics.

The division of neologisms can occur according to the processes of creation, the degree of their use, the sphere of distribution, the level of novelty, as well as according to certain structural and stylistic features of words, etc.

According to Louis Gilbert's classification, the method of creation, neologisms can be divided into: phonological; semantic; syntactic; loan (April, 1994).

Phonological neologisms are words that are formed from separate sounds (to pooh-bah). Such words are extremely rare today.

Semantic neologisms represent a group of words that undergo semantic changes. By semantic changes we mean secondary nomination, i.e. obtaining a new meaning for a word in the language.

Secondary nomination gives place to polysemy - the presence of several interconnected meanings of a word. On the one hand, this is good for increasing the lexical composition of the language dictionary, but on the other hand, it leads to misunderstandings. And it is semantic neologisms that create problems for lexicography, because existing words change or acquire new meanings, and this process is difficult to record (troops, bubble).

Semantic neologisms primarily appear due to terminolization, re-terminolization, determinolization (gaffe – moved from the diplomatic sphere of use to the political one and means the disclosure of the truth by a politician who did it by accident, slandering; ankle-biter (obtrusive bureaucrat) – from the military sphere.

Semantic words also include words created thanks to metaphorical or metonymic transfers *(China card, big casino, salami tactics)*.

Lexicographic sources, which record new manifestations of language, deserve special attention. An important contribution to the preservation of political neologisms was made by W. Safire. His dictionary records the newest words in the English language of the political sphere.

The relevance of the work lies in the need for modern linguistics to determine the main trends of modern neologization of the political sphere of the English language, to identify word-forming changes in the formation of political vocabulary that arise on the basis of external or internal factors of the language, as well as to analyze the productive means of neologization, which cause the activation of the development of political communication and English in general. In addition, the actual selection of political neologisms formed at the beginning of XXth – XXth centuries is of great importance, which allows us to record the specifics of the impact of specific political events on the formation of new vocabulary. Quantitative and qualitative changes in the linguistic political space are also an urgent problem, the research of which allows us to discover new ways and methods of neologization of the English language.

The purpose of the study is to study the means of creating modern English political neologisms and borrowing from other languages, to identify productive and unproductive ways of neologizing political vocabulary and to investigate the main lexical-semantic features of selected political neologisms of the late XXth and early XXI centuries and ways of the translation.

To achieve the goal, it is necessary to set the following tasks: to formulate a specific definition of the term "neologism" and distinguish it from the close concept of "occasionalism"; to describe the types of neologisms based on political communication; to identify the main features of the emergence of certain political neologisms; make a lexical-semantic analysis of neologisms and occasionalisms of the political sphere of the late XXth – early XXI centuries; to identify the main productive and unproductive methods of neologization of the English language of political discourse; to trace innovations in different ways of word formation.

The object of the research is the political neologisms of the end of the XXth century – the beginning of XXI centuries, recorded in lexicographic sources.

The subject of the study is word-formation models of political neologisms, lexical and semantic features of the creation of new words in the political sphere in the above-mentioned period and methods of their translation.

The analysis of the investigation and published works. In particular, many linguists were engaged

in the development of theoretical and practical studies of neologisms and political neologisms. The works of such domestic and foreign scientists as: Yu. A. Zatsny, A. G. Nikolenko, A. E. Levitskyi, A. V. Yankov, O. V. Kosovych, O. I. Dzyubina, I. Plag, A. Rey, P. Cook, M. S. April, I. V. Arnold, D. Herberg became an extremely important scientific base in world linguistics.

The presentation of the main material. Among syntactic neologisms, we single out morphological ones, which are the most numerous and which are divided according to the ways of their formation. This group includes affixal units, conversives, contractions, and compound words.

We also classify new words according to the degree of their use. Neoplasms can be persistent, which are later recorded in dictionaries, or short-lived, which eventually become inactive or disappear altogether. Such words are often occasionalisms that appear in speech during a specific situation and cease to function when it ends. The source of short-term words is the mass media. It is on the pages of magazines, in news, or advertisements that you can record new words that are unlikely to be officially registered.

The most common occasionalisms in the political sphere are words related to the politics of presidents, diplomats, as well as their author's neologisms.

Neologisms formed from the basis of Trump and Obama are the most common in these years. The reaction to Barack Obama's policies has given rise to a number of political neologisms, some of which are already recorded in the dictionary (Obamacare). Since the beginning of the reign of Donald Trump, the pages of famous magazines have included hundreds of new words, for example, on the pages of The Guardian, The Weekly Standard, Quartz, we find the words *Trumpist, Trumpkin, Trumponomics,* etc.

Such fashionable innovations appear as means of criticism, ridicule, or agitation. Their duration of existence depends, first of all, on the frequency of use. In general, the process of fixing in the language is quite long, and such neologisms can become common only when the initial context of their use is not necessary for further application and understanding.

The above-mentioned neologisms belong to another group of neologisms. Homonymous neologisms are new words formed from names or surnames, i.e. anthroponyms, using different word formation methods. Such neologisms are formed usually with the help of telescoping and can contain even 2 names or surnames of people *(Billary – Bill Clinton + Hillary)* (Ніколенко, 2016).

One of the criteria for the classification of neologisms is also their degree of novelty. Neologisms are absolute (strong) or relative (weak). Strong neologisms are actually new words that did not exist in the language before. Weak neologisms can be considered those that existed in the language, but at the modern stage acquired a new meaning or spread to another sphere of use (Дзюбіна, 2018).

For the typology of neologisms, we also take into account their lexical features, namely lexical length. Neoplasms can be single-component, or contain 2 or more bases. Thus, new words are one-, two- or multi-component. Affixal neologisms are single-component, as they consist of 1 root base and a word-forming affix (Blairism, secessionism, commitology).

Among two-, three-, or four-component neologisms, we often find complex words (big apple, compassionate conservatism, feeding frenzy, hang tough, old-time religion, Teflon-coated presidency, vast right-wing conspiracy).

The stylistic characteristics of new words also play an important role in the division of neologisms. According to the research, new works can be neutral, formed for the nomination of subjects and concepts, or perform certain stylistic and expressive functions.

Stylistically colored neologisms are euphemisms and dysphemisms. Euphemisms are used to soften obscene or tactless words and expressions. Dysphemisms have the opposite function, namely to replace any designation with a more vulgar and rude word (Мосієвич, 2015). The use of euphemisms and dysphemisms is necessary for an objective image of the surrounding world. In political discourse, the role of such neologisms is extremely large. They represent means of the so-called communicative strategy. Thus, a situation that is painful for society is described in softer terms and highlighted in warmer colors. Such events can be various military conflicts or certain discrimination, etc. So, it is obvious that euphemisms in political discourse are a tool for hiding many details, to some extent deceiving and influencing the public (politically correct, N-word, destabilize).

The use of dysphemisms also has the function of influence, namely through mockery, insults, and hyperbolization. The appearance of dysphemisms in speech has the role of creating a negative image, evaluation, criticism, etc. (attack dog, Beltway bandits).

Political events play an important role in the creation of new English vocabulary. Such political phenomena as international terrorism of the XXth and XXI centuries in the USA or racial discrimination had a great influence on the formation of new English words. Since the USA has a dominant influence in the whole

world, the English language undergoes changes to some extent thanks to the American variant. The events that took place in the USA at the turn of these centuries gave the English language a considerable number of neologisms. The fight against terrorism has given many names to various organizations. This is how such innovations as cyberterrorist and jihadist entered the English language.

Racial discrimination is also one of the important factors influencing the creation of new political words. The growth of the quantitative composition of neologisms generally depends on all events, especially new ones, that take place in the English-speaking society. New words often appear due to changes in government, international events and natural disasters.

At the present stage, external factors have a great influence on the creation of political neologisms. Their role consists not only in activating the process of creating certain new words, but also in the very ways of neologizing the language. Borrowing as a source for new formations represents a new stage in linguistics, because traditional languages such as Spanish, Italian, and French are inferior to the languages of the Middle East ("oriental"). Under Semenchuk, many foreign words became part of the English language during the Iraq War.

The lexeme jihad became widespread and thanks to it, many neologisms were formed – jihadist, jihadism, etc..

It is also interesting that foreign language elements are also borrowed today. Thus, the word hackerazzi contains a foreign language element, and from this the new suffix -azzi appears in the English language (Зацкий, 2014).

Political vocabulary also arises as a result of borrowings from other variants of the English language itself, namely American, Australian, Canadian. The rise of women's rights gives rise to other feminist terms. In addition to word combinations with person, complex words with the element lib are also becoming popular. Moreover, the modern English language increases its composition with words-formations of various subcultures, namely vocabulary related to sexual minorities, amateurs of the latest technology, etc. (Клименко, 2005).

Morphological neologisms are formed thanks to another word-forming tool – affixation. Affixation in the English language follows the patterns of the English word-formation tradition, that is, it is either a prefix or a suffix. The creation of political neologisms in the English language through suffixation is superior to those created with the help of prefixes. Productive suffixes are *-ism (Europeanism), -er (hizzoner), -ing (stonewalling), -tion (Iraqization).* Among productive prefixes, scholars distinguish *anti-, bio-, de-, neo-, eco-, hyper-, counter-, pro-, euro-, cyber-.* With the activation of the Internet, political words appeared with the semi-prefix e- (e-voting, e-shopping).

Equally important is the emergence of a new political vocabulary, formed thanks to the reduction. Abbreviations include abbreviations, acronyms, abbreviations, and mergers.

Abbreviation of political words can cover the initial and final parts. However, shortening of the final element is more characteristic of political neologisms. So, for example, pol is formed from truncation of the final part of the word politician. The peculiarity of abbreviated words is that they can be attributed only to spoken language, because the stylistic coloring of apocopes or aphoresis is low.

The abbreviation is also widespread in recent decades and occupies an important place among political neologisms. However, unlike abbreviations, words formed with the help of an abbreviation can be used everywhere, primarily because they denote newly formed organizations and movements, and therefore do not have any understated stylistic tone.

Abbreviations in the political sphere are numerous, because there are many new parties, movements, organizations (AIF, PFW) (Грошовенко, 2016).

Acronyms differ from abbreviations primarily in pronunciation, they are read like ordinary words and there are relatively fewer of them in the political vocabulary. However, the most quantitative are the words formed with the help of telescoping. Such vocabulary is often heard in the mass media. Political language is quite expressive, because emotional influence in the field of politics is extremely important and many neologisms enter the language dictionary thanks to the spread in the mass media, and often it is journalists who adopt new language forms. Since neoplasms first of all appear on the pages of magazines, newspapers, and on television, they must be memorable.

Today there is a trend towards words that confuse with their meaning and attract attention. These are primarily telescopes. Splicing 2 parts of already existing words form so-called telescopes. And, if once telescoping covered only nouns, today other parts of the language are being actively created (ageism (age+racism); computicate – (computer+communicate)) (Зацкий, 2009).

As a result of the creation of at least 1 telescopism, derivatives, i.e. telescopic units with the same fragment, very often arise. Thus, the neologism Nixonomics became a source for the formation of the political occasiologisms Reaganomics, Putinomics. As a result –nomics became

a productive suffix element. Thus, many political words were formed on the basis of analogy. In the language, there is a certain sample word, and then, due to telescoping, only certain parts are replaced and merged with the existing productive element in the word formation (Lehrer, 2003).

Conversion is a special way of creating political neologisms today, although there are not many such words. The linguist Yankov gives an example of conversion – the Watergate neologism, which served as the basis for further neologisms (Янков, 2004).

Lexical changes in the vocabulary of the language occur not only due to an increase in the number of new words, but also a change in the meanings of existing words or expressions. Such innovations are called semantic. That is, there are metaphorical or metonymic transfers of meanings, narrowing or, on the contrary, expanding the meanings of words.

Conclusion. Thus, we can conclude that the translation of neologisms and new terms is carried out in the following way: if in the corpus of texts in the target language there is a translation option used in the media, and this option does not contradict the interpretation and understanding of the meaning of neologism by the translator, one should resort to it. In the absence of a translation option in the text corpus in the target language, the translator regards the neologism as a lacuna and applies one of the methods of eliminating the lacuna accepted in the practice of translation, i.e. decides whether to translate the neologism by transcription, transliteration, tracing, using, if necessary, a translation comment, or to give a descriptive translation. The choice of translation method also depends on the audience for which the text is intended. In addition, other factors also influence translation, for example: the translation strategy used, the availability of background knowledge, the context, the functions of the source text, intercultural differences, and extralinguistic factors. All this suggests that the translation neologisms is a complex translation task that requires certain knowledge and skills from the translator.

BIBLIOGRAPHY

1. Громовенко В. В. Особливості словотворення неологізмів в англійському політичному дискурс. *Молодий вчений.* 2016. № 4(31). С. 358–361.
2. Дзюбіна О. І. Типологічні принципи класифікації неологізмів у сучасній англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного університету.* 2018. № 33, том 2. С. 38–40.
3. Зацний Ю. А. До проблеми інтерваріантних запозичень як джерела збагачень розмовної лексики і фразеології сучасної англійської мови. *Філологічні трактати.* 2009. Том 1, № 2. С. 88–94.
4. Зацний Ю. А. Про деякі тенденції в словотвірних процесах сучасної англійської мови. *Нова Філологія.* 2014. № 64. С. 162–170.
5. Клименко О. Л. Субкультури американського суспільства та розвиток словникового складу сучасної англійської мови. Вісник *СумДу.* 2005. № 6(78). С. 4.
6. Мосієвич Л. В. Вплив стереотипу на аранжування евфемізмів, дисфемізмів в англомовному політичному дискурсі. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна.* 2015. № 81. С. 75–80.
7. Ніколенко О. В. Телескопічні моделі утворення англійських антропонімів. *Київський національний лінгвістичний університет.* 2016. № 36. С. 97–103
8. Янков А. В. Соціально-політичні неологізми та оказіоналізми в американському варіанті англійської мови : структура – семантика – функціонування: автореф. дис.. …д-ра філол. наук. Львів, 2004. 22 с.
9. April M. S. Understanding language change. Cambridge University Press. 1994. 365 pp.
10. Cook P. Exploiting linguistic knowledge to infer properties of neologisms. University of Toronto. 2010. 154 c.
11. Lehrer A. Understanding trendy neologisms. Rivista di Linguistica, 15.2.2003. Pp. 371–384.

REFERENCES

1. Hromovenko, V. V. (2016). Osoblyvosti slovotvorennia neolohizmiv v anhliiskomu politychnomu dyskursi. [The peculiarities of word-building of neologisms in English political discourse]. *Molodyi vchenyi.* № 4(31). S. 358–361. [in Ukrainian]
2. Dziubina, O. I. (2018). Typolohichni pryntsypy klasyfikatsii neolohizmiv u suchasnii anhliiskii movi. [Typological principles of the classification of neologisms in Modern English]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho Humanitarnoho universytetu.* № 33, tom 2. [in Ukrainian]
3. Zatsnyi, Yu. (2009). A. Do problemy intervariantnykh zapozychen yak dzherela zbahachen rozmovnoi leksyky i frazeolohii suchasnoi anhliiskoi movy. [To the problem of interactive borrowings as the source of vocabulary and phraseology of Modern English]. *Filolohichni traktaty.* Tom 1, № 2. [in Ukrainian]
4. Zatsnyi, Yu. (2014). A. Pro deiaki tendentsii v slovotvirnykh protsesakh suchasnoi anhliiskoi movy. [About some tendencies in word building processes of Modern English]. *Nova Filolohiia.* № 64. [in Ukrainian]

5. Klymenko, O. L. (2005). Subkultury amerykanskoho suspilstva ta rozvytok slovnykovoho skladu suchasnoi anhliiskoi movy. [Subcultures of American society and the development of vocabulary of Modern English]. *Visnyk SumDu.* № 6(78). [in Ukrainian]

6. Mosiievych, L. V. (2015). Vplyv stereotypu na aranzhuvannia evfemizmiv,dysfemizmiv v anhlomovnomu politychnomu dyskursi. [The influence of stereotypes on the euphemisms, disphemisms in English political discourse]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina.* № 81. [in Ukrainian]

7. Nikolenko, O. V. (2016). Teleskopichni modeli utvorennia anhliiskykh antroponimiv. [Telescopic models of building of English antroponyms]. *Kyivskyi natsionalnyi linhvistychnyi universytet.* № 36. [in Ukrainian]

8. Iankov, A. V. (2004). Sotsialno-politychni neolohizmy ta okazionalizmy v amerykanskomu varianti anhliiskoi movy : struktura – semantyka – funktsionuvannia: [Social and political neologisms and occasionalisms in American English variant]: avtoref. dys. …d-ra filol. nauk. Lviv. [in Ukrainian]

9. April, M. S. (1994). Understanding language change. Cambridge University Press.

10. Cook, P. (2010). Exploiting linguistic knowledge to infer properties of neologisms. University of Toronto.

11. Lehrer, A. (2003). Understanding trendy neologisms. Rivista di Linguistica, 15.

НЕОЛОГІЗАЦІЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТА СПОСОБИ ЇЇ ПЕРЕДАЧІ

Набока Олена Миколаївна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна

Мацера Ольга Анатоліївна
старший викладач
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Соборна, 56/3, Вінниця, Україна

Шагала Леся Богданівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови та перекладу
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

Увага до політичних неологізмів у ці роки зросла насамперед через важливі соціально-політичні зміни в англомовному суспільстві, зміцнення міжнародних відносин, поширення терору, війни та стихійні лиха глобального значення. Саме ці та інші фактори вплинули на швидкий приплив нових слів в англійську мову. Актуальність роботи полягає в необхідності визначення сучасною лінгвістикою основних тенденцій сучасної неологізації політичної сфери англійської мови, виявлення словотвірних змін у формуванні політичної лексики, що виникають на основі зовнішніх чи внутрішніх чинників мови, а також проаналізувати продуктивні засоби неологізації, які зумовлюють активізацію розвитку політичної комунікації та англійської мови загалом. Крім того, велике значення має власне виокремлення політичних неологізмів, сформованих на початку XX ст. XXI ст., що дозволяє зафіксувати специфіку впливу конкретних політичних подій на формування нової лексики. Актуальною проблемою є також кількісні та якісні зміни мовного політичного простору, дослідження якого дозволяє відкрити нові шляхи та методи неологізації англійської мови. Мета дослідження – вивчити засоби творення сучасних англійських політичних неологізмів та запозичень з інших мов, виявити продуктивні та непродуктивні шляхи неологізації політичної лексики та дослідити основні лексико-семантичні особливості окремих політичних неологізмів кінця XX і початку XXI століття. Об'єктом дослідження є політичні неологізми кінця XX – початку XXI ст., зафіксовані в лексикографічних джерелах. Предметом дослідження є словотвірні моделі політичних неологізмів, лексико-семантичні особливості творення нових слів політичної сфери у згаданий період та способи їх перекладу.

Ключові слова: *англійський політичний дискурс, неологізація, переклад, продуктивні та непродуктивні способи.*

UDC 811.111
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.21

THE INTERACTION OF VERBAL AND NON-VERBAL COMPONENTS IN MODERN ENGLISH INTERNET DISCOURSE

Ocheretna Olha Yuriivna
Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor,
National University "Odessa Maritime Academy"
8, Didrikhsona str., Odesa, Ukraine

Communication is a complex and necessary process of interactive communication, which is explained by the desire of speakers to acquire or transmit new knowledge, skills, abilities and feelings. But communication is seen not only as a process of transmitting information but also as a direct emotional interaction between speakers. Today in linguistics there is particular interest of linguists in the problem of interaction of speakers in the process of communication. The communicative process is carried out with the help of verbal and nonverbal components of speech. The relevance of the topic of the research of verbal components of communication in combination with nonverbal components is caused by the general focus of modern linguistic intelligence on studying the functioning of language units in their interaction with different code systems to adequately and effectively transmit information, perception, evaluation and understanding of communicative partners. The purpose of this research is to establish the relationship between verbal and nonverbal components in contemporary English Internet discourse. This determines the following tasks: to carry out the systematic analysis of scientific developments concerning nonverbal communication; to define the verbal and nonverbal components of communication; to establish the principles of interaction of verbal and nonverbal components of communication in English Internet discourse, taking into account the universal, ethnospecific and individually defined aspects of nonverbal components of communication. The object of the study is verbal communicative components, which interact with nonverbal components in English Internet discourse. The subject of the research is a set of discursive regularities of the interaction of verbal and nonverbal components of English Internet communication, as well as features of nominations of nonverbal components of communication in media and social networks.

Keywords: *communication, discourse, Internet, interaction, nonverbal, verbal*

Introduction. In modern English communicative Internet space, there is no doubt that not only verbal means, but also non-verbal ones have an important place, the latter influence the reception of the text, and therefore the decoding of its true semantics and pragmatics. The natural desire of a person constantly to be aware of current events, trends or at least those spheres and branches of knowledge that correspond to his interests that lead to a natural need to find an optimal information resource that can satisfy his needs, fully or partially realize one's intentions.

Communication is a complex and necessary process of interactive communication, which is explained by the desire of speakers to obtain or transfer new knowledge, abilities, skills and feelings. But communication is considered not only as a process of information transfer, direct emotional interaction between speakers.

Today in linguistics there is an interest of linguists in the problem of interaction between speakers in the process of communication. The communicative process is carried out with the help of verbal and non-verbal components of a language.

The relevance of the research topic – the verbal components of communication in combination with non-verbal components is caused by the general focus of modern linguistic research on the study of the functioning of linguistic units in their interaction with various code systems for adequate and effective transmission of information, perception, evaluation and understanding of communicative partners. Considering the inseparability of gestural and voice accompaniment of speech, the study of the forms and functions of non-verbal communicative components and the regularities of their interaction with verbal components in the modern communicative space becomes relevant.

The purpose of this investigation is to establish the relationship between verbal and non-verbal components in modern English discourse.

This requires the following tasks to be performed:

– to carry out a systematic analysis of scientific developments regarding non-verbal communication;

– to define the verbal and non-verbal components of communication;

– to establish the principles of interaction of verbal and non-verbal components of communication in English-language discourse, taking into account

the universal, ethno-specific and individually defined aspects of non-verbal components of communication.

The object of the research is verbal communicative components, which interact with non-verbal components in English discourse.

The subject of the research is a complex of discursive regularities of the interaction of verbal and non-verbal components of English communication, as well as the peculiarities of nominations of non-verbal components of communication in publications and social networks.

The problem setting. The organization of effective activities and interaction of people in modern conditions of existence requires effective communication, establishment of relationships, and coordination of joint activities. An important role in the communication process is played by both verbal (speech) and non-verbal (non-speech) means of communication, which closely interact with each other.

Verbal (lat. verbalis, from verbum word) communication is a process of mutual exchange of information using language (oral, written, internal), which takes place according to its internal laws, requires active mental activity and is based on a certain system of established norms (Morkotun, 2013). Verbal means of communication (language, speech) form a sign system, the smallest meaningful unit of which is a word (expression) combined with other words according to the rules of this same sign system. As a whole, words and expressions are means of understanding the speaker's thoughts, and at the same time – means of perception (perception based on one's life experience) of the content of thoughts. In communicative practice, a person performs internal and external speech, which constitute a certain unity, which does not exclude the specificity of each form of speech activity (Morkotun, 2013).

Verbal communication uses language as a sign system, the most universal means of human communication, which provides a meaningful aspect of interaction and mutual understanding in the process of joint activity. The accuracy of the listener's understanding of the content of the statement can become clear to the communicator only when there is a change in "communicative roles", i.e. when the recipient becomes the communicator and his statement makes it known how he revealed the content of the information. Communication through verbal means is nothing but the use of the living word in the transmission of information.

Ukrainian researcher in the field of communicative linguistics F. Bacevich emphasizes that the means of communication are codes, that is, a system of correspondences between the form and meaning of the message, and knowledge of the code is necessary for the transmission of information by all participants of communication.

Among the verbal means, materially expressed explicit units of different levels of language (sound, word, phrase, sentence, text) and implicit materially unexpressed units (rules and regularities of the organization of the language system, rules of communication) are distinguished. Both units are equally important for communication (Morkotun, 2013).

The presentation of the main material. Means of the language system are characterized by such features as specialization, productivity, arbitrariness of language code signs, and the ability to be transmitted, conditioned by culture.

Verbal components are the most important components of the process of interpersonal communication because they are the main carriers of the meanings of messages (of course, if we are not talking about specialized communication, for example, between people with hearing impairments).

Often, verbal means of communication are organically complemented by components of sign systems other than language (graphs, diagrams, drawings, geographical maps, indexes, symbols, etc.), which consist of a set of conventional signs that represent a material-ideal entity, according to with the help of which something new is known, which lies beyond its external form, and the rules of their relationship in a certain sphere of human activity.

Verbal communication is contact with a partner and the environment in general with the help of language, as a single, integral complex system of signs that serve as a means of communication. Scholars believe that language is a physical, physiological, anthropological, and social phenomenon at the same time. The condition of its existence is human society (Kusko, 2001).

For a person as a social being, one of the most important needs is the need for communication - interpersonal and intergroup interaction, "the basis of which is knowing each other and exchanging certain results of mental activity (information, thoughts, feelings, evaluations, etc.)" (Serazhym, 2002). According to its material expression, communication is realized not only in the verbal, but also in the non-verbal form.

Modern science has different views on non-verbal means of communication in the context of understanding general programs and methods of human behaviour (J. Hall, A. Friesen, A. Pease, J. Fast, etc.); formal and semantic analysis of non-verbal signs concerning linguistic signs (T. Nikolayeva, K. Scherer); properly linguistic,

sociolinguistic, psycholinguistic and other analytical developments aimed at recognizing psychological and emotional states by verbal and non-verbal signs, researching the national specificity of speech and non-speech behaviour, analysis of ways of displaying non-verbal behaviour in fiction (A. Vezhbytska, P. Ekman, K. Kreidlin, etc.). They widely use the observations of culturologists, ethnologists, and anthropologists to solve problems of nonverbal behaviour.

F. S. Bacevich (2004) notes that "nonverbal means of communication are elements of the communicative code that have a non-linguistic (but symbolic) nature and, together with the means of the language code, serve to create, transmit and receive messages".

Non-verbal means, thus, play a significant role in the communication process. They not only duplicate, reinforce or replace language communication, but also confirm or deny information, supplement the content of the statement, emphasize especially important moments of communication, and control and regulate this process. It is non-verbal means that make it possible to understand the true feelings and thoughts of the interlocutor, since their appearance is due to impulses of the subconscious, and the lack of opportunity to fake these impulses allows you to trust this language more than the verbal channel of communication. According to surveys, the degree of trust in words is 20 %, and in non-verbal means – 30 %. Moreover, non-verbal behaviour makes it possible to get to know a person and shapes our attitude towards him.

Non-verbal communication can also be used as a means of "softening" verbal communication, it is traditional to use non-verbal communication channels in the activities of the most closed organizations of secret services and mystical brotherhoods (Kovbasiuk, 2008).

There are different typologies of non-verbal means of communication, as they are formed and perceived by different sensory systems: vision, hearing, tactile sensations, taste, smell, and the moment when communication takes place is also taken into account. According to F. S. Batsevich's classification (2004), for example, non-verbal means of communication are divided into acoustic, optical, tactile-kinesthetic, olfactory, and temporal.

Extralinguistic means of non-verbal communication include pauses, coughing, sighing, laughing and crying; prosodic – the pace of speech, tone, timbre, pitch, manner of speech and method of articulation; kinetic – gestures, facial expressions, body posture, eye contact; to proxemics – the distance between speakers, the influence of territory, influence of orientations, distance, spatial placement of interlocutors; appearance includes physiognomy, body type and measurements, clothing and its style, jewellery, hairstyle, cosmetics, and personal items (Morkotun, 2013).

Kinetic components play a special role in non-verbal communication. In linguistics, there is such a concept as kinetics. The term "kinetics" is understood as a set of kinems – that is, meaningful gestures, mime and pantomime body movements that convey certain information and are included in communication as non-verbal components during direct communication between communicators. Kinema is understood today in two aspects: firstly, as a meaningful gesture, secondly, as a nomination, a linguistic expression of this gesture. Kinema is a verbal representation in the text of any mime or gestural body of movement expressed by one verbal unit used by the narrator or character. In turn, they form a kinetic system – a set of verbal means that reproduce the non-verbal behaviour of the characters in the work of art, consisting of gestures, facial expressions and body movements. As a rule, kinetic units are not elements that decorate speech, but those that are its organic property.

Non-verbal elements of the speakers' behaviour during the dialogue become one of its most important components and perform a communicative function – one of the main functions of communication modelled by the author of the work. In the situation of a real live dialogue, all non-verbal means of communication – gestures, facial expressions, body movements – are used to convey certain information. During communication, people exchange information using speech means, however, the non-verbal can be superimposed on the verbal, run parallel to it, or precede or replace it, acting as a means of conveying implicit information.

Thus, based on the presented material, it can be considered proven that:

1) non-verbal communication is an integral and full-fledged component of oral communication, in particular, intercultural communication;

2) non-verbal means are closely related to verbal means and can both illustrate and replace them in a special way inherent in a specific linguistic culture;

3) verbal and non-verbal communication is specific to each linguistic culture and needs interpretation in intercultural communication.

The interaction of verbal and non-verbal components of communication in modern English discourse can be cited as an example of expressions of praise in literary publications taken from electronic sources.

Hence, a text containing a large number of agentless and pseudo-agentive constructions is perceived as a truth-representing message, even if it is not a message in the literal sense. In other

words, it is a powerful tool for manipulating the reader's mind.

The use of agentless and pseudo-agentic constructions makes the message uninformative, but from a manipulative point of view, this is not a minus, but a plus: the addressee perceives this part of the message as stating the facts.

Conclusion. The relationship between verbal and nonverbal components in modern English Internet discourse was established. During the development, a systematic analysis of scientific developments on nonverbal communication was carried out; the definition of verbal and nonverbal components of communication is obtained; the principles of interaction of verbal and nonverbal components of communication in English Internet discourse are established, taking into account universal, ethnospecific and individually defined aspects of nonverbal components of communication. Verbal communication is a process of mutual exchange of information through language (oral, written, internal). Nonverbal communication is a system of signs used in the process of communication and differs from verbal means and forms of detection. Electronic communication – communicative interaction in the global computer network the Internet. The analysis of various forms of communication on the Internet showed that in modern English Internet communication, in addition to verbal, non-verbal means of communication are widely used, which are denoted by such terms as "smiley" or "emoticon". These tools consist of letters, mathematical symbols, and punctuation marks, according to their meaning, structure or origin are divided into certain groups and are widely used by Internet users to express feelings, and emotions or to denote certain actions.

BIBLIOGRAPHY

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с.
2. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання. Київ : Вид. Центр КДЛУ, 2001. 351 с.
3. Ковбасюк Л. А. Особливості етикету в смс-комунікації (на матеріалі німецької мови). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика».* Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. Випуск 8. С. 361–364.
4. Кусько К. Я. Дискурс іноземної мовної комунікації: концептуальні питання теорії і практики. Львів, 2001. С. 25–48.
5. Моркотун С. Б. Вербальні та невербальні засоби комунікації. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2013. № 14. С. 272–276.
6. Пентилюк М. І. Культура професійного спілкування через призму лінгводидактики. *Наукові записки. Серія «Філологічна».* Острог : Вид-во Наукового університету «Острозька академія», 2012. Вип. 31. С. 137–142.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
8. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [на матеріалах суч. газетн. публіцистики]. К., 2002. 392 с.

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2004). Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky. [The fundamentals of communicative linguistics]. Kyiv : Akademiia. [in Ukrainian]
2. Kalyta, A. A. (2001). Fonetychni zasoby aktualizatsii smyslu anhliiskoho emotsiinoho vyslovliuvannia. [Phonetic means of actualization of meaning of English emotional statement]. Kyiv : Vyd. Tsentr KDLU. [in Ukrainian]
3. Kovbasiuk, L. A. (2008). Osoblyvosti etyketu v sms-komunikatsii (na materiali nimetskoi movy). [The peculiarities of ethics in sms-communication]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhav-noho universytetu. Seriia "Linhvistyka".* Kherson : Vyd-vo KhDU. Vypusk 8. [in Ukrainian]
4. Kusko, K. Ya. (2001). Dyskurs inozemnoi movnoi komunikatsii: kontseptualni pytannia teorii i praktyky. [Discurse of foreign language communication: conceptual questions of theory and practice). Dyskurs inozemnoi movnoi komunikatsii. Lviv. [in Ukrainian]
5. Morkotun, S. B. (2013). Verbalni ta neverbalni zasoby komunikatsii. [Verbal and nonverbal means of communication]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka,* 14. [in Ukrainian]
6. Pentyliuk, M. I. (2012). Kultura profesiinoho spilkuvannia cherez pryzmu linhvodydaktyky. [The culture of professional communication via the prism of linguo didactics). *Naukovi zapysky. Seriia "Filolohichna".* Ostroh : Vyd-vo Naukovoho universytetu "Ostrozka akademiia", Vyp. 31. S. 137–142. [in Ukrainian]
7. Selivanova, O. O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia. [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K. [in Ukrainian]
8. Serazhym, K. (2002). Dyskurs yak sotsiolinhvalne yavyshche: metodolohiia, arkhitektonika, variatyvnist: [na materialakh such. hazetn. publitsystyky]. [Discourse as sociolingual notion: methodology, architectonics, variability]. K., 392 s. [in Ukrainian]

ВЗАЄМОДІЯ ВЕРБАЛЬНОГО І НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТІВ У СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Очеретна Ольга Юріївна
кандидат філологічних наук, доцент,
Національного університету «Одеська морська академія»
вул. Дідріхсона, 8, Одеса, Україна

Комунікація – складний і необхідний процес інтерактивного спілкування, який пояснюється прагненням мовців отримати або передати нові знання, уміння, навички та почуття. Але спілкування розглядається не тільки як процес передачі інформації, а й як безпосередня емоційна взаємодія між мовцями. Сьогодні в лінгвістиці спостерігається особливий інтерес лінгвістів до проблеми взаємодії мовців у процесі спілкування. Комунікативний процес здійснюється за допомогою вербальних і невербальних компонентів мовлення. Актуальність теми дослідження вербальних компонентів комунікації в поєднанні з невербальними зумовлена загальною спрямованістю сучасного лінгвістичного інтелекту на вивчення функціонування мовних одиниць у їх взаємодії з різними кодовими системами для адекватної та ефективної передачі інформації, сприйняття, оцінка та розуміння комунікативних партнерів. Метою дослідження є встановлення співвідношення вербальних і невербальних компонентів у сучасному англомовному інтернет-дискурсі. Це визначає наступні завдання: здійснити системний аналіз наукових розробок щодо невербальної комунікації; визначати вербальні та невербальні компоненти спілкування; встановити принципи взаємодії вербальних і невербальних компонентів спілкування в англомовному Інтернет дискурсі з урахуванням універсальних, етноспецифічних та індивідуально визначених аспектів невербальних компонентів спілкування. Об'єктом дослідження є вербальні комунікативні компоненти, які взаємодіють з невербальними компонентами англомовного Інтернет-дискурсу. Предметом дослідження є сукупність дискурсивних закономірностей взаємодії вербальних і невербальних компонентів англомовної Інтернет комунікації, а також особливості номінацій невербальних компонентів комунікації в медіа та соціальних мережах.

Ключові слова: *комунікація, дискурс, Інтернет, взаємодія, невербальне, вербальне.*

UDC 811.111'255.4
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.22

WAYS OF EXPRESSION AND RENDERING OF ASSOCIATIVE IRONY IN ENGLISH LITERARY TEXT

Poliakova Hanna Pavlivna
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Military Academy
10, Fontanska doroha str., Odesa, Ukraine

The complexity of the study of irony is because it, as a kind of comic, is also present not only in verbal communication but is a general semiotic phenomenon, since it can be realized both in linguistic objects of varying degrees of complexity and in other symbolic systems, in particular in various types of art. The object of research is associative irony as a linguistic category. The subject of the study is linguistic stylistic means of expressing and rendering associative irony in English literary texts. The purpose of the research is to investigate linguistic stylistic means of expressing and rendering associative irony in modern English literary discourse. The objectives of the study: ·to analyze the phenomenon of irony in the language process, in particular, the linguistic paradigms of the study of irony; to·differentiate irony from related concepts and classify its types; to·investigate the means of expressing irony in modern English literary discourse and analyze their use in works; to highlight the differences in the use of means at different linguistic stylistic levels. The following methods were used during the research: method of analysis, observation, generalization, method of comparison, systematization and selection of facts and materials. Productive means of expressing associative irony is to use in the text a quote familiar to the reader, which can act in the initial, and in the transformed form. An ironic effect is created by the fact that the quote under the influence of the new context of the context acquires a new meaning, which is very different from the original one. The results of the study indicate that the most productive in prose texts are phraseologisms and quotations from literary works, religious quotations are much less common. In modern texts, there is a tendency to increase the number of quotations and allusions. The most frequent are artistic allusions and anthroponyms, but folk, mythological, and biblical allusions are rarely found. This interrelation of sources of allusions is explained by the level of accessibility of the source of allusion and informative.

Keywords: *associative irony, rendering, literary text, expression, ironic effect.*

Introduction. Associative irony is a hidden, subtle type of irony, when figurative meanings are realized gradually, new meanings emerge gradually, as the text unfolds. Therefore, the associative irony is realized both in the macro context and within the vertical context. Various types of repetition, quotation, and allusion are used to actualize associative irony. An example of this can be the names of heroes endowed with surnames that hint at their personal qualities: Sometimes the entire artistic text is ironic, in which case researchers talk about the global ironic subtext (implicitly expressed ironic information) of the work. Situational and associative types of irony realize the communicative task in different ways, therefore they create slightly different semantic structures of the texts, occupying different places in the ideological and figurative structure of the work. Situational irony creates bright details in the system of an artistic work, and associative irony contributes to the formation of images of the work, the expression of the author's characteristics of the characters and the writer's worldview.

The problem setting. Irony has always been and will be an integral part of human existence. An ironic attitude towards oneself and the surrounding world, especially in the 20th century, has become almost the only possible means capable of opening the veil of absurdity and evilness that hangs over the human worldview. In literature since the end of the 20th century, along with intellectualization, philosophizing, and mythology, the concept of "irony" has become established, which is one of its essential features. D. Muecke (1969) claims that in modern fiction, a situation has arisen where, for most writers, irony is "much less often a stylistic or dramatic device that they can use at their discretion: much more often, it is a way of thinking that has imperceptibly emerged as a general trend of our time".

The object of research is associative irony as a linguistic category.

The subject of the study is linguistic stylistic means of expressing and rendering of associative irony in English literary texts.

The purpose of the research is to investigate linguistic stylistic means of expressing and

rendering associative irony in modern English literary discourse.

The objectives of the study: to analyze the phenomenon of irony in the language process, in particular, the linguistic paradigms of the study of irony; to·differentiate irony from related concepts and classify its types; to·investigate the means of expressing irony in modern English literary discourse and analyze their use in works; to highlight the differences in the use of means at different linguistic stylistic levels.

The following methods were used during the research: method of analysis, observation, generalization, method of comparison, systematization and selection of facts and materials.

The analysis of the investigation and published works. Irony was also considered in such fields of linguistics as linguistic stylistics (T. Buynytska, V. Vynogradova, N. Nikolina, O. Shon), text linguistics (I. S. Pokhodnya, O. Tretyakova) and pragmalinguistics (T. Andrienko, N. Lanchukovska, S. Litvak, A. Prikhodko).

The first attempts to interpret irony are present in ancient authors: Plato, Aristotle, Cicero and others. Socrates explained irony as an echo of the wisdom of the immortal gods who never take life seriously, an act of personal freedom. With the development of new scientific disciplines, the emergence of new approaches in literary studies, linguistics, philosophy, and cultural studies, to the problems of knowing reality and understanding the place of man in it at the end of the 19th and in the 20th century, attention to the study of irony and the reasons for its use increased significantly. At the centre of the attention of linguists is the issue of identifying linguistic stylistic means of expressing irony.

Irony is important in the aesthetic and ideological systems of the artistic text. Most modern researchers believe that it acts as a means of implementing the subjective-evaluative modality and is an artistic form of embodying the author's evaluative position. In modern fiction, there is a tendency to the mainly ironic depiction of reality. Such researchers as J. Genet, M. Foucault, J.-F. Lyotard and S. Connor call its main features ironic reinterpretation, parody of plots, and metalanguage play. In modern literary texts, laughter performs the function of demonstrating the relativity of everything, creating a distance between classical authors and the modern author, whom R. Rorty calls "ironic": "I call such people "ironic", because they recognize that depending on the re-description, everything can look good or bad [...]; they are never able to take themselves seriously, because they are always aware that the terms of self-description are always subject to change" (Rorty, 2013).

The presentation of the main material. In connection with the increase in the frequency of the use of irony in literary works, as well as the development of such a linguistic discipline as text linguistics, researchers' interest in it has increased. In modern linguistic stylistics, an approach to understanding it has been outlined not only as a trope but also as a category that can be implemented at the level of an entire text. Therefore, in the first chapter, irony was classified into situational and associative depending on the conditions and methods of implementation. Associative irony is much more difficult than situational irony, because figurative meanings arise gradually, as the text unfolds. For its adequate perception, the reader needs to identify and interpret the implicit components of the content structure of the text.

The researched material shows that the associative type of irony is implemented through the macro context, which includes vertical and horizontal contexts. Linguists interpret the concept of "vertical context" ambiguously. The vertical context refers to the historical and philological context of the literary work and its parts. In the narrower sense, the vertical context is a "semantic whole consisting of the surface context and infra context" (Shon, 2003). The surface context is a part of the vertical context system, which is contained in the text itself and is syntagmatically related to it. Infracontext is the relevant context to which the quotation and allusion are reduced. They form an additional plot of the story, there is a dialogue between the literary text and culture, as a result of which the former enters the semiotic space of the latter.

The elements of the vertical context appear as part of the common knowledge of the communication participants, their "background knowledge" and are included in the model of subtext formation. "Background knowledge" is the socio-cultural background that characterizes speech. Therefore, adequate decoding of texts, determined by knowledge about the world, is not available to recipients who do not know the world to the extent that the author envisages.

In the study, the vertical context is understood as a semantic-functional category of a literary work that accumulates in its structure extratextual nationally marked and general cultural information, which is inherent in an implicit way of expressing the content. Vertical context is an important element of intratextual organization because it has the property of generating a significant amount of information with minimal explicit representation.

Horizontal context is the textual environment of a linguistic unit, which consists in the conscious choice of those meanings of linguistic units and

such a combination of them, which would embody an ironic sense, thus reflecting a certain aspect of reality and its perception by the author. In the case of associative irony, the horizontal context can vary from a paragraph to an entire text.

Taking into account the specifics of the context, the ways of the formation of ironic meaning by the speaker in associative irony can be represented as follows: the subjective modality of the first type is the speaker's relationship to his message, the subjective modality of the second type is the speaker's relationship to the described reality, and the objective modality is the relationship of the message to reality. The work is a complete entity with a corresponding system of cause-and-effect relationships thanks to numerous associative and subject-logical connections, the appearance of which is generated by vertical and horizontal contexts.

The horizontal context can expand the information boundaries of the message, to saturate it with additional content, modality, and expression. At the same time, units of different language levels undergo semantic changes, thanks to which the subtext of a literary work, its content depth, is created. If a word in a literary context acquires additional meanings during a single use, then when this word is repeated in different contexts, contextual semantic increments accumulate. That is, a repeated unit acquires within the text a semantic structure relevant only to this text, which, unlike the dictionary, has an individual character that is not reproduced in other texts. With lexical repetition, the communicative load of a word or phrase remains implicit within one sentence, and is explained only when interacting with other, contact or distantly located, segments of the text in which it is repeated:

And I was tooling along a mossy path with a brow a bit wet with the honest sweat when there came to my ears the unmistakable sound of somebody reading poetry to somebody, and the next moment I found myself confronting a mixed twosome who had dropped anchor beneath a shady tree in what is known as a leafy glade (Wodehouse, 2000).

The phrase "leafy glade" is a certain cliché of the narrator, which he repeats several times: *Wilbert and Phillis were presumably still in the leafy glade.*

With the help of these repetitions, a completely ironic image was created: *Her eyes were considerably bluer than the skies above, she was wearing a simple summer dress and it was not surprising that Wilbert Cream, seeing her, should have lost no time in reaching for the book of poetry and making a beeline with her to the nearest leafy glade* (Wodehouse, 2000, p. 79).

Lexical repetition, or repeated nomination, combines two possible functions: identification (representation) and characterization (definition) (Semkiv, 2000). Identification of the object in the text using repeated nomination implies a reference to the previous nominations of the object, ensuring the clarity of textual connections and the implementation of one of the most important categories of the text – its coherence. Instead, the characterization function is related to the contextual augmentation of meanings, which is provided by the implementation of the textual category of retrospection. Retrospection is based on the ability of human memory to retain previously received information and associate it with a new message. At the same time, the updated previous information is reevaluated and acquires a new meaning.

Ironic modality is created using two types of lexical repetition: identical and synonymous. The associative irony is implemented due to the accumulation of contextual emotional and evaluative additions to the meaning of the word when repeating the so-called key or thematic words, the specificity of which is the naming of the nodal concepts for the plot-thematic movement of the work. Irony arises as a result of the interaction of lexical repetition and syntactic-stylistic techniques: inserted construction and structural-semantic convergence.

Previous statements acquire a new meaning when compared with new information, associative connections, intertwining, create an ironic modality of the text determined by the author's intention. Therefore, the author's irony is adequately perceived only after reading the entire story.

The ironic modality of the text can be implemented by repeating words or their combinations that are used in similar contexts. At the same time, irony arises mainly due to the emphasized detail. Lexical repetition performs the function of accumulation, the task of which is to actualize an ironic attitude towards the heroes who try to demonstrate their generosity in this way. Repetition of the same elements of the text for the third time creates an absurd situation. Lexical repetition leads to the juxtaposition of content-factual information and subtext, resulting in an ironic modality. Contact lexical repetition is productive in the creation of ironic meaning.

Ironic modality in contact repetition can also occur when one word stands for different denotations. Such a stylistic technique performs the function of convergence, establishment of similarity between denotations. Therefore, according to the author's intention, the keywords of the text when repeated in different contextual conditions generate

individual and literary ironic meanings. Therefore, the implicit subjective-evaluative authorial modality of the ironic type can be realized through various types of lexical repetitions.

Conclusion. A specific method of lexical repetition is the creation of an ironic image by means of a contact repeat, when one word stands for the definition of different meanings. The results of the study also allowed to establish the most productive models of dialogical citation, with the help of which there is an ironic effect when the characters of the character are repeated in the author's speech and when the second participant in the dialogue repeats the statement of the first in order to express an ironic attitude to the interlocutor or his words. Productive means of expressing associative irony is to use in the text of a quote familiar to the reader, which can act as in the initial, and in the transformed form. An ironic effect is created by the fact that the quote under the influence of the new context of the context acquires a new meaning, which is very different from the original one. The results of the study indicate that the most productive in prose texts are phraseologisms and quotations from literary works, religious quotations are much less common. In modern texts there is a tendency to increase the number of quotations and allusions. The most frequent are artistic allusions and anthroponyms, but folk, mythological, and biblical allusions are rarely found. This interrelation of sources of allusions is explained by the level of accessibility of the source of allusion and informative. The anthropocentricity of the literary work has three centers of the author, the characters and the reader. The study of the forms of interaction between the author and the reader in the ironic text has made it possible to find that the author's ironic position is differently implemented in texts with different types of narrative perspective.

BIBLIOGRAPHY

1. Андрієнко Т. П. Мовленнєвий акт іронії в англійській мові. [Електронний ресурс]. Режим доступу: disser.com.ua/contents/4527.html.
2. Гнатюк Л. Комунікативно-прагматична типологія іронії – ефекту (на матеріалі споріднених і неспоріднених мов: української, польської, англійської) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/flin/2011_1/pnatiuk.pdf
3. Калита О. М. Іронія як світоглядний принцип і стилістична категорія. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Мовознавство.* Вип. 1 (11). Тернопіль, 2004. 104–107 с.
4. Мацько Л. І., Мацько О. М. Іронія. Риторика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Вища школа, 2003.
5. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: учеб. пособие. К. : Фитосоциоцентр, 2002.
6. Семків Р. Іронічна структура : типи іронії в художній літературі. К. : КМ Академія, 2004. 135 с.
7. Семків Р. Постмодернізм та іронія (типологізація нетипового). *Слово і час.* 2000. № 6. С. 6–12.
8. Шонь О. Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких оповіданнях. Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2003.
9. Rorty R. Contingency, irony, and solidarity. Cambridge University Press, 2013.
10. Muecke D. C. The compass of irony. London : Methuen, 1969.
11. Wodehouse P. G. Jeeves in the Offing. London : Penguin Books Ltd, 2000.

REFERENCES

1. Andriyenko, T. P. Movlennyevyj akt ironiyi v anhlijs"kij movi. [Speech act of irony in the English language]. Available at: disser.com.ua/contents/4527.html
2. Hnatyuk, L. Komunikatyvno-prahmatychna typolohiya ironiyi – efektu (na materiali sporidnenyh i nesporidnenyh mov: ukrayinskoyi, poliskoyi, anhlijskoyi) [Communicational and pragmatic typology of ironic effect]. Available at: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/flin/2011_1/pnatiuk.pdf
3. Kalyta, O. M. (2004). Ironiya yak svitohlyadnyj pryncyp i stylistychna katehoriya. [Irony as worldview principle and stylistic category]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Hnatyuka. Seriya: Movoznavstvo.* Vyp. 1 (11). Ternopil.
4. Macko, L. I., Macko, O. M. (2003). Ironiya. [Irony]. Rytoryka: navchalnyj posibnyk dlya studentiv vyshchyh navchalnyh zakladiv. K. : Vyshcha shkola.
5. Selyvanova, E. A. (2002). Osnovy lynhvystycheskoj teoryi teksta y kommunykacyy: ucheb. posobye. K. : Fytosocyocentr.
6. Semkiv, R. (2004). Ironichna struktura : typy ironiyi v hudozhnij literaturi. K. : KM Akademiya.
7. Semkiv, R. (2000). Postmodernizm ta ironiya (typolohizaciya netypovoho). *Slovo i chas,* № 6.

8. Shon, O. B. (2003). Movnostylistychni zasoby realizaciyi humoru, ironiyi i satyry v amerykanskyh korotkyh opovidannyah. Lvivskyj nacionalnyj universytet im. Ivana Franka. Lviv.
9. Rorty, R. (2013). Contingency, irony, and solidarity. Cambridge University Press.
10. Muecke, D. C. (1969). The compass of irony. London : Methuen.
11. Wodehouse, P. G. (2000). Jeeves in the Offing. London : Penguin Books Ltd.

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ТА ПЕРЕДАЧІ АСОЦІАТИВНОЇ ІРОНІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Полякова Ганна Павлівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Військової академії
вул. Фонтанська дорога, 10, Одеса, Україна

Складність дослідження іронії полягає в тому, що вона, як різновид комічного, також присутня не лише у вербальній комунікації, але є загальносеміотичним явищем, оскільки може реалізовуватися як у мовних об'єктах різного ступеня складності, так і в інших символічних системи, зокрема в різних видах мистецтва. Об'єктом дослідження є асоціативна іронія як лінгвістична категорія. Предметом дослідження є лінгвостилістичні засоби вираження та передачі асоціативної іронії в англійських художніх текстах. Мета дослідження – дослідити лінгвостилістичні засоби вираження та передачі асоціативної іронії в сучасному англомовному літературному дискурсі. Завдання дослідження: ·проаналізувати явище іронії в мовному процесі, зокрема лінгвістичні парадигми вивчення іронії; ·відрізняти іронію від суміжних понять та класифікувати її види; ·дослідити засоби вираження іронії в сучасному англійському літературному дискурсі та проаналізувати їх використання у творах; висвітлити відмінності у вживанні засобів на різних мовностилістичних рівнях. Під час дослідження використовувалися такі методи: метод аналізу, спостереження, узагальнення, метод порівняння, систематизації та відбору фактів і матеріалів. Продуктивним засобом вираження асоціативної іронії є використання в тексті знайомої читачеві цитати, яка може виступати як у початковій, так і в трансформованій формі. Іронічний ефект створюється тим, що цитата під впливом нового контексту контексту набуває нового значення, яке сильно відрізняється від початкового. Результати дослідження свідчать про те, що найбільш продуктивними в прозових текстах є фразеологізми та цитати з літературних творів, значно рідше зустрічаються релігійні цитати. У сучасних текстах спостерігається тенденція до збільшення кількості цитат та алюзій. Найчастіше зустрічаються художні алюзії та антропоніми, але рідко зустрічаються фольклорні, міфологічні та біблійні алюзії. Такий взаємозв'язок джерел алюзій пояснюється рівнем доступності джерела алюзії та інформативності.

Ключові слова: *асоціативна іронія, передача, художній текст, експресія, іронічний ефект.*

УДК 811.111'27:159.946
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.23

МОВЛЕННЄВИЙ АКТ У СВІТЛІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Приходченко Олександра Олексіївна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Запорізького національного університету
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

Розвідку присвячено розгляду питань, пов'язаних із дослідженням ролі мовленнєвих актів у міжкультурній комунікації. Дослідження мови в міжкультурному аспекті передбачає підхід до мовних явищ з урахуванням факторів, що лежать поза мовою – соціальні характеристики комунікантів, особливості їх взаємовідносини, ставлення до предмета комунікації, зовнішніх умов спілкування. Появу теорії мовленнєвих актів пов'язують з зародженням ідеї висловлювання-вчинку (перформатива), що зв'язує мовлення з соціальною активністю людей. Мовлення розглядається як різновид людської діяльності, а саме як форма поведінки, що регулюється певними правилами. Саме теорія мовленнєвих актів виділила окремі нормативні аспекти, які детермінують вибір мовних засобів та пояснюють умови їх застосування. Зміст мовного знака пов'язаний із позамовною дійсністю і з суб'єктом мови, що репрезентує цю дійсність. Діалогічний дискурс дозволяє вивчити природну мову не як самостійний продукт суб'єкта мови, а як невідокремлений від суб'єкта мови та інших екстралінгвістичних факторів у діалозі культур. У культурологічному дослідженні комунікації ставиться завдання детального опису явищ комунікативного стимулу та його можливих варіантів для різноманітних мовленнєвих актів. У самому терміні «мовленнєвий акт» позначені важливі характеристики даного явища. По-перше, мовленнєвий акт – це вид соціальної дії, тому він характеризується цілеспрямованістю та навмисністю. По-друге, мовленнєвий акт – це мовлення, отже: він має на увазі міжособистісні відносини (адресанта і адресата). У діалозі культур речення, висловлювання і мовленнєвий акт можуть розглядатися як одиниці одного рівня, що відрізняються один від одного лише складністю внутрішньої структури. Зміст мовленнєвого акту включає кілька значень, в одному з них цей мовленнєвий акт виступає в актуальній мовленнєвій ситуації. Значення мовленнєвого акту є відмінним від значення мовних одиниць, воно завжди розглядається у взаємодії з його іллокутивною силою, оскільки саме іллокуція надає мовленнєвому акту актуальний смисл, актуалізує його значення.

Ключові слова: *мовленнєвий акт, комунікація, іллокуція, дискурс, діалог культур, міжкультурний.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Для сучасної лінгвістики характерна двостороння спрямованість вектора наукового дослідження щодо «дискурс – особистість», коли особистість вивчається через дискурс, і, навпаки, у вигляді аналізу особистості комуніканта досліджується дискурс – як наслідок когнітивної діяльності, як комунікативна подія у певній соціальній інтеракції (Бацевич, 2010). Когнітивно-дискурсивна парадигма, що відрізняється своєю антропоцентричною спрямованістю, дає можливість встановити лінгвоментальні засади процесів креативної та інтерпретаційної діяльності суб'єктів дискурсу та можливостей їх репрезентації у тексті.

Когнітивно-дискурсивний підхід забезпечує органічний взаємозв'язок та взаємовплив когнітивних та комунікативних факторів процесу мовного спілкування (Селіванова, 2008). Виходячи з цього, ми можемо охарактеризувати когнітивно-дискурсивну парадигму як комплексну, що дозволяє найбільш повно та різнобічно вивчити всі явища та структури мови і мовлення.

Дослідження мови в міжкультурному аспекті передбачає підхід до мовних явищ з урахуванням факторів, що лежать поза мовою – соціальні характеристики комунікантів, особливості їх взаємовідносини, ставлення до предмета комунікації, зовнішніх умов спілкування тощо (Манакін, 2012). Даним об'єктом був покликаний вважатися дискурс, тобто мова як цілеспрямована соціальна дія, що включає всі екстралінгвістичні фактори її перебігу, а мінімальною одиницею дискурсу було визначено мовленнєвий акт.

Появу теорії мовленнєвих актів пов'язують з зародженням ідеї висловлювання-вчинку (перформатива), що зв'язує мовлення з соціальною активністю людей. Мовлення розглядається як різновид людської діяльності, а саме як форма поведінки, що регулюється певними правилами. Саме теорія мовленнєвих актів виділила окремі нормативні аспекти, які детермінують вибір мовних засобів та пояснюють умови їх

застосування. Ці правила є запорукою того, що за наявності відповідних умов висловлювання може дорівнювати здійсненню певної дії. Теорія мовленнєвих актів виходить з того, що основною одиницею комунікації є не речення чи ще якийсь вислів, а виконання певного виду дії, такої, наприклад, як питання, ствердження, прохання, наказ, висловлення подяки, вибачення, поздоровлення тощо. Все це – є мовленнєві акти.

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що при розгляді мовленнєвого акту слід враховувати специфічні особливості партнерів спілкування, саму комунікативну ситуацію, а також той факт, що мета комунікації полягає не тільки в тому, щоб адресат зрозумів адресанта, але і в тому, щоб викликати в останнього певну реакцію на почуте або зроблене, а також вплинути на нього (Hidayat, 2016). Незважаючи на цілу низку розробок та численні спроби класифікації та систематизації мовленнєвих актів, проблеми, які стосуються їх ролі в міжкультурній комунікації, залишаються відкритими, що і зумовлює **актуальність** запропонованої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття проблема мовленнєвого спілкування є однією з найбільш привабливих галузей дослідження. Спочатку класична теорія мовленнєвих актів займалася визначенням, аналізом та класифікацією мовленнєвих актів, але не встановлювала співвідношення між конкретним мовленнєвим актом і тими мовними засобами його втілення, тобто була відірвана від реальної комунікації. На жаль,такий підхід до вивчення мовленнєвих актів не дозволив побачити головного: як інтенції реалізуються в конкретному мовленнєвому спілкуванні. Тільки поєднання теоретичного підходу і вивчення прагматичних установок мовця, а також психологічних і поведінкових реакцій комунікантів дає найбільш повне уявлення про мовленнєву діяльність і про особливості мовленнєвої взаємодії адресанта і адресата (Бахов, 2012, с. 34–43).

Проблематика мовленнєвого акту і мовотворення розглядається в лінгвістичних концепціях лінгвістичних концепціях Дж. Остіна (Austin, 1994), Г. Грайса (Grice, 1975) тощо. Варто також згадати імена Т. ван Дейка (Dijk, T. van, 2008), Л. Безуглої (Безугла, Романченко, 2013), І. Шевченко (Shevchenko, Gutorov, 2019), які зробили істотний внесок у розвиток теорії мовленнєвих актів.

Формулювання мети і завдань статті. У цій статті зроблено спробу інтеграції найбільш істотних компонентів, характерних для мовленнєвих актів та їх комунікативних значень у рамках міжкультурної комунікації. Відповідно до поставленої мети вирішуються наступні завдання: 1) узагальнити питання сучасного стану теоретичного опрацювання питання мовленнєвих актів; 2) визначити зміст мовленнєвого акта; 3) виявити особливості функціонування мовленнєвих актів в розрізі міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст мовного знака пов'язаний із позамовною дійсністю і з суб'єктом мови, що репрезентує цю дійсність. Звернення до людського фактора, що характеризує зміст культурологічних досліджень, відіграло також основну роль у вивченні мови як феномена загальної пізнавальної діяльності індивіда і залучило культурологічний аспект вивчення комунікативного значення.

Відомо, що в сучасних науках про мову та мислення даний фактор відіграє основну роль, оскільки дозволяє поглянути на предмет дослідження з погляду його реальної ситуації, актуалізації її головних та прихованих функцій. У філософії, літературознавстві, теорії та практиці перекладу та інших наукових дисциплінах, у яких спостерігається діалог культур, проблема комунікативного значення звучить сьогодні по-новому; а саме, в цих дослідженнях комунікативне значення набуває складної структури, де крім лінгвостилістичних компонентів враховується ряд немовних факторів, які не мають прямого вираження в тексті, але що впливають на його прагматичне наповнення (Чередніченко, 2017).

У зв'язку з цим цікава для дослідження діалогічна мова, оскільки саме в ній повною мірою проявляється діалог культур і відбувається розуміння (чи нерозуміння) свого партнера міжкультурної комунікації.

З поясненням сутності даного явища пов'язані питання про межі наукового аналізу мовних одиниць у лінгвокультурологічному аспекті та питання необхідності власне даного, а не якогось іншого терміну для дослідження. Дійсно, визначаючи мовленнєвий акт як одиницю живої комунікації, як відрізок мови, наділений певною комунікативною метою, неможливо виділити чіткі ознаки мовленнєвого акту, що відрізняють його, наприклад, від пропозиції, що розглядається як мінімальна комунікативна одиниця мови, або висловлювання, що характеризується стандартно трьома видами цільової , питання, спонукання.

Діалогічний дискурс дозволяє вивчити природну мову не як самостійний продукт суб'єкта мови, а як такий, що не відокремлюється від суб'єкта мови та інших екстралінгвістичних

факторів у діалозі культур. Діалог підпорядкований психології міжособистісних та міжкультурних відносин, сильну роль у своїй грає соціальний чинник (Grynyuk, 2016, p. 24–27). Усе це, з одного боку, полегшує культурологічне вивчення актуальних мовних актів, з іншого боку, виявляє певні складнощі у співвіднесенні теоретично побудованого діалогічного дискурсу та її реального еквівалента – живого розмовного діалогу.

Діалогічний дискурс як сфера людської діяльності має системний характер. Це означає, що всі компоненти діалогу тісно взаємопов'язані одне з одним. Багато з них мають позамовну природу. Крім того, діалогічний дискурс – поняття абстрактне, що включає всі форми діалогу та зовнішні чинники його існування. Нам необхідно виділити в ньому таку одиницю, яка дозволила б найповніше розкрити специфіку мовленнєвих актів. Крім діалогічної єдності одиницею лінгвокультурологічного аналізу можуть бути більші утворення, а саме діалогічні блоки, фрагменти, етюди, уривки, мовні трансакції тощо. Їх межі та зміст підпорядковані завданням та цілям дослідження і тому визначаються у кожному окремому випадку по-різному. Поняття ситуативно-мовленнєвого блоку значно розширює межі дослідження мовлення. У діалозі культур ситуативно-мовленнєвий блок слід розглядати як одиницю діалогічної комунікації, що складається з двох компонентів: мовного та ситуативного. У цьому випадку, крім діалогічної репліки, до аналізу залучається ситуація її здійснення. Комунікативний блок визначається як одиниця вищого порядку, ніж діалогічне єдність, оскільки блок містить послідовність реплік, які з кількох висловлювань, отже, основою виділення комунікативного блоку в міжкультурному діалозі може бути суто формальний принцип.

Поняття діалогу-етюду пов'язані з експериментальними дослідженнями діалогічної комунікації. У цих роботах йдеться про короткі діалоги на розмовні теми, які схематично передають ситуацію спілкування, роль і мету кожного комуніканта (Krifka, 2007, с. 13–55).

Слід зазначити, що не тільки мовленнєві акти набувають у живій комунікації статусу стимул-реакція. У цій ролі можуть виступати невербальні дії чи цілі комунікативні ситуації. Вони не зводяться до вербальної дії і не спостерігаються в мовленні, проте можуть бути описані в ході наукового аналізу.

Таким чином, у культурологічному дослідженні комунікації ставиться завдання детального опису явищ комунікативного стимулу та його можливих варіантів для різноманітних мовленнєвих актів, що раніше зводилося лише до граматичного аналізу.

Комунікативний стимул розглядається дослідниками або як явище об'єктивного світу – зовнішні умови і причини реалізації того чи іншого мовленнєвого акту, або як результат когнітивних дій індивіда, тобто мотив, внутрішній імпульс або як абстрактний мовленнєвй акт, що передує досліджуваному. На цій підставі науковому опису піддається певний тип мовного акта з точки зору обчислення всіх можливих на нього реакцій. Найчастіше як стимул розглядаються мовні акти прохання чи питання, оскільки реакцією ними є переважно вербальні акти (Гончарук, 2015, с. 149–158). У багатьох дослідженнях комунікативний стимул виступає своєрідним тлом, непрямим засобом опису вербальної реакції з погляду її прагматичного змісту: негативна/позитивна, соціальній та її синтаксичного оформлення (еліпси).

Для того, щоб уникнути двозначності в розумінні мети описуваних мовленнєвих одиниць, Дж. Остін запроваджує особливу характеристику мовленнєвого акту – іллокутивну силу (Austin, 1994, с. 86–87). Дане поняття на відміну від мети висловлювання та речення має прагматичну природу, тобто не завжди передбачає мовну реалізацію. Комунікативне призначення мовних одиниць мислиться широко і динамічно, як іллокутивний акт, який властивий будь-якому вчинку людини, а не тільки мовленнєвому.

Таким чином, вже в самому терміні «мовленнєвий акт» були позначені важливі характеристики даного явища. По-перше, мовленнєвий акт – це вид соціальної дії, тому він характеризується цілеспрямованістю та навмисністю. По-друге, мовленнєвий акт – це мовлення, отже: він має на увазі міжособистісні відносини (адресанта і адресата). Дані відносини неможливі без урахування принципів і правил мовленнєвої поведінки, тому мовленнєвий акт завжди є конвенційним. Дослідження цих двох характеристик останнього і стало основою теорії мовленнєвих актів.

Як прагматичний компонент та класифікаційна характеристика мовленнєвого акту, іллокутивна сила не є ізольованою надбудовою над його мовним оформленням, а тісно взаємодіє з ним, актуалізуючи його пропозиційний зміст. Саме наявність даного типу відносин усередині мовленнєвого акту дозволяє відрізнити його від таких комунікативних одиниць, як речення та висловлювання. Питання співвідношення цих трьох понять залишається і сьогодні актуальним.

У діалозі культур речення, висловлювання і мовленнєвий акт можуть розглядатися як одиниці

одного рівня, що відрізняються один від одного лише складністю внутрішньої структури. Найпростішу структуру має речення як модель (звукової) реалізації думки. Висловлювання характеризується як речення, сказане у низці однотипних ситуацій спілкування. На відміну від речення для існування висловлювання передбачається наявність контексту та інтенції мовця, але їх комунікативне значення невизначене, тому що є непостійним. Воно змінюється від однієї комунікативної ситуації до іншої. Мовленнєвий акт навпаки характеризується однією з допустимих інтенцій, оскільки реалізується у конкретній комунікативної ситуації. Усі екстралінгвістичні характеристики цієї ситуації мовленнєвого акту притаманні лише йому. Їх зміна має на увазі зміну типу мовленнєвого акту, а їх наявність взагалі дозволяє говорити про мовленнєвий акт як такий, а не про речення чи висловлювання. Отже, мовленнєвий акт – це висловлювання + культурологічний чинник, а висловлювання характеризується як речення + контекст.

Існує інший підхід до співвідношення понять «речення», «висловлювання» та «мовленнєвий акт». В основі такого підходу лежить природа, походження даних одиниць. На цій підставі речення, висловлювання та мовленнєвий акт відносять до одиниць різного рівня. Речення є одиницею синтаксичного рівня мови. Воно має структуру та значення, але те й те розглядається формально, без посилання на конкретну комунікативну ситуацію, оскільки комунікативність речення є потенційною, гіпотетичною. Зв'язок речення з комунікативною ситуацією визначити дуже складно, а здебільшого при синтаксичних дослідженнях у цьому немає необхідності. Висловлювання є одиницею мовленнєвого рівня. Потреба у цій одиниці виникла під час переходу від формального вивчення мови до комунікативно зумовлених мовних структур, питань функціонування мовних одиниць у мовленні.

Мовленнєвий акт виводить дослідника за межі суто лінгвістичного аналізу. Вербальні та невербальні засоби виступають тут «на рівних». Тому спочатку мовленнєвий акт розглядається як одиниця не лінгвістична, а скоріше логіко-філософська. Це одиниця виміру мовленнєвої діяльності, що включає всі чинники, нюанси цього процесу. Спроба розкрити сутність мовленнєво-мисленнєвих процесів шляхом створення природних умов його протікання «породила» мовленнєвий акт.

Термін мовленнєвий акт сьогодні активно використовується у культурологічних дослідженнях, як загального, і неофіційного характеру. Звісно, зміст цього поняття дещо змінився (Шептяк, 2008), набув лінгвістичного наповнення, відійшов від філософської спрямованості. Однак єдиної думки у трактуванні цього явища і дотепер не існує. Залишаючись у межах лінгвістичного підходу до мовленнєвого акту, можна виділити як мінімум два типи його визначень, а отже, два способи прагматичного вивчення мови. Для одних дослідників мовленнєвий акт є, передусім, актом мовця, елементарною одиницею повідомлення, мовленнєвою дією, комунікативним ходом/кроком. І тут у центрі уваги вчених є ізольований мовленнєвий акт, досліджуються компоненти його синтаксичної структури, здійснюється пошук її найточніших інтерпретацій. В інших лінгвопрагматичних концепціях мовленнєвий акт розуміється як негласний синонім комунікативного акту, тобто характеризується потенційною діалогічністю, участю в ньому комунікантів. На цій підставі мовленнєвий акт визнається головною структурною одиницею мовленнєвої взаємодії.

Слід погодитися з точкою зору, що мовленнєвий акт є вчинком мовця, і повідомляє інформацію про його автора. Проте досліджуючи мовленнєвий акт, ми не можемо обмежитися знанням про його мовну структуру і намір мовця. Для опису мовленнєвого акту як лінгвокультурологічного феномену цих властивостей недостатньо. Розглядаючи «інтерактивні ходи» партнерів усередині директивного діалогу, необхідно враховувати той факт, що кожен «хід» має свою функцію-мету, а також свої передумови та свої наслідки, тому крім аналізу інтенції мовця, ми повинні також виявити, який ефект був досягнутий реалізацією даного мовленнєвого акту, тобто досліджувати сторону адресата, і навіть взаємодію обох комунікантів. У цьому сенсі доцільна друга точка зору, яка потребує комплексного дослідження мовленнєвого акта. Узагальнена дефініція мовленнєвого акту та його комунікативного значення, може бути сформульована в такий спосіб.

Мовленнєвий акт у широкому значенні є актуальна реалізація висловлювання у певній мовленнєвій ситуації, що несе у собі відбиток цієї ситуації. Останній момент важливий для практичного дослідження мовленнєвих актів, адже ми можемо займатися вивченням одноразових, одномоментних явищ, з яких складається мовленнєва діяльність і будується міжкультурна комунікація. Проте мовленнєвий акт є необхідним терміном лінгвістичної прагматики та міжкультурної комунікації, оскільки ні з «висловлюванням», ні з «реченням» не співвідносяться поняття інтенції, соціальних ролей, реакції адресата тощо. Мовленнєвий акт є

одиницю взаємодії лінгвістичних і прагматичних явищ, як наслідок, – всі його складники розглядаються під цим кутом зору.

На підставі вищесказаного можна дійти наступного висновку: дослідження мовленнєвого акту є науковим аналізом прагматичних компонентів його реалізації на локутивному, іллокутивному та перлокутивному етапах: мовне оформлення, характеристика комунікантів, час, місце та умови вчинення тощо.

Мовленнєвий акт з погляду культурологічного аналізу сприймається дослідником крізь призму відповідної комунікативної ситуації, у якій він реалізується. У зв'язку з цим ми стикаємося з проблемою визначення меж цієї ситуації, причому не лише на формальному, а й змістовному рівні.

Зміст прагматичної ситуації, у якій відбувається мовленнєвий акт, має ієрархічну структуру. У її основі лежить певний концепт-сценарій як узагальнений образ цієї ситуації, наприклад «прохання», «заява», «звинувачення», «клятва» тощо. Цей концепт об'єднує навколо себе різні когнітивні одиниці, що конституюють у пам'яті комунікантів закінчену модель знання про ту чи ту прагматичну ситуацію.

Термін «концепт-сценарій» своїм походженням завдячує сучасній когнітивній теорії мови. Слід зауважити, що сам «концепт» у когнітивній лінгвістиці трактується вченими по-різному: від його розуміння як ментальної одиниці, кванта структурованого знання, втіленого в слові, до концепту як когнітивного репрезентативну / замісника предметів у взаємодії один з одним. В останньому випадку вербалізація концепту відбувається не лише на рівні слова, а й у масштабі певної комунікативної ситуації, що розкриває ту чи ту сторону концепту, наприклад, концепти «репетиція», «лекція», «гра» тощо. Подібні концепти отримали в теорії когнітивної лінгвістики позначення «концепт-сценарій», «концепт-скрипт». У такому розумінні термін «концепт» фігурує у цій статті.

Одна з перших спроб співвідношення поняття «концепт» і прагматичного явища, мовленнєвий акт, була зроблена Т. А. ван Дейком, який розглядає мовленнєвий акт як кадр у тому сенсі, що останній передбачає знання ситуації та засоби реалізації інтенції, тобто дана прагматична схема не хаотична, а організована навколо певного концепту (Dijk, 2008, с. 16–17).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зміст мовленнєвого акту включає кілька значень, в одному з них цей мовленнєвий акт виступає в актуальній мовленнєвій ситуації. Значення мовленнєвого акту є відмінним від значення мовних одиниць, воно завжди розглядається у взаємодії з його іллокутивною силою, оскільки саме іллокуція надає мовленнєвому акту актуальний смисл, актуалізує його значення. Розвиваючи цю ідею, Л. Вітгенштейн стверджував, що значення висловлювання повністю залежить від його вживання, іншими словами: значення є спосіб використання мовленнєвого акта в комунікації, а оскільки способів, на його думку, може бути нескінченно багато, то взагалі неможливо говорити про якесь значення висловлювання (Wittgenstein, 1958, p. 10).

Спостереження показують, що складові одиниці «концепту-сценарію» можуть бути залежними від конкретної ситуації різними, що вимагає в кожному конкретному випадку перегляду цих компонентів та виявлення серед них найістотніших. Таким чином, правомірно розширити межі дослідження мовленнєвого акту та включити до розгляду змісту комунікативного значення такі компоненти ситуації як мотив, пошук та вибір засобів реалізації відповідних мовних актів, розуміння інтенції, усвідомлення необхідності вчинення даних мовленнєвих актів, співвідношення аксіологічних та емпіричних установок адресанта та адресата, прогнозування та виведення відповідних результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахов І. С. Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу культур. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.* № 2. 2012. С. 34–43.
2. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
3. Гончарук Н. Психологічний аналіз комунікативних реакцій як складових комунікативної поведінки. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, (29). 2015. С. 149–158.
4. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : ЦУЛ, 2012. 288 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Чередніченко О. І. Переклад. Культура. Ідентичність. Київ : КНУ, 2017. 224 с.
7. Шепетяк О. Теорія мовленнєвих актів. *Вісник факультету романо-германської філології*, Вип. 3. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2008. С. 93–105.
8. Austin J. L. How to Do Things with Words. Stuttgart: Philipp Reclam, 1994. 218 p.
9. Dijk T. van. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 267 p.

10. Grice H. R. Logic and Conversation. *Syntax and Semantics.* Vol. 3 (Speech Acts). N. Y. : Acad. Press, 1975. P. 41–58.
11. Grynyuk S. Cross-cultural communication in a multi-polar world. *The Unity of Science*, № 6. 2016. P. 24–27.
12. Hidayat A. Speech Acts: Force Behind Words. *English Education: Jurnal Tadris Bahasa Inggris*, 9 (1), 2016. P. 1–12.
13. Krifka M. Basic notions of information structure. *Interdisciplinary Studies on Information Structure*. 2007. № 6. P. 13–55.
14. Wittgenstein L. Philosophical Investigation. N.Y. : Macmillan, 1958. 250 p.

REFERENCES

1. Bakhov, I. S. (2012). Mizhkul′turna komunikatsiya v konteksti hlobalizatsiynoho dialohu kul′tur [Intercultural communication in the context of the globalization dialogue of cultures]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny.* [*Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine*]. 20, P. 34–43. [in Ukrainian]
2. Batsevych, F. S. (2010). Narysy z linhvistychnoyi prahmatyky: monohrafiya [Essays on Linguistic Pragmatics: monograph.] L′viv : PAIS. [in Ukrainian]
3. Honcharuk, N. (2015). Psykholohichnyy analiz komunikatyvnykh reaktsiy yak skladovykh komunikatyvnoyi povedinky. [Psychological analysis of communicative reactions as components of communicative behavior]. *Zbirnyk naukovykh prats' "Problemy suchasnoyi psykholohiyi"*. [*Collection of scientific works "Problems of modern psychology"*]. 29, P. 149–158. [in Ukrainian]
4. Manakin, V. M. (2012). Mova i mizhkul′turna komunikatsiya [Language and intercultural communication]. Kyiv : TSUL. [in Ukrainian]
5. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka: napryamy ta problemy : pidruchnyk. [Modern linguistics: trends and problems: textbook]. Poltava : Dovkillya-K. [in Ukrainian]
6. Cherednichenko, O. I. (2017). Pereklad. Kul′tura. Identychnist′. [Translation. Culture. Identity]. Kyiv : KNU. [in Ukrainian]
7. Shepetyak, O. (2008). Teoriya movlennyevykh aktiv. [Theory of speech acts]. *Visnyk fakul'tetu romano-hermans'koyi filolohiyi.* [*Bulletin of the Faculty of Romano-Germanic Philology*]. DDPU. [in Ukrainian]
8. Austin, J. L. How to Do Things with Words. Stuttgart: Philipp Reclam,1994.218 p. [in English]
9. Dijk, T. van. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 267 p. [in English]
10. Grice, H. R. Logic and Conversation. *Syntax and Semantics.* Vol. 3 (Speech Acts). N. Y. : Acad. Press, 1975. P. 41–58. [in English]
11. Grynyuk, S. Cross-cultural communication in a multi-polar world. The Unity of Science, № 6. 2016. P. 24–27.
12. Hidayat, A. Speech Acts: Force Behind Words. *English Education: Journal Tadris Bahasa Inggris*, 9 (1), 2016. P. 1–12. [in English]
13. Krifka, M. Basic notions of information structure. *Interdisciplinary Studies on Information Structure*. 2007. № 6. P. 13–55. [in English]
14. Wittgenstein, L. Philosophical Investigation. N.Y. : Macmillan, 1958. 250 p. [in English]

SPEECH ACT IN THE LIGHT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Prykhodchenko Oleksandra Olexiivna
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of the Foreign Languages of the Professional Orientation
Zaporizhzhia National University
66, Zhukovsky str., Zaporizhzhia, Ukraine

The investigation is devoted to the consideration of issues related to the study of the role of speech acts in intercultural communication. The study of language in an intercultural aspect involves an approach to language phenomena taking into account factors that lie outside the language – social characteristics of communicators, peculiarities of their relationship, attitude to the subject of communication, external conditions of communication. The emergence of the theory of speech acts is associated with the appearance of the idea of speech-act (performative), which connects speech with people's social activity. Speech is considered as a type of human activity, namely as a form of behavior regulated by certain rules. It is the theory of speech acts that singled out certain normative aspects that determine the choice of language means and explain the conditions of their use. The content of a linguistic sign is related to extra-linguistic reality and to the subject of language, which represents this reality. Dialogic discourse makes it possible to study natural language not as an independent product of the language subject, but as one that is not separated from the language subject and other extralinguistic factors in the dialogue of cultures. In the cultural study of communication, the task of a detailed description of the phenomena of the communicative stimulus and its possible variants for different speech acts is set. The very term "speech act" indicates important characteristics of this phenomenon. First, a speech act is a type of social action, therefore it is characterized by purposefulness and intentionality. Secondly, a speech act is speech, therefore: it implies interpersonal relations (addresser and addressee). In the dialogue of cultures, sentences, utterances and speech acts can be considered as units of the same level, differing from each other only by the complexity of the internal structure. The content of a speech act includes several meanings, in one of them this speech act appears in an actual speech situation. The meaning of a speech act is different from the meaning of language units, it is always considered in interaction with its illocutionary force, since it is illocution that gives the speech act a relevant meaning, actualizes its meaning.

Keywords: *speech act, communication, illocution, discourse, dialogue of cultures, intercultural.*

УДК 811.161.135:167.774
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.24

КОГНІТИВНІ ПАРАМЕТРИ КАТЕГОРІЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Приходько Ганна Іллівна
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

Сучасний етап розвитку лінгвістики свідчить про те, що фактично категорія невизначеності виражає особливе ставлення мовця до того, що говориться, до твердження, а тому використовується як засіб комунікативної стратегії комунікативної особистості. Цей факт дає нам підстави трактувати категорію невизначеності як когнітивно-комунікативну категорію, ґрунтуючись на концепції М. П. Кочергана про категоріальну ситуацію, що дозволяє значно збагатити дослідницький апарат і збільшити пояснювальну силу лінгвістичної теорії, яка прагне до комунікативної інтерпретації мовних явищ. Невизначеність має категоріальний статус на різних рівнях мовної системи й у мовленні – фонологічному, морфологічному, лексичному, на рівні речення і тексту. Когнітивний характер цієї категорії найбільш чітко виявляється в тексті, що інтегрує різні категоріальні прояви невизначеності, тому при вивченні зазначеної категорії доцільно основний упор зробити на вивченні її репрезентації в тексті. Феномен когнітивної категорії невизначеності дозволяє диференційовано розглянути в єдиній концепції репрезентацію різних сегментів, ділянок, блоків функціонально-семантичного поля невизначеності (лексичного, граматичного тощо) з одного боку, і показати їх взаємозв'язок у категоріальній ситуації в єдиній функціонуючій системі – тексті як царини реалізації когнітивного змісту невизначеності, з іншого. Підхід до трактування невизначеності як когнітивної категорії. уможливлює вивчення в діалектичній єдності розмаїття лексичних, граматичних і стилістичних засобів, що реалізують категорію невизначеності в найрізноманітніших ситуаціях спілкування. Отже, окреслений ракурс дослідження категорії невизначеності як когнітивної категорії, широкий спектр значень віддзеркалення якої виявляється в тексті, логічно вписується в проблематику когнітивно-дискурсивної парадигми сучасного мовознавства.

Ключові слова: *текст, категорія, когнітивний, дискурсивний, невизначеність, комунікативний, категоріальна ситуація, мовні засоби.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Мислення, як форма відображення, ґрунтується на процесах узагальнення та абстрагування щодо інформації про об'єкти дійсності. Оскільки визначеність-невизначеність ґрунтується на відносинах точного/приблизного, конкретного/абстрактного, індивідуального/узагальненого тощо, то процес мислення неможливий без відображення певних ознак.

Невизначеність – це поняття, яке хвилювало уми мислителів, вчених і, нарешті, простих людей протягом тривалого періоду людської цивілізації. У найбільш поширеному розумінні невизначеність трактують як альтернативу визначеності, тобто повному детермінізму (передбачуваності) (Служинська, 2014, с. 193–197).

Поступальний розвиток когнітивістики в останні десятиліття дає можливість по-новому дослідити багато феноменів, які традиційно використовувались в студіях мови та мовлення. Ціла низка лінгвістичних питань отримують нове витлумачення і нове пояснення за рахунок їхнього вирішення під новим кутом зору, і це передусім проблеми категоризації і концептуалізації, питання концептуальної та мовної картин світу, співвідношення мовних структур з когнітивними, тобто усе те, з чим зв'язане висвітлення ментальних репрезентацій і їх мовних форм (Залужна, 2017, с. 44–49).

Категоризація тісно пов'язана з усіма когнітивними системами і діями. Саме когнітивна наука вперше поставила питання про «категоризацію досвіду людини з огляду на процеси вивчення когніції» (Селіванова, 2008, с. 377).

Мовна категорія в широкому сенсі – це будь-яка група мовних елементів, що виділяється на базі якої-небудь загальної властивості: у вузькому смислі – певна ознака (вимір), що лежить в основі розділення великої сукупності гомогенних мовних одиниць на обмежену кількість особливих класів, члени яких характеризуються тим самим значенням даної прикмети, наприклад, категорія відмінка, виду. Є фонологічні, морфологічні, лексико-семантичні, синтаксично-семантичні категорії, а також категорії тексту та дискурсу. Категорія невизначеності є ментальною логіко-лінгвістичною категорією, тобто

невизначені уявлення ґрунтуються на логічних взаємозв'язках. У той же час, категорія невизначеності є функціонально-семантичною категорією, яка поєднує найрізноманітніші засоби та способи вираження, що функціонують у мовленнєвих ситуаціях.

Незважаючи на низку праць та численні спроби класифікації явищ на позначення невизначеності, питання, які стосуються номінацій останньої, залишаються відкритими, що і зумовлює **актуальність** запропонованої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У новітніх лінгвістичних розвідках дедалі більшу роль відіграє філософія невизначеності, оскільки несталість, багатовимірність є невіддільною властивістю мови (Залужна, 2016). У лінгвістичній літературі сьогодення існують розвідки, присвячені категорії невизначеності, її семантиці і засобам вираження (Гаврилова, Садовська, 2019, с. 25). Автори більшості з них спираються на матеріал тих мов, що мають сталі формальні засоби вираження цієї категорії (Лабетова, 2016, с. 136–143). Інтерес до функціональної семантики сприяє поширенню тлумачення категорії визначеності та невизначеності об'єкта. До цієї категорії почали відносити не тільки формальні показники – артиклі, але й мовні одиниці, що традиційно постають як комунікативні: займенники, прикметники, описові конструкції, підрядні речення певного типу тощо (Коробка, 2017, с. 35–36). Необхідно зауважити, що у мовах, де відсутні сталі засоби вираження категорії визначеності і невизначеності, також досліджено цю категорію, але здебільшого в порівняльному аспекті (Heather, Stuart, 2011, p. 1–11). Проте досі не виконано комплексного дослідження, яке б остаточно підтвердило та закріпило роль і місце категорії та невизначеності в лінгвістиці, висвітлило особливості та засоби її реалізації на текстовому та дискурсивному рівнях.

Формулювання мети і завдань статті. Мета запропонованої статті полягає у з'ясуванні статусу категорії невизначеності та способів її актуалізації в мові та мовленні. Для цього необхідно Реалізація поставленої мети передбарозв'язання таких завдань: 1) узагальнити питання сучасного стану теоретичного опрацювання категорії невизначеності; 2) схарактеризувати змістове наповнення феномену «невизначеність»; 3) підсумувати підходи до номінацій невизначеності за мотиваційними властивостями.

Методологія визначається метою, матеріалом, теоретичним спрямуванням статті. Вона інтегрує основні принципи когнітивної теорії та теорії дискурсу. Методологією, яка використовується у дослідженні, є теорія невизначеності, яка представляє основні поняття для лінгвістичного аналізу. Зосереджуючись насамперед на семантичних особливостях невизначеності, ця теорія розширює межі аналізу дискурсивної семантики. Це означає, що всі аспекти спілкування (настрій, учасники з їхніми комунікативними цілями та когнітивні системи) стають дуже важливими для розуміння невизначеності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідниками проблеми невизначеності доведено і обґрунтовано, що ця категорія обіймає важливе місце в семантичному просторі мови (Залужна, 2017; Лабетова, 2016; Heather, Stuart, 2011).

Навіть побіжний огляд літератури з питань невизначеності свідчить про те, що досліджуються, зазвичай, її структурно-семантичні та функціональні площини, в той час як визначення категоріального статусу залишалося поза увагою учених.

Зауважимо, що феномен мовної категорії сягає античної мовознавчої традиції, що склалася на матеріалі опису двох мов – грецької й латини, але орієнтація на вивчення реалізації у мові логічних категорій додала їй потенційно універсальний спектр. Створена нею концептуальна система і понятійний апарат науки про мову виявився в цілому слушним для опису як різних мов, так і найбільш загальних властивостей мови як специфічного феномену.

Уся система мови побудована на понятійній основі. Серед понятійних категорій можна виокремити принаймні три основних типи: 1) категорії, що представляють відображення реальності у вигляді форм і предметів думки, тобто збігаються з «поняттями» у філософії; 2) категорії-параметри (ознаки, характеристики, такі як розумові референти категорій виду і часу, способу, числа, відмінка); 3) категорії релятивні, або операційні, тобто, ті, котрі лежать в основі схем реалізації.

Категорія невизначеності, як би вона не розумілася, і на якому б рівні мови не вивчалась, має зв'язок із категоріями експресивності, емотивності, модальності (Руснак, 2011).

Взаємозв'язок категорії невизначеності з категоріями експресивності емотивності та модальності досліджується в сучасній лінгвістичній літературі (Руснак, 2011; Шинкарук, 2002; Zadra, Clore, 2011).

Сучасний етап розвитку лінгвістики свідчить про те, що фактично категорія невизначеності виражає особливе ставлення мовця до того, що говориться, до твердження, а тому використовується як засіб комунікативної стратегії комунікативної особистості. Це й дає нам підстави

трактувати категорію невизначеності як когнітивно-комунікативну, з опертям на концепцію М. П. Кочергана про категоріальну ситуацію, що дозволяє значно збагатити дослідницький апарат і збільшити пояснювальну «міць» лінгвістичної теорії, що націлена на комунікативну інтерпретацію мовних явищ.

Концептуальною підставою моделі граматики є трикутник «семантична категорія – функціонально-семантичне поле – категоріальна ситуація». Функціонально-семантичне поле (аспектуальність, таксис, темпоральність тощо) розглядається як мовна репрезентація відповідних семантичних категорій в упорядкованій безлічі різнорівневих мовних засобів і їх функцій. Мовна парадигматична система функціонально-семантичного поля співвідноситься з їх проекцією на висловлювання – аспектуальними, темпоральними, таксисними, модальними, квалитативними, локативними, буттєвими, посесивними й іншими категоріальними ситуаціями» (Кочерган, 2007, с. 13–19). Однією з таких «інших» категоріальних ситуацій, на наш погляд, може бути і так звана ситуація невизначеності.

Природа поняття категоріальної ситуації на думку полягає в тому, що вона представляє один з аспектів «загальної ситуації», переданої висловлюванням, одну з його категоріальних характеристик. Категоріальна ситуація – це родове поняття, стосовно якого аспектуальні, темпоральні, квалітативні, локативні й інші подібні ситуації є поняттями видовими. Далеко не завжди в «загальній ситуації», що позначається висловлюванням, чітко виділяється яка-небудь категоріальна ситуація як домінуюча. Висловлювання може містити в собі кілька категоріальних ситуацій, які відіграють істотну роль у його змісті, причому жодна з них не може претендувати на статус єдиної категоріальної домінанти.

У категоріальній ситуації виділяються а) системно-категоріальна основа даної ситуації (аспектуальної, модальної, буттєвої, посесивної, локативної тощо; б) усі ті елементи оточення визначеної форми або конструкції, які взаємодіють з її системно-категоріальним значенням, приймаючи участь у формуванні семантичних комплексів, що виражаються в мовленні. Вони одержують назву мовленнєвого середовища.

У розглянутій концепції значимість поняття категоріальної ситуації дуже суттєва, оскільки категоріальні ситуації, представлені в багатоступінчастій системі варіативності, відбивають репрезентацію семантичних категорій у мові. Збираючи й аналізуючи висловлювання, у яких міститься той чи інший комплекс категоріальних ситуацій, дослідник прагне відобразити істотні ознаки семантичних категорій у різноманітті варіантів, представлених у мовленні. Якщо поняття функціонально-семантичного поля співвідноситься з представленням про семантичну категорію й упорядковану безліч засобів її вираження в конкретній мові, то поняття категоріальної ситуації служить для аналізу функціональних варіантів даної семантичної категорії, що виражаються у висловлюванні. На цій основі, як справедливо зауважує автор цієї концепції, проводиться аналіз функцій одиниць мовної системи і закономірностей функціонування цих одиниць у взаємодії з їх оточенням (Кочерган, 2007, с. 13–19).

Віддаючи належне принципу польового підходу до вивчення явищ мови, зазначимо, що з концепцій функціонально-семантичного поля і з ідеї прототипів почався, власне кажучи, перехід до когнітивної лінгвістики і розробки нового підходу до мовних фактів.

Оскільки об'єктом дослідження при вивченні реалізації категорії невизначеності можуть бути як одиниці, що конституюють текст (слова, фрази, речення), так і цілі тексти, нам представляється доцільним говорити про когнітивну категорію невизначеності, яка володіє різним статусом у варіантах своєї реалізації, інакше кажучи, має когнітивний характер. Термін «когнітивний» у нашому розумінні позначає здатність мовної одиниці виявляти те чи інше категоріальне значення (у нашому випадку невизначеність) на різних рівнях мовної системи, тобто в статусі різнорівневих одиниць.

Відомо, що ключовим для когнітивної науки є поняття репрезентації (Rosch, 1975, p. 192–233). Репрезентація – це і сам процес представлення світу людиною, і одиниця цього представлення, що заміщає те, що представляється або в психіці людини (ментальна репрезентація), або в мовному оформленні деякого знання (вербальна репрезентація). Ми вважаємо, що концепт «невизначеність» репрезентується на різних рівнях мовної системи й у мовленні, тому категорію, що відбиває таку репрезентацію, можна назвати когнітивною.

Саме ідеї когнітології вплинули на розвиток науки про мову, висунувши на передній план не фактологічну його даність, а пізнання тих процесів і механізмів, які забезпечують вербалізацію змісту, що уже визрів у свідомості мовця. Звідси визнання необхідності обліку й аналізу попередньої ментальної діяльності на рівні формування концептів, що суголосні лінгвістичним сутностям, тобто на рівні практичної філософії, чи семіології, що дуже важливо для

розуміння багатьох процесів і механізмів мови (Evans, 2006).

Узагальнюючи вищесказане, правомірно, на нашу думку, визначити невизначеність як когнітивну категорію. Невизначеність має категоріальний статус на різних рівнях мовної системи й у мовленні – фонологічному, морфологічному, лексичному, на рівні речення і тексту. Когнітивність даної категорії найбільш чітко виявляється в тексті, що інтегрує різні категоріальні прояви невизначеності, тому при вивченні зазначеної категорії доцільно основний упор зробити на вивченні її репрезентації в тексті.

Як вже зазначалось, реалізація категорії невизначеності розглянута на лексичному та морфологічному рівнях. Стосовно невизначеності в реченні і тексті, то тут ще дуже багато проблем, що заслуговують уваги дослідників і становлять великий інтерес в аспекті вивчення комунікативного процесу. Не виключаючи приналежності невизначеності до функціонально-семантичних категорій, якими на наш погляд являються всі категорії, що є мовними універсаліями, підкреслимо когнітивний характер цієї категорії. Він полягає в ментальному узагальненні концептуальної сутності мовного представлення невизначеності. Термін функціонально-семантична категорія, таким чином, вирізняє діяльнісну сторону, тобто актуалізацію категорії в мовленні, у той час як термін «когнітивність» акцентує увагу на узагальнено-типологізуючому аспекті сприйняття даного мовного феномену.

Людська діяльність передбачає процеси пізнання (cognitio) навколишнього світу, його теоретичного освоєння, формування структурно розчленованих і системно організованих знань про окремі фрагменти світу і про світ загалом, з одного боку, та необхідні для організації успішної взаємодії між людьми процеси передачі добутих знань (тобто акти комунікації), які можливі завдяки наявності безлічі більш-менш розвитих знакових систем, з іншого. Серед усіх цих систем комунікацій найбільш потужною в семантичному плані є мова. Вона не тільки опосередковує передачу і прийом інформації, знань, повідомлень, але й обробляє одержувану індивідом ззовні інформацію в форму придатну до комунікації, тобто будує специфічні мовні фрейми. Тим самим мова створює можливості для упорядкування і систематизації в пам'яті безлічі знань, для побудови характерної для кожного певного етнокультурного колективу мовної картини світу.

Поняття когнітивної категорії невизначеності дозволяє диференційовано розглянути в єдиній концепції репрезентацію різних сегментів, ділянок, блоків функціонально-семантичного поля невизначеності (лексичного, граматичного тощо) з одного боку, і показати їх взаємозв'язок у категоріальній ситуації в єдиній функціонуючій системі – тексті як царини реалізації когнітивного змісту експресивності, з іншого.

На нашу думку, таке розуміння категорії невизначеності співзвучно й необхідній прагматичній спрямованості в її вивченні, тому що сьогодні прагмалінгвістика – це ведуча серед дисциплін, що ставлять своєю метою усвідомити сутність мови як функціональної, тобто діючої, працюючої системи.

Головне завдання когнітивної лінгвістики полягає в описі і поясненні мовної здатності як внутрішньої когнітивної структури й динаміки адресата-адресанта, який розглядається як система переробки інформації, що співвідносить мовну інформацію на різних рівнях. Як нова царина теоретичної і прикладної лінгвістики, когнітивна лінгвістика пов'язана з вивченням когніції в її лінгвальних аспектах і проявах та з дослідженням когнітивних аспектів самих лексичних, граматичних і інших явищ.

Уведення в лінгвістику когнітивного підходу дозволяє затвердити в цій науці пріоритет діяльнісного принципу, акцентуючи увагу на таких площинах мовної системи, як внутрішня структура і функціонування в мовленнєвому спілкуванні, представити мовну систему як складну, багатокомпонентну дуже розгалужену програму, завдяки якій стають можливими як породження висловлювання, так і його сприйняття та розуміння. В лінгвістиці сьогодення перестала бути актуальними дебати щодо пріоритетності комунікативної чи когнітивної функції мови, тому що прийшло розуміння, що вона по своєму призначенню і модусу існування одночасно є і комунікативною і когнітивною структурою.

Підходячи до дослідження когнітивної категорії невизначеності, необхідно усвідомлювати, що в межах когнітивного підходу до мови неминуча зміна трактування цілого ряду лінгвістичних аксіом. Насамперед, і саме головне, затверджується бачення мови як онтологічно неподільного об'єкту, що поєднує статичну систему в нашій свідомості і мовленнєве функціонування. Тим самим об'єкт вивчення розширюється, зникає ризик розгляду мовних фактів з відсіканням частини їх, як це відбувалося в попередніх концепціях мови, стає недоречним при її теоретичному вивченні стале, логічно обґрунтоване розмежування її категорій і класів. Як наслідок цього, синкретичні і перехідні випадки попадають у зону зацікавлень дослідників так само як і численні

явища синтаксису, регістрових зрушень і інших явищ мовлення.

Усе вищенаведене підтверджує правильність нашого підходу до трактування невизначеності як когнітивної категорії. Адже саме такий підхід може дозволити нам студіювати в діалектичній єдності розмаїтість лексичних, граматичних і стилістичних засобів, що реалізують категорію невизначеності в найрізноманітніших ситуаціях комунікації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, такий підхід, на нашу думку, співзвучний з «новим поглядом» у лінгвістиці, сформульованим у працях видатних когнітологів (Talmy, 2003; Aldokhayel, 2021, p. 429–64), згідно якому категорії не являють собою «вмістилищ» з чітко позначеними межами, оскільки сутність неодмінно повинна знаходитися або усередині даного вмістилища, або поза ним. Такий підхід указує на розмитість границь категорій і затверджує прототипічний принцип їх внутрішньої організації.

Отже, окреслений ракурс дослідження невизначеності як когнітивної категорії, широкий спектр значень репрезентації якої виявляється в тексті, логічно вписується в проблематику когнітивно-дискурсивної парадигми сучасного мовознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилова І. М., Садовська Ю. В. Категорія визначеності і невизначеності у німецькій і українській мовах. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство,* № 11, 2019. С. 23–27.

2. Залужна М. В. Лінгвальна реалізація принципу невизначеності в британських постмодерних художніх текстах. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2. 2017. С. 44–49.

3. Залужна М. В. Реалізація принципу невизначеності в англійській мові: структурно-семантичний та лінгвокогнітивний аспекти (на матеріалі британських постмодерних художніх текстів XXI століття) : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 20 с.

4. Коробка О. В. Семантичні особливості субстантивів doubt и uncertainty в англійській мові. *Мови та літератури у полікультурному суспільстві : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції.* Маріуполь : МДУ, 2017. С. 35–36.

5. Кочерган М. П. Теорія функціонально-семантичного поля і її застосування в зіставному мовознавстві. *Мовознавство.* № 4–5. 2007. С. 13–19.

6. Лабетова В. М. Категорія визначеності/невизначеності як лінгвістична проблема. *Лінгвістичні дослідження : збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.* Вип. 42. 2016. С. 136–143.

7. Руснак Н. Категорія невизначеності у діалектному мовленні буковинців. *Науковий вісник Чернівецького університету: Слов'янська філологія.* Вип. 547–548. 2011. С. 145–149.

8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

9. Служинська Л. Б. Порівняльна типологія вираження означеності/неозначеності в німецькій та українській мовах. *Нова філологія.* Запоріжжя : ЗНУ, 2014. № 63. С. 193–197.

10. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення. Чернівці : Рута, 2002. 272 с.

11. Aldokhayel R. Language Evolution from a Cognitive-Grammar Perspective: The Rise of the Arabic Clause. *Review of Cognitive Linguistics.* 19. 2021. P. 429–464.

12. Evans V. Cognitive Linguistics: An Introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 830 p.

13. Heather Pon-Barry, Stuart M. Shieber. Recognizing Uncertainty in Speech. *Hindawi Publishing Corporation EURASIP Journal on Advances in Signal Processing.* 3. 2011. P. 1–11.

14. Rosch E. Cognitive Representation of Semantic Categories. Journal of Experimental Psychology: General. Vol. 104. 1975. P. 192–233.

15. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics. Vol. 2. Cambridge, MA: MIT Press, 2003. 503 p.

16. Zadra J. R, Clore G. L. Emotion and perception: the role of affective information. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science.* 2 (6). 2011. P. 676–685.

REFERENCES

1. Havrylova, I. M., Sadovs′ka Yu. V. (2019). Katehoriya vyznachenosti i nevyznachenosti u nimets′kiy i ukrayins′kiy movakh. [The category of definiteness and indefiniteness in the German and Ukrainian languages]. *Naukovyy visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriya "Filolohichni nauky". Movoznavstvo* [*Scientific Bulletin of I. Franko DDPU. Series "Philological Sciences". Linguistics*]. 11, P. 23–27. [in Ukrainian]

2. Zaluzhna, M. V. (2017). Linhval′na realizatsiya pryntsypu nevyznachenosti v brytans′kykh postmodernykh khudozhnikh tekstakh. [Linguistic realization of the principle of uncertainty in British postmodern literary texts.].

Naukovyy zhurnal L'vivs'koho Derzhavnoho Universytetu Bezpeky Zhyttyediyal'nosti "L'vivs'kyy filolohichnyy chasopys". [*Scientific journal of the Lviv State University of Life Safety "Lviv Philological Journal"*]. 2, P. 44–49. [in Ukrainian]

3. Zaluzhna, M. V. (2016). Realizatsiya pryntsypu nevyznachenosti v anhliys'kiy movi: strukturno-semantychnyy ta linhvokohnityvnyy aspekty (na materiali brytans'kykh postmodernykh khudozhnikh tekstiv 21stolittya). [Realization of the uncertainty principle in the English language: structural-semantic and linguistic-cognitive aspects (based on the material of British postmodern literary texts of the 21st century)] : avtoref. dys. …kand. filol. nauk : 10.02.04. [author's abstract. thesis ... candidate philol. Sciences: 10.02.04.]. Zaporizhzhia 20 p. [in Ukrainian]
4. Korobka, O. V. (2017). Semantychni osoblyvosti substantyviv doubt y uncertainty v anhliys'kiy movi. [Semantic features of the nouns doubt and uncertainty in the English language]. *Movy ta literatury u polikul'turnomu suspil'stvi : materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi*. [*Languages and literatures in a multicultural society: materials of the All-Ukrainian scientific and practical internet conference*]. Mariupol : MDU, P. 35–36. [in Ukrainian]
5. Kocherhan, M. P. (2007). Teoriya funktsional'no-semantychnoho polya i yiyi zastosuvannya v zistavnomu movoznavstvi. [Theory of the functional-semantic field and its in comparative linguistics]. *Movoznavstvo.* [*Linguistics*]. 4–5, P. 13–19. [in Ukrainian]
6. Labetova, V. M. (2016). Katehoriya vyznachenosti / nevyznachenosti yak linhvistychna problema. [The category of certainty / uncertainty as a linguistic problem]. *Linhvistychni doslidzhennya : zbirnyk naukovykh prats' Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. H. S. Skovorody*. [*Linguistic studies: a collection of scientific works of Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovorody*]. 42, P. 136–143. [in Ukrainian]
7. Rusnak, N. (2011). Katehoriya nevyznachenosti u dialektnomu movlenni bukovyntsiv. [The category of uncertainty in the dialectal speech of the Bukovinians]. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu: Slov'yans'ka filolohiya.* [*Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Slavonic Philology*]. 547–548, P. 145–149. [in Ukrainian]
8. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka: napryamy ta problemy. [Modern linguistics: directions and problems]. Poltava : Dovkillya-K. [in Ukrainian]
9. Sluzhyns'ka, L. B. (2014). Porivnyal'na typolohiya vyrazhennya oznachenosti/neoznachenosti v nimets'kiy ta ukrayins'kiy movakh. [Comparative typology of the expression of definiteness/indefiniteness in the German and Ukrainian languages]. *Nova filolohiya*. [*New philology*]. Zaporizhzhya : ZNU, № 63. P. 193–197. [in Ukrainian]
10. Shynkaruk, V. D. (2002). Katehoriyi modusu i dyktumu u strukturi rechennya. [Categories of mode and dictum in the sentence structure]. Chernivtsi : Ruta. [in Ukrainian]
11. Aldokhayel, R. (2021). Language Evolution from a Cognitive-Grammar Perspective: The Rise of the Arabic Clause. *Review of Cognitive Linguistics*. 19, P. 429–464. [in English]
12. Evans, V. (2006). Cognitive Linguistics: An Introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press. [in English]
13. Heather, Pon-Barry, Stuart, M. Shieber. (2011). Recognizing Uncertainty in Speech. *Hindawi Publishing Corporation EURASIP Journal on Advances in Signal Processing*. 3. P. 1–11. [in English]
14. Rosch, E. (1975). Cognitive Representation of Semantic Categories. *Journal of Experimental Psychology: General.* 104. P. 192–233. [in English]
15. Talmy, L. (2003). Toward a Cognitive Semantics. Vol. 2. Cambridge, MA: MIT Press. [in English]
16. Zadra, J. R, Clore, G. L. (2011). Emotion and perception: the role of affective information. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*. 2 (6). P. 676–685. [in English]

COGNITIVE PARAMETERS OF THE INDEFITNESS CATEGORY

Prihodko Ganna Ilivna
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
66, Zhukovsky str., Zaporizhzhia, Ukraine

The current stage in the development of linguistics suggests that in fact the indefiniteness category expresses the speaker's special attitude to what is said, to the statement, and is therefore used as a means of the communicative person's communicative strategy. This fact gives us reason to consider this category as a cognitive-communicative one, based on M. P. Kocherhan's conception on the categorical situation. It allows to enrich the research apparatus and increase the explanatory force of linguistic theory, which seeks for a communicative interpretation of language phenomena. Indefiniteness has a categorical status at different levels of the linguistic system and in speech – phonological, morphological, lexical, at the level of a sentence and a text. Cognitive nature of this category is represented most clearly in the text, integrating various categorical demonstrations of indefiniteness. So, the main attention in the studying of this category must be paid to its manifestations in the text. The concept of a cognitive character of the indefiniteness

category gives the possibility to differentiate the representation of different segments, sections, blocks of functional-semantic field of indefiniteness (lexical, grammatical, etc.) in a single conception on the one hand, and to show their interconnection in a categorical situation in a single functioning system – text as a domain of the implementation of the cognitive content of indefiniteness, on the other. An approach to the interpretation of the indefiniteness as a cognitive category makes it possible to study the diversity of lexical, grammatical and stylistic means that implement the indefiniteness category in a variety of communication situations in the dialectical unity. Thus, the outline of the study of the indefiniteness category as a cognitive category, a wide range of meanings of its representation that appears in the text, logically fits into the problem of cognitive-discursive paradigm of the modern linguistics.

Keywords: *text, category, cognitive, discursive, indefiniteness, communicative, categorical situation, language means.*

УДК 811.161.2'37
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.25

ОСОБЛИВОСТІ ОПИСУ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ЛЕКСЕМ У СЛОВНИКУ МОВИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Сердега Руслан Леонідович
кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри українознавства і лінгводидактики
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
вул. Валентинівська, 2, Харків, Україна

Розвідка присвячена проблемі опису семантики лексем, що наявні в мові фольклору. Питання, які пов'язані з дослідженням семантики слова, завжди будуть у центрі уваги мовознавців, бо вона належить до найбільш змінних і динамічних рівнів мови. Значеннєвий бік вербальних одиниць перебував у центрі уваги науковців здавна, мабуть, ще з часів зародження філологічної науки як такої, проте й досі, на жаль, маємо чимало недостатньою мірою досліджених або загалом нерозроблених проблем. До таких належить зокрема й питання семантичної своєрідності фольклорного слова та його лексикографічної репрезентації. Мова фольклору становить важливу складову національної мови, але вона, як не дивно, не була об'єктом цілеспрямованого лексикографування. Тому сьогодні необхідно розробляти методологічні засади та принципи лексикографічного опису словесних одиниць, що функціонують у мові фольклору. Відсутність усталених методологічних підходів і принципів лексикографічної параметризації вербальних одиниць усної народної творчості, а також і безпосередніх багатосторінкових практичних спроб такого опису, зумовлює актуальність нашої роботи. Мета статті полягатиме в поданні деяких зразків лексикографічної параметризації семантики різних словесних фактів, наявних у текстах фольклору. Її досягнення передбачатиме добирання типових словесних одиниць, що функціонують у мові усної народної творчості, з'ясування основних особливостей семантики фольклорного слова, а також безпосереднє наведення зразків лексикографування мовних фактів усної народної словесності. Приклади обов'язково супроводжуватимемо контекстами, які безпосередньо вилучатимемо з текстів усної народної творчості. Відзначимо, що семантика слів, уживаних у текстах фольклору, має виразну специфіку, оскільки такі лексеми можуть мати у своїй структурі конотативні оцінні, етнокультурні, символічні та інші значення, що потребують певного відображення в словниковій статті. Для фольклорного слова часто характерна й максимальна узагальненість семантики слова. Усі зазначені особливості мають найти відображення в словниковій статті, а представлені в цій розвідці напрацювання, сподіваємся, будуть використані в подальшому для створення повноцінного «Словника мови усної народної словесності».

Ключові слова: *семантика, Словник мови фольклору, лексикографія, тлумачення, словникова стаття.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Проблема дослідження семантики слова була, є й, очевидно, ще довго залишатиметься одним із ключових питань мовознавства. Значеннєвий бік вербальних одиниць перебував у центрі уваги науковців здавна, мабуть, ще з часів зародження філологічної науки як такої, проте й досі, на жаль, маємо чимало недостатньою мірою досліджених або загалом нерозроблених проблем. До таких належить зокрема й питання семантичної своєрідності фольклорного слова та його лексикографічної репрезентації. Дослідження особливостей мови фольклору, її семантики дозволить розв'язати низку питань, пов'язаних із традиційною народною культурою, дасть змогу осмислити тенденції її розвитку в наш час. Необхідно також розробляти методологічні засади та принципи лексикографування словесних одиниць, наявних у мові фольклору. Відсутність усталених методичних засад щодо лексикографування різних словесних фактів фольклору, опису семантики фольклорного слова зумовлює актуальність нашої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвістичне дослідження лексем, наявних у текстах фольклору, має загалом тривалу історію. Чи не вперше на те, що мова усної народної словесності може стати предметом спеціальних мовознавчих розвідок, указав О. О. Потебня. Учений відзначив, що народна пісня становить матеріал для лінгвістики, етнографії, історії, психології та інших галузей науки (Потебня, 1985, с. 79). Звернув він увагу й на деякі особливості семантики фольклорного слова, зокрема зауважив, що для нього властива максимальна узагальненість, значеннєва невизначеність, помітив специфічну особливість кольоративних епітетів, що виявляють тенденцію в текстах фольклору до розширення конотативного й розмитості предметного

значення. Наприклад, прикметник ***білий*** може виступати символом усього позитивного, а епітет, із яким пов'язують рослини, – «зелений», – може набувати значення «молодий». Мова фольклору й надалі перебуває в колі зору українських мовознавців. Можна згадати певні здобутки, що з'явилися протягом останніх 15 років. Т. П. Беценко видала монографію, присвячену текстово-образним універсаліям думового епосу (Беценко, 2008). Н. О. Данилюк дослідила семантичні та формально-структурні показники народнопісенних слів (2010). На семантичну структуру та синтаксичну будову народних загадок звернув увагу А. К. Мойсієнко (Мойсієнко, 2013). Активізувалося дослідження онімів, наявних у текстах фольклору. С. Г. Бутко дослідила власні назви в складі українських замовлянь (Бутко, 2016). Значним досягненням у царині фольклорної ономастики стала монографія Н. С. Колесник (Колесник, 2017). Т. П. Беценко проаналізувала мовнообразну організацію народних дум, дослідила способи формування естетики мови текстів цього жанру (Беценко, 2019). Однак досі мова фольклору не стала об'єктом спеціального планомірного лексикографування, хоча вчені давно вже зауважують про необхідність розроблення словників мови усної народної творчості. Н. О. Данилюк, наприклад, нарікає на те, що хоча й має українська наука значні набутки в царині лінгвофольклористики, однак і досі не проводиться системна робота, спрямована на укладання словників мови усної словесності (Данилюк, 2007, с. 6). Проте інтерес до лексикографічного опрацювання словесних фактів фольклору поступово пробуджується. Про це свідчать деякі методологічні напрацювання й навіть уже перші безпосередні спроби лексикографічного опису мовних одиниць, наявних у фольклорних текстах певного жанру. З. С. Василько підготувала на матеріалі пісень, паремій і казок фрагмент словника лексем-фауносимволів (Василько, 2004, с. 124–364). Текстово-образні одиниці українських народних дум були предметом лексикографування у невеликих за обсягом словникових розробках (переважно покажчиках), укладених Т. П. Беценко (Беценко, 2008; Беценко, 2016; Беценко, 2017). Принципам створення словника мови української народної пісні приділила увагу Н. О. Данилюк (Данилюк, 2011). Ідею про створення словника фольклоронімів висловила Н. С. Колесник. Нею також були чи не вперше запропоновані й певні принципи побудови словникової статті, в якій описуватиметься власна фольклорна назва (Колесник, 2014).

Мета статті – подати зразки лексикографічної параметризації семантики різних словесних фактів, що функціонують у мові фольклору. Її досягнення передбачає добирання типових словесних одиниць, наявних у різних текстах усної народної словесності, з'ясування основних особливостей семантики фольклорного слова і наведенні зразків лексикографування мовних фактів усної народної словесності. Приклади обов'язково супроводжуватимемо контекстами, які безпосередньо вилучатимемо з фольклорних творів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Семантика наявних у мові фольклору словесних одиниць має виразну специфіку, бо вона часто включає в себе компоненти, які є властивими для народної традиції, відбиває мовнокультурну картину світу українського народу, вбирає в себе міфопоетичну модель світу певного жанру усної народної творчості. Окрім загальномовного значення, уживане в тексті фольклору слово, часто може містити й певні культурні нашарування у своїй семантиці, властиві для певного етносу. Семантична структура фольклорного слова може поєднувати в своєму складі й символічний значеннєвий компонент, а також відзначатися максимальною узагальненістю значення. Отже, лексеми, що використовуються в текстах фольклору мають виразні особливості. Однак слід зауважити, що згадані вище властивості не є постійними й реалізуються більшою чи меншою мірою в семантиці певного слова, ужитого в мові усної народної словесності.

Семантика слова загалом становить собою результат складного і тривалого еволюційного процесу. Значення лексеми формується внаслідок взаємодії різних традицій мовців (історичних, культурних, міфологічних, соціальних, фольклорних й ін.). Мова фольклору зокрема й поєднує в собі всі згадувані традиції. У ній поєднуються відомості про історію народу, його міфологічні уявлення, культуру, соціальний устрій, усна народна творчість має усталені для кожного жанру художні засоби. Тому лексикограф, аналізуючи численні випадки вживання слова в різних текстах усної народної творчості, має враховувати ці традиції і, з огляду на них, установити основний набір сем описуваної словесної одиниці, наявної у мові фольклору.

У тлумаченні ми маємо подати основні значення слова, тобто зафіксувати пряме його значення та відзначити найхарактерніші випадки переносного слововживання. Ми повинні передати у словниковій статті те, як співвідноситься

описувана нами реалія з довколишньою дійсністю. Для цього нам необхідно описати найістотніші ознаки об'єкта, який лексикографується.

Існують такі основні засади тлумачення семантики слів, як стандартність (єдиний для певного словника опис однотипних явищ), економність (надання переваги – за однакових інших обставин – коротшому описові перед довшим), простота (застосування під час лексикографічного опису максимально простих та зрозумілих синтаксичних конструкцій і слів); повнота (вичерпний опис усіх важливих значень та способів вживання реєстрових одиниць) (Бондар та ін. 2006, с. 340). Зрозуміло, що всі вище згадані чотири засади ми обов'язково маємо застосовувати для опису семантики слів, наявних у текстах фольклору, але мова фольклору – це передусім сукупність слів, різноманітних за своєю природою, функціональним навантаженням, зі своїми специфічними ситуативно-предметними та власне мовними асоціаціями. Для опису певних слів може бути достатнім і традиційний підхід. Однак у текстах фольклору, очевидно, будуть траплятися лексеми з виразним етнокультурним нашаруванням. У таких випадках просте тлумачення значення не завжди буде достатнім.

В. В. Жайворонок свого часу, торкаючись у своїх дослідженнях проблеми лексикографічного опису етнокультурних концептів, зауважив, що їх опис потребуватиме органічного поєднання рис словників різного типу – тлумачного, енциклопедичного, етимологічного, історичного (Жайворонок, 2007, с. 97). Почасти таке твердження буде справедливим і щодо опису мовних фактів фольклору. Наприклад, коли описуватимемо давні знаряддя праці або старовинний одяг, який носили колись, то так чи інакше будемо залучати певні енциклопедичні дані. Подамо далі приклади подібних словникових статей: **ЛИЧАКИ́**, -ів, *мн.* (*одн.* **лича́к**, -а, *ч.*). Давнє селянське взуття, що виготовлялося з лози або кори, основою якого була плетена підошва, поєднувана з онучами, шматками тканини, що обмотувалися навколо щиколотки і прив'язувалися до ноги мотузками. *Ой прийшов я до костьола, там органи грали, / Як-єм тріснув личаками, аж святі гуляли* (Біля райських воріт: збірник атеїстичного фольклору українського населення Карпат / упоряд. І. М. Сенька. Ужгород: Карпати, 1980. С. 105); **ХОДАКИ́**, -ів, *мн.* (*одн.* **хода́к**, -а, *ч.*), *діал.* Давнє селянське взуття, що побутувало в Україні до початку ХХ століття й виготовлялося зі шматка товстої, проте м'якої свинячої або коров'ячої сиром'ятної шкіри, носили яке з онучами, прив'язуваними до ніг мотузками (волоками); постоли. *Заручив ся в ходаках, оженив ся босо* (Коломийки / упоряд. Г. М. Литвака. К. : Рад. письменник, 1963. С. 109).

Зовсім не зможемо обійтися без енциклопедичних даних географічного, а також історичного плану в тому випадку, коли будемо пробувати подати тлумачення топоніма, що вже або зовсім зник як самостійна одиниця адміністративно-територіального устрою, або в певний період розвитку та становлення українського народу мав ключове для нього значення. Як-от зокрема у наведених нижче прикладах словникових статей: **ПРУ́СІЯ**, -ії. Німецьке королівство, історична держава, що злилася з Німеччиною в кінці ХІХ ст. і остаточно зникає як самостійна територіальна одиниця в 1947 р. Інший варіант назви **Пруссія**. *Прилетів кондуктор, дуже зажуривси, / Що бідний хлопчина в Прусії доробивси* (Буд здрава, землице: укр. народні пісні про еміграцію / упоряд. С. Й. Грици. К. : Муз. Україна, 1991. С. 87).

УЖА́НСЬКА ва́рмедь, Ужанської вармеді. Інша назва Ужанський комітат (угор. *Ung vármegue, лат. comitatus Unghensis*). Давнє адміністративно-територіальне утворення в північно-східній частині колишнього Угорського королівства, адміністративним центром якої був Ужгород, існувала до 1919 року. У наш час частина цієї території входить до Закарпатської області України та Михайловецького й Сорбанецького районів Словаччини. *А інші вармеді – Угоцька, Ужанська мусили сіль купувати* (Чарівна торба: укр. народні казки, притчі, легенди, перекази, пісні та прислів'я, записані від М. І. Шопляка-Козака / упоряд. І. М. Сенька. Ужгород : Карпати, 1988. С. 20).

СУБО́ТІВ, -ова. Хутір, що належав колись Богдану Хмельницькому, зруйнований поляками, нині село підпорядковане Чигиринській міській громаді в Черкаському районі Черкаської області. *Тоді ж то козаки добре дбали – / До города Суботова прибували, / Хмельницького стрічали, / Штики у суходіл стромляли, / Шлики із себе скидали, – / Хмельницькому низький поклон послали…* (Думи / упоряд. текст., вступ. ст., приміт. та ком. Г. А. Нудьги. К. : Рад. письменник, 1969. С. 238); *У селі Суботові люди розповідають, що там колись жили одинокі дід і баба* (Героїчний епос українського народу: хрестоматія / упоряд. О. М. Таланчук, Ф. С. Кислого. К. : Либідь, 1993. С. 256).

Н. С. Колесник вважає, що вичерпно описати значеннєве багатство власної назви, «унаслідок взаємодії багатьох смислових зв'язків, складних асоціацій та конотацій, може виявитися, власне, неможливим» (Колесник, 2014, с. 9).

Ідеально описати певне явище довколишньої дійсності, зокрема, й мовної це, звичайно, справа нелегка і зробити це непросто, однак це не означає, що треба відмовитися зовсім від спроб лексикографічного опису семантики онімів, наявних у мові фольклору. Додаткові конотативні відтінки власної назви цілком можна описувати за допомогою лексикографування. Н. С. Колесник загалом не відкидає повністю необхідність тлумачення семантики фольклорооніма як такої, оскільки зауважує, що пояснювати насамперед потрібно маловідомі назви, наприклад, зооніми, казкові найменування, мікротопоніми, міфоніми, для розуміння яких потрібна інформація «не лише про їх належність до певного онімного класу, а й мовні та екстралінгвальні асоціації, пов'язані з їхніми референтами» (Колесник, 2014, с. 9). Полісонім **Київ**, наприклад, може набувати в текстах фольклору такого символічного значення, як «Батьківщина, рідний край». Подамо далі приклад словникової статті з цією власною назвою.

КИ́ЇВ, -єва. ***Ки́їв-го́род***, -а. **1**. Місто в Україні, адміністративний центр Київської області, столиця України. *«А в Києві на Подолі / Усі дзвони дзвонять, / За нас двоє, серце моє, / Всі люди говорять. / Най говорять, най говорять, / А ми не боїмся, / Поберемось за рученьки / Та й поцілуємся!»* (Пісні про кохання / упоряд. О. І. Дея. К.: Дніпро, 1986. С. 166); *Повів він* [Іванко] *військо під Київ-город, / Вийшли до його всі київляне, / Вивели йому красную панну* (Колядки та щедрівки: зимова обрядова поезія трудового року / упоряд. О. І. Дея. К. : Наук. думка, 1965. С. 209). **2**. Давньоукраїнська монархічна держава, якою керував князь, зі столицею в Києві; територіальне утворення, що існувало на теренах сучасної України в IX–XIII ст.; Київська Русь. *І жив Олег в мирі з усіма землями, княжачи в Києві* (Героїчний епос українського народу: хрестоматія / упоряд. О. М. Таланчук, Ф. С. Кислого. К. : Либідь, 1993. С. 228). **3**. *перен., симв.* Батьківщина, рідний край. *А Київ ще далеко був і берег той дніпровий…* (Думи / упоряд. К. : Рад. письменник, 1969. С. 287).

Слід також пам'ятати й про оцінність, яка міститься часто в значенні фольклорного слова. Народ досить-таки часто дає конкретну оцінку якому-небудь об'єкту або факту, чи явищу навколишньої дійсності, яка, зрозуміло, може ставати органічною часткою семантики слова, використовуваного у фольклорних текстах. Така оцінка перебуває в бінарно-опозиційній взаємодії. Оцінювання відбуваються в межах шкали «добре, добрий» і «погано, поганий». Так, наприклад, існують назви для позначення народного одягу загалом. У соціально-побутових казках українського народу зокрема фіксуємо такі загальні найменування одягу, як **вбрання** і **лахмани (лахман)**. Ці найменування якраз й оцінюються за наведеною шкалою, і вона, зрозуміло, впливає на семантику цих слів. Їх опозиційність простежується навіть у тих означеннях, що поєднуються з назвами **лахмани (лахман)** і **вбрання** у відповідних сполуках: ***дрантиві лахмани, дрантивий лахман*** (Бріцина, 1987, с. 103) і ***файне вбрання*** (Бріцина, 1987, с. 104) , тобто маємо двійкову (бінарну) шкалу – *старий, поганий / новий, гарний* (одяг). Ми повинні передати відповідну оцінність у спеціальному словнику, присвяченому мові фольклору, настільки, наскільки це можливо. Щодо негативної конотації, яка наявна в лексемах **лахмани**, **лахман**, то її досить таки легко передати безпосередньо, тобто в прямому значенні, де ми просто зазначимо, що це дуже старий, подертий одяг, або, інакше кажучи, лахміття. Отже, за допомогою означень «старий», «подертий», а також синонімічного поняття **лахміття**, ми цілком зможемо передати негативну конотацію, оцінку. Лексема **вбрання** навпаки оцінюється позитивно. Однак ця оцінка не виражена явно, прямо. Пряме значення, реалізоване поза конкретним текстом, виглядає, в принципі, у цьому слові як стилістично нейтральне, синонімічне загальному поняттю **одяг**. Однак контекст (*Але дайте їй файне вбрання: жовті чобітки, вишиту сорочку, новеньку хустку, коралі на шию, ковтки у вуха*) (Бріцина, 1987, с. 104) вказує на наявність позитивної конотації (оцінки) у слова **вбрання**. І вона передається не тільки означенням ***файне*** (гарне), а й видовими поняттями, що містяться в наведеній вище ілюстрації. Деякі з таких понять мають при собі також позитивно марковані означення, які ми відразу сприймаємо без необхідності додаткового осмислення. Наприклад, ***новенька хустка***. Тут позитивна оцінка виявляє себе безпосередньо. Словосполука ***вишита сорочка*** теж має позитивну конотацію, бо лексема **вишита** означає «оздоблена вишивкою», інакше кажучи, «прикрашена», а якщо ще згадати про роль вишитої сорочки (вишиванки) в традиційній культурі України, то позитивна маркованість слова **вбрання** стає очевидною, проте згадана інформація про роль вишиванки в традиції українського народу є позатекстовою, тобто становить авантекст, який легко прочитується носієм української мови, представником української культурної традиції, проте потребує пояснення для чужоземців. Оцінний компонент міститься також

і в словосполученні ***жовті чобітки***, хоча він теж винесений за текст. Чоботи загалом протиставляються дешевим видам взуття – постолам і личакам. Лексема **личак** може навіть набувати переносного значення й називати вбогу людину (Білодід, 1973, с. 501). Сап'янові різнокольорові чоботи зазвичай носили представники заможної частини українського суспільства. І нарешті в семантичне поле родового поняття **вбрання**, як видно зі згадуваного вище контексту, входять і безпосередньо прикраси – *коралі на шию, ковтки*. Отже, ми можемо завдяки контексту конкретизувати лексичне значення слова, що вноситься до реєстру словника, й відповідно увести до його тлумачення компонент оцінності, який ми створимо за допомогою уведення дієслівного уточнення ***прикрашають*** і додавання інформації про якість одягу (***новий, святковий***). Тлумачення в словниковій статті тоді виглядатиме так: **ВБРАННЯ́**, -я, *с*. Сукупність предметів, виробів із хутра, тканини, шкіри (зазвичай нових чи святкових), якими покривають чи прикрашають тіло; одяг.

Як уже зазначалося, слово, уживане у фольклорному тексті, крім загальномовного значення, може мати ще культурне. Таке культурне значення теж необхідно відображувати в тлумаченні. Наприклад, слово **хустка** в мові фольклору може мати якраз і загальномовне значення й культурне, пов'язане з весільним обрядом. Подамо далі зразок можливої словникової статті з цією лексемою. **ХУ́СТКА**, -и, *ж*. **1**. Виріб із тканини, переважно квадратний, який пов'язують на голову, шию або накидають плечі. *Продай хустку здорову, / Купи мені корову, / Буду її доглядати, / Буду масло поїдати* (Жартівливі пісні. Родинно-побутові / упоряд. О. І. Дей, М. Г. Марченко, А. І. Гуменюк. К. : Наук. думка, 1967. С. 443). **2**. *обряд*. Атрибут весільної обрядодії – заручин; предмет, який дівчина подавала молодому під час заручин і що символізував її згоду, підтверджував готовність дівчини вийти заміж за того, хто сватався. *Дівчина вклонялась парубкові і пов'язувала хусткою його праву руку* (Весілля: у двох книгах. Кн. 1. / упоряд. М. М. Шубравської. К. : Наук. думка, 1970. С. 414); // атрибут заміжньої жінки, шматок тканини, під яким вона мала ховати волосся або одягати поверх спеціального головного убору заміжньої жінки – **очіпка** (див. **ОЧІ́ПОК**). **3**. Невеликий за розміром шматок тканини, переважно квадратної форми, що використовується для сякання, витирання носа, обличчя, очей, рота». *Я плачу, було, а зо мною і вони* [два менші сини] *плачуть… Не одну хустку сльозами змочила, не одну нічку ночами не спала* (Народні оповідання / упоряд. С. В. Мишанича. К. : Дніпро, 1986. С. 217). Отже, перше й третє значення є загальномовним, а друге містить виразне етнокультурне нашарування. Слово **хустка** цілком може мати й символічне значення, яке теж потрібно увести до тлумачення. В. В. Жайворонок зауважує, наприклад, що предмет, позначуваний відповідною лексемою, може набувати значення «символ прихильності, любові, вірності, прощання, скорботи» (Жайворонок 2006, с. 626–627). Тому наведену перед цим словникову статтю ми можемо доповнити ще одним, четвертим (суто символічним) значенням: **4**. *симв*. Річ, що символізує прихильність, любов, вірність, прощання, скорботу. – *Ой я, тату, три сестри маю, / Всіма трьома замишляю: / Що старша іде, коня веде, / А підстарша сідло несе, / А найменша осідлала, / Осідлала, хустку дала, / Хустку дала да й заплакала: / – Ой брате наш, ти один у нас, / Ти один у нас, не кидай нас* (Балади. Родинно-побутові стосунки / упоряд. О. І. Дей та ін. К.: Наук. думка, 1988. С. 366).

Ще одна характерна риса фольклорного слова, яка, очевидно, теж має відбиватися певною мірою в тлумаченні – це максимальна узагальненість семантики. Найвиразніше ця риса фольклорного слова виявляє себе в складних словах-юкстапозитах. Подамо далі зразок лексикографування подібної словесної одиниці. **СРІ́БЛО-ЗО́ЛОТО**, срі́бла-зо́лота, *с., збірн., фольк*. **1**. Гроші; срібні та золоті монети. *Повела вона* [сестра орла] *його* [діда] *у комори, а там у засіках срібло-золото* (Укр. народні казки / упоряд. Л. Ф. Дунаєвської. К. : Веселка, 1992. С. 204). **2**. *перен*. Прикраси із золота та срібла. *Аж він* [дід] *приїхав, коли бачить, а дочка на порозі сидить у сріблі-золоті – це все змій після себе залишив у золотій скрині* (Там само, С. 321).

ПЕРИ́НИ-ПОДУШКИ́, пери́н-подушо́к, *мн., збірн., фольк*. Постіль; ліжко, приготовлене для спання. – *Спав скрипністий на лавках, цимбалістий на дошках, / А Михайло-придибайло, мому серцю сподобайло, спав на / перинах-подушках* (Жартівливі пісні: родинно-побутові / упоряд. О. І. Дей, М. Г. Марченко. К. : Наук. думка, 1967. С. 547).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Методологія та засади словникового опису тих вербальних явищ, що наявні в мові фольклору, є сьогодні недостатньо розробленими, відсутні в українському мовознавстві й більш-менш масштабні спроби лексикографічної параметризації зазначених фактів. Однак семантика слів, уживаних у текстах фольклору, має виразну специфіку,

оскільки такі лексеми можуть мати у своїй структурі конотативні оцінні, етнокультурні, символічні та інші значення, що потребують певного відображення в словниковій статті. До того ж мова фольклору становить важливу складову мови національної, бо саме наявність усної народної словесності у певного етносу дає йому в перспективі розвинути відшліфовану та унормовану форму загальнонародної мови – літературну. Тому необхідно розробляти принципи та засади укладання словників, що охоплюватимуть усну народну творчість українців. Такі напрацювання можуть бути використані в подальшому для створення повноцінного «Словника мови усної народної словесності».

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т. П. Текстово-образні універсалії думового епосу: структура, семантика, функції: монографія. Суми : СумДПУ ім. А. Макаренка. 2008. 400 с.
2. Беценко Т. П. Мова думового епосу: Словник епітетів, складних слів, тавтологічних і плеонастичних структур, географічних найменувань і релігійних понять. Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. 108 с.
3. Беценко Т. П. Мова українських народних дум: Словник текстово-образних одиниць. Суми : ВВП «Мрія-1», 2016. 123 с.
4. Беценко Т. П. Естетика мови українських народних дум: текстово-образні одиниці. Суми : ВВП «Мрія-1», 2017. 140 с.
5. Беценко Т. П. Естетика мови українських народних дум: монографія. Суми, 2019. 227 с.
6. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 368 с.
7. Бріцина О. Ю. Соціально-побутова казка. Київ: Дніпро, 1987. 282 с.
8. Бутко С. Г. Ономастикон українських замовлянь: походження, склад, функції: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2016. 24 с.
9. Василько З. Символіка фольклорного образу. Львів : ДПА-Друк, 2004. 392 с.
10. Данилюк Н. Лінгвофольклористичні студії у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть. *Народна творчість та етнографія.* 2007. № 3–4. С. 4–8.
11. Данилюк Н. О. Поетичне слово в українській народній пісні: монографія. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2010. 511 с.
12. Данилюк Н. О. Принципи укладання словника мови української народної пісні. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія.* Ларисі Григорівні Скрипник : зб. наук. пр. К. : НАН України, Ін-т укр. мови, 2011. С. 250–259.
13. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
14. Жайворонок В. Мовні знаки культури: спроба лексикографічного опису. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*: *збірн. наук. пр., присв. 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко* / відп. ред. акад. НАНУ В. Г. Скляренко. К., 2007. С. 92–101.
15. Колесник Н. Структура статті в словнику фольклоронімів (на матеріалі бурлацьких та наймитських пісень). *Науковий вісник СЄНУ імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2014. № 2. С. 7–14.
16. Колесник Н. С. Онімія української народної пісні. Чернівці : Технодрук, 2017. 368 с.
17. Мойсієнко А. Народна загадка в текстово-дискурсивному вимірі. *Українська мова*. 2013. № 3. С. 39–47.
18. Потебня О. О. Естетика і поетика слова: збірник. К. : Мистецтво, 1985. 302 с.
19. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. 840 с.

REFERENCES

1. Betsenko, T. P. (2008). Tekstovo-obrazni universalii dumovoho eposu: struktura, semantyka, funktsii : monografia. [Textual and Figurative Universals of the Duma Epic: Structure, Semantics, and Functions : monograph]. Sumy : SumDPU imeni A. Makarenka. 400 p. [in Ukrainian]
2. Betsenko, T. P. (2008). Mova dumovoho eposu: Slovnyk epitetiv, skladnykh sliv, tavtolohichnykh i pleonastychnykh struktur, heohrafichnykh naimenuvan i relihiinykh poniat. [The language of the Duma epic: Vocabulary of epithets, compound words, tautological and pleonastic structures, geographical names and religious concepts]. Sumy : SDPU imeni A. S. Makarenka. 108 p. [in Ukrainian]
3. Betsenko, T. P. (2016). Mova ukrainskykh narodnykh dum: Slovnyk tekstovo-obraznykh odynyts. [The language of Ukrainian national dumas: A dictionary of textual and figurative units]. Sumy : VVP "Mriia-1". 123 p. [in Ukrainian]
4. Betsenko, T. P. (2017). Estetyka movy ukrainskykh narodnykh dum: tekstovo-obrazni odynytsi. [Aesthetics of the language of Ukrainian folk dumas: textual and figurative units]. Sumy : VVP "Mriia-1". 140 p. [in Ukrainian]

5. Betsenko, T. P. (2019). Estetyka movy ukrainskykh narodnykh dum: monohrafiia. [Aesthetics of the language of Ukrainian folk dumas: a monograph]. Sumy. 227 p. [in Ukrainian]

6. Bilodid, I. K. (Red.). (1973). Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Kyiv : Naukova dumka, vol. 4. 840 p.

7. Bondar, O. I., Karpenko, Yu. O., Mykytyn-Druzhynets, M. L. (2006). Suchasna ukrainska mova: Fonetyka. Fonolohiia. Orfoepiia. Hrafika. Orfohrafiia. Leksykolohiia. Leksykohrafiia. [Suchasna ukrainska mova: Fonetyka. Fonolohiia. Orfoepiia. Hrafika. Orfohrafiia. Leksykolohiia. Leksykohrafiia]. Kyiv: VTs "Akademiia". 368 p. [in Ukrainian]

8. Britsyna, O. Yu. (1987). Sotsialno-pobutova kazka [A social and household fairy tale]. Kyiv : Dnipro. 282 p. [in Ukrainian]

9. Butko, S. H. (2016). Onomastykon ukrainskykh zamovlian: pokhodzhennia, sklad, funktsii: abstract of the dissertation of the candidate of philological sciences : 10.02.01. [Onomasticon of Ukrainian orders: origin, composition, functions: autoref. thesis … candidate philol. Sciences]. 24 p. [in Ukrainian]

10. Vasylko, Z. (2004). Symvolika folklornoho obrazu. [Symbolism of the folklore image]. Lviv: DPA-Druk, 392 p. [in Ukrainian]

11. Danyliuk, N. (2007). Linhvofolklorystychni studii u druhii polovyni XX – na pochatku XXI stolit. [Linguo-folklore studies in the second half of the twentieth and early twenty-first centuries]. *Narodna tvorchist ta etnohrafiia.* № 3–4, 4–8. [in Ukrainian]

12. Danilyuk, N. O. (2010). Poetic word in Ukrainian folk song: a monograph. [The Poetic Word in Ukrainian Folk Song: a monograph]. Lutsk : Lesya Ukrainka Volyn National University. 511 p. [in Ukrainian]

13. Danyliuk, N. O. (2011). Pryntsypy ukladannia slovnyka movy ukrainskoi narodnoi pisni. [Principles of compiling a dictionary of the language of Ukrainian folk song]. *Ukrainska leksykohrafiia v zahalnoslovianskomu konteksti: teoriia, praktyka, typolohiia.* Larysi Hryhorivni Skrypnyk : zb. nauk. pr. Kyiv : NAN Ukrainy, In-t ukr. movy, 250–259. [in Ukrainian]

14. Zhaivoronok, V. (2006). Znaky ukrainskoi etnokultury: slovnyk-dovidnyk. [Signs of Ukrainian ethnoculture: reference dictionary]. Kyiv : Dovira. 703 p. [in Ukrainian]

15. Zhaivoronok, V. (2007). Movni znaky kultury: sproba leksykohrafichnoho opysu. [Language signs of culture: an attempt at lexicographic description]. *Linhvostylistyka: obiekt – styl, meta – otsinka: zbirn. nauk. pr., prysv. 70-richchiu vid dnia narodzhennia prof. S. Ya. Yermolenko*. Kyiv. S. 92–101 [in Ukrainian]

16. Kolesnyk, N. (2014). Struktura statti v slovnyku folkloronimiv (na materiali burlatskykh ta naimytskykh pisen). [The structure of the article in the dictionary of folkloronyms (based on the material of Burlach and Naymits songs)]. *Naukovyi visnyk CIeNU imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo.* № 2, 7–14 [in Ukrainian]

17. Kolesnyk, N. S. (2017). Onimiia ukrainskoi narodnoi pisni. [Onymia of the Ukrainian folk song]. Chernivtsi : Tekhnodruk. 368 p. [in Ukrainian]

18. Moisiienko, A. (2013). Narodna zahadka v tekstovo-dyskursyvnomu vymiri. [Folk riddle in textual and discoursive approach]. *Ukrainska mova*. № 3, 39–47 [in Ukrainian]

19. Potebnia, O. O. (1985). Estetyka i poetyka slova: zbirnyk [Aesthetics and poetics of the word: a collection]. Kyiv : Mystetstvo. 302 p. [in Ukrainian]

FEATURES OF THE DESCRIPTION OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF LEXEMES IN THE DICTIONARY OF THE LANGUAGE OF UKRAINIAN FOLKLORE

Serdeha Ruslan Leonidovych
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Doctoral Candidate at the Department of Ukrainian Studies and Linguodidactics
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
2, Valentynivska str., Kharkiv, Ukraine

The article is devoted to the problem of describing the semantics of lexemes present in the language of folklore. Issues related to the study of word semantics will always be in the focus of linguists' attention, as it is one of the most variable and dynamic levels of language. These include, in particular, the question of the semantic originality of a folklore word and its lexicographic representation. The language of folklore is an important component of the national language, but it, surprisingly, was not the object of purposeful lexicography. Therefore, today it is necessary to develop methodological principles and principles of lexicographic description of verbal units present in the language of folklore. The lack of established methodological approaches and principles of lexicographic parameterization of language facts

of oral folk art, as well as direct multi-page practical attempts of such a description, determines the relevance of our work. The purpose of the article will be to present some examples of lexicographic parameterization of the semantics of various verbal facts found in various folklore texts. Achieving the set goal will consist in identifying typical verbal units that function in the language of folklore, clarifying the main features of the semantics of a folklore word, providing examples of lexicographic description of linguistic facts of folklore. Examples will necessarily be accompanied by contexts, which will be taken directly from the texts of oral folk art. It should be noted that the semantics of words used in folklore texts has a distinct specificity, since such lexemes can have connotative evaluative, ethnocultural, symbolic and other meanings in their structure, which require a certain reflection in the dictionary article. A folklore word is often characterized by maximum generalization of the semantics of the word. All the mentioned features should be reflected in the dictionary article, and the work presented in this survey will hopefully be used in the future to create a full-fledged "Dictionary of the language of oral folk literature".

Keywords: *semantics, Dictionary of the Language of Folklore, lexicography, interpretation, dictionary entry.*

UDC 81.25
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.26

PROPER NAMES IN FANTASY GENRE AND THEIR TRANSLATION

Sydorenko Yuliia Ihorivna
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Theory and Practice of Translation from English
Petro Mohyla Black Sea National University
10, 68 Desantnykiv str., Mykolaiv, Ukraine

The article examines the peculiarities of the translation of proper names in a fantasy novel. A brief description of the features of this genre of literature is provided. The definition of the concept of a proper name is given and various classifications are analyzed. In general, most scientists agree on the selection of anthroponyms, toponyms, theonyms, zoonyms, ergonims, space units, idionyms, chrematonyms, chrononyms. Examples from the fantasy novel are given for each of the abovementioned categories. Several approaches to strategies for translating proper names are analyzed, such as borrowing, generalization; borrowing and explanation; replacement by a concept with a similar function in the context of the target language; referring to the culture of the original, using a name from the culture of the translated language. The main 13 stages of work on the transfer of proper names are enumerated. The author cites objective and subjective factors, and the choice of strategy for translating proper names depends on them. For each group of proper names, are given examples to illustrate the translation methods used by the translator. When translating anthroponyms, it is most appropriate to use transliteration. Toponyms are most successfully translated using transliteration. With the help of calque, it is worth better to translate space names. When translating chrononyms, calque should be used. The use of calque is most beneficial when translating ergonyms. Transliteration should be used when translating chrematonyms. The application of calque is the most appropriate for the translation of ideonyms.

Keywords: *onym, anthroponym, toponym, space unit, chrononym, ergonym, chrematonym, ideonym, translation strategy, equivalent.*

Introduction. In the last few decades, fantasy literature has been very popular among readers, and the study of proper names as a component of these works is necessary for their fuller understanding. Translating fictional literature from English to Ukrainian can be a certain challenge, as authors use their imagination to create completely original worlds that are not similar to real ones. In order to make the reader believe in the reality of the fictional world, the translator must take into account many details, one of which is proper names.

Analysis of latest research findings and publications. Among the Ukrainian and foreign researchers who devoted their attention to studying the issue of proper names and their translation, such names as J. Gerhards, A. Shvets (the concept of "proper name" and their classification), E. Davies (proper names as realities), S. Abdolmaleki, L. Fernandes, S. Norouzi, J. Waliński, R. Zarei, M. Berezhna, V. Horda, M. Pedan, (special approaches to the translation of proper names), L. Kolomiets, O. Rebrii, A. Yakymchuk (translation strategies in a broad sense). However, there are still issues that require additional attention, in particular the translation of proper names in works of the fantasy genre.

The aim of the article is to find out the peculiarities of the translation of proper names in the fantasy novel.

Achieving the set goal is possible if **the following tasks** are fulfilled: to characterize the current state of linguistic research related to the topic under study, to analyze the existing definitions of the concept "proper name", approaches to their classification, the specifics of the translation of proper names in the texts of the fantasy genre.

Research material: the novel by R. Riggs "Miss Peregrine's Home for Peculiar Children" in the original and its Ukrainian translation by O. Lyubenko.

Presentation of the main research materials. According to J. Gerhards, fantasy is non-realistic literature that depicts objects that do not exist in the world we know, and which, unlike science fiction, does not even try to explain the possibility of the existence of these objects in reality (Geralds, 2005).

Among the characteristic features of these works, Horda V. singles out the existence of another reality created by the author's imagination, the nobility of the main characters, a certain connection between fictional reality and reality, the authors' use of all possible means to show fantastic reality, as well as the presence of searches (physical or spiritual). It is possible to say that fantasy works have everything. Here is the presence of magic as a manifestation of the presence of the Supernatural,

and the humanism and self-sacrifice of the main characters, and the existence of hitherto unknown artistic continuums, and even hidden clues about how to solve problems in our reality and in our time. It is impossible to list everything since the author is given unlimited freedom in using the most diverse ways of showing the realities of the fantasy world. And not the last place in this system of the author's world is occupied by onims (Horda, 2020).

Onomastics is a branch of linguistics that studies the use and features of proper names. The unit of research of this science is an onim – a word, phrase or sentence, which serves to highlight the object named by it among other objects, its individualization and identification. A set of proper names is called an onomasticon.

Proper names play a key role in understanding a particular text. They have features that distinguish them from other words. They are considered critical elements and necessary for writing every piece of text. Proper names are part of a community's language system that may not have any meaning in the language, such as a common name (Waliński, 2015).

L. Fernandes defines proper names as signifiers in the sense that they contain keys to the fate of a person or indications of how the plot can develop (Fernandes, 2006).

Proper nouns are rare words in relation to other common words. They usually indicate gender, age, history, specific meanings, cultural connotations, animals, companies, festivals, people's names, and geographical locations. Proper names can be specific (objects), figurative (non-literal, metaphorical), technical (scientific names) and slang (used by ordinary people) (Waliński, 2015).

Representatives of cognitive onomastics distinguish nine groups of ononymic vocabulary, including: toponymic, theonymic, anthroponimic, zoonyms, ergonimic, cosmonymic, idionymic, chrematonymic, and chrononymic. Each of these groups in turn is divided into subgroups. This typology most fully reflects the cognitive approach in onomastic research, which defines proper names as an important component of the linguistic picture of the world (Shvets, 2015).

Speaking about examples of these different groups, we can name anthroponyms *(Fairy Boy (Фея), Ms. Alma LeFay Peregrine (Альма Ле Фей Сапсан))*, toponyms *(Sarasota County (округ Саратога), New Guinea (Нова Гвінея))*, space names *(The Milky Way (Чумацький Шлях))*, chrononyms *(The Second World War (Друга світова війна))*, ergonomics *(Smart Aid (аптека «Кмітливий помічник»))*, chrematonyms *(The Pontiac («понтіак»))*, ideonyms *(National Geographic («Нешнл джіографік»))*. Anthroponyms and toponyms are the most popular in use. The least common are usually space names and chrononyms.

Proper names have always played a particularly important role in linguistics and translation studies. They form the core of interlingual communication and, therefore, are fundamental in learning a foreign language and translating from it. Characterizing proper names, it should be noted that they have a complex semantic structure, a unique form and origin, numerous connections with other language units and categories. However, when translating proper names, these characteristics are often lost. In modern translation studies, a unified approach to the translation of proper names in a work of art has not yet been formed.

Investigating the translation of proper names, A. Yakymchuk emphasizes such strategies as borrowing, generalization (the proper name is rejected, a more general concept appears in its place); borrowing and explanation; replacement by a concept with a similar function in the context of the target language; referring to the culture of the original, using a name from the culture of the language of translation, based on the assumption that it may be more familiar to the reader of the translation than what is used in the original (Yakymchuk, 2007).

According to M. Berezhnaya, the strategy of the translator's work on proper names is reduced to thirteen stages, as a result of which a decision is made regarding the methods of their implementation into the language of translation, the types of onomastic counterparts and methods of their formation are chosen.

So, at the first stage of work on the translation of names and titles, the translator must make sure that it is really a proper name. In the second stage, he/she needs to establish to which class of objects this name belongs. The national-linguistic affiliation and other characteristics of the signifier are established in the third stage. The fourth stage involves determining the number of the proper name. In the fifth stage, the translator should find out whether the proper name has traditional counterparts. If there are no, the sixth stage analyzes the possibility of its translation by the original writing. At the seventh stage, if the direct translation is impossible, it is necessary to choose a method of transmission of formal similarity (transcription or transliteration). Along with the mentioned methods, at this stage, the method of transposing a proper name from the resources of the translation language can also be applied. The result is checked for melodiousness at the eighth stage. The ninth stage is devoted to the verification of conformity to entry into the syntagmatic and paradigmatic system of the language of translation.

At the tenth stage, the translator should make sure that the equivalence of the name is preserved when transferring its formally different variants. Verification of the meaning and preservation of the proper name's aspects in the translation is performed at the eleventh stage. At the twelfth stage, the translator determines whether the proper name has an internal form, and if so, determines its relevance. At the thirteenth stage, the translation is analyzed from the point of view of its equivalence to the original (Berezhnaya, 2007).

Currently, there is also a tendency to keep the original name of the source text to avoid possible change of meaning, which means prioritizing transcoding over other ways of translating proper names (Zarie, Norouzi, 2014).

In general, the choice of a translation strategy of proper names depends not only on subjective, but also on objective factors, among which L. Kolomiets names: the target audience of the translation and the state of the target polysystem; the number of existing translations of a certain work in the target literature (because the need for foreignization arises especially acutely when a large number of adaptation translations are created that increase the distance between the reader and the original); the function of the original in the target literary polysystem.

Thus, the choice of strategy can be influenced by both linguistic and extralinguistic factors, each of which leads to the choice of one or another method (or several at the same time) at a certain segment of the translation (Kolomiets, 2004).

E. Davies defines seven types of translation strategies, including preservation, addition, omission, globalization, localization, transformations, and creation (Davies, 2003).

O. Rebrii notes that when translating proper names in some literary works, translators often tend to use creative approaches to more accurately convey the meanings of the original language in the language of translation, and refuse their transcoding (Rebrii, 2012). Among such methods, calque or descriptive translation can be noted.

An important role in the translation of proper names also belongs to the use of the traditional equivalents in the translation language. Very often proper names have those, recorded in dictionaries. These include well-known ones – *New York (Нью-Йорк), Florida (Флорида), Wild West (Дикий Захід)* etc. In those cases, when it is not possible to find a dictionary match, the translator has to independently decide on the way how to translate a particular proper name (Pedan, 2013).

Conventions and the format used in the target language determine how proper names should be translated. Depending on the specific characteristics and context in which a proper name is used, it may be untranslated or translated with meaning compensation into the translation language corresponding to the original language. The key factors determining the choice of the method of proper name translation are the purpose of the text and the target audience. To ensure an effective translation, it is necessary for the translator to be familiar with the characteristics as well as stylistic devices used in both languages (Abdolmaleki , 2012).

S. Abdolmaleki distinguishes four key approaches to the translation of proper names:

1) proper names can be left unchanged compared to the text in the source language;

2) proper names can be modified in relation to the phonological and graphological system of the target language;

3) proper names can be expanded to provide information that is not present in the target audience's cultural background;

4) proper names can be excluded from the text during translation if they do not convey the main meaning of the text. This method is needed precisely when the reader is faced with confusion about the proper name indicated in the text (Abdolmaleki, 2012).

The following trends were observed when translating fantasy fiction.

The translation of **anthroponyms** was carried out using the following translation strategies: transliteration, transcription, calque, descriptive translation.

Transliteration and transcription were most actively used, which allowed to convey the author's style and show the target language audience the original names. Examples of transliteration are *eng. Abraham Portman – ukr. Абрахам Портман, eng. Yacob – ukr. Якоб*.

The following proper names were translated with the help of transcription: *eng. Robbie Jensen – ukr. Робі Йєнсен, eng. Martin Pagett – ukr. Мартін Педжет*.

A fairly common way of translating anthroponyms is a calque, which makes it possible to more accurately convey the meaning for the Ukrainian readers: *eng. Grandpa – ukr. дід, eng. The Bird – ukr. Пташка, eng. Jerries – ukr. фріци*.

Another method of translating proper names was a descriptive translation, which was used in a situation where the use of transcoding would make it difficult for the readers to understand the translation language: *eng. J-dogg – ukr. друзяка Джейкоб.*

At the same time, we could observe a combination of several methods. For example, the translation of proper names using transcription and

calque: *eng. Emcee Worm – ukr. Емсі Хробак, eng. Miss Bloom– ukr. панна Блюм*.

The translation of **toponyms** was carried out using transliteration, transcription, traditional translation, calque, descriptive translation.

Transliteration: *eng. The Continent – ukr. Континент, eng. Englewood – ukr. Енглвуд, eng. Tampa – ukr. Тампа.*

Transcription: *eng. Empire State Building – ukr. вежа Емпайр-Стейт-білдинг, eng. The Sunshine Skyway bridge – ukr. міст Саншайн Скайвей.*

At the same time, there was a traditional translation, which reflected the existing tradition of translating proper names: *eng. Wales – ukr. Уельс, eng. Britain – ukr. Британія.*

The translation of **space units** was carried out with the help of calque: *eng. The Milky Way – ukr. Чумацький Шлях.* In this case, the calque strategy is the best choice for translating a space name, because it allows you to present to the readers an already-known concept that does not need additional explanation.

Calque and transcription were used to translate **chrononyms**: *eng. The Second World War – ukr. Друга світова війна, eng. Christmas – ukr. Різдво, eng. Haloween – ukr. Геловін.*

Calque was used to translate **ergonims**. In this case, it made it easier for the readers to understand the names of organizations and institutions, compared to transcription, which would require additional explanation. For example, *eng. Smart Aid – ukr. аптека «Кмітливий помічник», eng. The Circle Village community center – ukr. громадський центр мікрорайону Столітній Ліс, eng. Siberian labor camp – ukr. концентраційний табір у Сибірі.*

The translation of **chrematonyms** was carried out using transliteration, descriptive translation, calque, and transcription.

Transliteration: *eng. Wellingtons – ukr. «велінгтони», eng. The Pontiac – ukr. «понтіак».*

Descriptive translation for chrematonyms is no less actively used in the case of the possibility of an inaccurate perception of the main meaning in connection with the linguistic and cultural differences between the Ukrainian and English environments – *eng. Drano – ukr. отруйні пігулки, eng. Monster Thick-burgers – ukr. гамбургери страхітливих розмірів, eng. La-Z-Boy – ukr. подертий диван.*

Calque was used to explain the semantic content of proper names. For example, *eng. Neverleak – ukr. підгузки «Завжди сухо», eng. Stay-Tite – ukr. підгузки «Завжди зручно».*

Transcription was also used when translating chrematonyms: *eng. Crown Victoria – ukr. «Краун Вікторія».*

Transliteration, transcription and calque were used to translate **ideonyms**.

Examples of transliteration are *eng. Peter Pan – ukr. «Пітер Пен», eng. Oliver Twist – ukr. «Олівер Твіст».*

Transcription was used in such cases: eng. Reader's Digest – ukr. журнал «Рідерз дайджест», eng. National Geographic – ukr. журнал «Нешнл джіографік».

With the help of calque, translation ensured compliance with the linguistic and cultural realities of the Ukrainian audience: *eng. Self-Reliance – ukr. есе під назвою «Покладатись на самого себе», eng. The Selected Works of Ralph Waldo Emerson – ukr. «Вибрані твори» Ральфа Волдо Емерсона.*

Conlusions and prospects for further research. Thus, researchers offer different ways of translating proper names, and it is the translator to choose one. The choice of a specific way of translating proper names is influenced by key factors such as the audience of different ages, the context in which the proper name is used, the style of the text, and the semantic content. Most scientists single out four key ways of translating proper names: 1) transliteration or the principle of graphic similarity; 2) transcription or the principle of phonetic similarity; 3) transposition; 4) calque.

Having analyzed the translation of proper names, we determined the following ways of translating proper names: transliteration, descriptive translation, transcription, traditional translation, and calque. The most used ways of translating proper names were transliteration and calque.

Therefore, when translating anthroponyms, it is most appropriate to use transliteration. Toponyms are most successfully translated using transliteration. With the help of calque, it is worth translating space names. When translating chrononyms, calque should be used. The use of calque is most beneficial when translating ergonyms. Transliteration should be used when translating chrematonyms. The use of calque is the most appropriate for the translation of ideonyms.

The prospects of further research are seen in the investigation of other genres and the peculiarities of proper names translation in them.

BIBLIOGRAPHY

1. Бережна М. В. Тринадцять етапів перекладу власних імен та назв. *Вісник СумДУ. Серія Філологія.* 2007. Том 2. С. 62–66.
2. Горда В. Перекладна ономастика та особливості перекладу творів фентезі. *Молодий вчений.* 12 (88). С. 306–310.

3. Коломієць Л. В. Концептуально методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): монографія / Л. В. Коломієць. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2004. 522 с.

4. Педан М. Особливості перекладу власних назв в художніх творах. 2013. URL: http://confcontact.com/2013_04_17/25_Pedan.htm (дата звернення 14.05.23).

5. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія / О. В. Ребрій. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.

6. Швець А. Предметно-номінативна класифікація онімів та місце в ній фольклорних онімів. *Сучасні тенденції розвитку мов.* 2015. С. 227–234.

7. Якимчук А. П. Лінгвокультурна комунікація як випробовування для перекладача. 2007. URL: http://eprints.zu.edu.Ua/2023/1/17.pdf (дата звернення: 14.05.23)

8. Abdolmaleki, Saleh. Proper names in translation: An explanatory attempt. *The social sciences*, vol. 7.6, 2012, pp. 832–837.

9. Davies, Eirlys. A goblin or a dirty nose? The treatment of culture-specific references in translations of the Harry Potter books. *The Translator*, vol. 9.1, 2003, pp. 65–100.

10. Fernandes, Lincoln. Translation of names in children's fantasy literature: Bringing the young reader into play. *New voices in translation studies*, vol. 2, 2006, pp. 44–57.

11. Gerhards J. The Name Game: Cultural Modernization and First Names. New Brunswick, NJ : Transaction Publishers, 2005. 157 p.

12. Waliński, J. T. Translation Procedures. Łódz, 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/282504599_Translation_Procedures (дата звернення 17.05.23)

13. Zarei, Rouhollah, Norouzi Somayeh. "Proper nouns in translation: Should they be translated?." *International journal of applied linguistics and English literature.* vol. 6, 2014, pp. 152–161.

REFERENCES

1. Berezhna, M. (2007). Trynadtsyat perekladiv vlasnykh imen ta nazv. [Thirteen stages of translation of proper names and titles]. *Visnyk SumDU. Seriya Filolohiya.* Tom 2. [in Ukrainian]

2. Horda, V. (2020). Perekladna onomastyka ta osoblyvosti perekladiv tvoriv fentezi. [Translation onomastics and features of transalation of fenteza works]. *Molodyi vchenyi,* 12 (88). [in Ukrainian]

3. Kolomiiets, L. (2004). Kontseptualno metodolohichni zasady suchasnoho ukrayinskoho poetychnoho perekladu (na materiali perekladiv z anhliiskoi, irlandskoi ta amerykanskoi poezii). [Conceptual and methodological foundations of modern Ukrainian poetic translation (on the basis of translations from English, Irish and American poetry)] monohrafiia. K. : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyyivskyi universytet". [in Ukrainian]

4. Pedan, M. (2013). Osoblyvosti perekladu vlasnykh nazv v khudozhnikh tvorakh [Peculiarities of the translation of proper names in works of art]. [in Ukrainian]

5. Rebrii, O. (2012). Suchasni kontseptsiyi tvorchosti u perekladi. [Modern concepts of creativity in translation]. Kharkiv : Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina. [in Ukrainian]

6. Shvets, A. (2015). Predmetno-nominatyvna klasyfikatsiya onimiv ta mistse v nykh folklornykh onimiv. [Subject-nominative classification of onyms and the place of folklore onyms in it]. *Suchasni tendentsiyi rozvytku mov.* [in Ukrainian]

7. Yakymchuk, A. (2007). Linhvokulturna komunikatsiia yak vyprobuvannya dlya perekladacha. [Linguistic-cultural communication as a test for a translator]. Kharkivskyi humanitarnyi universytet "Ukrayinska narodna akademiya". [in Ukrainian]

8. Abdolmaleki, S. (2012). Proper names in translation: An explanatory attempt. *The social sciences*, vol. 7.6. [in English]

9. Davies, E. (2003). A goblin or a dirty nose? The treatment of culture-specific references in translations of the Harry Potter books. *The Translator*, vol. 9.1. [in English]

10. Fernandes, L. (2006). Translation of names in children's fantasy literature: Bringing the young reader into play. *New voices in translation studies*, vol. 2 [in English]

11. Gerhards, J.(2005). The Name Game: Cultural Modernization and First Names. New Brunswick, NJ : Transaction Publishers. [in English]

12. Waliński, J. (2015). Translation procedures. Łódź: Łódź University Press. [in English]

13. Zarei, R., Norouzi S. (2014). Proper nouns in translation: Should they be translated? *International journal of applied linguistics and English literature*. vol. 6. [in English]

ВЛАСНІ НАЗВИ В ЖАНРІ ФЕНТЕЗІ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД

Сидоренко Юлія Ігорівна
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Чорноморського національного ніверситету імні Петра Могили
вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, Україна

У статті розглядаються особливості перекладу власних назв у романі жанру фентезі. Надано коротку характеристику рис даного жанру літератури. Подано визначення поняття власна назва та наведено різні класифікації, в цілому більшість науковців сходяться на виділенні антропонімів, топонімів, теонімів, зоонімів, ергонімів, космонімів, ідіонімів, хрематонімів, хрононімів. Наведено приклади з досліджуваного роману для кожної в вищеперерахованих категорій. Проаналізовано декілька підходів до стратегій передачі власних назв, наприклад такі як запозичення, узагальнення; запозичення і пояснення; заміна поняттям зі схожою функцією в контексті цільової мови; звернення до культури оригіналу, використання назви з культури мови перекладу. Наведено основні етапи роботи над передачею власних назв. Процитовано об'єктивні та суб'єктивні чинники, від яких залежить вибір стратегії перекладу власних назв. Для кожної групи власних назв наведено приклади, які ілюструють способи перекладу, якими скористався перекладач. під час перекладу антропонімів найбільш доцільним є застосування транслітерації. Топоніми найбільш вдало перекладаються за допомогою транслітерації. За допомогою калькування варто перекладати космоніми. Під час перекладу хрононімів варто використовувати калькування. Застосування калькування найбільш вигідне під час перекладу ергонімів. Під час перекладу хрематонімів варто використовувати транслітерацію. Застосування калькування є найбільш доцільним для перекладу ідеонімів.

Ключові слова: *онім, антропонім, топонім, космонім, хрононім, ергонім, хрематонім, ідеонім, стратегія передачі, відповідник.*

UDC 82-1.9
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.27

THE DEVELOPMENT OF A DETECTIVE STORY IN CULTURAL AND HISTORIC PERSPECTIVE

Tasmasys Olha Olehivna
Postgraduate Student at the Department of World Literature
Ivan Franko National University of Lviv
1, Universitetska str., Lviv, Ukraine

The research opens up avenues for deeper cultural studies, allowing scholars to investigate how detective narratives interact with broader cultural discourses, shaping and reflecting societal norms and values. The findings contribute to the understanding of how the detective story genre has evolved alongside changes in literary techniques, narrative structures, and themes. This perspective highlights the genre's contributions to the evolution of literature. The research offers fresh insights into gender and identity dynamics by tracing the evolution of female detective characters and their influence on the perception of women's roles in literature and society. The findings can serve as a foundation for ethical discourse, prompting discussions about the moral dilemmas presented in detective narratives and their implications for real-world ethical considerations. The cross-cultural universality revealed in the research invites perspectives that investigate the global connections and dialogues fostered by the detective story genre, transcending linguistic and cultural barriers. Viewing detective stories as cultural artifacts allows for a perspective that treats these narratives as essential components of cultural heritage, preserving narratives that reflect the cultural memory of societies throughout history. The results and perspectives that emerge from research on the detective story genre as a cultural-historical perspective underscore its multi-faceted impact on literature, culture, and human understanding. This research enriches diverse fields of study, offering insights into history, cultural dynamics, literature's evolution, ethical considerations, and much more. The detective story genre emerges as a timeless and dynamic prism through which we can explore the complexities of human experience across time and space.

Keywords: *classical, detective story, genre, history,culture, development.*

Introduction. The development of the literary genre of a detective story holds a significant place within the realm of cultural and historical perspectives. This genre, characterized by its enigmatic plots, intricate puzzles, and relentless pursuit of truth, has captured the imagination of readers for centuries. In this research, we delve into the evolution of the detective story, tracing its origins, milestones, and transformational moments that reflect the shifting cultural and historical landscapes.

The detective story emerges as a reflection of societal concerns and anxieties. The inception of this genre can be linked to the 19th century, a period marked by rapid industrialization, urbanization, and the expansion of scientific thought. As society grappled with newfound complexities, the detective story found its footing as a vehicle to explore these changes. Through the analytical prowess of detectives and their systematic approach to solving mysteries, authors illuminated the tensions and moral dilemmas of their times.

The problem setting. The research holds immense relevance in contemporary literary studies. By tracing the evolution of this genre, scholars gain a deeper understanding of how literature not only reflects but also shapes cultural norms, societal concerns, and historical contexts. This investigation allows us to unravel the intricate interplay between fiction and reality, shedding light on the ways in which detective stories both mirror and influence the world around them.

The detective figure, with their sharp intellect and unyielding determination, often stands as an emblem of rationality prevailing over chaos. Notable literary characters like Arthur Conan Doyle's Sherlock Holmes and Agatha Christie's Hercule Poirot have become archetypes, embodying the ideals of deductive reasoning and the pursuit of justice. These characters not only entertained audiences but also offered a lens through which readers could engage with the broader social issues of their respective eras (Cawelti, 1920; Koliasa, 2019b; Sartika, 2022).

As the detective story gained popularity, it adapted to cultural shifts, embracing new narrative techniques and themes. The "Golden Age" of detective fiction, spanning the early 20th century, saw the rise of "whodunit" mysteries that challenged readers to decipher intricate puzzles alongside the protagonists. This period coincided with the aftermath of World War I and the interwar years, where disillusionment and uncertainty found expression through narratives of intrigue and deception (Babelyuk, 2019; Koliasa, 2019a).

The genre's evolution is inseparable from its historical context, with detective stories mirroring the changing dynamics of gender roles, race relations, and technological advancements. From the noir fiction of the mid-20th century, exploring themes of moral ambiguity and existentialism, to the contemporary embrace of diverse voices in detective literature, every era brought fresh perspectives to the genre. This research journey embarks on a quest to unravel not only the mysteries presented within the stories but also the intricacies of the detective story's own cultural and historical enigma (Ramos, 2021).

The object of this research is to explore how the detective story genre has evolved over time, analyzing its transformation in response to changing cultural and historical landscapes. By examining the development of key literary works and characters, this study seeks to uncover the underlying motivations and intentions behind the creation of these narratives. Additionally, the research aims to dissect the themes, motifs, and narrative techniques that have persisted throughout the genre's history, showcasing their relevance to various eras.

The subject of the research is the detective story genre itself, spanning from its origins in the 19th century to its contemporary iterations. This encompasses a diverse range of literary works, from classic novels to modern adaptations across different mediums. By closely scrutinizing these texts, the research delves into the genre's role in reflecting societal values, addressing moral dilemmas, and providing a lens through which readers can engage with cultural complexities.

The key tasks of the research involve identifying crucial moments and works within the detective story genre, analyzing their cultural and historical contexts, and discerning the ways in which these narratives have shaped popular perceptions of crime, justice, and investigation. Furthermore, the research seeks to uncover how the genre's evolution has influenced literary techniques, narrative structures, and character archetypes. By examining the symbiotic relationship between the detective story and the cultures it emerged from, this study endeavors to paint a comprehensive picture of the genre's significance as a cultural artifact and a mirror to the times in which it was created.

In essence, this research contributes to a nuanced comprehension of the detective story's role as a vessel of cultural memory and societal reflection. By excavating the layers of these narratives, we can glean insights into the mindset of different generations, the evolution of storytelling techniques, and the enduring appeal of mysteries that transcend time and place.

The analysis of the investigation and published works. Recent literary research has witnessed a surge of interest in exploring the detective story genre from fresh angles, unearthing hidden facets that shed light on its cultural and historical significance. Researchers have delved into the genre's connections with psychology, exploring how detective characters like Sherlock Holmes and Poirot serve as archetypes of the analytical mind and have influenced real-world perceptions of intelligence and investigation. These studies bridge the gap between fiction and reality, offering new avenues for understanding the genre's impact beyond the pages of books.

In addition, contemporary scholars have begun to examine the genre's relationship with gender dynamics and identity. Investigations into the portrayal of female detectives and the evolution of their roles in detective stories highlight shifts in societal attitudes towards gender and power. These analyses contribute to ongoing discussions surrounding feminism, representation, and the role of women in crime-solving narratives (Eisenstein, 2017).

Furthermore, researchers have turned their attention to the detective story's adaptability across cultures and languages. Comparative studies explore how different societies incorporate their unique cultural elements into the genre, enriching its narrative tapestry. By analyzing cross-cultural adaptations and reinterpretations, scholars uncover the global resonance of the detective story and its role in fostering cross-cultural dialogues (Reine, 2010).

However, despite the remarkable progress in recent research, certain gaps still exist in the literary exploration of the detective story genre. One such gap lies in the examination of the genre's influence on the legal and criminal justice systems. While detective stories often focus on the pursuit of justice, there remains an unexplored realm of how these narratives may have impacted public perceptions of law enforcement and the judicial process.

Moreover, the intersection between technology and the detective story genre remains underexplored. As technological advancements continue to shape our world, there is an opportunity to investigate how modern detective narratives incorporate digital tools, surveillance, and cybercrime into their plots. This exploration could shed light on how the genre mirrors our evolving relationship with technology and its implications on crime and investigation (LaGarde&Hudgins, 2021).

Additionally, there is potential for research that investigates the global reception and adaptation of the detective story in non-Western contexts. Understanding how different cultures reinterpret and localize the genre can reveal insights into the universality of human curiosity, as well as the ways

in which diverse societies grapple with themes of mystery and justice.

Furthermore, the reader's role in shaping the detective story's interpretation has received limited attention. Examining how reader expectations and responses have evolved over time can provide insights into evolving literary tastes and the role of audience engagement in genre evolution.

Exploring the genre's impact on other artistic mediums, such as film, television, and interactive media, is another avenue ripe for investigation. This cross-media analysis can illuminate how the detective story's themes and conventions resonate across different forms of storytelling and visual expression.

Finally, while there have been studies on individual authors and their contributions to the detective story genre, there is an opportunity for more comprehensive analyses that consider collaborative efforts and interactions among authors. This could provide a deeper understanding of how literary communities and networks influenced the genre's development.

Recent publications and researchers have made remarkable strides in advancing our understanding of the detective story genre's cultural and historical significance. However, opportunities for further exploration and discovery remain, particularly in the intersections with psychology, gender dynamics, cross-cultural adaptations, technology, legal systems, reader response, cross-media influences, and collaborative authorship. These uncharted territories promise to enrich the field of literary research and provide new insights into the enduring allure of the detective story.

The presentation of the main material. *Psychological Profiling:* Researchers are now examining how the genre's detective characters contribute to the popularization of psychological profiling. Through meticulous analysis and deductive reasoning, characters like Sherlock Holmes introduced readers to the concept of understanding individuals based on their behavior, a concept that has found real-world applications in criminal investigation.

Metaphors of the Mind: The detective story genre often employs intricate puzzles and riddles, serving as metaphors for the human mind's complexity. These narratives have become a lens through which readers explore the inner workings of human cognition, memory, and perception.

Gender and Identity: The genre's evolution in terms of gender representation highlights societal shifts. While early detective stories often presented male detectives as the sole protagonists, modern narratives feature diverse gender identities, revealing changing perspectives on crime-solving and empowerment.

Cultural Translation: Researchers are now investigating how detective stories are translated and adapted across cultures. These studies reveal how different societies reinterpret themes of justice, morality, and investigation, showcasing the genre's role in bridging cultural divides.

Technology's Impact: Contemporary detective stories are addressing the implications of technology on crime. Research in this area examines how fictional detectives grapple with cybercrime, digital forensics, and surveillance, reflecting our evolving relationship with technology.

Narrative Structures: A closer look at narrative structures reveals how detective stories experiment with non-linear timelines, unreliable narrators, and multiple perspectives. These narrative techniques not only engage readers but also offer opportunities to explore the intricacies of memory and perception.

Justice and the Legal System: While detective stories often portray the triumph of justice, little research has delved into their impact on public perceptions of the legal system. Investigating this link can provide insights into how fiction influences notions of fairness and accountability.

Cultural Memory: The detective story genre serves as a repository of cultural memory, preserving societal concerns and values within its narratives. Researchers can analyze how these narratives endure across generations, preserving echoes of bygone eras.

Non-Western Adaptations: The exploration of detective story adaptations in non-Western contexts offers a window into how different cultures grapple with themes of mystery, deception, and justice. These adaptations reveal shared human curiosities and distinct cultural perspectives.

Reader Expectations: Examining how reader expectations have evolved over time can offer insights into evolving literary tastes and the evolving role of audience engagement in genre evolution.

Visual Storytelling: The genre's migration to visual mediums like film and television raises questions about how visual adaptations influence and shape the genre's themes, characters, and narrative structures.

Morality and Ambiguity: Contemporary detective stories often embrace moral ambiguity, challenging traditional notions of right and wrong. This evolution reflects the complexity of modern ethical dilemmas and engages readers in discussions about justice.

Social Commentary: Detective stories have a history of engaging with social and political issues. Researchers can investigate how these

narratives serve as allegories for societal tensions, inequalities, and power dynamics.

Narrative Authority: Detectives often challenge authority figures and official narratives. Research can explore how these narratives mirror broader societal skepticism towards institutions and the pursuit of truth.

Reader Participation: In the digital age, detective stories are extending beyond traditional formats. Interactive fiction and alternate reality games invite readers to actively participate in solving mysteries, blurring the lines between fiction and reality.

Collaborative Authorship: Exploring the dynamics of collaborative authorship within the detective story genre can shed light on literary communities, artistic influences, and the exchange of ideas that shaped the genre's development.

Sensory Experience: The genre's rich descriptive elements engage readers' senses, creating an immersive experience. Research could explore how these sensory aspects contribute to reader engagement and understanding.

Social Media and Fandom: The rise of social media has facilitated vibrant detective story fandoms. Investigating online discussions, fan theories, and fan-generated content provides insights into the genre's contemporary impact and interpretation.

Postcolonial Perspectives: Research can examine how detective stories from former colonial regions confront the legacies of colonialism, reflecting on justice, identity, and cultural autonomy.

Environmental Justice: The genre's themes can extend beyond the human realm. Research could explore how detective stories engage with environmental issues, addressing crimes against nature and the intersection of justice and ecology.

The research into the development of the detective story genre as a cultural-historical perspective is a multidimensional exploration that offers insights into literature's profound impact on society and vice versa. As researchers continue to uncover the genre's multifaceted connections to psychology, gender, culture, technology, and more, they contribute to a more holistic understanding of how detective stories mirror and shape the ever-evolving human experience. This genre stands as a testament to the power of storytelling to bridge gaps between eras, cultures, and disciplines, inviting scholars and enthusiasts alike to unravel the mysteries of our collective narrative heritage.

By analyzing the detective story genre across different time periods, researchers can uncover how the narratives reflect the prevailing cultural norms, anxieties, and aspirations of their respective eras. These findings can offer a window into the collective mindset of societies across history.

The research reveals that detective stories function as cultural mirrors, reflecting the zeitgeist of each era. This finding underscores the genre's capacity to encapsulate societal concerns, values, and tensions, making it an invaluable source for understanding the collective consciousness of different periods.

Through the analysis of detective narratives, it becomes evident that the genre has not only mirrored but also contributed to societal transformations. From advocating for justice reforms to challenging prevailing norms, these narratives have played an active role in shaping cultural and ethical landscapes, uncovers a cross-cultural universality in detective stories, showing that themes of mystery, justice, and human curiosity transcend geographical and cultural boundaries. This realization highlights the genre's potential to foster cross-cultural understanding.

The findings suggest that detective stories have significantly influenced public perceptions of crime, investigation, and justice. These narratives have contributed to shaping popular notions of the role of law enforcement and the pursuit of truth. The detective story genre has been a crucible for narrative experimentation. The genre's willingness to explore diverse storytelling techniques has enriched the literary landscape and influenced the evolution of storytelling.

Detective stories have contributed to empowering marginalized groups and shaping evolving gender identities. The genre's characters serve as symbols of empowerment and vehicles for challenging societal norms.

Findings show that detective stories have not merely adapted to the digital age but have anticipated and echoed its challenges. This suggests that the genre's themes of truth, deception, and investigation resonate with contemporary concerns about online information and security. Detective stories maintain their relevance by constantly adapting to societal changes. The genre's enduring popularity underscores its ability to engage readers across generations while remaining a malleable vessel for cultural exploration.

The detective story's resilience as a genre that continues to evolve without losing its core identity. This resilience underscores the genre's capacity to navigate the complexities of cultural change while preserving its timeless appeal.

Conclusion. The exploration of the development of the detective story genre as a cultural-historical perspective unravels a rich tapestry of insights that transcend the boundaries of literature. From the

inception of the genre in the 19th century to its contemporary adaptations, this research journey unveils profound connections between fiction, society, and human consciousness. The genre's enduring popularity lies not merely in its ability to captivate readers, but in its power to mirror, shape, and respond to the cultural and historical currents of its time. As a cultural mirror, detective stories offer reflections of the fears, hopes, and moral dilemmas of societies across epochs. By analyzing the intricate narratives and probing characters, researchers gain unique access to the collective mindset of diverse eras, enhancing our understanding of the past and its influence on the present. The detective story genre emerges as a potent force in societal transformation, shedding light on its active role in shaping values and challenging norms. From gender dynamics to justice reform, these narratives have incited dialogues that transcend fictional realms, sparking changes that ripple into reality. Cross-cultural universality emerges as a testament to the genre's power to transcend borders. Themes of mystery, justice, and human curiosity resonate universally, fostering connections that bind cultures, languages, and generations. The evolution of narrative techniques within the genre showcases its resilience as a literary powerhouse. By embracing experimentation and innovation, detective stories enrich the broader landscape of storytelling, becoming a crucible of narrative evolution. Yet, the genre's influence extends beyond literary analysis. It shapes public perceptions of crime and justice, guides investigations, and prompts ethical reflection. It navigates the digital age, grappling with technology's impact on society, while providing timeless moral quandaries that prompt readers to engage with complex ethical questions. In the end, the research journey into the detective story genre as a cultural-historical perspective does not just reveal the evolution of literature; it uncovers the evolution of society, thought, and human values. It reaffirms that storytelling is an intimate dance with culture, forging a timeless bond between writers, readers, and the ebb and flow of human experience. As scholars continue to unlock its mysteries, the genre's enduring allure remains an invitation to explore the intersection of imagination and reality, forever connecting the threads of literature to the fabric of our collective past, present, and future.

BIBLIOGRAPHY

1. Babelyuk O. A. Decoding poetic colouring of detective stories: Principles of reading. In *TRADITIONS AND INNOVATIONS IN TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES* (pp. 18–36). Liha-Pres, 2019.
2. Cawelti J. Sherlock Holmes: The case of the perpetual detective. *Storytelling A Critical Journal of Popular Narrative*, 6(1), 7–17, 2006. https://doi.org/10.3200/stor.6.1.7-17
3. Christie A. The Mysterious Affair at Styles. HarperCollins, 1920.
4. Christie A. Murder on the Orient Express. William Collins, 1934.
5. Conan Doyle, A. A Study in Scarlet. George Newnes, 1887.
6. Eisenstein S. On the detective story (A. Upchurch, Trans.). Seagull Books London, 2017.
7. Koliasa O. V. Presentation of images in detective stories. In *TRADITIONS AND INNOVATIONS IN TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES* (pp. 142–159). Liha-Pres, 2019 (a).
8. Koliasa O. V. Detective stories: From classic to postmodern. Definition and history. In *VECTORS OF THE DEVELOPMENT OF PHILOLOGICAL SCIENCES AT THE MODERN STAGE* (pp. 95–113). Liha-Pres, 2019 (b).
9. LaGarde J., & Hudgins D. Developing digital detectives: Essential lessons for discerning fact from fiction in the "fake news" era. *International Society for Technology in Education*, 2021.
10. Raine W. M. Tangled trails A western detective story. MVB E-Books, 2010.
11. Sartika, Y. The formula of Agatha Christie's detective story The Third-Floor Flat. LINGUA LITERA : *Journal of English Linguistics and Literature*, 7(2), 2022, 57–66. https://doi.org/10.55345/stba1.v7i2.169
12. Ramos S. E. The classical detective story formula from literature to videogames. *Anais Estendidos Do XX Simpósio Brasileiro de Games e Entretenimento Digital* (SBGames Estendido 2021).

REFERENCES

1. Babelyuk, O. A. (2019). Decoding poetic colouring of detective stories: Principles of reading. In *TRADITIONS AND INNOVATIONS IN TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES* (pp. 18–36). Liha-Pres.
2. Cawelti, J. (2006). Sherlock Holmes: The case of the perpetual detective. *Storytelling A Critical Journal of Popular Narrative*, 6(1), 7–17. https://doi.org/10.3200/stor.6.1.7-17
3. Christie, A. (1920). "The Mysterious Affair at Styles." HarperCollins.
4. Christie, A. (1934). "Murder on the Orient Express." William Collins.
5. Conan Doyle, A. (1887). "A Study in Scarlet." George Newnes.

6. Eisenstein, S. (2017). On the detective story (A. Upchurch, Trans.). Seagull Books London.

7. Koliasa, O. V. (2019). Presentation of images in detective stories. In *TRADITIONS AND INNOVATIONS IN TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES* (pp. 142–159). Liha-Pres.

8. Koliasa, O. V. (2019). Detective stories: From classic to postmodern. Definition and history. In *VECTORS OF THE DEVELOPMENT OF PHILOLOGICAL SCIENCES AT THE MODERN STAGE* (pp. 95–113). Liha-Pres.

9. LaGarde, J., & Hudgins, D. (2021). Developing digital detectives: Essential lessons for discerning fact from fiction in the "fake news" era. *International Society for Technology in Education*.

10. Raine, W. M. (2010). Tangled trails A western detective story. MVB E-Books.

11. Sartika, Y. (2022). The formula of Agatha Christie's detective story The Third-Floor Flat. LINGUA LITERA : *Journal of English Linguistics and Literature*, 7(2), 57–66. https://doi.org/10.55345/stba1.v7i2.169

12. Silva Ramos, E. (2021). The classical detective story formula from literature to videogames. *Anais Estendidos Do XX Simpósio Brasileiro de Games e Entretenimento Digital* (SBGames Estendido 2021).

СТАНОВЛЕННЯ ДЕТЕКТИВУ ЯК ЛІТЕРАТУРНОГО ЖАНРУ: КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС

Тасмасис Ольга Олегівна
аспірантка кафедри світової літератури
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна

Дослідження відкриває шляхи для глибших культурологічних досліджень, дозволяючи науковцям досліджувати, як детективні наративи взаємодіють із ширшими культурними дискурсами, формуючи та відображаючи суспільні норми та цінності. Отримані результати сприяють розумінню того, як еволюціонував жанр детективу разом із змінами в літературних техніках, структурах оповіді та темах. Ця перспектива підкреслює внесок жанру в еволюцію літератури. Дослідження пропонує новий погляд на динаміку статі та ідентичності, простежуючи еволюцію жіночих детективних персонажів та їхній вплив на сприйняття ролі жінки в літературі та суспільстві. Отримані висновки можуть стати основою для етичного дискурсу, спонукаючи до дискусій про моральні дилеми, представлені в детективних оповіданнях, і їхні наслідки для етичних міркувань реального світу. Міжкультурна універсальність, виявлена в дослідженні, запрошує перспективи, які досліджують глобальні зв'язки та діалоги, що сприяють жанру детективу, долаючи мовні та культурні бар'єри. Розгляд детективів як культурних артефактів дозволяє отримати перспективу, яка розглядає ці наративи як важливі компоненти культурної спадщини, зберігаючи культурну пам'ять суспільств протягом історії. Результати та перспективи, які випливають із досліджень жанру детективу як культурно-історичного феномену, підкреслюють його багатогранний вплив на літературу, культуру та людське розуміння. Це дослідження збагачує різноманітні галузі дослідження, пропонуючи уявлення про історію, культурну динаміку, еволюцію літератури, етичні міркування та багато іншого. Жанр детективу постає як позачасова та динамічна призма, через яку ми можемо досліджувати складність людського досвіду в часі та просторі.

Ключові слова: *детектив, жанр, класичний, розвиток, культура, історія.*

UDC 811.111'42
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.28

LANGUAGE MEANS OF REVEAVING THE CONCEPT OF SECURITY: CULTURAL ASPECT

Tyshchenko Oleh Volodymyrovych
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

Babelyuk Oksana Andriivna
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

Koliasa Olena Vasylivna
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of The English Language and Translation
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
24, Ivan Franko str., Drhobych, Lviv region, Ukraine

The proposed research is focused on different language means of verbalization of the concept SECURITY, namely on the comparative description of the cultural peculiarities of the notions of danger and risk as its basic constituents. Special attention is paid to the linguistic aspect of the SECURITY concept, which is accomplished due to semantic and pragmatic analysis of key lexical units, phraseological units, including special terms, related to the lexical fields of rescue actions, disasters and emergencies. The authors also highlight language means of expression of the concept of SECURITY, namely the lexical field "life safety" taking into consideration the conceptualization of natural disasters, technological disasters related to fire, water and other phenomena of everyday life in naive and scientific models of the cultural world (stereotypes, norms, evaluation, comparisons, beliefs, vernacular signs). The core of the concept SECURITY are such phrases as "to be in danger", "to expose anyone to danger or risk", "to be consciously exposed to danger", "to avoid danger" and some cognitive metaphors, that reflect naive ideas of the notions of danger, definitive, distributive, phraseological and idiom representation of danger and risk. The provided analysis showed numerous anthropomorphic signs of danger, its semantic categorization through the triad game of fate – care – protection as well as the correlation of physical, spatial, artifact and zoomorphic codes, symbolic archetypes of life and death, unbroken and damaged.

Keywords: *concept, security, danger, risk, fire, cognitive metaphor, terminological nomination, connotation, stereotype.*

Introduction. The research topic explores the dynamic interplay between language and the concept of SECURITY across diverse cultural contexts. SECURITY, a multifaceted concept encompassing personal, societal, and global dimensions, is inherently shaped and conveyed through language. This study seeks to uncover the intricate ways in which language reflects and shapes our understanding of security within different cultural frameworks.

The problem setting. Language serves as a lens through which cultural norms, values, and historical experiences are articulated. The way individuals and communities talk about SECURITY not only mirrors their unique perspectives but also influences how they perceive and respond to threats. Through linguistic analysis and cultural interpretation, this research aims to illuminate the following:

Cultural Nuances: Different cultures attach distinct meanings to the term "SECURITY." The vocabulary, metaphors, and idiomatic expressions they employ shed light on their unique concerns, fears, and aspirations, reflecting the values that shape their societal fabric.

Metaphorical Significance: Language often relies on metaphors to conceptualize abstract notions like SECURITY. These metaphors offer insights into the collective psyche of a culture and the ways in which they frame security-related matters.

Historical and Social Context: Language is deeply intertwined with history and social dynamics. Examining linguistic patterns related to security allows us to uncover how historical events, conflicts, and cultural memories continue to influence contemporary perceptions of safety and protection.

Perception and Response: How individuals interpret and react to security threats can be influenced by linguistic framing. Understanding the linguistic triggers for anxiety or reassurance can have implications for policy-making, communication strategies, and conflict resolution.

Cross-Cultural Comparisons: By studying how various cultures express security, we can identify both common threads and divergent viewpoints. These comparisons contribute to a more comprehensive understanding of security and its cultural dimensions (Carter, Jordan&Watson, 2008).

In the research the following **objectives** are set: to examine how different cultures interpret and express the concept of SECURITY through language; to analyze the role of linguistic nuances, metaphors, and idiomatic expressions in conveying notions of SECURITY; to investigate the impact of historical, social, and political factors on the linguistic representation of the concept of SECURITY in various cultures; to compare linguistic patterns, metaphors, and idiomatic expressions across cultures to identify similarities and differences.

The analysis of the investigation and published works. The literature review reveals a rich body of work that examines the intersections of language, security, and culture. Scholars have explored how language contributes to the perception of the concept of SECURITY and how cultural nuances influence its communication (Lysenko et al, 2021; Welch, 2022). However, certain gaps and unexplored areas persist, presenting opportunities for further research. Here is an overview of the existing literature and its gaps:

Language and Security Discourse: Many studies have investigated how language is used in Security Discourse, focusing on political rhetoric, media communication, and policy documents. These works often analyze linguistic framing to understand how security threats are constructed and perceived (Almubayei&Taqi, 2022).

Metaphors and Security: Metaphors play a crucial role in communicating abstract concepts like SECURITY. Existing research has examined metaphorical expressions related to the concept of SECURITY and their impact on public understanding and policy formation (Almubayei&Taqi, 2022).

Cultural Dimensions of Security: Some scholars have explored cultural variations in the concept of SECURITY perceptions and priorities. These studies consider how cultural factors, historical experiences, and societal values shape distinct notions of SECURITY in different regions (Williams&McDonald, 2018).

Gaps and Unexplored Areas:

Cross-Cultural Linguistic Analysis: While cultural influences on SECURITY have been acknowledged, comprehensive cross-cultural linguistic analyses are limited. A deeper examination of linguistic patterns and metaphors across diverse cultures can uncover unique SECURITY narratives.

Cultural Influence on Metaphors: The extent to which cultural factors influence the choice and interpretation of security-related metaphors remains understudied. Investigating how metaphors differ across cultures and what they reveal security perceptions is a promising area.

Non-Western Perspectives: Much of the existing literature has centered on Western perspectives. Non-Western cultures' contributions to SECURITY discourse, including indigenous knowledge systems and their linguistic representation of SECURITY, warrant exploration.

Methodology of the research.

Critical Discourse Analysis (CDA): This approach examines how language shapes power relations and ideologies. Applying CDA to SECURITY discourse helps uncover hidden meanings, biases, and power dynamics.

Framing Theory: This theory explores how language frames issues, shaping how they are understood and interpreted. Applying framing theory to SECURITY language reveals how specific narratives are constructed.

Cultural Linguistics: This framework explores the interaction between language and culture. Integrating cultural linguistics can provide a deeper understanding of how culture shapes linguistic expressions related to the concept of SECURITY.

The existing literature provides valuable insights into the relationship between language, security, and culture. However, gaps persist in terms of comprehensive cross-cultural linguistic analyses and a deeper exploration of how cultural factors influence metaphors and linguistic choices. By addressing these gaps and leveraging relevant theoretical frameworks, future research can contribute to a more nuanced understanding of how language both reflects and shapes of SECURITY perceptions with diverse cultural context.

The presentation of the main material. In an increasingly interconnected world, where communication transcends geographical boundaries, comprehending the role of language in shaping the perception of security becomes vital. This research has the potential to enhance international dialogue, improve intercultural understanding, and inform strategies for fostering global security cooperation. Ultimately, delving into the intricate relationship between language and security within diverse cultural contexts enables us to navigate the complex landscape of threats, fears, and aspirations that shape our global society.

The analysis of texts, speeches, media content, and interviews, carefully selected using purposive sampling to ensure a representative sample revealed that different cultures interpret and express SECURITY in remarkably distinct ways. Cultural nuances were evident through the use of region-specific terminology, idiomatic expressions, and linguistic constructs. For instance, cultures with a history of conflict tended to employ militaristic metaphors when discussing security, reflecting the impact of historical events on linguistic choices. Furthermore, linguistic data showed that the emphasis on personal security versus collective safety varied across cultures, underscoring the significance of societal values in shaping linguistic representations of security.

The analysis of linguistic nuances, metaphors, and idiomatic expressions provided deep insights into how the concept of SECURITY is conveyed within each culture. Metaphors were found to be potent tools in communicating abstract SECURITY concepts. For instance, the metaphor of a "shield" was common in cultures with a focus on defense and protection, illustrating how language captures and encapsulates cultural priorities.

Idiomatic expressions added layers of cultural meaning to the discussion of the concept of SECURITY. Expressions such as *"keeping watch over the nest"* and *"building walls of safety", "to be in danger", "to expose anyone to danger or risk", "to be consciously exposed to danger", "to avoid danger"* were identified, each revealing the cultural imagery associated with SECURITY. This demonstrated the role of language in encapsulating collective experiences and shared concerns (Almubayei&Taqi, 2022).

The linguistic findings were situated within their historical, social, and political contexts. It became evident that historical events exerted a profound influence on the linguistic representation of the concept of SECURITY.

Cultures with a history of colonization, for instance, showcased linguistic traces of vulnerability and the desire for self-preservation. Moreover, the research revealed that political ideologies and governmental policies influenced linguistic choices; cultures with authoritarian histories displayed linguistic elements aligned with control and protection (Hughes& Bowler,1982).

A comparative analysis across cultures allowed for the identification of both commonalities and differences in linguistic expressions of SECURITY. Certain metaphors, such as those related to shelter and refuge, exhibited cross-cultural applicability, emphasizing shared human concerns for safety. However, disparities were equally notable, with cultural nuances shaping the adoption of specific metaphors and idiomatic expressions. This underscored the significance of cultural context in shaping linguistic representations of the concept of SECURITY.

The analysis highlighted the intricate interplay between language and the concept of SECURITY within diverse cultural contexts. It illuminated how linguistic choices capture historical legacies, cultural values, and societal priorities. The findings underscored the importance of nuanced communication strategies in a globalized world, recognizing that language is both a reflection of cultural identity and a bridge for intercultural understanding. Ultimately, the analysis advanced our comprehension of the complex relationship between language and SECURITY, providing valuable insights for fostering effective communication and cooperation across cultures.

In order to identify recurring linguistic patterns associated with the concept of SECURITY in different cultures, the collected data was meticulously analyzed. This analysis involved identifying common words, phrases, and grammatical structures that were consistently used across cultures when discussing security. Patterns related to vocabulary, syntax, and semantics were scrutinized to uncover shared linguistic features.

Some linguistic patterns were universal, such as words related to protection, safety, and defense, indicating the core aspects of the concept of SECURITY that transcend cultural boundaries.

Certain cultures exhibited distinct patterns, with specific vocabulary reflecting their unique security concerns. For instance, cultures in regions with historical conflicts displayed patterns associated with vigilance and resilience.

To analyze metaphors and symbolic language used to communicate SECURITY-related concepts, a metaphorical analysis was conducted on the collected linguistic data. Metaphors related to the concept of SECURITY were identified and their implications were explored in the context of each culture.

Metaphors commonly used in discussions of the concept of SECURITY included *"shield," "umbrella of protection,"* and *"fortress."* These metaphors conveyed the idea of safety through imagery associated with physical defense. Certain cultures employed metaphors that emphasized communal security, such as *"weaving a safety net together,"* highlighting the role of collective effort in ensuring safety.

Examination of idiomatic expressions was conducted to reveal cultural perspectives on security. Idiomatic expressions unique to each culture were identified and their underlying cultural meanings were deciphered.

Idiomatic expressions provided insights into the cultural values and priorities related to SECURITY. For instance, an expression like *"keeping watch over the village"* revealed a strong sense of communal responsibility for safety.

Different cultures had idioms that reflected their historical experiences; expressions related to rebuilding after conflict were found in cultures with a history of war and instability.

By conducting this data analysis, the research team gained a deep understanding of how language is used to express the concept of SECURITY within cultural contexts. The analysis of linguistic patterns, metaphorical language, and idiomatic expressions enriched the exploration of SECURITY perceptions, showcasing both commonalities and variations across cultures. These findings were crucial in fulfilling the research objectives and contributing to a comprehensive understanding of the intricate relationship between language and the cultural concept of SECURITY.

Cultural Contextualization:

1. Influence of Historical Events, Political Ideologies, and Societal Values:

In analyzing how historical events, political ideologies, and societal values influence the linguistic representation of SECURITY, the research team delved into the historical narratives, political histories, and prevailing ideologies of each culture. By examining historical conflicts, colonization, or other significant events, researchers identified linguistic traces of trauma, resilience, and the desire for stability. Political ideologies and government policies were explored to reveal how they shaped language to communicate concepts of SECURITY.

Cultures with histories of conflict used metaphors of battle and fortification, reflecting their experience of enduring threats.

Political ideologies played a role in determining whether SECURITY was framed as a collective responsibility or an individual pursuit.

2. Reflection of Collective Memory, Fears, and Aspirations:

The analysis of how language reflects collective memory, fears, and aspirations related to SECURITY in different cultural groups required an examination of cultural narratives, oral traditions, and shared memories. Researchers uncovered linguistic traces of past traumas, communal resilience, and cultural ideals related to SECURITY.

Linguistic expressions related to overcoming adversity highlighted cultures' ability to draw strength from collective memories of survival.

Fears and aspirations related to SECURITY were intertwined with cultural values, with some cultures emphasizing self-reliance and others underscoring unity.

To compare linguistic patterns, metaphors, and idiomatic expressions across cultures, researchers systematically compared the linguistic data. Similarities and differences in how SECURITY was linguistically conceptualized were identified.

Some linguistic patterns, such as metaphors of shelter and protection, were common across cultures, indicating shared human concerns.

Differences emerged in metaphors and expressions, reflecting varying cultural priorities and historical experiences.

3. Universality vs. Cultural Specificity in Linguistic Features:

Exploring whether certain linguistic features were universal or culturally specific in conveying security-related ideas involved identifying cross-cultural linguistic elements that transcended borders and those that were unique to specific cultures.

Universal linguistic features were seen in metaphors of safety and refuge, suggesting common human perceptions of security.

Cultural specificity was evident in idiomatic expressions that drew on culture-specific imagery to communicate security notions.

Through this cultural contextualization and comparative analysis, the research team gained a nuanced understanding of how historical, political, and societal factors influence linguistic representations of the concept of SECURITY. Additionally, the comparative analysis illuminated both shared and distinct linguistic elements across cultures, shedding light on the intricate relationship between language and the cultural perception of the concept of SECURITY.

The linguistic analysis and cultural contextualization undertaken in this study have illuminated crucial insights into the complex interplay between language, cultural contexts, and the concept of SECURITY. Key findings from these analyses reveal a rich tapestry of linguistic

patterns, metaphors, and idiomatic expressions that converge and diverge across cultures.

The linguistic analysis showcased how diverse cultures encode their distinct SECURITY perceptions through language. The choice of metaphors and idiomatic expressions, deeply rooted in historical experiences, political ideologies, and societal values, underscores the intricate layers of meaning embedded within linguistic representations of SECURITY. Through this analysis, it becomes evident that SECURITY is not a monolithic concept, but rather a multi-faceted construct that resonates differently across cultures.

Interpreting the implications of these findings, it is clear that language serves as a powerful lens through which cross-cultural differences in SECURITY perceptions are not only expressed but also understood. The metaphors employed reflect cultural priorities and collective memories, shaping both the conceptualization and emotional resonance of SECURITY. By recognizing the cultural dimensions of SECURITY-related language, we gain the ability to foster more effective communication, empathy, and cooperation on global SECURITY issues.

Conclusion. This study has successfully achieved its research objectives by delving into the language means of revealing the concept of SECURITY within cultural contexts. The significance of the study lies in its contribution to multiple disciplines: linguistics, security studies, and cultural studies. It has underscored that language transcends mere communication; it embodies culture, history, and the collective psyche. This research deepens our understanding of the ways in which language constructs and reflects cultural perceptions of the concept of SECURITY, thereby enhancing our ability to navigate intercultural interactions, conflicts, and collaborations. The insights gained from this study open avenues for further research. Future studies could expand the linguistic analysis to include additional cultures, explore the influence of media and technology on SECURITY language, and investigate how linguistic changes mirror shifts in geopolitical dynamics. Additionally, a comparative examination of language in conflict and peace contexts could provide valuable insights into the role of language in shaping security narratives.

BIBLIOGRAPHY

1. Almubayei D. S., & Taqi H. The impact of language in rescue and security field. *International Journal of English Linguistics*, 12(4), 2022, 25. https://doi.org/10.5539/ijel.v12n4p25
2. Carter S., Jordan T., & Watson S. (Eds.). *SECURITY: Sociology and social worlds.* Manchester University Press, 2008.
3. Hughes D., & Bowler P. The Security Survey. Gower Publishing, 1982.
4. Lysenko S. O., Veklych V. O., Kocherov M. V., Servetskiy I. V., & Arifkhodzhaieva T. B. Two dominant SECURITY concepts in Europe and its influence on Ukraine. *Linguistics and Culture Review*, 5(S4), 2021, 2029–2040. https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns4.1864
5. Welch D. A. SECURITY: A philosophical investigation. Cambridge University Press, 2022.
6. Williams P. D., & McDonald M. (Eds.). Security Studies: An Introduction (3rd ed.). Routledge, 2018.

REFERENCES

1. Almubayei, D. S., & Taqi, H. (2022). The impact of language in rescue and SECURITY field. *International Journal of English Linguistics*, 12(4), 25. https://doi.org/10.5539/ijel.v12n4p25
2. Carter, S., Jordan, T., & Watson, S. (Eds.). (2008). *SECURITY: Sociology and social worlds*. Manchester University Press.
3. Hughes, D., & Bowler, P. (1982). The SECURITY survey. Gower Publishing.
4. Lysenko, S. O., Veklych, V. O., Kocherov, M. V., Servetskiy, I. V., & Arifkhodzhaieva, T. B. (2021). Two dominant SECURITY concepts in Europe and its influence on Ukraine. *Linguistics and Culture Review*, 5(S4), 2029–2040. https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns4.1864
5. Welch, D. A. (2022). SECURITY: A philosophical investigation. Cambridge University Press.
6. Williams, P. D., & McDonald, M. (Eds.). (2018). SECURITY Studies: An Introduction (3rd ed.). Routledge.

МОВНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ БЕЗПЕКИ: КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Тищенко Олег Володимирович
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Бабелюк Оксана Андріївна
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Коляса Олена Василівна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови та перекладу
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

Пропоноване дослідження зосереджено на різних мовних засобах вербалізації концепту БЕЗПЕКА, а саме на порівняльному описі культурних особливостей уявлень про небезпеку та ризик як його основних складових. Особливу увагу приділено лінгвістичному аспекту концепту БЕЗПЕКА, який здійснюється за рахунок семантичного та прагматичного аналізу ключових лексичних одиниць, фразеологізмів, у тому числі спеціальних термінів, пов'язаних із лексичними полями рятувальних дій, катастроф та надзвичайних ситуацій. Автори також виокремлюють мовні засоби вираження концепту БЕЗПЕКА, а саме лексичне поле «безпека життєдіяльності», враховуючи концептуалізацію стихійних лих, техногенних катастроф, пов'язаних з вогнем, водою та іншими явищами повсякденного життя, у наївних та наукових моделях культурного світу (стереотипи, норми, оцінки, порівняння, вірування, народні прикмети). Ядром концепту БЕЗПЕКА є такі фрази, як «бути в небезпеці», «піддавати будь-кого небезпеці або ризику», «свідомо піддаватися небезпеці», «уникати небезпеки» та деякі когнітивні метафори, що відображають наївні ідеї понять безпеки, дефінітивного, дистрибутивного, фразеологічного та ідіомичного представлення небезпеки та ризику. Проведений аналіз показав численні антропоморфні ознаки небезпеки, її семантичну категоризацію через тріадну гру доля – догляд – захист, а також співвідношення фізичних, просторових, артефактних та зооморфних кодів, символічних архетипів життя та смерті, неушкоджених та зруйнованих.

Ключові слова: *концепт, безпека, небезпека, ризик, пожежа, когнітивна метафора, термінологічна номінація, конотація, стереотип.*

УДК 81'25
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.29

СПЕЦИФІКА ПЕРЕДАЧІ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ КІНОПЕРЕКЛАДІВ АНГЛОМОВНИХ ФІЛЬМІВ ПОЛЬСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)

Тищенко Олег Володимирович
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Вовк Мар'яна Тарасівна
студентка
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

Башинська Анна Олегівна
магістрант
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

У пропонованій розвідці розглянуто лексико-граматичні трансформації в аудіовізуальному дискурсі з огляду на його інтерсеміотичні, структурно-смислові, жанрові та прагматичні складники, висвітлено типи лексичних та фразеологічних еквівалентів у кіноперекладі, зокрема у субтитрах, дублюванні, діалогах та репліках персонажів. При цьому до аналізу залучено два типи перекладу фільмів різних авторів, відмінних за своєю сюжетно-смисловою і тематичною ознаками, зокрема "Journey to the Center of the Earth" – у перекладі польською мовою та «Одного разу в Голівуді», «Кримінальне чтиво» Квентіно Тарантіно – в українському перекладі. Запропонований зіставний аналіз дав змогу, з одного боку, з'ясувати синтаксичні, морфологічні та лексико-семантичні особливості трансформації одиниць у вихідній і цільовій мовах (вилучення, модуляції, зміна порядку слів, заміна частини мови чи засобів вираження модальності), передачу власних імен (транслітерація і транскодування) та окремих вигукових конструкцій. З другого боку, продемонструвати репертуар засобів відтворення сленгу, жаргонів, інвективів та обсценної лексики, фразем та прагмем з точки зору їхніх емоційно-експресивних конотацій у фільмах К. Тарантіно як прецедентного тексту. На особливу увагу з цього приводу заслуговують процеси метафоризації, полісемії, образно-оціночні знаки номінації на позначення інтелектуально-розумових здібностей, аналоги та часткові еквіваленти, національно-марковані реалії та алюзії.

Ключові слова: *аудіовізуальний і міжсеміотичний переклад, дублювання, субтитрування, перекладацькі трансформації, інвектива, сленг, прецедентний текст, алюзія, фразеологізм.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Попри детальні дослідження механізмів художнього перекладу нагальною є потреба в дослідженні перекладу англомовних фільмів з огляду на їх лексичні, граматичні, композиційні та семіотичні особливості.

За останні десятиліття кіноіндустрія стрімко розвивалась, і тому кінопереклад, дублювання та субтитрування стали невід'ємною частиною культурного семіозису та трансферу лінгвокультурних концептів, реалій, прецедентних імен у кінодискурсі.

Це зробило переклад мови оригіналу надзвичайно важливим з огляду на англомовне озвучення відеоряду, функціонування вербальних і невербальних елементів комунікації, їх рецепцію цільовою аудиторією. Як відомо, текст фільму функціонує у формі діалогів, закадрових коментарів, а також текстів пісень та іноді й графічних написів.

Як відомо, переклад художніх фільмів передбачає використання інформації про те, що відбувається на екрані. Така інформація виконує функцію художнього пізнання через те, що вона передається

засобами мови національного глядача в інтерпретації національних акторів і реалізується через взаємодію тексту та образу, звука і слова.

Як зазначає М. Мартін, «зображення – це основний елемент мови фільму». «Однак ... це нормально і безперечно, що у фільмі висловлювання є складовим елементом реальності і відіграє фундаментальну роль у досягнення реалізму ... Насправді, висловлювання є складовою зорової картини, а отже, воно є предметом руху у зображенні» (Martin 1977, p. 149).

Твори художнього кіномистецтва інколи стикаються зі значними перешкодами на шляху до свого глядача, особливо, якщо цей глядач є носієм іншої мови, культури, ціннісних стереотипів. Усунути ці перешкоди допомагає переклад, у процесі якого твір, який існує в одній мові, відтворюється засобами іншої мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом ця проблема перебуває у полі зору А. В. Козлової (Козлова 2008), Т. Г. Лук'янової (Лук'янова, 2012), А. М. Паршикової (Паршикова, 2015), T. Tomaszkiewicz (2006) та ін. Так, М. Мартін та Г. Готліб звертають увагу на такі основні ознаки такого типу перекладу англомовних фільмів: переклад висловлювань має бути синхронізований з налаштуванням сцен, особистістю персонажів, їх рухами, жестами, мімікою, паузами; швидкоплинність зображення, що вимагає від перекладача доносити максимальну кількість інформації в одному кадрі у доступний і максимально зрозумілий для глядача спосіб; ефект зворотного зв'язку, тобто сприйняття фільму глядачем, яке ґрунтується на інтерактивній картинці субтитрів разом з вербальним рядом, діалогами, що відіграють ключову роль.

Актуальність таких розвідок (Н. Абабілова, А. Жарковська, Е. Фойс, Хорхе Діаз Сінтас, Юнь Лу) зростає у тому разі, коли в орбіту перекладознавчого аналізу залучаються кілька цільових перекладів англомовних фільмів с точки зору їх адекватності та еквівалентності. Виділяються чотири основні типи аудіовізуального перекладу, широко використовувані в кінематографічній сфері: дубляж, субтитрування, синхронізація та закадровий переклад. Так, наприклад, субтитрування з'явилось як розвиток традиції пояснювальних написів німого кіно, за яким прийшла черга дубляжу (див. детальніше Журавель 2019; Gottlieb 1994, 1997). В ідеальному вигляді дубляж має давати вичерпну інформацію про те, що відбувається на екрані. Така інформація є необхідною і безумовно комунікативною через те, що вона передається засобами мови національного глядача. Крім того, вона емоційно насичена й виконує функцію художнього пізнання, оскільки здійснюється в інтерпретації національних акторів.

Проте, як зазначають дослідники, цей ідеал є практично недосяжним через те, що дубляж – це художній переклад, а тому при такому перекладі ми стикаємося з рядом труднощів, з-поміж яких вирізняються, зокрема, помилки, викликані нерозумінням перекладного повідомлення, причому це не окремі, випадкові помилки, а ціла їх система, що спотворює інформативну та стилістичну сторону оригіналу; нерозуміння перекладачем замислу автора; переінакшування, трансформація, стилізація, пародіювання оригіналу та ін. (Козлова 2008, с. 8).

Існує три основні типи перекладу цих елементів: дубляж, закадровий переклад та субтитри. Загалом можна стверджувати, що кінопереклад реалізується у подвійному вигляді: письмового чи усного тексту. Однак, слід додати, що хоча переклад для кіно спирається на переклад у традиційному його розумінні, він керується дещо іншими принципами, використовуючи процедури, які ріднять його з адаптацією.

Субтитри розглядаються як «відкритий переклад, що відкриває для себе критику усіх тих, хто має найменші знання мови-джерела» (Gottlieb 1994, p. 13).

Субтитри – це єдиний вид кінопереклад, здатний зберегти вихідне звучання фільму, його оригінальну звукову доріжку в повному вигляді. Однак, як і у випадку дубляжу, і текст перекладу у вигляді субтитрів зазнає змін, пов'язаних із технічними потребами кіно. В основному перекладацькі процедури, які використовуються при перекладі вербального тексту в субтитри, пов'язані з конденсацією змісту повідомлення та значним скороченням тексту.

Під терміном кінопереклад зазвичай мають на увазі переклад художніх та анімаційних фільмів. Сам переклад, як підкреслювалося, розуміється або як певна розумова діяльність людини, або як результат цієї діяльності; процес чи текст, створений перекладачем. Кінопереклад розглядається у віднесенні до аудіовізуального перекладу, тому що в його рамках розміщуються переклади як для кіно, так переклади для телебачення або Інтернету.

Як зазначає польська дослідниця Т. Томашкевич, аудіовізуальний переклад, який визначається також як *screen translation*, багатьма критиками розглядається в контексті зв'язків із міжсеміотичним перекладом (Tomaszkiewicz 2006, s. 66).

Вдалим прикладом міжсеміотичного перекладу є кінематографічна адаптація літературного твору, коли текст, що функціонує в словесному

пласті, переноситься на екран і перевиражається за допомогою не тільки слів, а й образів. Під міжсеміотичним перекладом, або трансмутацією, Р. Якобсон розуміє «інтерпретацію вербальних знаків за допомогою невербальних знакових систем, їх перекодування в іншу систему».

Під час перекладу з однієї мови на іншу, нерідко виникає проблема віднайти адекватний та зрозумілий переклад, оскільки мовні структури та вирази можуть суттєво відрізнятися, особливо у випадках т. зв. «одомашнення перекладу».

Саме тому перекладачі вдаються до використання перекладацьких трансформацій. Ці трансформації становлять міжмовні перетворення, перебудову елементів вихідного тексту та операції перефразування, які мають на меті досягнення перекладацького еквіваленту. Дослідники В. Карабан, І. В. Корунець, С. Б. Фокін, Г. Турі, В. Лобода (див. детальніше: Лобода 2019, с. 3; Литвин 2015, с. 97) виокремлюють різноманітні типи перекладацьких трансформацій.

Формулювання мети і завдань статті.

Метою дослідження є аналіз лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій англомовного фільму "Journey to the Center of the Earth" – у перекладі польською мовою та «Одного разу в Голлівуді», «Кримінальне чтиво» Квентіно Тарантіно – в українському перекладі, що передбачає вирішення наступних **завдань**:

- розглянути поняття «переклад», «семіотика перекладу» «перекладацькі трансформації», «аудіовізуальний переклад», «дублювання» та «субтитрування»;
- визначити типи лексичних і граматичних трансформацій при перекладі художніх фільмів;
- з'ясовати засоби передачі фразеологічних одиниць, метафор і прецедентних імен у цільових текстах (на матеріалі окремих тематичних та семантико-ідеографічних груп знаків вторинної номінації);
- висвітлити способи відтворення сленгу, просторіччя, інвективів, обсценної лексики у фільмах К. Тарантіно

Зазначені аспекти пропонуємо розглянути під кутом зору міжмовних еквівалентів та наявних лексико-граматичних трансформацій, зокрема й відтворити випадки метафоричних та фразеологічних замін при перекладі.

Матеріал і методи дослідження. У дослідженні були використані англійсько- та польськомовні субтитри з американського фільму *"Journey to the Center of the Earth"* та відповідні субтитри дубляжу при перекладі фільмів К. Тарантіно українською мовою.

Для порівняння скриптів фільму та аналізу перекладацьких трансформацій було використано метод контекстуально-інтерпретативного аналізу, метод зіставного аналізу, які дозволили порівняти досліджувані одиниці на різних мовних рівнях та з'ясувати особливості їх перекладу в різних комунікативних ситуаціях в межах художньої інтерактивної структури, залежно від прагматичної і емотивної тональності тексту кінопереклад.

Кінематографічний образ складається із трьох взаємопов'язаних компонентів: образотворчого пласта, саундтреку та діалогів. Однак перекладач може впливати лише на останній, мовний рівень твору, а інформація, закладена у перших двох, залишається незмінною. З цих причин до кінопереклад потрібен особливий підхід, тому матеріалом нашої розвідки передусім виступають мовні знаки – лексеми, словосполучення, фрази, фразові дієслова, висловлювання та прагматичні, дискурсивні акти мови.

Усі виявлені трансформації ми поділили на три основні групи: **лексичні** (транскодування (17 %), калькування (13 %), конкретизація (12 %), генералізація (4 %)), **граматичні** (зміна частин мови (6 %), перестановка слова (14 %), членування речень (6 %)) та **лексико-граматичні** (вилучення (9 %), антонімічний переклад (9 %), модуляція (2 %) та прийом цілісного перетворення (8 %). Зупинимось на деяких з них.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Передусім розглянемо лексико-граматичні трансформації, наявні у скриптах фільму *"Journey to the Center of the Earth" – "Podróż do wnętrza Ziemi"*.

З огляду на те, що англійська та польська мови відрізняються на граматичному рівні, дослівний переклад потребує урахування граматичних змін, що виникатимуть. Наприклад, антонімічний переклад займенника: *"Don't touch **anything**. Those little blips are my life's work". – "Nie dotykaj **niczego**, te punkty to mój życiowy project."*; **заміна підмета на додаток:** *"I am sorry" – "Przykro mi."*; **заміна пасивного стану на активний:** *"Crystals **are** frequently **formed** and found...in volcanic tubes." – "Kryształy najczęściej **powstają** i są znajdywane w ... lejach wulkanicznych!"*.

Лексична трансформація є важливим методом вибору контекстуального еквівалента для слів у перекладі. Окрім цього, застосування антонімічного прийому **генералізації** дозволяє передати текст у скороченому вигляді та використовувати частіше вживані слова, що не знижує рівня важливої для глядача інформації: *"Know how much to book a **last-minute flight** to Reykjavík?" – "Wiesz, ile kosztuje bilet do Rejkiawiku?"*; *"I remember*

*the **Christmas** that your mom gave it to him." – "Pamietam święta, podczas których twoja mama mu go dała."*

Для передачі власних назв, імен та інших слів, які не мають еквівалента в мові перекладу, застосовується метод **транскодування**. Наприклад, фраза *"Hey, **Leonard**"* перекладається як *"Cześć, **Leonardzie**"*. У випадку з фразою *"Magma temperatures reach in **Mongolia? Bolivia. Hawaii.**"* переклад містить транскодовані назви країн: *"Temperatura magmy osiągnęła 150 w **Mongolii? Boliwia. Hawaje**"*.

Зміна частини мови є однією з найбільш поширених та різноманітних форм перекладацьких трансформацій. Під час процесу перекладу можуть змінюватися як граматичні одиниці, так і лексичні, що призводить до граматичних та лексичних змін. Наприклад, розглянемо зміну іменника на дієслово: *"What's all the **excitement** about?"* перекладається як *"Z czego się tak **cieszymy**?"*.

Перестановка слова або пермутація, як вид граматичного перетворення, можна охарактеризувати як перекладацький процес, при якому лексичні елементи міняються місцями, тобто міняють свою позицію на протилежну (Карабан, с. 314). Така трансформація є своєрідною у перекладі польською мовою словосполучень або фраз: *"I don't think that's **Liedenbrock's handwriting**." – "Nie wydaje mi się, że to **pismo Lidenbrocka**."*

Вилучення є найбільш поширеним у процесі кіноперекладу та створення субтитрів, що є закономірним, оскільки сутність будь-якої репліки необхідно вмістити на невеликій екранній площі, максимально точно передавши зміст, і дати можливість глядачам встигнути прочитати її до зміни її наступним субтитром (Лук'янова 2012, с. 15). Вилучення повтореного дієслова допоможе скоротити час перекладу без втрати розуміння змісту: *"**I'm** good." – "W porządku"; "**Okay**, hold off." – "Zatrzymaj!"*

Особливість використання прийому «антонімічного перекладу» полягає у використанні слів, які є протилежними до тих, що є у мові оригіналу, при тому зміст речення не міняється. Розділяємо такі види як «позитивація» та «негативація».

Негативація полягає в тому, що слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом не- або словосполученням з часткою не-, (Карабан, с. 291). Наприклад: *"Looking good." – "**Nie źle wyglądasz**."*

Позитивацією вважається заміна заперечувальної семи на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента, (Карабан, с. 291). Наприклад: *"**I haven't seen** him since he was 9?" – "**Widziałem** go, kiedy miał 9 lat."* Додатково В. І. Карабан визначає формальну негативацію як один з прийомів реалізаціїї контекстуальної заміни, тобто такої лексичної заміни, що можлива лише в певному контексті (Карабан, с. 291). Як правило, до цієї групи відносяться слова, які мають антонімічне заперечне значення, без вживання у слові префікса "не-": *"I **hate** field work." – "**Nienawidzę** pracy w terenie!"*

Перейдемо до аналізу лексико-граматичних і прагматичних замін у фільмах Квентіно Тарантіно, які, як ми вже зазначали, характеризуються високою питомою вагою жаргонізмів, стилістично знижених та лайливів висловів, експресивів, інвективів.

У сучасній лінгвістиці термін «інвектива» вживають як синонім лайки, табуйованої, некодифікованої та обсценної лексики. Це зумовлено психологічною і соціокультурною інтеракцією комунікантів та їхньою роллю в суспільстві. Інвектива, за свідченням С. В. Форманової, є мовним засобом, знаком культури, вербальним нападом, що має національну специфіку і реалізує агресивне ставлення до адресата повідомлення.

Зазвичай, інвектива у вузькому сенсі слова є способом вираження вербальної агресії за допомогою пейоративів, тобто слів, що виражають негативну оцінку, і лайки як табуйованої лексики (Форманова, 2012, с. 9, 13).

Наголосимо, що за спостереженнями деяких дослідників, у фільмах К. Тарантіно кількість лайливих слів є доволі великою. Так, найбільш поширеним є лайливе слово *fuck* в різних його формах, яке зустрічається у фільмі понад сто разів. Друге місце за частотою використання займає слово *shit*.

За нашими свідченнями, один і той самий лайливий вислів чи зв'язаний з ним дериват чи граматична форма перекладається в різних комунікативних інтеракціях розгляданого аудіовізуального тексту по-різному. Так, *Fucking bullshit* і *Fucking hippie motherfuckers* демонструють нам переклад слова fucking як бісовий.

Водночас при перекладі подібної лайливої англійської фрази *fucking damn it* можемо зауважити, що слово *fucking* у цільовій інтерпретації практично опущене, і при перекладі вводиться лайливе слово у складі фразеологічного перформативу-побажання *трясця його матері*.

В свою чергу лексема *shit* як найвищий прояв якості об'єкта кілька разів повторюється як своєрідний прийом паралелізму і підсилення, емфази відповідного вульгаризму: *The shittiest weather on the shittiest boat with the shittiest person*. Ця

репліка вживається з метою вираження зневаги, презирства. В цільовій мові вона віддається в подібний спосіб: *Найгірша погода на найгіршому човні з найгіршою людиною*.

Дещо інша картина спостерігається у наступному фрагменті фільму, де висловлювання *That's one shit–fuck crazy weapon* передане за допомогою українського відповідника – *Це до біса, божевільна зброя*. Як бачимо, для передачі інвективи crazy використано його непрямий еквівалент, синонімічну компенсацію в українській мові – *божевільний*. Інший складений англійський прикметник сленгового походження *shit–fuck* було перекладено за допомогою вигукового словосполучення зі значним ступенем інтенсивності і експресивно-емоційного забарвлення – *до біса*.

Подібний переклад лайливих слів можемо спостерегти і в наступному прикладі, який в перекладі представлений частковим еквівалентом, позаяк лексичний склад цих одиниць у зіставлюваних мовах виявляється подібним. Так, *kicking your ass* було перекладено як *дере твою дупу*, де слово *kick* вивляється багатозначним, і в одному зі своїх значень уживається на позначення фізичної дії – «копати когось ногами». При цьому в перекладі в українській мові також використано полісемічне дієслово *дерти* з яскраво вираженою значною емоційно-експресивною конотацією.

Принагідно підкреслимо, що полісемантична природа мовних знаків є джерелом двозначності еквівалентів перекладу: відношення між знаками та концептами дуже рідко буває однозначним, у більшості випадків одне слово має декілька значень або декілька слів мають подібне значення (Козлова, 2008, с. 20). Так, у прикладі *it's a fucking farce* згадуване слово *fucking* перекладене українською як повний. Натомість фразове дієслово *fuck up* віддається як запоров «зіпсував», «провалив».

Також в оригіналі представлена фраза *whip somebody's ass*, яку знаходимо в репліці – *Bingo Martin whipping Jake Cahill's ass*. Натомість в цільовій мові маємо відповідний стилістично знижений реєстр цього слова – *надерти дупу*: – *Бінго Мартін дере дупу Джейка Кейхіла*, де з-поміж іншого ще відбувається перестановка компонентів та заміна присвійної конструкції оригіналу. Як іменник тлумачні словники фіксують *whip* з такими значеннями, як «батіг», «різка», «прут», «бич», «нагайка». Як у дієслова в його структурі простежується семантичний компонент фізичної дії, впливу, покарання, побиття, покарання ('хвистати', 'дерти', 'карати', 'бити нагайкою' і т. ін.).

Іноді трапляється переклад експресивних та лайливих прагматичних конструкцій за допомогою аналогів. Так, зокрема Трясця, щоб мене в англійському оригіналі звучить як *Goddamn it to hell*, тобто окрім вже згаданого *goddamn*, маємо ще й слово *hell*, українським еквівалентом якому є слово пекло, але в даному випадку, воно не перекладається дослівно, а лише надає перекладу більшого ступеня експресивності (очевидно, у цьому разі реалізується переклад образу через інший образ, або «ідіом на ідіом»).

Розглянемо переклад (зазвичай недослівний, або компенсаційний, пов'язаний з процесом модуляції) окремих інвективів, пов'язаних з тваринами (вони становлять приклад дистрибуційного аспекту експресивно-оціночних перенесень деяких слів, т. зв. синтагматично зумовленого значення). Так, при перекладі натрапляємо на слово козел, де в оригіналі маємо *jackass*: *Hey, jackass – Гей, козел*. Незважаючи на те, що англійське слово *jackass*, зазвичай, використовується як лайливе на позначення недалекої, дурної або неприємної людини, воно має й іншу контекстуальну реалізацію – *осел*.

Наступна фраза також містить подібну експресивно-стилістичну тональність і образний компонент: – *I'm always gonna be a horse's ass* перекладена як – *Я завжди буду тим козлом*. Тут маємо не зовсім дослівний переклад за допомогою неповного еквіваленту при збереженні емоційного забарвлення і оціночності.

Придивімося ближче до засобів перекладу такої експресивної одиниці – *Burin you, Nazi bastards!*. У цьому разі до прикметника *Nazi* додано інший іменник *bastards*, що відтворено в цільовій мові словосполученням *бісові нацики* шляхом компенсації.

Зауважимо, що лексема *bastard* пройшла семантичний розвиток від позначення позашлюбної, незаконнонародженої дитини до значення знайди, покидька, ублюдка, змішаної породи, метиса і т. ін.

Наголосимо, що переклад експресивних, розмовно-просторічних елементів тексту та інвективів не вирізняється оригінальністю і виявляється практично дослівним, іноді з деякими лексичними замінами з огляду на згадувані випадки полісемії лексем. Порівняймо англомовний варіант – *Here I am flat on my ass*, що його перекладач віддає в такий спосіб: – *І ось я, сиджу з голою дупою*. Переклад слова *flat* як *голий* є нетиповим, оскільки це слово має багато інших семантично похідних значень, зокрема й «плоский», «нецікавий», «гладкий», одначе, метафоричне значення при перекладі українською мовою збережене.

Наведемо ще такий приклад передачі граматичних конструкцій: – *I'm a has-been* містить у собі неформальну граматичну конструкцію *has-been* на позначення особи, яка в минулому була відомою, важливою, але на даний момент вона вже втратила цю свою функцію. В українській мові немає прямого еквіваленту, тобто немає однієї лексеми, яка б виражала дане граматичне поняття. Тому автор вдається до узагальнено-описового перекладу – *Я минуле*.

Розглянемо ще один метафоричний спосіб передачі ад'єктивів, які набувають сексуально-еротичного відтінку значення. Так, форма *hottest* у прямому значенні вживається як ступінь порівняння при позначенні температурної ознаки, темпераменту. При актуалізації метафоричного значення в результаті перекладу цієї лексеми реалізується ще одне значення, жаргонного типу: – *The hottest director in town – Найкрутіший режисер в місті*.

Далі розглянемо деякі вторинні засоби передачі інтелектуально-розумових здібностей людини, зазвичай, у пейоративному сенсі у поєднанні зі стійкими словосполученнями в перекладній версії та оригіналі. Насамперед звернемо увагу на слово *knucklehead* і його переклад на українську – *дебіл*. – *Knucklehead walks into a bank with a telephone. Not a pistol, not a shotgun, a fuckin' phone – Якийсь дебіл заходить до банку з телефоном*. Не з пістолетом, не з дробовиком, а з бісовим телефоном. – Cleans the place out. *They don't lift a fuckin' finger* – Чистить касу. *Вони навіть пальцем не поворухнули*.

Як бачимо, англійський оригінал передає значення метафорично через соматичний код та ідею малої кількості. Це складне слово *knuckle* і *head* образно позначає людину, в якої голова (мозок) розміром такий, як суглоб на пальці, тобто людину з невисокими інтелектуальними здібностями. Інколи можна зустріти український переклад цього слова – *тупоголовий*, який видається більш точним. Одначе в цільовій мові будь-яка метафора відсутня, натомість вжито грубий, стилістично знижений інвектив.

Інший сегмент цього діалогу, який є вартим уваги: *Cleans the place out*. Якщо б перекладати дослівно, ми б отримали – *вичищає місце*, що в переносному значенні означає – «забирати все цінне з певного місця, вчиняє крадіжку». Автор перекладу дещо уточнює прагматичну семантику, обставини перебігу ситуації, і при перекладі конкретизує місце злочину – *касу*. Завершує цей діалог фразеологізм і *пальцем не поворухнули*, який практично збігається у двох мовах за образністю.

Ще можемо навести приклад вихідного словосполучення *blow your mind* – Дослівно *зірвати мозок*, якому в українській мові відповідає фразеологізм *з'їхати з глузду*. У словниках-тезаурусах англійської мови *Blow your boiler* [Aus] *Lose your temper* (From the river steam-boats of the C19) (TTEM: 7) уживається як переосмислений технічний термін річкового транспорту, що буквально означає «зірвіть свій котел» – *Виходити з себе*.

У зв'язку із ходом нашого аналізу розглянемо детальніше деякі прагматичні аспекти реконструкції метафоричних образів і концептів та перекладу за допомогою фразем (при наявності вільних і безобразних словосполучень у вихідній мові), а також пов'язані з ними втрати і компенсації при перекладі.

Як зауважує з цього приводу В. Михайленко, «більшість теорій перекладу грунтується на тезі, що при перекладі завжди щось втрачається. Певні елементи можна додати або виключити. Проблема втрат і здобутків знову ж таки пов'язана з культурною несхожістю між двома мовами» (Mykhajlenko 2015, p. 290). Так, метафоричний образ чогось солодкого в оригіналі при перекладі втрачається (тобто відбувається своєрідний процес **деметафоризації** у цільовому тексті). Наприклад, у реченні, де герой виражає своє лагідне ставлення до коханої – *To my wife and all my sweethearts*, вживається композитний дериват *sweetheart*. Слово *heart*, що перекладається природно асоціюється з коханням і часто вживається як образний концепт почуттів. Усі ці метафоричні концепти при передачі цільовою мовою нівелюються, відбувається приблизний синонімічний переклад: – *За мою дружину та моїх ненаглядних*.

Коротко зупинимося на перекладі деяких **інтертекстуальних мотивів**, зв'язаних з релігійними образами та біблійними мотивами. Передусім розглянемо стійкий зворот *as sure as God made little green apples* «бути впевненим у чомусь». Цей зворот функціонує і в трансформованому вигляді – *as sure as somebody made little green apples* і, не виключено, що сягає Біблії. В перекладній версії представлено дослівний переклад – *І він знає, так само, як Бог зробив яблуко*, який с точки зору української лінгвокультури можна вважати безеквівалентним, буквальним.

В межах передачі англомовних національно-культурних реалій привертає увагу і такий діалог: – Truth is, nobody knows why Marsellus threw Tony out that window… except Marsellus and Tony. – When you little scamps get together, you're worse than a ***sewing circle***.

– Насправді ніхто не знає чому Марселус викинув Тоні у вікно з четвертого поверху … окрім Марселуса і Тоні.

– А коли ви, гниди, починаєте когось ***обливати брудом***, то спасу від вас нема.

У цьому разі реалія ***sewing circle*** означає групу жінок, які збиралися для прядіння і шиття, рукоділля, і це заняття часто супроводжувалось різноманітними розмовами та плітканням; оскільки подібного образу в українській етнокультурі немає, перекладач вдався до компенсації, тобто наближеної синонімічної передачі реалії за допомогою фразеологізму ***обливати брудом***. Втрати при перекладі у цьому разі очевидні, позаяк аксіологічна модальність останньої, пов'язана з ідеєю нечистоти, бруду в метафоричному сенсі, значно перевищує стилістичну та емоційну тональність одиниці у вихідному тексті.

Переклад **алюзій** та деяких **прецедентних імен**. В оригіналі маємо звертання *Flock of Seagulls*, яке перекладено як *Пташко моя*. Звертання Пташко моя може бути ніжним, пестливим або ж мати саркастичний характер, але в оригіналі не було ані першого, ані другого, оскільки *Flock of Seagulls*, хоч і має лексичний зв'язок зі словом пташка, є назвою музичного гурту, який був популярний в Британії в кінці двадцятого століття.

Звернімо ще увагу на переклад за допомогою епітетів, що, ймовірно, походять з українських народних казок. – *Fox Force Five. Fox*, as in were a bunch of foxy chicks. Force, as in we're a force to be reckoned with. And five, as in there's one-two-three-four-five of us.

– «Фокс Форс Файв». «Фокс», тому що ми такі собі ***лисички–сестрички***. «Форс» – це ми така сила, з якою усім належало рахуватися. І «Файв» – тому що нас було одна-дві-три-чотири-п'ять.

В іншій репліці згадується американська кінозірка 1940–50-х років *Альфред Лаш ЛаРуе*, який був дуже вправним ковбоєм. У перекладній версії антропонім опущений, оскільки він навряд чи буде відомим цільовій аудиторії, що й зумовляє вживання слова *ковбой* без конкретизації.

При перекладі може актуалізуватися пародійний образ дитячих ігор в хованки з відповідними примовками, що сягають прецедентних мотивів і повторів типу *тралі-валі* і под.

– *Eenie-meenie-minie-mo*. My mother said… pick the perfect one, and… you… are…it.

– Guess that means you, big boy.

– Fuck you!

– *Ені-бе ні, тралі-валі*, з негром *хованки ми грали і по вуха закопали*. Ені-бені, мені-міти, буде там тепер смердіти. Ти! Схоже почнемо з тебе, великий.

У випадку перекладу фрази *with some freeze-dried Taster's Choice* герої фільму посилаються на оригінальну назву кави, водночас при перекладі відбувається модуляція і наближений переклад – *яка-небудь паршива дешева кава*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження типів перекладацьких трансформацій має як теоретичне так і практичне значення, оскільки вони сприяють кращому розумінню перекладачами оптимальних стратегій і тактик перекладі скриптів фільмів, діалогів, реплік героїв та загалом комунікативної інтеракції.

Досить часто спостерігаємо застосування фразеологізованого перекладу в цільовій мові навіть у разі, коли у вихідному тексті представлена нейтральна конструкція, вільні контексти чи фразові дієслова. Чимало і таких випадків, коли англійський сленгізм або близька до сленгу неідіоматична одиниця в цільовій українській мові передається за допомогою фраземи-аналога чи прецедентного імені. Аналіз продемонстрував, що найчастіше інвективи і жаргонізми-експресиви мають своїм еквівалентом вигукові фразеологізми (вигуки обурення, здивування, лайки-відсилання з різко негативним забарвленням).

Вартими уваги у перекладному тексті є і ті трансформовані фраземи, синонімічні повтори-епітети та ідеоніми, які містять національно-культурні реалії та назви музичних гуртів, фольклорні образи та мотиви, ремінісенції, алюзії. На окрему увагу, з цього приводу, заслуговує переклад ономатопей і звертань. Показовим є переклад метафоричних конструкцій та складних слів на позначення негативних розумових здібностей людини у складі інвектив і розмовно-просторічних та лайливих лексем.

Лексичні трансформації покликані слугувати першочерговій меті перекладу – досягненню адекватності перекладного тексту. Найчастіше при перекладі фільмів доводиться застосовувати конкретизацію, через те, що багато англійських слів володіють більшим ступенем абстракції у порівнянні з українськими; антонімічний переклад, генералізація, цілісне перетворення та численні граматичні заміни (від зміни модальності – до трансформації частиномовної належності одиниць і вилучень).

Поза усіляким сумнівом, втрати при перекладі неминучі, але хоча б якийсь їх відсоток можна попередити за допомогою прийому компенсації, модуляції, пошуку аналогів та часткових еквівалентів, відмінностей у реалізації семантичних структур слів, переносних значень, полісемії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавель Т. В. Дублювання і субтитрування як види кіноперекладу. Київ : Веселка, 2019. 65 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
3. Козлова А. В. Переклад художніх фільмів: лексико-семантичний і прагматичний аспекти (на матеріалі аудіотекстів англійських художніх фільмів, дубльованих українською мовами). Дипломна робота. Рівне : РІС КСУ, 2008. 90 с.
4. Литвин І. Перекладознавство. Навчальний посібник. Черкаси : Вид. Ю. А.Чабаненко, 2015. 204 с.
5. Лобода В. А. Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації: *Науковий вісник МГУ.* № 43, 2019. С. 3. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_4/19.pdf
6. Лук'янова Т. Г. Основи англо-українського кіноперекладу: Навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 104 с.
7. Маркунін О. Л. та ін. Практика письмового перекладу: навчальний посібник. Одеса, 2011. 30 с.
8. Паршикова А. Досвід перекладу кіно-, телепродукції та книг у країнах Європейського Союзу: Інформаційна довідка. Київ, 2015-2016. 9 с.
9. Форманова С. В. Інвективи в українській мові: Монографія, за ред. Н. М. Сологуб. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 336 с.
10. Ababilova N. M. Audiovisual Translation as a Challenge for Contemporary Translators. In: *Scientific Bulletin of Kharkiv State University*, 2020. 7 с. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_4/19.pdf
11. Alpha-group translation and interpreting agency. Аудіовізуальний переклад, 2021.
12. Gottlieb H. Subtitling: diagonal translation. Perspectives: Studies in Translatology. 2.1, 1994. P. 12–15.
13. Gottlieb Henrik. You got the picture? On the polysemiotics of subtitling wordplay. In Delabastita, Dirk (ed), Traductio. Essays on punning and translation (vol. 8). Namur: St. Jerome & Presses Universitaires de Namur, 1997. P. 106–124.
14. Jorge Diaz Cintas. Audiovisual translation: subtitling. New York, 2007. 266 p.
15. Miguel Mera. «Read my Lips: Re-evaluating Subtitling and Dubbing in Europe». United Kingdom, 1998. 85 p.
16. Martin M. The Languages of films. Beijing : China Film Press, 1977.
17. Mykhaylenko, Valery V.: A Glossary Of Linguistics and Translation Studies. Ivano-Frankivsk : King Danylo Galytskiy University of Law, 2015. 528 p.
18. Szarkowska A. The Power of Film Translation. *Translation journal*, 2005. URL: http://translationjournal.net/journal/32film.htm
19. Tomaszkiewicz T. Przekład audiowizualny, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006. 233 s.
20. Journey To The Center Of The Earth. URL: https://fsharetv.co/movie/journey-to-the-center-of-the-earth-episode-1-tt0373051
21. Wilkinson P. R. A thesaurus of traditional English metaphors. London; New York: Routledge 1993. 2034 p. (TTEM)

REFERENCES

1. Zhuravel, T. V. (2019). Dubliuvannia i subtytruvannia yak vydy kinoperekladu. [Dubbing and subtitling as types film translation]. Kyiv : Veselka. [in Ukrainian]
2. Karaban, V. I. (2004). Pereklad anhliiskoi naukovoi i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy. [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre and stylistic problems]. Vinnytsia : Nova Knyha. [in Ukrainian]
3. Kozlova, A. V. (2008). Pereklad khudozhnikh filmiv: leksyko-semantychnyi i prahmatychnyi aspekty (na materiali audiotekstiv anhliiskykh khudozhnikh filmiv, dublovanykh ukrainskoiu movamy). [Translation of fictional films: lexical-semantic and pragmatic aspects (on the material of audio texts of English fiction films dubbed in Ukrainian)]. Graduate work. Rivne : RIS KSU, 2008. [in Ukrainian]
4. Lytvyn, I. (2015). Perekladoznavstvo. Navchalnyi posibnyk. [Translation studies]. Tutorial. Cherkasy: Ed. Yu. A. Chabanenko. [in Ukrainian]
5. Loboda, V. A. (2019). Perekladatski transformatsii: definityvnyi kharakter ta problema klasyfikatsii. [Translation transformations: definitive character and the problem of classification]. *Scientific Bulletin of MGU.* No. 43. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_4/19.pdf [in Ukrainian]
6. Lukianova, T. H. (2012). Osnovy anhlo-ukrainskoho kinoperekladu: Navchalnyi posibnyk. [Basics of English-Ukrainian film translation: Tutorial]. Kharkiv : KhNU named after V. N. Karazin. [in Ukrainian]
7. Markunin, O. L. etc. (2011). Praktyka pysmovoho perekladu: navchalnyi posibnyk. [The practice of written translation: educational manual]. Odesa. [in Ukrainian]

8. Parshykova, A. (2016). Dosvid perekladu kino-, teleproduktsii ta knyh u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: Informatsiina dovidka. [The experience of translating film, television productions and books in the European Union countries: Informational reference]. Kyiv. [in Ukrainian]

9. Formanova, S. V. (2012). Invektyvy v ukrainskii movi: [Invectives in the Ukrainian language: Monograph], ed. N. M. Solohub. K. : Dmytro Buraho Publishing House. [in Ukrainian]

10. Ababilova, N. M. (2020). Audiovisual Translation as a Challenge for Contemporary Translators. *Науковий вісник ХДУ*, 7. с. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_4/19.pdf

11. Alpha-group translation and interpreting agency. Аудіовізуальний переклад, 2021.

12. Gottlieb, H. (1997). You got the picture? On the polysemiotics of subtitling wordplay. In Delabastita, Dirk (ed), Traductio. Essays on punning and translation (vol. 8). Namur : St. Jerome & Presses Universitaires de Namur.

13. Gottlieb, H. (1994). Subtitling: diagonal translation. Perspectives: Studies in Translatology 2.1.

14. Jorge, Diaz Cintas. (2007). Audiovisual translation: subtitling. New York.

15. Journey To The Center Of The Earth. URL: https://fsharetv.co/movie/journey-to-the-center-of-the-earth-episode-1-tt0373051

16. Martin, M. (1977). The Languages of films. Beijing : China Film Press.

17. Miguel, M. (1998). «Read my Lips: Re-evaluating Subtitling and Dubbing in Europe». United Kingdom.

18. Mykhaylenko, Valery V. (2015). A Glossary Of Linguistics and Translation Studies. Ivano-Frankivsk : King Danylo Galytskiy University of Law.

19. Szarkowska, A. (2005). The Power of Film Translation. Translation journal. URL: http://translationjournal.net/journal/32film.htm

20. Tomaszkiewicz, T. (2006). Przekład audiowizualny, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

21. Wilkinson, P. R. (1993). A thesaurus of traditional English metaphors. London; New York : Routledge. (TTEM)

FEATURES OF LEXICAL AND GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS TRANSLATION IN AUDIOVISUAL TEXT (BASED ON ENGLISH-LANGUAGE FILM TRANSLATIONS IN POLISH AND UKRAINIAN)

Tyshchenko Oleh Volodymyrovych
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

Vovk Maryana Tarasivna
Student at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

Bashynska Anna Olehivna
Student at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine

In further research, lexical-grammatical transformations in audiovisual discourse are studied from the perspective of its inter-semiotic, structural and semantic, genre and pragmatic components; types of lexical and phraseological equivalents in film translation are highlighted, in particular in subtitles, dubbing, dialogues and lines of characters. Simultaneously, two different types of film translation are involved in the analysis of various authors, distinguished by their plot-semantic and thematic features, in particular, "Journey to the Center of the Earth" – translated into Polish language and "Once Upon a Time in Hollywood" and "Pulp Fiction" by Quentin Tarantino – in Ukrainian translation. The proposed comparative analysis enabled, on the one hand, to identify syntactic, morphological and lexical-semantic features transformations of units in the source and target languages (removal, modulation, changing the order of words, replacing a part of speech or means of expressing modality), translation of proper names (transliteration

and transcoding) and individual exclamatory constructions; on the other hand, to demonstrate the variety of translation means for slang, jargon, invectives and obscene vocabulary, phrases and pragmas from the point of view of their emotional and expressive connotations in Q. Tarantino's films as a precedent text. Metaphorization processes should be given special attention to this, as well as polysemy, figurative and evaluative signs of nomination for designation intellectual and mental abilities, emotional and internal state, analogues and partial equivalents, nationally marked realia and allusions.

Keywords: *audiovisual and inter-semiotic translation, duplication, subtitling, translation transformations, invective, slang, precedent text, allusion, phraseological unit.*

УДК 811.161.2.81
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.30

МІЖАСПЕКТУАЛЬНІ, МІЖПАРАДИГМАЛЬНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ

Тур Оксана Миколаївна
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
вул. Університетська, 20, Кременчук, Полтавська область, Україна

Шабуніна Вікторія Валентинівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
вул. Університетська, 20, Кременчук, Полтавська область, Україна

Огляд і систематизація основних напрямів термінологічних досліджень є важливим для створення базових принципів і концепцій у галузі термінології, а також для орієнтації в дослідженнях, проведених іншими вченими. Стаття розкриває зміст міжаспектуальних, міжпарадигмальних і міждисциплінарних підходів до вивчення терміносистем та їх формування, а також способів лінгвістичного номінування елементів наукової картини світу. Дослідження охоплює широкий спектр концепцій і підходів, які допомагають зрозуміти й пояснити закономірності, що керують процесами термінологічного формування та функціонування. Міжаспектуальні напрями термінологічних досліджень представлені ономасемасіологічним, діалектним, порівняльно-зіставним, теоретико-методологічним, історико-семасіологічним, історико-ономасіологічним, типолого-термінографічним термінознавством. Такий широкий спектр досліджень у межах однієї наукової галузі пізнання теорій, методологій різних парадигм, що призводить до міжпарадигмального синтезу, засвідчує актуальність розгляду терміна як одиниці фахової мови. У таких умовах автори вказують на можливість виокремлення інтеграційного, або інтегративного, термінознавства, яке формується на тлі інтеграційної теорії терміна, комплексно-варіологічного підходу, інформаційно-семіотичної теорії терміна, інтеграційної концепції (моделі) мови спеціального призначення, поєднання здобутків системно-структурного, функціонального й когнітивного термінознавства в їх аспектуальних і крос-аспектуальних/крос-теоретичних виявах. Інтеграційні процеси, що поширюються на всі сфери життя сучасного суспільства, неминуче провокують міждисциплінарний характер наукових пошуків, у тому числі й у термінознавстві. На початку XXI століття наука про терміни зазнає відчутного впливу з боку дослідницьких парадигм логіки, філософії, психології, математики, культурології, соціології, етнології, комп'ютерних наук і власне предметних галузей, що засвідчує міжнауковий, міждисциплінарний синтез теоретичних та методологічних засад різних наук (дисциплін) і дає підстави для виокремлення міждисциплінарних (крос-дисциплінарних) напрямів досліджень у термінознавстві. Об'єктом зацікавлення авторів стали також соціокогнітивні, лінгводидактичні напрями досліджень, а також фреймове термінознавство. Тож стаття покликана поглибити вивчення цих концепцій термінологічних досліджень. Проведений авторами аналіз дослідницьких термінознавчих парадигм, що визначають стан вивчення терміна як одиниці фахової мови, свідчить про симбіоз новітніх і традиційних векторів пошуку в термінознавстві.

Ключові слова: *термін, термінологія, термінознавство, номінування, міжаспектуальні, міжпарадигмальні та міждисциплінарні напрями досліджень.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У сучасному суспільстві постійно відчувається значна потреба в розробленні термінології як основного засобу комунікації.

Сьогодні термінологічні дослідження спрямовані на аналіз та класифікацію термінологічних систем, розроблення нормативних принципів термінотворення, адаптацію іноземних термінів, створення термінологічних баз даних, укладання термінологічних довідників та інших інструментів для підтримки наукової комунікації.

Отже, систематичні дослідження в галузі термінології є важливим елементом розвитку сучасної науки і сприяють забезпеченню точності, зрозумілості та ефективності комунікації між фахівцями різних галузей, що й визначає актуальність представленого наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях науковців-термінознавців окреслені різноманітні методологічні підходи, спрямовані на прогнозування термінологічної проблематики та розроблення стратегій для вирішення цих проблем; виявлення потреб термінологічного розвитку в різних галузях. Наукові пошуки в цьому напрямі засвідчені в численних працях вітчизняних і зарубіжних учених: В. Л. Іващенко (Іващенко, 2014), Б. Є. Рицаря (Рицар, 2001), Л. В. Туровської (Туровська, 2010), О. М. Тур (Тур, 2022), Н. О. Яценко (Яценко, 2016), М. Т. Кабре Кастельві (Cabré Castellví, 2003), Г. Фельбер (Felber, 2002) та ін. Вивчення й узагальнення наявних напрацювань дозволяє встановити тенденції розвитку термінологічного поля та ідентифікувати можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення термінології.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є поглиблення вивчення основних напрямів термінологічних досліджень, зокрема міжаспектуальних, міжпарадигмальних і міждисциплінарних. Серед завдань варто назвати такі: аналіз та систематизація основних векторів термінологічних досліджень; характеристика міжаспектуальних, міжпарадигмальних і міждисциплінарних напрямів вивчення термінологічної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд і систематизація основних напрямів термінологічних досліджень є важливими для створення базових принципів та концепцій у галузі термінології, а також для орієнтації в дослідженнях, проведених іншими вченими. Міжаспектуальні напрями термінологічних досліджень представлені ономасемасіологічним, діалектним, порівняльно-зіставним, теоретико-методологічним, історико-семасіологічним, історико-ономасіологічним, типолого-термінографічним термінознавством. Такий широкий спектр досліджень у межах однієї наукової галузі пізнання теорій, методологій різних парадигм, що призводить до міжпарадигмального синтезу, засвідчує актуальність розгляду терміна як одиниці фахової мови. У таких умовах можемо вказати на можливість виокремлення інтеграційного, або інтегративного, термінознавства, яке формується на тлі інтеграційної теорії терміна, комплексно-варіологічного підходу, інформаційно-семіотичної теорії терміна, інтеграційної концепції (моделі) мови спеціального призначення, поєднання здобутків системно-структурного, функціонального й когнітивного термінознавства в їх аспектуальних і крос-аспектуальних/крос-теоретичних виявах (Іващенко, 2014).

Дехто із сучасних дослідників термінологічних систем апелює до понять, що репрезентують міжпарадигмальні напрями досліджень. Серед них Г. Ф. Ракшанова, яка розглядає систему дериваційних засобів сучасної науково-технічної термінології в когнітивно-номінативному аспекті (Ракшанова, 2004).

Інтеграційні процеси, що поширюються на всі сфери життя сучасного суспільства, неминуче провокують міждисциплінарний характер наукових пошуків, у тому числі й у термінознавстві. На початку XXI століття наука про терміни зазнає відчутного впливу з боку дослідницьких парадигм логіки, філософії, психології, математики, культурології, соціології, етнології, комп'ютерних наук і власне предметних галузей, що засвідчує міжнауковий, міждисциплінарний синтез теоретичних і методологічних засад різних наук (дисциплін) і дає підстави для виокремлення міждисциплінарних (крос-дисциплінарних) напрямів досліджень у термінознавстві. Зокрема, виділяють соціолінгвістичний напрям. Зародження соціотермінознавства пов'язують із французькими дослідниками Л. Реєм і А. Гільбером, у науковий же обіг термін «соціотермінознавство» увів у 1980-х рр. Ж.-К. Буланже (Boulanger, 1981, p. 13–30). Соціотермінознавство застосовує соціолінгвістичні принципи до теорії термінології й розглядає термінологічні варіації в межах різних контекстів ужитку. Параметри варіації базуються на соціальному та етнічному критеріях, у яких комунікація між фахівцями може використовувати різні терміни для тих самих концептів або декілька концептів для одного терміна. Актуальність соціотермінознавства засвідчена увагою з боку Міжнародної організації зі стандартизації. Технічний комітет ISO 37 «Terminology and other language and content resources» розробив і опублікував стандарт ISO\TR 22134:2007 «Practical guidelines for socioterminology» («Практичні рекомендації з соціотермінознавства»), у якому викладені основні принципи й методи наукової дисципліни. Зокрема, визначено й статус соціотермінознавства: «підхід до термінологічної роботи заснований на соціологічних, культурних і соціолінгвістичних характеристиках лінгвістичної спільноти, спрямованих на вивчення та розвиток її технічного мовлення відповідно до цих характеристик» (International Organization for Standardization. ISO/TR 22134:2007).

Міждисциплінарний синтез загальної теорії цивілізації та загальної теорії терміна в межах цивілізаційної лінгвістики, яка взаємодіє із соціолінгвістикою, історією, лінгвокультурологією,

комп'ютерними технологіями, визначає новий метод у сучасному термінознавстві, означений як цивілізаційний напрям. Цивілізаційний напрям у термінознавстві орієнтований на вивчення та аналіз термінології, яка характерна для певних цивілізаційних контекстів, культур, історичних епох. Він розглядає вплив цивілізаційних особливостей на формування й розвиток термінології, а також досліджує взаємозв'язки між мовою, культурою та термінологією.

Міждисциплінарний синтез педагогіки й термінознавства в межах лінгводидактики декларує лінгводидактичне термінознавство (Іващенко, 2014, с. 24–25; Артикуца, 2019), а лінгвістики й комп'ютерних технологій – комп'ютерне термінознавство (Дерба, 2007).

Останні десятиліття помітно змінюють ракурс наукового аналізу терміна, що зумовлюється досягненнями сучасного мовознавства та потребами інформаційного суспільства. Така ситуація надає особливий статус когнітивному (когнітивно-дискурсивному) термінознавству, або, як його ще називають, «когнітивно-комунікативному» чи «гносеологічному», у парадигмі якого термін розуміють як інформаційно-когнітивну структуру, що акумулює спеціальні знання, необхідні в процесі наукової комунікації та професійно-наукової діяльності (Т. С. Володіна, М. А. Кізіль). Поява й укорінення когнітивно-дискурсивного підходу як провідного в дослідженні мови в її широкому розумінні продиктовано її онтологічною сутністю – слугувати основним засобом когніції та комунікації для Homo Sapiens і Homo Loquens (Кізіль, 2015, с. 183). Сучасні когнітивістські термінологічні студії продукують певні відгалуження насамперед на ґрунті перекладу. У них робляться спроби перенести засади когнітивної лінгвістики на категорії структури й концептуального опису. Це передусім соціокогнітивне та фреймове термінознавство.

Соціокогнітивний підхід як синтез соціології, термінознавства, когнітивістики на тлі соціолінгвістики й когнітивної лінгвістики засвідчує формування соціокогнітивного термінознавства, започаткованого Р. Теммерман. Соціокогнітивне термінознавство вивчає когнітивний потенціал термінології у фахових мовах і термінологічну варіативність у зв'язку з вербальним, ситуативним і когнітивним контекстом у дискурсі й у широкому спектрі комунікативних середовищ (Faber, 2009, p. 116). Кілька основних постулатів соціокогнітивного термінознавства висуває Р. Теммерман у своїй роботі "Towards New Ways of Terminology Description" (Temmerman, 2000).

Фреймове термінознавство використовує теорію фрейма Ч. Філлмора й має багато спільного з когнітивізмом та соціокогнітивним термінознавством. Воно базується на погляді, що шукати різницю між термінами й загальновживаними словами непродуктивно, а досліджувати спеціальні значеннєві одиниці варто, вивчаючи їхню поведінку в тексті. Розуміння термінологічно насичених текстів можливе лише в разі знання концептів, які він містить, і зв'язків між ними. Український термінолог В. Л. Іващенко так формулює основне завдання фреймового термінознавства: «В аспекті досліджень фреймового термінознавства – спеціальне поняття (термінопоняття), яке вивчають у форматі динамічного (процесорієнтованого) фрейму як моделі (шаблону, стереотипу, схеми) репрезентації окресленого спеціальною предметною сферою (галуззю знання) фрагмента інформації, що її акумулює в собі таке поняття» (Іващенко, 2013, с. 51).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведений нами аналіз підтверджує, що вивчення терміна як основної одиниці фахової мови в термінознавстві є результатом симбіозу новітніх і традиційних підходів, який дозволяє поглибити розуміння природи термінів, їх ролі в комунікації та науковому спілкуванні, а також забезпечити ефективне функціонування фахової мови в різних галузях знання. Поступальний рух науки спричинює появу нових понять і, відповідно, неологічних термінів, що й спонукає вчених різних галузей знань переосмислювати їхню семантику, особливості функціонування та номінування, моделі творення, продукуючи новітні термінологічні студії (Тур, 2018).

ЛІТЕРАТУРА

1. Boulanger J. C. Une lecture socio-culturelle de la terminologie. *Cahiers de linguistique sociale*. 1981. № 8. P. 13–30.
2. Cabré Castellví M. T. Theories of terminology: their description, prescription and explanation. *Terminology*. 2003. № 9 (2). S. 163–199.
3. Faber P. The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation. *MonTI: Monografías de Traducción e Interpretación*. N 1. 2009. S. 107–134.
4. Felber H. Terminology Manual. UNESCO; Infoterm, 2002. 426 p.
5. International Organization for Standardization. ISO/TR 22134:2007 "Practical guidelines for socioterminology". URL: https://www.iso.org/obp/ui/ #iso:std:iso:tr:22134:ed-1:v1:en (дата звернення: 26.05.2023).

6. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2000. 259 s.

7. Tur O. M., Shabunina V. V. Lexical and semantic organization of Ukrainian terminology of land management and land cadastre. Traditional and innovative approaches to scientific research: theory, methodology, practice: Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. Pp. 474–505.

8. Артикуца Н. В. Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрями та перспективи розвитку. *Термінологічний вісник*. 2019, вип. 5. С. 6–17.

9. Дерба С. М. Словник з української термінології прикладної (комп'ютерної) лінгвістики. Київ, 2007. 352 с.

10. Іващенко В. Л. Фреймове і комунікативне термінознавство в зарубіжній лінгвістиці. *Мовознавство*. 2013. № 1. С. 51–58.

11. Іващенко В. Л. Основні напрями досліджень у термінознавстві кінця XX – початку XXI ст. *Вісник ун-ту «Львівська політехніка»*. 2014. № 791. С. 22–26.

12. Кізіль М. А. Когнітивне термінознавство: витоки, завдання й перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2015. Вип. 16. С. 182–185.

13. Ракшанова Г. Ф. Система дериваційних засобів сучасної науково-технічної термінології (когнітивно-номінативний аспект) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2004. 192 с.

14. Рицар Б. Є. Стандартизація термінології – чинник утвердження державності України. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2001. № 1. С. 30–32.

15. Тур О. М. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації : монографія. Кременчук : ПП Щербатих, 2018. 301 с.

16. Туровська Л. В. Практичне термінознавство на початку XXI ст.: класифікація, особливості побудови галузевих словників. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр*. Київ, 2010. Вип. 4. С. 77–81.

17. Яценко Н. Українське стилістичне термінознавство XX – початку XXI століть. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Сер. : Філологічна*. Київ, 2016. Вип. 13. С. 273–280.

REFERENCES

1. Boulanger, J. C. (1981). Une lecture socio-culturelle de la terminologie. [A socio-cultural reading of terminology]. *Cahiers de linguistique sociale*. № 8. P. 13–30.

2. Cabré Castellví, M. T. (2003). Theories of terminology: their description, prescription and explanation. *Terminology*. № 9 (2). S. 163–199.

3. Faber, P. (2009). The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation. *MonTI: Monografías de Traducción e Interpretación*. N 1. S. 107–134.

4. Felber, H. (2002). Terminology Manual. UNESCO; Infoterm, 426 p.

5. International Organization for Standardization. ISO/TR 22134:2007 "Practical guidelines for socioterminology". URL: https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:tr :22134:ed-1:v1:en (дата звернення: 26.05.2023).

6. Temmerman, R. (2000). Towards New Ways of Terminology Description. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 259 s.

7. Tur, O. M., Shabunina, V. V. (2022). Lexical and semantic organization of Ukrainian terminology of land management and land cadastre. Traditional and innovative approaches to scientific research: theory, methodology, practice: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, pp. 474–505.

8. Artykutsa, N. V. (2019). Yurydychne terminoznavstvo v Ukraini: suchasnyi stan, osnovni napriamy ta perspektyvy rozvytku. [Legal terminology in Ukraine: current state, main directions and prospects for development]. *The terminological bulletin*. V. 5. Pp. 6–17. [in Ukrainian]

9. Derba, S. M. (2007). Slovnyk z ukrainskoi terminolohii prykladnoi (kompiuternoi) linhvistyky. [Dictionary of Ukrainian terminology of applied (computer) linguistics]. Kyiv. [in Ukrainian]

10. Ivashchenko, V. L. (2013). Freimove i komunikatyvne terminoznavstvo v zarubizhnii linhvistytsi. [Frames and communicative terminology in foreign linguistics]. Movoznavstvo. № 1. Pp. 51–58. [in Ukrainian]

11. Ivashchenko, V. L. (2014). Osnovni napriamy doslidzhen u terminoznavstvi kintsia XX – pochatku XXI stolit. [The main directions of research in terminology of the late 20th – early 21st centuries]. *Visnyk Nats. un-tu "Lvivska politekhnika"*. 791. Pp. 22–26. [in Ukrainian]

12. Kizil, M. A. (2015). Kohnityvne terminoznavstvo: vytoky, zavdannia y perspektyvy rozvytku. [Cognitive terminology: origins, tasks and development prospects]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia*. V. 16. Pp. 182–185. [in Ukrainian]

13. Rakshanova, H. F. (2004). Systema deryvatsiinykh zasobiv suchasnoi naukovo-tekhnichnoi terminolohii (kohnityvno-nominatyvnyi aspekt). [The system of derivational means of modern scientific and technical terminology (cognitive-nominative aspect)] : dys. … kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv, 192 p. [in Ukrainian]

14. Rytsar, B. Ye. (2001). Standartyzatsiia terminolohii – chynnyk utverdzhennia derzhavnosti Ukrainy. [Standardization of terminology – a factor in establishing the statehood of Ukraine]. Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist. № 1. Pp. 30–32. [in Ukrainian]

15. Tur, O. M. (2018). Dokumentoznavcha terminolohiia: problemy unifikatsii ta standartyzatsii. [Documentary terminology: problems of unification and standardization]. Kremenchuk : PP Shcherbatykh, 301 p. [in Ukrainian]

16. Turovska, L. V. (2010). Praktychne terminoznavstvo na pochatku XXI st.: klasyfikatsiia, osoblyvosti pobudovy haluzevykh slovnykiv. [Practical terminology at the beginning of the 21st century: classification, peculiarities of the construction of branch dictionaries]. *Terminolohiia dokumentoznavstva ta sumizhnykh haluzei znan : zb. nauk. pr*. Kyiv. V. 4. Pp. 77–81. [in Ukrainian]

17. Iatsenko, N. (2016). Ukrainske stylistychne terminoznavstvo XX – pochatku XXI stolit. [Ukrainian stylistic terminology of the 20th – early 21st centuries.]. *Ivan Ohiienko i suchasna nauka ta osvita. Ser.: Filolohichna*. Kyiv. V. 13. Pp. 273–280. [in Ukrainian]

INTERASPECTUAL, INTERPARADIGMAL AND INTERDISCIPLINARY TERMINOLOGICAL SYSTEMS RESEARCH AREAS

Tur Oksana Mykolaivna
Doctor of Sciences in Social Communications, Professor,
Professor at the Department of Humanities, Culture and Art
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
20, Universytetska str., Kremenchuk, Poltava region, Ukraine

Shabunina Viktoriia Valentynivna
Candidate of Philological Sciences, Associate professor,
Associate Professor at the Department of Humanities, Culture and Art
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
20, Universytetska str., Kremenchuk, Poltava region, Ukraine

Overview and systematization of the main areas of terminological research is important for creating basic principles and concepts in the field of terminology, as well as for orientation in other scientists' studies. The article reveals the content of inter-aspect, inter-paradigm and interdisciplinary approaches to the study of term systems and their formation, as well as methods of linguistic nomination of elements of the scientific picture of the world. The study covers a wide range of concepts and approaches that help to understand and explain the regularities of the processes of term formation and functioning. Inter-aspect areas of terminological research are represented by onomasiological, dialectal, comparative, theoretical and methodological, historical and semasiological, historical and onomasiological, typological and terminographic terminology. Such a wide range of research within the same scientific field of knowledge of theories, methodologies of various paradigms, which leads to an inter-paradigm synthesis, indicates the relevance of considering the term as a unit of a professional language. Under such conditions, the authors point to the possibility of distinguishing integrative terminology, which is formed against the background of the integration theory of the term, the complex and variological approach, the information and semiotic theory of the term, the integration model of the special-purpose language, the combination of the achievements of the system-structural, functional and cognitive terminology in their aspectual and cross-aspectual/cross-theoretical representations. Integration processes that extend to all spheres of modern society's life inevitably provoke the interdisciplinary nature of scientific research, including terminological one. At the beginning of the 21st century, the science of terms is significantly influenced by the research paradigms of logic, philosophy, psychology, mathematics, cultural studies, sociology, ethnology, computer science, and actual subject areas. This proves the interdisciplinary synthesis of theoretical and methodological foundations of various sciences and gives grounds for distinguishing interdisciplinary areas of research in terminology. The authors are also interested in socio-cognitive, linguistic and didactic areas of research, as well as frame terminology. Therefore, the article is intended to deepen the study of these concepts of terminological research. The analysis of terminological research paradigms, carried out by the authors, which determine the state of the study of the term as a unit of professional language, testifies to the symbiosis of the latest and traditional search vectors in terminology.

Keywords: *term, terminology, terminological science, nomination, inter-aspect, inter-paradigm and interdisciplinary areas of research.*

UDC 811.111
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.31

LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING GENDER IN THE ENGLISH LANGUAGE

Fedurko Oksana Myronivna
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Practice of English Language
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
24, Ivan Franko str., Drhobych, Lviv region, Ukraine

The active study of gender began in the 1960s in countries such as the USA and Germany, from where it spread to other countries thanks to the flow of feminism. In Ukraine, the study of gender became more active from the mid-90s of the 20th century, but it did not have such a significant importance for society as it did abroad. The relevance of this work is due to the increased interest in the study of gender in the light of political correctness and tolerance. The object of the work is the linguistic means of gender expression that exist at the current stage of language development. The subject is the question of ways of expressing the gender of a noun in modern English. The purpose of the study of universal means of gender expression, the identification of features of the expression of gender in the modern English language, the analysis of changes in the expression of gender from the middle of the 20th century to today in the English language. The realization of this goal involves solving the following tasks: to define the notion of gender; to determine the universal characteristics of gender in the modern English language; to establish the linguistic means of expressing gender in modern English; to identify changes in the expression of gender in the English language, which occurred due to the current of political correctness from the middle of the 20th century until today. The research methods used are complex in nature. The work uses descriptive, comparative methods, the method of component analysis and the method of comparison. Gender is a very broad concept, but from the point of view of linguistics it has a clear meaning. Gender (usually masculine, feminine, neuter, common) of nouns and pronouns, which differ in the different endings have and require syntactically related words to them. Grammatical gender is usually very weakly related to natural gender differences. Beyond linguistics, gender has the broader meaning of social and cultural differences between men and women. The main indicators of gender in the English language are personal pronouns of the third person singular. Linguistic means of gender expression in English are represented by morphological, grammatical and lexical means.

Keywords: *gender, expressive means, expression, modern English.*

Introduction. In connection with the rapid spread of the ideology of political correctness, the gender factor has been one of the most important in the life of the English-speaking society since the middle of the 20th century. In the light of political correctness, a statement that emphasizes gender stereotypes or gender asymmetry is tantamount to insulting and initiating conflict. The language in which there are manifestations of sexism has become unacceptable in society, so it is so important to know how to express gender correctly.

The problem of identifying gender markers in the English language has a rather remarkable and long history, since it is gender markers in the theory and practice of linguistic development that are the most cognitively indicative example of the structuring of knowledge about the world from some minimal conceptual units corresponding to the cognitive dismemberment of reality.

The problem setting. Masculine in English is traditionally considered a sign of normativity in the use of both lexical and grammatical items, while feminine markers have been on the periphery of research attention until recently. This thesis can be confirmed by the reasoning of the author of a treatise published in 1751 on the axiological advantages of the masculine gender in comparison with the feminine gender in the practice of language communication. According to James Harris, "the supreme Essence / Being ... is identified with the Masculine in all languages, just as maleness is considered a higher and more perfect characteristic."

The relevance of this work is due to the increased interest in the study of gender in the light of political correctness and tolerance. The object of the work is the linguistic means of gender expression that exist at the current stage of language development. The subject is the question of ways of expressing the gender of a noun in modern English. The purpose of the study of universal means of gender expression, the identification of features of the expression of gender in the modern English language, the analysis of changes in the expression of gender from the middle of the 20th century to

today in the English language. The realization of this goal involves solving the following tasks: to define the notion of gender; to determine the universal characteristics of gender in the modern English language; to establish the linguistic means of expressing gender in modern English; to identify changes in the expression of gender in the English language, which occurred due to the current of political correctness from the middle of the 20th century until today. The research methods used are complex in nature. The work uses descriptive, comparative methods, the method of component analysis and the method of comparison.

Derived feminine forms are usually marked with a suffix or some other morphological or lexical feature that distinguishes the feminine gender from the common gender and in some cases often duplicates the form of the original masculine gender. For example, *man – woman*, *author – authoress*. Some researchers interpret the "s" in the English feminine pronoun "she" as a prefix that joins the masculine pronouns "he", which appears to be a false statement in the light of etymological data about the origin of these linguistic units. A similar misinterpretation is also evident in the relationship between the seemingly related nouns "male" and "female": despite the fairly transparent orthographic similarity, the feminine noun is by no means a derivative of the masculine noun, because it came into the English language from Latin "femella", the diminutive form of the corresponding Latin noun "femina" (Bernaisch, 2020; Lilley, 2023; Mondorf, 2004).

A special place in the creation of the cognitive gender module is occupied by markers of the feminine gender of English nouns, which denote people in the field of their professional activity. First of all, in this subgroup, we should note the traditional suffixes that form nouns corresponding to their semantics: *"–ess", "–ette", "–ine"*. Despite the numerous interpretations proposed for these suffixes, the most convincing and reliable are the definitions that contain a description of the semantic components from the standpoint of cognitive linguistics. Of undoubted interest in this regard is the suffix *"–ess"*, which owes its origin to the Greek language. The "transition point" for him was Latin and Old French, where it had the function of a usual indicator of derived names of the feminine gender. After the Norman conquest, the nouns countess, hostess, mistress were borrowed into the English language, and starting from the fourteenth century, this suffix was added to the bases of original nouns, forming a series: *danceress, dwelleress, teacheress,* etc. In the fifteenth century, the popularity of the "feminine" suffix grew so much that it began to be added to nouns that already contained a suffix of similar semantics: *operatress, interlocutress* (Козачишина, 2003; Колосова, 2003).

In American slang, similar trends are revealed: *crimestress, actress, bankeress,* etc., and the need to specify gender in the context of artistic works or in oral communication expands the gender range due to the parallel coexistence of the forms *"woman doctor", "she–doctor", "doctress"*. The receptiveness of the American version of English to suffixes, with the help of which lexical units are created for the nominations of professions, is gradually attracting female personnel.

In lexicographic practice, when discussing the status of gender markers in the English language, it is emphasized that in order to identify the gender of English nouns, along with explicitly expressed grammatical features, lexical correlates play an important role. However, at present, researchers' opinions are limited to the fact that nouns of the so-called neutral gender status or units with zero gender marking should not perform a double burden, spreading their influence on the semantic cognitive domain of gender markers. As observations show, the cognitive mechanism of the formation of the system of gender markers in the English language is determined by the degree of their interaction with linguistic reality and with reference volumes, and in modern conditions such an extralinguistic factor as the development of the feminist movement in English-speaking countries can serve as an additional argument, which significantly expands potential social and professional opportunities for women, and therefore objective prerequisites are created for the active use of explicitly expressed gender markers in the English language (Siemund, 2013).

Although many scholars do not agree that the gender category exists in the English language at all, there are still manifestations of nouns belonging to certain genders. The problem of identifying gender markers in modern English has a rather remarkable and long history. The category of grammatical gender – masculine, feminine, neuter – was once characteristic of nouns in the Old English period.

The gender category of nouns finally disappeared in the second half of the 17th century. The masculine gender remained only for men, the feminine for women, and all concepts and objects and even animals came to be considered neuter nouns, which are conveyed by the pronoun it.

In the English language, the gender category is meaningful for the entire class of nouns, because it reflects the real gender features of the designated referent (or their absence/irrelevance). The gender category is implemented through the mandatory correlation of each noun with the personal pronouns

of the 3rd person singular *he, she or it: man – he, woman – she, tree, dog – it*.

In addition, the category of gender is implemented through the paradigmatic correlation of two oppositions that form a hierarchy. The first opposition is general and contrasts personal nouns that distinguish between masculine and feminine genders (man – he, woman – she) and all other, impersonal nouns that belong to the neuter gender (tree, dog – it). The second opposition is formed only by personal nouns: masculine and feminine nouns are opposed.

The relevance of this work is due to the increased interest in the study of gender in the light of political correctness and tolerance.

The object of the work is the linguistic means of gender expression that exist at the current stage of language development.

The subject is the question of ways of expressing the gender of a noun in modern English.

The purpose of the work is the study of universal means of gender expression, the identification of features of the expression of gender in the modern English language, the analysis of changes in the expression of gender from the middle of the 20th century to today in the English language.

The realization of this goal involves solving the following **tasks**: to define the notion of gender; to determine the universal characteristics of gender in the modern English language; to establish the linguistic means of expressing gender in modern English; to indentify changes in the expression of gender in the English language, which occurred due to the current of political correctness from the middle of the 20th century until today.

The analysis of the investigation and published works. The active study of gender began in the 1960s in countries such as the USA and Germany, from where it spread to other countries thanks to the flow of feminism. In Ukraine, the study of gender became more active from the mid-90s of the 20th century, but it did not have such a significant importance for society as it did abroad.

Many scholars do not agree with the fact that the gender category exists in the English language at all, there are still manifestations of nouns belonging to certain genders.

The presentation of the main material. The gender category is a category of a permanent feature: it is expressed not through the change of word forms, but through nominal classification, and each noun belongs to one of three genders. In addition, in the English language there is a group of nouns that, depending on the context, can indicate either male or female gender, and can be replaced by the pronouns he/she, for example: president, professor, friend, etc. Such nouns can be divided into a special group – common nouns. For them, the genus category is a variable characteristic category.

Linguistic means of gender expression in language are represented by morphological, lexical and grammatical gender markers.

The role of morphological markers is suffixed morphemes – *ess, – trix, – use, – ette, – ine, – enne, – ene, – en, – e, – a,* which form feminine derivatives from generic nominations, for example: coiffeur – coiffeuse, doyen – doyenne, debutante – debutante.

The most common in the English language is the gender suffix – *ess* to express the feminine gender.

This suffix owes its origin to the Greek language. In Latin and Old French, this suffix had the function of an indicator of derived feminine names. After the Norman conquest, such nouns as countess, hostess, lioness, mistress were borrowed into the English language, and starting from the 14th century, this suffix is attached to the bases of nouns, forming a series: *danceress, dwelleress, teacheress,* etc. In the fifteenth century, the popularity of the "feminine" suffix grew so much that it began to be attached to nouns that already contained a suffix of similar semantics: *operatress, interlocutress.*

In the 18th century the rapid dying out of the suffix – *ess* begins, and in the textbooks of the 19th century. it is recommended to avoid designing nouns using this formant. However, the suffix – *ess* turned out to be quite viable, which can be illustrated by examples of both standard and slang usage of such nouns as: *murderess, writeress,* etc. The English nouns *authoress* and *poetess* deserve a special comment, since they almost always had correlates author and poet, respectively, and denoted representatives of both the male and female genders: *giant – giantess, enchanter – enchantress, sorcerer – sorceress*.

The expansion of the professional range for representatives of the female gender contributed to the appearance of nouns with the suffix – *ette*, for example: *farmarette, pickette* (woman striker), *copette* (woman police officer).

In addition, the suffix – *ess* often shows not so much gender as lexical meaning: *mayor – mayoress* (mayor's wife, not a female mayor), *priest – priestess* (priestess in a non-Christian church).

This is also true for the suffix – *ette*: a drum major (an officer in charge of a percussion group in a military band) – a majorette (a girl who leads the march of the band).

So, morphological markers include suffixes that carry information about the gender of the object/person they denote.

Pronouns are grammatical means of expressing gender in the English language.

The choice of a pronoun, with which one or another noun can be correlated, is determined by the semantics of the noun. In the English language, thus, it is not the words themselves that are classified by gender, but the very objects or beings that are denoted by these words. Thus, the noun dragon is related to the male pronoun not directly, not formally, but because both dragon and he mean persons of the male gender.

In the English language, in addition to inanimate objects, animals and children up to one year are also included in the neuter gender. However, not all animals tend to belong to the middle genus. Pets are named according to their gender. Or wild animals, in those cases where it is necessary to know their sex.

Moreover, there are reverse exceptions, as some inanimate objects in stylistically colored or emotional language can be personified and replaced by the pronouns he or she, like this:

1. Different types of ships are associated with the female gender, for example:

"He only noticed, how well the skiff sailed. 'she's good,' he thought".

The fact that ships belong to the feminine gender can be explained by the fact that the word ship comes from the Scandinavian cipam – something related to a woman's womb was called that. According to an ancient belief, the burial of a Viking in a boat meant rebirth in the mother's womb.

2. Names of countries used in mythological and poetic contexts are also associated with the feminine gender:

"Greece surpasses mankind in her exalted concepts".

3. Nouns denoting different means of transportation are feminine:

"Getting out of the car. he said. 'Fill her up, please".

Some researchers note the fact that if the owner of the machine is a woman, she can talk about her in the masculine gender.

4. The feminine gender sometimes has the names of ancient cities and city-states. In ancient times, cities were often named after goddesses (Athena), they were considered patrons and founders of these cities: *"Babylon, mother of all sins".*

5. The nouns nature, earth, world are often associated with the feminine gender:

"Nature seemed to hold her breath".

However, the noun sun is sometimes masculine.

6. Science and the names of other sciences are also often associated with the feminine gender. *"The sweet nymph Algebra".*

7. In cases where abstract concepts are personified, the masculine gender is used to convey such concepts as strength, rage, etc., while the feminine gender conveys the idea of tenderness, beauty, for example: *Masculine – angel, death, fear, war; feminine – spring, peace, kindness, dawn.*

"Death is the only freedom I will know. I hear his black wings beating about me!"

The generic characteristic of an inanimate object is an example of creating a stylistic effect. Any object that belongs to someone can be named using the feminine gender to emphasize the special value of this object to a particular person: *"My lady guitar".*

So, pronouns belong to grammatical gender markers. The pronouns he, she, it indicate the lexeme's belonging to a certain gender. But even they do not always show the real gender of the subject/person they mark.

The lexical means of expressing gender in the English language include the use of a corresponding noun belonging to one or another gender:

boy – girl husband – wife son – daughter horse – mare monk – nun king – queen cock – hen drake – duck gentleman – lady.

In some cases, the feminine noun can also be obtained by replacing the masculine marker in the word with the corresponding feminine marker (in compound and complex nouns): *peacock – peahen, cock-sparrow – hen-sparrow, he-bear – she-bear.*

From the above, it can be concluded that lexical gender markers include words that in their meaning carry information about the gender of the object that they denote.

Conclusion. The linguistic means of expressing gender in the English language are represented by morphological, grammatical and lexical means. Morphological means include suffixes denoting gender. Grammatical devices include the use of pronouns that indicate gender. Lexical means of expressing gender include semantically marked words referring to the masculine or feminine gender. In the course of writing, the linguistic means of expressing gender in the English language were investigated. The concept of gender was defined, the characteristics and features of gender expression in the English language were considered. Changes in its expression that have occurred since the middle of the 20th century were also analyzed. Gender is a very broad concept, but from the point of view of linguistics it has a clear meaning. Gender (usually masculine, feminine, neuter, common) of nouns and pronouns, which differ in the different endings have and require syntactically related words to them. Grammatical gender is usually very weakly related to natural gender differences. Beyond

linguistics, gender has the broader meaning of social and cultural differences between men and women. Gender is not an innate difference, but an acquired one. The main indicators of gender in the English language are personal pronouns of the third person singular. Every noun in the English language can be replaced by the pronoun he, she or it. Linguistic means of gender expression in English are represented by morphological, grammatical and lexical means. Morphological means include suffixes denoting gender. These include morphemes that carry information about the feminine gender: *– ess, – trix, – use, – ette, – ine, – enne, – ene, – en, – e, – a.* Grammatical devices include the use of pronouns that indicate gender. The pronouns he, she and it indicate the lexeme's gender, but do not always show the real gender of the referent. Lexical means of expressing gender include semantically marked words referring to the masculine or feminine gender. Currently, certain changes are taking place in the system of gender expression, reflecting the social restructuring of society. Since language is a mirror of reality, when a new phenomenon appears in society, the phenomenon is reflected in language. The emancipation of women, the change of the usual professions for men and women – all this is reflected in the language in the form of new words – politically correct not only from the point of view of gender, but also from the point of view of politeness and tolerance. It is important to know that an important impetus for the study of gender was the emergence of the current of feminism, which, in addition to everything, also fought for equality in language. Language shows the world from a male point of view, shows women as something foreign, bad, low, or even completely ignores women. Since the 60s of the 20th century, a number of changes have been made in the language in order to make the language more politically correct. Therefore, the perspective of further research is to develop, study and develop methods of expressing gender in the English language.

BIBLIOGRAPHY

1. Козачишина О. Л. Лінгвістичні прояви гендерних характеристик англомовних художніх текстів (на матеріалі американської прози XX сторіччя) [Рукопис] : дис. канд. філол. наук, 10.02.04. К: КНЛУ, 2003.
2. Колосова О. В. Питання про гендерну ідентифікацію в сучасній англійській мові. Збірник матеріалів 6–ї міжнародної конференції лінгвістів. Харків, 2003. С. 124–130.
3. Bernaisch T. (Ed.). Gender in world Englishes. Cambridge University Press (Virtual Publishing), 2020.
4. Kuznyetsova G., Zinchenko O., Snikhovska I., Denysevych O., & Velyka A. Gender peculiarities of modern English-language political discourse. *World Journal of English Language*, 13(6), 2023, 298. https://doi.org/10.5430/wjel.v13n6p298
5. Lilley O. Grammatical gender and cognition: How language may shape thought and culture. *Leviathan Interdisciplinary Journal in English*, 9, 2023. https://doi.org/10.7146/lev92023136543
6. Mondorf B. Gender differences in English syntax. De Gruyter, 2004. https://doi.org/10.1515/9783110943375
7. Siemund P. Pronominal gender in English: A study of English varieties from a cross-linguistic perspective. Routledge, 2013.

REFERENCES

1. Kozachyshyna, O. L. (2003). Linhvistychni proiavy hendernykh kharakterystyk anhlomovnykh khudozhnikh tekstiv (na materiali amerykanskoi prozy KhKh storichchia) [Rukopys]. [Linguistic expression of gender characteristics of English Literary texts].: dys. kand. filol. nauk, 10. 02. 04. K: KNLU. [in Ukrainian]
2. Kolosova, O. V. (2003). Pytannia pro hendernu identyfikatsiiu v suchasnii anhliiskii movi. [Questions about gender identification in Modern English language]. Zbirnyk materialiv 6–i mizhnarodnoi konferentsii linhvistiv. Kharkiv. [in Ukrainian]
3. Maslova, Yu. P. Seksyzm u movi drukovanykh zasobiv masovoi informatsii. *Ukrainske movoznavstvo: Mizhvidomchyi naukovyi zbirnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka*. K. S. 289–283. [in Ukrainian]
4. Bernaisch, T. (Ed.). (2020). Gender in world Englishes. Cambridge University Press (Virtual Publishing).
5. Kuznyetsova, G., Zinchenko, O., Snikhovska, I., Denysevych, O., & Velyka, A. (2023). Gender peculiarities of modern English-language political discourse. *World Journal of English Language*, 13(6), 298. https://doi.org/10.5430/wjel.v13n6p298
6. Lilley, O. (2023). Grammatical gender and cognition: How language may shape thought and culture. *Leviathan Interdisciplinary Journal in English*, 9. https://doi.org/10.7146/lev92023136543
7. Mondorf, B. (2004). Gender differences in English syntax. De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110943375
8. Siemund, P. (2013). Pronominal gender in English: A study of English varieties from a cross-linguistic perspective. Routledge.

МОВНІ ЗАСОБИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Федурко Оксана Миронівна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

Активне вивчення гендеру почалося в 1960-х роках у таких країнах, як США та Німеччина, звідки воно поширилося на інші країни завдяки потоку фемінізму. В Україні дослідження гендеру активізувались із середини 90-х років XX ст., але воно не мало такого суттєвого значення для суспільства, як за кордоном. Актуальність даної роботи зумовлена підвищеним інтересом до вивчення гендеру в світлі політкоректності та толерантності. Об'єктом роботи є мовні засоби вираження гендеру, що існують на сучасному етапі розвитку мови. Предметом є питання про способи вираження роду іменника в сучасній англійській мові. Мета дослідження універсальних засобів вираження гендеру, виявлення особливостей вираження гендеру в сучасній англійській мові, аналіз змін у вираженні гендеру з середини 20 століття до сьогодні в англійській мові. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: визначити поняття гендеру; визначити універсальні характеристики роду в сучасній англійській мові; встановити мовні засоби вираження роду в сучасній англійській мові; виявити зміни у вираженні гендеру в англійській мові, які відбулися внаслідок течії політкоректності з середини 20 століття до сьогодні. Використовувані методи дослідження мають комплексний характер. У роботі використано описовий, порівняльний методи, метод компонентного аналізу та метод порівняння. Гендер – поняття дуже широке, але з точки зору лінгвістики воно має чітке значення. Рід (зазвичай чоловічий, жіночий, середній) іменників і займенників, які відрізняються різними закінченнями, мають і вимагають від них синтаксично пов'язаних слів. Граматичний рід зазвичай дуже слабо пов'язаний з природними гендерними відмінностями. Окрім лінгвістики, гендер має ширше значення соціальних і культурних відмінностей між чоловіками та жінками. Основними показниками роду в англійській мові є особові займенники третьої особи однини. Мовні засоби вираження роду в англійській мові представлені морфологічними, граматичними та лексичними засобами.

Ключові слова: *стать, експресивні засоби, експресія, сучасна англійська мова.*

УДК 811.161.2‘255:27-23]“18/19“:[001.4:321.61-057.341]:[81‘37+81‘373.6]
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.32

ТЕМАТИЧНА ГРУПА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ «НАЗВИ ПОСАД» В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ БІБЛІЇ XIX–XX СТОЛІТЬ

Чура Анна Василівна
аспірантка кафедри української мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

*Наукова розвідка з’ясовує особливості перекладу й семантичну та історичну етимологію назв посад, що функціонують в українських біблійних тестах XIX – XX ст. На основі Грецького та єврейського лексикону Стронга аналізуються одна старогрецька лексема – **ραβδουχοι** або грабдокгос та дві староєврейські – **דיגנלו** або навгед, **ירש**, або сар. Здійснюється етимологічний аналіз обраних термінів. Надано кротку інформацію про суспільно-політичне становище, вид занятості осіб, котрих іменували цими термінами. Аналізується переклад цих термінів авторства Івана Огієнка, Івана Хоменка, Рафаїла Турконяка та Українського біблійного товариства. Внаслідок зробленого аналізу констатуємо, що обрані лексеми були адаптовані авторами наступними словами: **ліктор, паличники, поліційні слуги, виконавці, володар, значний, зверхник, старший, князь, намісник, правитель, воєвода, гетьман, староста, игемон, начальник, провідник, вельможа, вождь, полководець, старійшина, шляхетний, головний, старшина, отаман, урядовці, доглядачі, дуки**. На основі енциклопедичних та лексикографічних джерел розглянуто семантико-культурологічне значення таких цих термінів, оскільки вони залишилися поза увагою українських науковців. Вказано також доречність перекладу в окремих фрагментах Святого Письма. Зазначено на важливість якості перекладу Святого Письма в контексті формування та розвитку етнічних традицій й моральних основ суспільно-політичного життя. Відзначено, що абсолютно точної передачі змістових навантажень слів, що присутні в оригінальному тексті, досягти майже неможливо. Річ в тім, що при перекладі даються в знаки хронологічні відстані, культурні відмінності, динаміка розвитку мови та мовлення, політичні колізії й особисті суспільні налаштування перекладачів.*

***Ключові слова:** назви посад, Біблія, переклад, відповідність первинному тексту, етимологія, Святе Письмо.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Суспільно-політична лексика – це складна й різнопланова сукупність слів, що об’єднуються в тематичні групи за певною ознакою. Ця відкрита система виражає ставлення соціуму до політичних реалій та ступінь його політизації. Вона віддзеркалює державний і громадський стан у їхньому мовному взаємозв’язку й представленні мовою способи вираження відносин між суспільством і державою. Відтак, точність перекладу державних й суспільних термінів поданих в українських перекладах Біблії XIX–XX ст. значно впливає на глибину розуміння змістового навантаження первинного тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Точність таких перекладів ставала об’єктом зацікавлень багатьох українських мовознавців. Серед них Михайло Комаров (Комаров 1913), Олекса Горбач (Горбач 1988), Василь Німчук (Німчук 2005), Андрій Стародуб (Стародуб 2003), Тетяна Мороз (Мороз 2016), Михайло Петрович та Галина Наконечна (Петрович, Наконечна 1998), Оксана Дзера (Дзера 2018), Петро Мацьків (Мацьків 2006), Тетяна Ботвин (Ботвин 2017). Їхні дослідження здійснювались на основі вивчення перекладів авторства Пилипа Морачевського (Морачевський 1863), Пантелеймона Куліша та Івана Пулюя, Івана Нечуй-Левицького (Куліш, Левицький, Пулюй 2003), Івана Огієнка (Огієнко 2012), Івана Хоменка (Хоменко 1990) та Рафаїла Турконяка (Турконяк 2011). Фрагментарний переклад Біблії здійснив відомий український просвітитель Маркіян Шашкевич (Шашкевич 1884). Кілька уривків перекладу Святого Письма авторства Михайла Лободовського було публікованих у статті Павла Житецького (Житецький 1905). Проблемою вивчення внутрішньої динаміки суспільно-політичної лексики займалися такі мовознавці як Оксана Мороз (Мороз 2005), Яна Снісаренко (Снісаренко 2011), Ірина Холявко (Холявко 2011) та інші філологічні дослідники.

Мета статті полягає у вивченні відповідності перекладу назв посад, що містяться в біблійних текстах, здійсненого на основі аналізу їхньої

етимології, особливостей тогочасного соціального й державного статусу вказаних термінів та їхні хронологічних модифікацій. Досягнення мети передбачає розв'язання завдань щодо опису атрибутів історичних походжень та філологічних найменувань термінів посадових статусів у Святому Письмі. А також дослідження щодо відповідності перекладу зазначених термінів поданим у біблійних текстах лексемам.

Виклад основного матеріалу. ΡΑΒΔΟΥΧΟΙ. У Грецькому лексиконі Стронга термін *ραβδουχοι* чи *грабдокгос* вживається нечасто. У часи царського Риму так називали слуг, що працювали серед глядачів під час проведення театральних вистав, ораторських виступів або гладіаторських боїв чи інших державних і релігійних зібрань. Вони допомагали владі підтримувати громадський порядок. Згодом у республіканський період Римської держави ραβδουχοι *грабдокгос* називали виборних управлінців, у обов'язки яких входило представництво та реалізація рішень вищих державних чиновників – магістратів.

Головним чином їхні посадові обов'язки були пов'язані із наглядом за виконанням адміністративних розпоряджень й судових вироків магістратів і суддів. Владу ραβδουχοι *грабдокгос* візуально репрезентували пучки в'язових чи березових прутів, які називались фасціями й дали поштовх до виникнення терміну фашизм. У часи імперського Риму ними ставали громадяни або увільнені раби, що носили вишитий золотими нитками червоний одяг із прикріпленими до ременя фасціями серед яких розміщалась бойова сокира.

В українських текстах Святого Письма вказану давньогрецьку лексему перекладено термінами: ***ліктор, паличники, поліційні слуги, виконавці***. Наприклад, Іван Хоменко у Діях використовує слово **ліктор**. У фрагменті 16:38 йдеться: *Ліктори донесли ці слова воєводам. А ті, почувши, що вони римляни, злякались.* У цьому ж реченні Пантелеймон Куліш, Пилип Морачевський та Українське біблійне товариство застосували слово **паличники**. Наприклад: *Паличники сповістили воєводам ці слова. Ті налякалися, почувши, що вони римляни*. Іван Огієнко у тому ж творі використав словосполучення **поліційні слуги**. Наприклад: *Ці ж слова поліційні слуги донесли начальникам. А ті налякались, почувши, що римляни вони*. Рафаїл Турконяк переклав згаданий термін словом виконавці. Приміром: *Ці слова виконавці сповістили воєводам. Ті ж, почувши, що вони римські громадяни, налякалися*.

Порівнюючи переклади терміну ραβδουχοι *грабдокгос* в українських перекладах Біблії XIX–XX ст. слід зробити висновок, що найбільш вдалим є переклад здійснений Іваном Хоменком, який вжив лексему **ліктор**. Згідно з СУМ, це керівна особа, що могла виконувати наглядові, виконавчі, представницькі й охоронні функції обслуговуючи державні запити вищої адміністрації Стародавнього Риму (СУМ VI 514). Слово має латинське походження від іменника lictor, який веде коріння від праіндоєвропейського дієслова **leig*, що означає – зв'язувати (ЮЕ III 792). Менш вдалим є переклад Пантелеймона Куліша, Пилипа Морачевського та Українського біблійного товариства, які використали слово **паличники**. Річ в тім, що цей термін означає особу, яка виконувала функції наглядача за порядком під час здійснення судових засідань й проведення громадських, театральних чи спортивних дійств (М II 597). Тобто йдеться про слугу на ранг нижче, ніж ραβδουχοι *грабдокгос*.

Переклад Івана Огієнка словосполученням **поліційні слуги** також не можна вважати вдалим. Некоректність вживання терміну *поліція* в український перекладах Біблії пояснюється тим, що початки його правоохоронного значення сягають XVI ст. І лише у XVIII ст. він набирає сучасного змістового наповнення. А до вказаного часу так могли називати будь-який адміністративний орган (Солонар 2018, с. 23–28). На цьому тлі не точним є переклад Рафаїла Турконяка, який скористався словом **виконавці**, позаяк в етимологічному розрізі *виконавцем* є той, хто виконує будь-яке завдання незалежно від його призначення (СУМ I 411).

ולנגיד. У Єврейському лексиконі Стронга слово ולנגיד або *навгед* має досить широке змістове наповнення. *Навгедом* міг бути монарх, державний адміністративний керівник, вищий духовний ієрарх, провідник релігійної секти, військовий начальник, лідер племені тощо.

В українських перекладах Святого Письма цей староєврейський термін перекладено словами ***володар, значний, зверхник, старший, князь.*** Найчастіше Іван Огієнко та Рафаїл Турконяк застосовують слово володар, що підтверджують наступні фрагменти: Перша Самуїлова Книга 9:16, 10:1, 13:14, 25:30, Друга Самуїлова Книга 5:2, 6:21, 7:8, Перша Книга Царів 1:35, 16:2, Друга Книга Царів 20:5, Перша Хроніка 17:7, 26:24, 27:4, 27:16, 28:4, 29:22. Однак, знайдено й інші варіанти перекладу авторства Івана Огієнка. Так у перекладі Перших Хронік 13:1 він використовує субстантивований прикметник **значний**. Наприклад: *І радився Давид із тисячниками та з сотниками, зо всіма значними*. Інший варіант міститься у Першій Хроніці, де автор вживає слово іменником **зверхник**. Йдеться про фрагмент 9:20

та 12:28. Наприклад: *Пінхас, син Елеазарів, був над ними колись зверхником, і Господь був із ним* (1 Хр. 9:20). Іван Хоменко при перекладі цього уривку використовує субстантивований прикметник **старший**. У інших фрагментах Святого Письма він вживає слово **князь**. Наприклад в Першій Самуїловій Книзі 9:16, 10:1, 13:14, 25:30, Другій Самуїловій Книзі 6:21, 7:8, Першій Книзі Царів 1:35, 16:2, Другій Книзі Царів 20:5, Першій Хроніці 17:7, 28:4, 29:22. Приміром: *Тож і тепер скажи моєму слузі Давидові: Я взяв тебе з пасовиська, від овець, щоб ти був князем над моїм народом, Ізраїлем* (1 Хр. 17:7).

Переклад Рафаїла Турконяка та Івана Огієнка слова דיגנלו *навгед* терміном **володар** є найбільш вдалим. Слово має праслов'янське походження від дієслова **voldĕti* – володіти, правити керувати (ЕСУМ I 419). Згідно СУМ, володарем є верховна особа котрій належить політична влада й економічна власність. Тобто він є повноправним правителем держави чи краю (СУМ I 728). Такий переклад добре відображає значення вказаного староєврейського слова.

Менш вдалим є переклад Івана Огієнка словом **значний** чи **зверхник**. Згідно СУМ, вживання слова **значний** у значенні особи яка займає високе суспільне становище чи посідає впливову посаду є застарілим (СУМ III 694). А при перекладі такі слова вживати не варто.

У тому ж джерелі стверджується що термін **зверхник** є діалектизмом (СУМ III 467). Тому його використання також не є вдалим. Так як і застосування Іваном Хоменком субстантивованого прикметника **старший** та іменника **князь**. Згідно СУМ, старший – це той, хто стоїть вище за званням, посадою, чином, службовим становищем, а слово є розмовним (СУМ IX 666). Проте, коли йдеться про переклад Святого Письма, то актуальним вважається вживання літературних слів. Викликає запитання й вживання лексеми **князь**. Згідно із гіпотезою відомого українського історика Михайла Грушевського ця монарша посада сформувалась у VIII ст., що не відповідає хронологічним рамкам біблійного тексту римського періоду (УМЕ III 659–600).

ΗΓΕΜΟΣΙΝ. У Грецькому лексиконі Стронга слово ηγεμοσιν *гегемон* означає ватажка, вождя, намісника, правителя, напутника. Термін походить від дієслова ἡγέομαι – водити, пропускати. Так називали військово-політичних діячів, основною метою яких був контроль агресивно налаштованих осіб чи соціальних груп, здатних почати війну (СІС 246). Для тлумачення цього старогрецького слова українські автори перекладів Біблії XIX–XX ст. використали різні лексеми. Серед них: ***намісник, правитель, воєвода, гетьман, староста, игемон, старший***.

В основному Іван Огієнко та Біблійне товариство скористалися іменником **намісник**. Такий переклад присутній в Євангелії від Матвія 27:2,11,14,15,21,27, 28:14 та у Діях 23:26, 23:33, 24:1, 24:10, Євангелії від Луки 20:20. Наприклад: *Мав же намісник звичай відпускати на свято народові в'язня одного, котрого хотіли вони*. (Матв. 27:15). Рафаїл Турконяк та Іван Хоменко використали іменник **правитель**. Як от, в Першому Посланні від Петра 2:14, Євангелії від Марка 13:9, 10:18, Євангелії від Матвія 27:2,11,14,15,21,27, 28:14. Наприклад: *чи то правителям, ним посланим на кару лиходіям і похвалу доброчинцям* (1 Петр. 2:14).

Пилип Морачевський у Євангелії від Матвія 2:6 використав слово **воєвода**: *І ти, Виѳлеєме, земле Іудина, нічим не менша єси між державами Іудиними: бо з тебе вийде воєвода, що спасе народ Мій Ізраїля*. У тому ж фрагменті Пантелеймон Куліш застосовав термін **гетьман**. Відомі й інші різновиди перекладу цього автора. У Діях 23:26 та 24:1 він послуговується словом **староста**: *По пяти ж днях прийшов архиєрей і Ананія з старшими і з речником, Тертидом якимся, і озвались вони перед старостою проти Павла* (Дії 24:1). У Євангелії від Луки 21:12 та в Діях 26:30 згаданий автор вживає термін **игемон**. Наприклад: *як промовив се, устав цар і игемон і Вереникия і ті, що сиділи з ними* (Дії 26:30). Іван Хоменко та Пилип Морачевський застосовують субстантивований прикметник **старший**. Такий переклад присутній в Діях 24:1 та в Євангелії від Луки 21:12, наприклад: *А перед усим тим наложать на вас руки і будуть гнати вас, і видаватимуть у синагоги і темниці, і поведуть перед царів і старших за имя Моє* (Лука 21:12).

Найбільш вдалим є варіант перекладу слова ηγεμοσιν *гегемон* термінами намісник чи правитель, як це було здійснено Іваном Огієнком, Рафаїлом Турконяком, Іваном Хоменком та Біблійним товариством. Обидва слова мають панслов'янське походження. Слово *намісник* – від іменника *město* місто (ЕСУМ III 484), термін *правитель* від *pravъ* прямий, правильний, справедливий (ЕСУМ IV 550). Згідно СУМ, *намісник* – це службова особа яка від імені монарха здійснює владу на ввіреній їй території (СУМ V 128). А *правитель* – це перша особа, тобто сам монарх (СУМ VII 503). Такий переклад відповідає первинному значенню вказаного давньогрецького слова. Як і переклад Пантелеймона Куліша, який вжив слово **игемон**. Оскільки СУМ трактує його як особу верховного керівного статусу (СУМ II 45).

Тоді як використання Пилипом Морачевським слова **воєвода** вмотивованим не є. Загальновідомо що посада воєводи формується у києворуські часи, що порушує хронологічні рамки біблійного тексту (СУМ І 723). Як і переклад Пантелеймона Куліша, який застосував слово **гетьман**. Ця посада виникла на початку XVI ст. й означала виборного козацького ватажка Запорізької Січі, а згодом вищого урядника Речі Посполитої (СУМ ІІ 58). Інший переклад автора – словом **староста** також не є вдалим. Адже згідно СУМ, староста – це керівник місцевих органів самоврядування на території України, Польщі та Литви у XV–XVIII ст. (СУМ IX 662). Такий переклад виходить за хронологічні рамки біблійних часів. Як і використання слова **старший** здійснене Іваном Хоменком та Пилипом Морачевським. Згідно із СУМ це слово означає вищу за віком або статусом особу і є розмовним (СУМ IX 666).

שׂרי. В Єврейському лексиконі Стронга давньоєврейський термін שׂרי, або *сар* має багато значень. У суспільному значенні він вказує на посаду регіонального правителя, у військовій лексиці означає командира, у релігійному значенні часто позначає головного ангела, а біблійних текстах – начальника, правителя, чиновника, очільника. Слово походить від давньоєврейського дієслова שָׂרַר – панувати, правити. В українських біблійних текстах XIX–XX ст. воно перекладається різними термінами. Наприклад: ***зверхник, начальник, головний, провідник, вельможа, князь, гетьман, вождь, полководець, старійшина, шляхетний, головний, старшина, отаман, урядовці, доглядачі, дуки.***

У більшості фрагментів лексему שׂרי, або *сар* Іван Огієнко переклав словами **зверхник** чи **начальник**. Перший термін присутній у Книзі Буття 47:6, у Повторенні 20:9, у Книзі Суддів 4:2, у Другій Самуїловій Книзі 10:18, в Естері 8:9, 9:3, у Йові 29:9, 34:19, у Другій Книзі Царів 25:26, у Другій Хроніці 8:10, 26:11, 36:14. Наприклад: *І передав їх Господь у руку Явіна, царя ханаанського, що царював у Гацорі. А зверхником його війська був Сісера, і він сидів у Харошет-Ґаґоїмі* (Суд. 4:2). Другий термін присутній у Книзі Буття 37:36, 39:1,21,22,23, 40:2,3,4,9,16,20,22,23, 14:9,10,12, у Виході 1:11, 2:14, у Книзі Суддів 4:7, у Першій Хроніці 21:2. Наприклад: *А Господь був із Йосипом, і прихилив до нього милосердя, та дав йому милість в очах начальника в'язничного дому* (Бут. 39:21). Нечасто зазначений автор використовує й інші слова. На зразок **головний** в Книзі Буття 21:22,32, 26:26. Наприклад: *І склали умову вони в Беер-Шеві. І встав Авімелех та Піхол, головний провідник його війська, і вернулись вони до краю филистимського* (Бут. 21:32). Ще одним зразком перекладу Івана Огієнка є слово **провідник**. Як от, в Першій Книзі Царів 11:24, 15:20, 16:16, у Першій Книзі Самуїла 14:50. Наприклад: *І послухався Бен-Гаддад царя Аси, і послав провідників свойого війська на Ізраїлеві міста, та й побив Іййона, і Дана, і Авела, Бат-Мааху, і всього Кінерота та всю землю Нефталимову.* (Бут. 15:20). Іншим прикладом перекладу автора є слово **вельможа**, наявне в Книзі Буття 12:15, в Числах 22:8,13,14,15,21,35,40, 23:6,17. Наприклад: *І встали моавські вельможі, і прийшли до Балака та й сказали: Відмовив Валаам піти з нами* (Чис. 22:14). Наступним зразком є слово **князь**, яке автор застосовував у Книзі Суддів 5:15, 8:3,6,14, у Книзі Йова 3:5, Естер 6:5,9,11. Зокрема: *І дати цю одежу та цього коня на руку котрогось із старших князів царевих. І нехай зодягнуть того чоловіка, якому цар жадає чести, і нехай возять його на коні на міській площі, і нехай кличуть перед ним: Так робиться мужеві, якому цар жадає чести!* (Ест. 6:9).

Зрідка Іван Огієнко вживає терміни **гетьман** та **вождь**. Перше слово він використав у Йові 39:25. Наприклад: *При кожному розі кричить він: І-га! і винюхує здалека бій, грім гетьманів та крик*. Друге міститься у Ісусі Навині 5:14,15. Приміром: *І сказав вождь Господнього війська до Ісуса: Скинь взуття своє з своїх ніг, бо це місце, на якому стоїш ти, святе воно! І зробив Ісус так* (Навин 5:15).

Різними словами термін שׂרי *сар* перекладає й Рафаїл Турконяк. Серед них – **полководець**, що трапляється у Першій Книзі Самуїла 14:50, у Книзі Буття 21:22,23, 26:26, в Ісусі Навині 5:14,15. Наприклад: *Ім'я його жінки – Ахіноом, дочка Ахімааса. Ім'я полководця: Авенир, син Нира, син родича Саула* (1Сам 14:50). Ще однією ілюстрацією його перекладу є слово **старійшина**, як у Книзі Суддів 6:8 та 10:18, у Числах 22:15. Наприклад: *Тоді Валак знову послав старійшин – у більшій кількості й поважніших за тих* (Чис. 22:15). Поряд із цим, характерним для Рафаїла Турконяка є вживання субстантивованого прикметника **шляхетний** та прикметника **головний**. Перше слово пригадується в Йові 34:19, а саме: *Хто не застидався присутності шляхетного, і не вміє честь віддати мужам, пошанувати їхнє обличчя.* Друге – в Книзі Буття 40:9,16,20, 22, 23, 41:9, наприклад: *І головний виночерпій розповів Йосифові свій сон, і сказав: У моєму сні переді мною була виноградна лоза*.

Іван Хоменко перекладає слово שׂרי *сар* так само як згадані перекладачі, однак подає і нові версії. Він використовує слово **старшина** у Йові

35:25, в Першій Книзі Царів 1:25, Ісаї 19:13, в Езрі 9:1,2, 10:5,8,14. Наприклад: *Втеряла розум старшина цоанська, старшина нофська збилася з глузду; звели Єгипет з дороги начальники їхніх родів* (Іс. 19:13). Іншим варіантом перекладу є застосування слова отаман. Воно міститься у Першій Книзі Царів 11:24, 15:20, 22:23 у Другій Книзі Царів 9:5, 25:26. Наприклад: *Цей зібрав навколо себе людей і став отаманом ватаги, саме тоді, як Давид побив араміїв. Резон завоював Дамаск і осівся там та й царював над Дамаском* (1 Цар. 11:24). Зрідка автор використовує терміни **урядовці**, **доглядачі** й **дуки**. Перше слово присутнє у Другій Хроніці 8:10 та в Першій Книзі Царів 4:2. Приміром: *А ось які були в нього старші урядовці: Азарія, син Цадока, священик.* Друге слово згадується у Виході 1:11, а саме: *І поставлено над ними доглядачів при роботах, щоб допікати їм новими тягарами; і будували вони фараонові міста-зерносховища Пітон і Рамсес.* Третє слово присутнє у Числах 21:18 у фрагменті: *Криниця, що копали дуки, князі народу рили берлом та жезлами. З пустині ж двигнулися до Маттани*.

Властиво переклад давньоєврейського терміну שׂרי *сар* є надто різноманітним. Автори використали значну кількість синонімів таких як *зверхник, начальник, головний, провідник, вельможа, князь, гетьман, вождь, полководець, старійшина, шляхетний, головний, старшина, отаман, урядовці, доглядачі* та *дуки*. Вказана синонімічна різноманітність свідчить як про непересічний талант перекладачів, так і про невичерпні лексичні багатства української мови. Однак, не усі терміни відповідають тому значенню, котре було закладено у відповідному давньоєврейському слові, що становлять об'єкт перекладу. Так Івана Огієнко використовує слово **зверхник**, яке, згідно СУМ, є діалектним (СУМ III 467). А діалектні лексеми не варто вживати при літературному перекладі, адже вони будуть зрозумілими лише носіям діалекту. Більш вірним є переклад словом **начальник**. В ЕСУМ вказано, що слово має старослов'янське походження від слова *начѧти* – почати (ЕСУМ IV 53). Згідно СУМ воно означає особу яка очолює, завідує, тобто керує (СУМ V 234). Не вдалим для перекладу є слово **головний**. Оскільки у значенні іменника СУМ відносить його до розмовних (СУМ II 112). А розмовні слова не належать до літературної мови.

Наступним різновидом перекладу є термін **провідник**. Згідно із СУМ, воно означає організатора чи керівника (СУМ VIII 134) Таке слово відповідає значенню терміну שׂרי *сар*. Слово **вельможа**, згідно СУМ, означає знатну й багату особу, що займала високу придворну або державну посаду. Але воно є застрілим (СУМ I 324). Однак, для якісного перекладу варто обмежити використання застарілих слів зрозумілих лише у притаманні їм часи. Як і терміни **князь** та **гетьман**. Як зазначалося вище князь – це монарх, або удільний очільник києворуські доби (СУМ IV 199), а гетьман – виборний козацький ватажок чи польський коронний посадовець (СУМ II 58). Обидва слова є історизмами. У біблійні часи таких посад не існувало. На цьому синонімічному тлі пригідним для перекладу є слово **вождь** застосоване Іваном Огієнком. Позаяк згідно СУМ воно означає військового керівника, або очільника племені. Таке значення наближає його до первинного тексту (СУМ I 724).

Свій варіант перекладу терміну שׂרי *сар* подає Рафаїл Турконяк. У його працях міститься лексема **полководець**. Згідно СУМ вона означає воєначальника, який керує великими військовими з'єднаннями (СУМ VII 87). Такий переклад не можна вважати точним, позаяк вказане давньоєврейське слово має більш ширше змістове наповнення (СПТ 15). Наступним зразком є слово **старійшина**. Згідно СУМ воно означає голову общини, найстаршого та найавторитетнішого члена певного соціуму (СУМ IX 657). Такий переклад можна вважати вірним. Чого не скажеш про наступний термін – **шляхетний**, який використав Рафаїл Турконяк. СУМ так називає особу аристократичного походження до того ж наділену високими моральними якостями (СУМ XI 495). А термін שׂרי *сар* не містить у собі таких значень. Не варто використовувати й субстантивований прикметник **головний**. Згідно СУМ, у значенні іменника це слово означає очільника та є розмовним (СУМ II 112).

Іван Хоменко перекладаючи давньоєврейський термін שׂרי *сар* скористався словом **старшина**. За визначенням СУМ, цей термін означає найчастіше військову, рідше – адміністративну верхівку українського січового, а згодом і реєстрового козацтва (СУМ IX 668). Як наслідок, застосування вказаної лексеми виходить за хронологічні межі описуваних подій. Аналогічну неточність робить автор використовуючи слово **отаман**. В СУМ зазначено, що так називали виборного або призначеного ватажка козацького війська чи керівника іншого позадержавного нерегулярного загону (СУМ V 801). В обох випадках слово вживати не варто. Воно порушує хронологічні рамки біблійної розповіді та є застарілим. Вдалим зразком перекладу є використання близьких за значенням термінів **урядовці** та **доглядачі**. Оскільки перший означає

вищого чиновника (СУМ Х 484), а другий – рядового службовця (СУМ ІІ 340). Обидва значення носять статусний характер, який відображає зміст терміну, що становить об'єкт перекладу. Не досить вмотивованим є використання Іваном Хоменком терміну **дуки**. У СУМ значено, що це слово означає заможну людину, однак воно є застарілим (СУМ ІІ 433).

Висновки та перспектива подальших досліджень. В українських перекладах Біблії XIX–XX ст. тематична група суспільно-політичної лексики «назви посад» є досить репрезентативною і водночас дискусійною. Так відбувається тому, що СПЛ – це надзвичайно динамічний філологічний об'єкт, який надто швидко змінює змістові відтінки первинних термінів внаслідок їхньої реакції на зміну політичних обставин та соціальних процесів.

Відтак, відомі українські мовознавці XIX–XX ст. Іван Огієнко, Пилип Морачевський, Іван Хоменко, Рафаїл Турконяк та Біблійне товариство докладали значних зусиль щоб адаптувати початковий біблійний текст до сучасних реалій й скерувати його у максимально зрозуміле читачеві русло. Утім, внаслідок зрозумілих причини вказані автори не були позбавленими впливу на них довколишніх суспільно-політичних, етнічних, соціо-культурних та релігійних реалій. Тому окремі упущення у передачі автентичного змісту чотирьох канонічних Євангелій є закономірними. Сьогодні вони зчитуються як неточні.

Наприклад, перший термін **ραβδουχοι** в українських текстах Святого Письма цілком достовірно перекладено Іваном Хоменком як **ліктор**. Пантелеймон Куліш, Пилип Морачевський та Українське біблійне товариство використовують слово **паличники**. Такий переклад не можна вважати вдалим, оскільки слово позначає особу нижчу в статусі. Іван Огієнко використовує словосполучення **поліційні слуги**, що також не коректно. Адже інститут поліції сформувався лише у XVIII ст. Рафаїл Турконяк користується лексемою **виконавці**, котра має надто широке значення.

Другий термін **ולנגיד** Іван Огієнко та Рафаїл Турконяк вірно перекладають словом **володар**. Однак, у інших фрагментах Іван Огієнко застосовує застаріле слово **значний** та діалектизм **зверхник**. Використання таких лексем у літературному перекладі слід суттєво обмежити. Іван Хоменко допускається подібного упущення вживаючи розмовне слово **старший** у значенні особи що стоїть вище не за віковим, а за соціальним рангом. Вказаний автор використовує ще одну лексему – **князь**. Її застосування порушує хронологічні рамки контексту.

Третім терміном є **ηγεμοσιν**. Іван Огієнко, Рафаїл Турконяк, Іван Хоменко та Біблійне товариство вірно переклали його словами **намісник** чи **правитель**. Вдалим є переклад Пантелеймона Куліша, який вживає слово **игемон**. Тоді як Пилип Морачевський некоректно використовує лексему **воєвода**, оскільки вона порушує хорологічні межі оповіді. Схожої неточності припускається Пантелеймон Куліш при вживанні слів **гетьман** та **староста**. Не зовсім пригідно використовують лексему старший Іван Хоменко та Пилип Морачевський, адже вона є розмовною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія (четвертий повний переклад з давньогрецької мови). Переклад ієромонаха о. Рафаїла (Романа Турконяка). Київ : Українське Біблійне Товариство, 2011.
2. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2012.
3. Ботвин Т. М. Соматизми в українських перекладах Біблії XIX–XX століть: семантичний та культурологічний аспекти. *Spheres of Culture* ed. by Ihor Nabytovych. Lublin 2017 a.Vol. 16. S. 480–488.
4. Горбач О. Мовостиль новітніх перекладів Святого Письма українською народною мовою XIX–XX віків. *Науковий конгрес у тисячоліття хрещення Руси-України. Т. 1. Збірник мовознавчої комісії.* Мюнхен, 1988. С. 29–98
5. Греческий лексикон Стронга (с) Bob Jones University: URL: http://www.rststrong.pdb
6. Дзера О. В. Біблійна концептосфера як складова частина ідіостилю Тараса Шевченка та її ревербалізація в українських біблійних перекладах. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика.* Київ, Вип. 36. 2018. С. 154–169.
7. Еврейский лексикон Стронга (с) Bob Jones University: URL: http://www.rststrong.pdb
8. Комаров М. П. Морачевський та його переклад св. Євангелія на українську мову. Одеса, 1913.
9. Мацьків П. В. Українські переклади Біблії: семасіологічний аспект. *Вісник Сумського державного університету: Збірник наукових праць. Серія Філологічні науки.* Суми, 2006. № 11 (95). с. 168–172.
10. Мороз О. О. Сучасна суспільно-політична лексика: семантика, структура, динаміка.: автореф. дис. ... канд. філ. наук. 10.02.03. Київ, 2005. 20 с.
11. Мороз Т. В. Перший повний переклад Біблії українською мовою: історія створення та видання. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство.* 2016. Т. 278. № 266. С. 82–87.

12. Німчук В. Українські переклади Святого Письма. Das Ukrainische als Kirchensprache (Українська мова в церквах). Siavische Sprachgeschichte . Herausgegeben von Michael Moser. Wien, 2005. Band 1. S. 15–64.

13. Житецкий П. И. «О переводах євангелія на малорусскій язык». Известия Отделения русского языка и словесности АН, 1905.10.4. с. 62–65.

14. Писання Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича і Якова Головацького. У Львовѣ: Зъ печатнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского, 1884. 382 с.

15. Святе Письмо Старого і Нового Завіту . Пер. П. Куліша, І. Левицького і І. Пулюя. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2003.

16. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. пер. І. Хоменка. Ватикан : Editorial Verbo Divino, 1990.

17. Снісаренко Я. С. Суспільно-політична лексика: проблеми визначення та вивчення. *Теоретичні і методологічні проблеми дослідження мови*. Черкаси, 2011. 7 с.

18. Солонар А. В. Історія становлення і розвитку інституту поліцейського. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 6(19). С. 23–28.

19. Стародуб А. Євангеліє та циркуляр: переклад Четвероєвангелія Пилипа Морачевського як одна з причин появи Валуєвського циркуляру 1863 року. 2003. URL: http://sian– ua.info (дата звернення: 1.05.2023)

20. Федорук О. Кулішів переклад Святого Письма. *Сучасна українська богословська термінологія: від історичної традиції до нових концепцій* : Матеріали Всеукр. наук. конф. (Львів, 13–15 трав. 1998 р.). Львів : Вид-во Львів. богосл. академії, 1998. С. 57–70.

21. Холявко І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років XX ст. Автореф. дис...канд. філ. наук. нац.. пед. у-ту ім. М. Драгоманова. Кіровоград, 2004. 15 с.

REFERENCES

1. Bibliia (chetvertyi povnyi pereklad z davnohretskoi movy) (2011).[The Bible (the fourth complete translation from early Greek)] Pereklad iieromonakha o. Rafaila (Romana Turkoniaka). Kyiv : Ukrainske Bibliine Tovarystvo. [in Ukrainian]

2. Bibliia, abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu (2012) [The Bible, or the Book of the Holy Scriptures of the Old and New Testame]. Kyiv : Ukrainske Bibliine Tovarystvo. [in Ukrainian]

3. Botvyn, T. M. (2017). Somatyzmy v ukrainskykh perekladakh Biblii XIX–XX stolit: semantychnyi ta kulturolohichnyi aspekty. [Somatisms in Ukrainian Bible translations of the 19th–20th centuries: semantic and cultural aspects] in *Spheres of Culture* ed. by Ihor Nabytovych. Lublin.Vol. 16. P. 480–488. [in Ukrainian]

4. Horbach, O. (1988). Movostyl novitnikh perekladiv Sviatoho Pysma ukrainskoiu narodnoiu movoiu XIX–XX vikiv. [The language style of the latest translations of the Holy Scriptures in the Ukrainian vernacular of the 19th and 20th centuries]. *Naukovyi konhres u tysiacholittia khreshchennia Rusy-Ukrainy. Vol. 1. Zbirnyk movoznavchoi komisii.* [*Collection of scientific works of the Linguistic Commission*] Miunkhen. P. 29–98. [in Ukrainian]

5. Hrecheskyi leksykon Stronha. [Strong's Concordance with Greek Lexicon].(s) Bob Jones University: URL: http://www.rststrong.pdb [in Ancient Greek]

6. Dzera, O. V. (2018). Bibliina kontseptosfera yak skladova chastyna idiostyliu Tarasa Shevchenka ta yii reverbalizatsiia v ukrainskykh bibliinykh perekladakh. [Biblical conceptosphere as a constituent part of Taras Shevchenko's idiostyle and reverberation in Ukrainian Bible translations.] *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka.* [*Actual problems of Ukrainian linguistics: theory and practice*] Kyiv, Vol. 36. P. 154–169. [in Ukrainian]

7. Evreiskyi leksykon Stronha. [Strong's Concordance with Hebrew Lexicon] (s) Bob Jones University: URL: http://www.rststrong.pdb [in Hebrew]

8. Komarov, M. P. (1913). Morachevskyi ta yoho pereklad sv. Yevanheliia na ukrainsku movu.[Morachevsky and his translation of St. The Gospel in the Ukrainian language] Odesa. [in Ukrainian]

9. Matskiv, P. V. (2006) Ukrainski pereklady Biblii: semasiolohichnyi aspekt. [Ukrainian translation of the Bible: semasiological aspect] Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu: *Zbirnyk naukovykh prats. Seriia Filolohichni nauky.* [*Bulletin of Sumy National University. Collection of scientific works. Series Philological sciences*] Sumy. № 11 (95). p. 168–172. [in Ukrainian]

10. Moroz, O. O. (2005). Suchasna suspilno-politychna leksyka: semantyka, struktura, dynamika: avtoref. dys...kand. fil. nauk. [Modern social and political vocabulary: semantics, structure, dynamics : autoref. thesis … candidate philol. sciences] 10.02.03. Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].

11. Moroz, T. V. (2016). Pershyi povnyi pereklad Biblii ukrainskoiu movoiu: istoriia stvorennia ta vydannia. [The first complete translation of the Bible into the Ukrainian language: the history of creation and revelation.] *Naukovi pratsi. Filolohiia. Movoznavstvo.* [*Scientific papers. Philology. Linguistics*] Vol. 278. № 266. P. 82– 87. [in Ukrainian]

12. Nimchuk, V. (2005). Ukrainski pereklady Sviatoho Pysma. Das Ukrainische als Kirchensprache (Ukrainska mova v tserkvakh). [Ukrainian translation of the Holy Scriptures. Das Ukrainische als Kirchensprache (Ukrainian

language in churches)] *Siavische Sprachgeschichte*. [*Siavian language history*]. Herausgegeben von Michael Moser. Wien. Band 1. P. 15–64. [in Ukrainian]

13. Zhytetskyi, P. Y.(1905). "O perevodakh yevanheliia na malorusskii yazyk". [About translations of the Gospel into malorusski language] *Yzvestyia Otdelenyia russkoho yazyka y slovesnosty*. [*Izvestia of the Department of Russian Language and Literature*] AN.10.4. p. 62–65. [in Ukrainian]

14. Pysannia Markiiana Shashkevycha, Ivana Vahylevycha i Yakova Holovatskoho (1884). [Papers of Markiian Shashkevych, Ivan Vahylevych and Yakiv Holovatsky] U Lvovi: Z pechati Tovarystva ymeny Shevchenka,[Shevchenko Society press] pod zariadom K. Bednarskoho. 382 p. [in Ukrainian]

15. Sviate Pysmo Staroho i Novoho Zavitu. (2003). [The Holy Scriptures of the Old and New Testaments.] Per. P. Kulisha, I. Levytskoho i I. Puliuia. Kyiv : Ukrainske Bibliine Tovarystvo. [in Ukrainian]

16. Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu.(1990). [The Holy Scriptures of the Old and New Testaments.] per. I. Khomenka. Vatykan : Editorial Verbo Divino. [in Ukrainian]

17. Snisarenko, Ya. S. (2011). Suspilno-politychna leksyka: problemy vyznachennia ta vyvchennia. [Socio-political vocabulary: problems of definition and identification] *Teoretychni i metodolohichni problemy doslidzhennia movy*. [*Theoretical and methodological problems of language research*.] Cherkasy. 7 p. [in Ukrainian]

18. Solonar, A. V. (2017). Istoriia stanovlennia i rozvytku instytutu politseiskoho. [The history of the establishment and development of the Police Institute.] *Pravovi horyzonty*. [*Legal horizonts*] Vol. 6(19). P. 23–28. [in Ukrainian]

19. Starodub, A. (2003). Yevanheliie ta tsyrkuliar: pereklad Chetveroievanheliia Pylypa Morachevskoho yak odna z prychyn poiavy Valuievskoho tsyrkuliaru 1863 roku: [The Gospel and the circular: the translation of the Four Gospels by Philip Morachevskoho as one of the reasons for the appearance of the Valuievsky circular of 1863] URL: http://sian– ua.info (data zvernennia: 1.05.2023). [in Ukrainian]

20. Fedoruk, O. (1998). Suchasna ukrainska bohoslovska terminolohiia: vid istorychnoi tradytsii do novykh kontseptsii. [Modern Ukrainian theological terminology: from historical tradition to new concepts] : Materialy Vseukr. nauk. konf. [Materials of the Ukrainian scientific conference] (Lviv, 13–15 trav. 1998 r.). Lviv. Vyd-vo Lviv. bohosl. akademii. P. 57–70. [in Ukrainian]

21. Kholiavko, I. V. (2004). Suspilno-politychna leksyka u presi 90-kh rokiv XX st. Avtoref. dys. ... kand. fil. nauk. [Socio-political vocabulary in the press of the 90s XXc. autoref. thesis … candidate philol. sciences] nats. ped. u-tu im. M. Drahomanova. Kirovohrad. 15 s. [in Ukrainian]

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ред. кол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1982.

2. **М** – Малоруско-нїмецкий словар: У 2 т. / Уложили: Євгений Желеховский та Софрон Недїльский. – Львів, 1886.

3. **СУМ** – Словник української мови : в 11-ти т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

4. **СІС** – Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000.

5. **УМА** – Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. – Накладом Адміністратури УАПЦ в Аргентині. – Буенос-Айрес, 1959.

6. **СПТ** – Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України (до курсу «Українська мова за професійним спрямуванням») / Уклад.: М.П. Вовк, Р.С. Троцький, В.С. Молдавчук, О.В. Чуприна, О.А. Блінов, С.І. Шепель; за ред. А.О. Пожидаєва. – К. : НАВС України, 2016.

7. **ЮЕ** – Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001.

THEMATIC GROUP OF SOCIO-POLITICAL VOCABULARY "POSITION NAMES" IN UKRAINIAN BIBLE TRANSLATIONS OF 19TH–20TH CENTURIES

Chura Anna Vasylivna
Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
24, Ivan Franko str., Drhobych, Lviv region, Ukraine

It is common knowledge that translation is the reproduction of the original by means of another language while maintaining the unity of the primary original and the text. The specified proportion is achieved by means of integral reproduction of the content of the original in its inherent stylistic originality on a different linguistic basis. Therefore, the accuracy of the translation lies in the functional, and not the formal, correspondence to the original. As a result, the proposed scientific investigation elucidates the peculiarities of the translation and the semantic and historical etymology of the names of positions that function in Ukrainian biblical texts of the 19th – 20th centuries. On the basis of Strong's Greek and Hebrew lexicon, one ancient Greek lexeme was analyzed – ***ραβδουχοι*** *or hrabdokhos and two ancient Hebrew ones –* ***דיגלו*** *or navhed,* ***ירש****, or sar. An etymological analysis of the selected terms was carried out and brief information was provided about the socio-political situation and type of employment of the persons who were called by the specified terms. The peculiarities of the translation of these words by Ivan Ohienko, Ivan Khomenko, Rafail Turkonyak and the Ukrainian Bible Society have been studied. The hypothesis was formed that the selected lexemes had been adapted by the following words:* ***liktor, palychnyky, politsiyni sluhy, vykonavtsi, volodar, znachnyy, zverkhnyk, starshyy, knyaz', namisnyk, pravytel', voyevoda, het'man, starosta, yhemon, nachal'nyk, providnyk, vel'mozha, vozhd', polkovodets', stariyshyna, shlyakhetnyy, holovnyy, starshyna, otaman, uryadovtsi, dohlyadachi, duky.*** *On the basis of encyclopedic and lexicographical sources, the semantic and cultural meaning of such terms, which have remained out of the attention of Ukrainian scientists, was considered. Attention is focused on the importance of the correspondence of the translation of the Holy Scripture in the context of the formation and development of ethnic traditions and the moral foundations of social and political life. It is noted that it is almost impossible to achieve an absolutely accurate conveyance of the content load of the words present in the original text, as a result of the fact that chronological distances, cultural differences, the dynamics of the development of language and speech, as well as political conflicts and personal social frame of mind of the translators are reflected in translation.*

Keywords: *position names, Bible, translation, correspondence to the original text, etymology, Holy Scripture.*

UDC 811.111'255.4
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.33

ABBREVIATIONS AND ACRONYMS IN ENGLISH TECHNICAL TEXTS: DIFFICULTIES IN TRANSLATION

Shagala Lesya Bohdanivna
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the English Language and Translation Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
24, Ivan Franko str., Drohobych, Lviv region, Ukraine

Since the process of spreading the latest technologies continues, the emergence of new vocabulary and the need for its interpretation remains. Therefore, it is worth highlighting the relevance of research on this topic. The purpose of this work is to study abbreviations in English technical texts and analyze the peculiarities of their translation. By the set goal, the following tasks are formulated: to investigate the peculiarities of English technical texts; to analyze the means of translation used in English technical texts; to determine the peculiarities of the translation of abbreviations in English technical texts. The object of the research is abbreviations and contractions in English technical texts. The subject is peculiarities and means of translation of abbreviations in English technical texts into Ukrainian. The competent translation of scientific and technical abbreviations includes restoring the original form of abbreviations and selecting reliable sources to obtain additional information about the subject or phenomenon indicated by the abbreviation. While working with abbreviations and acronyms, one should always rely on the context and remember that in many cases an important role in choosing one or another meaning of the abbreviation is played by the context. For a competent translation of scientific and technical abbreviations, it is necessary to restore the original form of abbreviations and select reliable sources to obtain additional information about the subject or phenomenon indicated by the abbreviation. It is also necessary to take into account the traditions of the use of the term in a certain form in the original language and translation, the emerging problems associated with homonymy and synonymy can be solved by correct analysis of the context. For a competent translation of scientific and technical abbreviations, it is necessary to restore the original form of abbreviations and select reliable sources to obtain additional information about the subject or phenomenon indicated by the abbreviation. It is also necessary to take into account the traditions of the use of the term in a certain form in the original language and translation. And the emerging problems associated with homonymy and synonymy can be solved by correct analysis of the context.

Keywords: *abbreviation, difficulties, technical texts, translation, peculiarities.*

Introduction. With the beginning of the new millennium, the development of technology gained new momentum. As a result, in modern life, every person at least sometimes uses various devices that facilitate communication or the performance of certain work and satisfaction of personal needs. These are devices such as mobile phones, communicators, computers, etc. Many people cannot imagine life without these technological innovations and often use them in everyday life.

Such an active process of technological development provoked the appearance of many neologisms, which spread and became established in the languages of different countries. This is especially true of the personal computer, as a result of which many jargonisms and professionalisms have arisen, which are already widely used by PC users and continue to replenish the vocabulary of many languages.

Although, at the beginning of its popularity, the computer was not often used by ordinary users, but more often it was used in production or various developments. But later, with the advent of the Internet and the emergence of affordable operating systems, it became widely used in everyday life.

Convinced of the effectiveness of using such a device, more and more personal computer users began to appear. But this process of mastering the new technology was slow in the first stages, due to the incomprehensibility of the algorithm of using the computer and the large amount of new vocabulary that was directly involved in the process of using the computer.

Thus, there was a need to interpret and clarify such innovations. The publication of various technical dictionaries and editions facilitated the perception of new vocabulary and specific texts. Thanks to the active work of translators, today we can use a personal computer and other high-tech devices without much difficulty.

The purpose of this work is to study abbreviations in English technical texts and analyze the peculiarities of their translation.

Following the set goal, the following **tasks** are formulated: to investigate the peculiarities of English technical texts; to analyze the means of translation used in English technical texts; to determine the peculiarities of the translation of abbreviations in English technical texts.

The object of the research is abbreviations and contractions in English technical texts. **The subject** – the peculiarities and means of translation of abbreviations of English technical texts into Ukrainian.

The problem setting. Scientific and technical literature is a field of wide use of various abbreviations – both those that have entered the language and are recorded in dictionaries, and original, occasional ones that were created only for a specific case and recorded in only one text. In some types of texts, abbreviations sometimes make up 50 % of all word usage and 15 % of the vocabulary. From the point of view of their translation, the indicated distribution of abbreviations is appropriate because the latter, as a rule, have their corresponding full forms in the specific text being translated, and their understanding, of course, does not cause difficulties, while when translating the former, sometimes may not help and translation dictionaries of abbreviations if they do not contain the required abbreviation.

The presentation of the main material. The abbreviation is a method of word formation, the essence of which consists in cutting off part of the base, which either coincides with the word or is a word combination united by a common meaning. Abbreviations are usually classified into lexical and graphic. Lexical ones include clipped or stump words and acronyms (initial words or acronyms). Any fragments of a word can be shortened, regardless of morpheme boundaries.

Abbreviation (lat. Abbrevio – to shorten) – complex shortened words formed from the first letters or from other parts of words that are part of the name or concept. They are used in oral and written language. Abbreviations are also called acronyms (from the Greek αλόμς – "highest, extreme" and όνυμος – "name") (Ponomariv, 2001).

Regarding the use of the term "acronym" there are different opinions: according to one, acronyms are any words made up of the first letters or parts of words in an abbreviated word combination, according to another – only those that are pronounced as complete words, and not as a sequence of letter names.

The process of word formation may not end with truncation but may be complicated, for example, by substantivization, if it shortens the word that was part of the word combination. The shortening of each of the words occurs, as is clear from the definition, in only one way – final truncation. Orthographically, acronyms are also unambiguous, representing a combination of capital letters.

The computer vocabulary of the English language has specific features. One of them is the inherent nature of some computer terms "imagery". Although in general scientific and technical texts are characterized by a lack of emotionality and imagery, some computer terms have a pronounced shade of concrete imagery of the English language, for example, the term mouse, which denotes a device for regulating the movement of the cursor, looks really like a mouse, and the name of the Windows program is based on the similarity of the principle of providing information in the form of windows on a computer display (Glendinning, McEwan, 2001).

When characterizing the computer terminology system, one cannot fail to mention the dynamics of its development and the intensity of its enrichment with new lexical units. The rapid development of computer technology caused the activation of nominative processes, as a result of which a large number of lexical units of a terminological nature was formed and continues to be formed.

The peculiarity of computer terms is that, unlike other technical terms, as a result of the deep penetration of computer technology into all spheres of social life, they gradually lose their highly specialized nature of functioning and become the result of a general literary language.

Thus, in the second half of the 20th century, the information revolution caused the formation and rapid development of the computer terminology system. In the 1980s and 1990s, it was enriched by a large number of lexical innovations, which, according to linguists, make up 10 % of the number of all neologisms created during that time.

Graphic abbreviations are also numerous and are used to indicate measures, units or values (kg, km, mph, Dr, Mr, etc.). The conventionality of this type of contractions is manifested in the fact that in oral speech they are reproduced completely. A specifically English subtype of abbreviations is semi-abbreviations that is, combinations of the acronym of one word combination with the full base of another. Such half-abbreviations are close to symbols, which is also confirmed by the widespread use of the word *X-mas*, the first part of which is nothing more than replacing the name Christ with the symbol of the cross (Hornby, 1995).

In the modern language of business communication, the process of creating new acronyms and abbreviations significantly outpaces term-forming processes. The process of translating

an abbreviation that is not in dictionaries and reference books is carried out in two stages, the first of which is the deciphering of the abbreviation, that is, the identification of the initial English form or correlate. The second stage is the transfer of correlates using the Ukrainian language, that is, the search for an equivalent Ukrainian form that most accurately conveys the revealed content.

When talking about reduction, you should also mention:

a) use of consonants (first and last or first, middle and last) to shorten the word: *jr (junior); shtg (shortage); ppd (prepaid)*.

b) use of the initial composition: *nukes (nuclear weapons) – nuclear weapons;*

c) mixed abbreviations: *E-mail (Electronic mail) – electronic mail; X-rays – X-rays*.

Letters as constituent parts of neologisms may not be abbreviations. By themselves, they mean something as *Y-intersection – the intersection of roads in the form of the letter Y; X-ing (Crossing) – transition*.

Finally, abbreviations from letters and numbers began to be used to express words and even whole phrases that sound the same as the name of the letters and numbers: *B4U – before you; ICQ – I seek you; B&B – bed and breakfast (Hornby, 1995).*

Each field of activity has its abbreviations. A translator who specializes in one or another area should follow the appearance of new abbreviations and update his active dictionary of abbreviations.

Due to the very close relationship between spoken and written forms of language, it is sometimes very difficult to distinguish abbreviations created in oral speech from graphic abbreviations. Moreover, the latter appears more and more often in oral speech and is widely used in communication.

Some abbreviations, however, appear in both forms: *EPA and E. P. A. (Environment Protection Agency)*. Such words formed from the initial letter or letters from each of the successive parts of the word combination have two possible types of orthoepic correlation between written and spoken forms.

If the abbreviated written form is written and read like an ordinary English word, then the word formed in this way is called an acronym. Acronyms are formed from the initial letters of words included in a word combination united by a common meaning. This way of forming new words is becoming more and more popular in almost all fields of human activity and especially in political and technical dictionaries. For example *U. N. O., also UNO [ˈju:nou] – United Nations Organization; NATO – the North Atlantic Treaty Organization; SALT – Strategic Arms Limitation Talks (Hornby, 1995).*

The last example shows that acronyms are often homonymous to common words; sometimes deliberately chosen to create certain associations. Thus, for example, the National Organization for Women is called NOW.

Acronyms have become so popular that their number justified the publication of special dictionaries, such as "Dictionary of Computer Acronyms and Abbreviations" by J. C. Rigdon (2016). We will mention only one example from computer terminology – rather ironic GIGO, which means *garbage in, garbage out*. Acronyms are of particular interest because they illustrate the operation of the lexical adaptive system.

The main requirements for the translation of terms are the complete preservation of the semantic content of the translation unit. Translation is characterized as a process of secondary nomination and the terms that have been translated occupy a valid place in the terminological structure of the Ukrainian language and even receive the status of commonly used vocabulary.

Scientific and technical texts are characterized by a special style that distinguishes them from other types of texts. When translating such texts, this feature creates additional difficulties and problems.

Among the lexical difficulties of scientific and technical translation, V. I. Karaban singles out "multiple meanings of words (terms) and the choice of an adequate dictionary counterpart or translation variant of a word (term), the peculiarities of the use of common words in scientific and technical texts, the correct application of one or another method of vocabulary translation, determination of the limit of admissibility of translation lexical transformations, translation of neologism terms, abbreviations, such "false friends" of the translator as pseudo-internationalism, lexicalized plural forms of nouns and homonymous terms, ethno-specific vocabulary and ethnonational variant of terms, foreign words and terms in English scientific and technical texts, various proper names and titles (firms, institutions, and organizations), etc." (Karaban, 1997, p. 12).

To grammatical differences, the author refers to the peculiarities of the grammatical structure of the language, the form and tradition of written scientific communication. "English professional texts use passive forms and impersonal forms of the verb, adverbial inflexions and specific syntactic constructions, personal pronouns of the first person singular and one-member infinitive and nominative sentences, etc., much more often than in Ukrainian" (Karaban, 1997, p. 14).

The main difficulty in the translation of scientific and technical texts, namely the translation of terms,

lies in the disclosure and transmission of foreign realities using the Ukrainian language. It would be wrong to talk about the translation of terms as such. A prerequisite for a complete translation of any special text, especially a scientific and technical one, is its full understanding by the translator. Mechanical memorization of terms, without penetrating their essence, without knowledge of the very phenomena, processes and mechanisms that are discussed in the original, can lead to gross errors in the translation. The translator must study in detail the field of science and technology in which he works.

However, in a special text, there is often an element of novelty, which is particularly interesting for the reader, but is connected with the use of new terms not yet recorded in dictionaries. Such cases can create serious problems for the translator. The main condition for overcoming these difficulties is a detailed analysis of the described phenomenon and its transfer in terms that are already established in science. Current scientific problems, the latest technical inventions and discoveries are covered in printed publications and, above all, in periodicals, to which the translator should refer. Consulting a specialist in this field can be of great help here. First, it is necessary to establish precisely what the problem described in the foreign language translation is and what the problems of its presentation in the translation are. As already indicated, the problem may be in the description of new processes or the latest equipment. The translator must carefully compare all cases of the use of new terms or places that are difficult to convey by the means of the Ukrainian language to get a clear idea of the described problem from the general content of the text.

Any scientific text is characterized by a certain repetition of terms. Therefore, to correctly convey the meaning of an unfamiliar and missing term or terminological combination in dictionaries, it is very important to take into account and compare all cases of its use in this text and only after that try to clarify the meaning of the term by familiarizing yourself with the special literature on this issue. The translator can be greatly helped by already existing translated literature on this issue, especially if there is an opportunity to compare the original and the translation.

Thus, it was determined that the main ways of translating terms are transliteration/transcription, tracing, explication and translation based on analogy (Yenikeeva, 2001).

Transliteration and transcription when translating computer terms are rarely in their pure form, more often a transcription is used with the preservation of elements of transliteration (eg, hacker, interface, computer). Examples of pure transcription include cache, slash, and BASIC. Examples of transliteration are more numerous: *port (порт), adapter (адаптер), cursor (курсор), and supervisor (супервайзер)*.

Transliteration and transcription are extremely productive means of translation and enrich the layers of not only standard vocabulary but also jargon, for example, upgrade, user, and shareware. If transliteration/transcription is used mainly in the translation of individual words-terms, then the translation of terminological phrases is carried out more by tracing and explication.

Tracing is a means of translating a lexical unit of the original by replacing its parts (morphemes or words) with their lexical correspondences in the target language. Tracing is justified when translating terminological phrases when the constituent elements of these phrases have already occupied a certain place in the terminological system of the language being translated and are accessible to specialists.

In the case when the word combination consists of terms that have not yet entered into use in a certain field of science or technology in the language of translation and require their interpretation, explication is used.

Explication (descriptive translation) is a lexical-grammatical transformation in which a lexical unit of the original language is replaced by a word combination that gives an explanation or definition of this unit. Explication is an extremely productive means of translating computer terms since the rapid development of the field of information technology does not allow many terms to find their equivalents promptly and take root in the translation language. With the help of explication, multi-component terminological phrases are translated, such as *native mode – режим роботи в рідній системі команд; processor-specific code – програма, прив'язана до конкретного процесора; non-mouse program – програма, яка не підтримує роботу з мишею; business application – програма для комерційних розрахунків; nucleus – ядро операційної системи*.

The productivity of explication, when translated into Ukrainian, is also explained by differences in the means of creating words and phrases. The English language, which is analytical in its structure, is dominated by multi-component prepositional phrases, which is not inherent in the Ukrainian language and creates certain difficulties in the translation process. Difficulties in the translation of multi-component phrases are often eliminated by tracing with a change in the sequence of the

components of the phrase. Cf.: *BIOS (Basic Input/Output System) – базова система введення-виведення; DMA (Direct Memory Access) – прямий доступ до пам'яті.*

The advantage of tracing over explication is that the explication is multi-word, and in the case of tracing, each element of the phrase in the original language corresponds to one element of the phrase in the language of translation, therefore, the principle of saving linguistic means is implemented. Sometimes explication works in conjunction with tracing, such as, for example, *EISA (Extended Industry Standard Architecture) – розширена галузева стандартна архітектура*. Lexical units of the Ukrainian language, just like English, develop new meanings to denote new concepts and objects.

Examples of the functioning of lexical units in the new lexical-syntactic variant are such terms as multiplication "revival", menu "list of commands", and program "computer". Most of these innovations passed a synchronous path together with English terms in the process of developing a new meaning, so it would be more accurate to consider that a new meaning was borrowed, rather than a lexical unit.

Thus, the terminological system of the field of information technologies has a dynamic character, which is evidenced by the emergence of new lexical formations to denote innovative developments in this field.

Conclusion. The intensive development of science and technology together with globalization processes in modern society lead to the enrichment of the terminological system of the Ukrainian language with words and phrases related to the field of information technologies. Unfortunately, the processes of creating special lexicographic sources are also slow, and modern translators and information technology professionals lack special dictionaries. Nominative processes in the field of information technologies function in the languages of all technologically developed countries of the world. Borrowing new terms is a manifestation of integrative processes taking place within the boundaries of science, technology and economy of different countries, and the basis of world globalization. In the modern language situation, abbreviations are found in scientific literature, and various reference books, in the form of names of states, institutions, associations, etc. Therefore, when working with abbreviations, one should always rely on the context and remember that in many cases an important role in choosing one or another meaning of the abbreviation is played by the context. For a competent translation of scientific and technical abbreviations, it is necessary to restore the original form of abbreviations and select reliable sources to obtain additional information about the subject or phenomenon indicated by the abbreviation. It is also necessary to take into account the traditions of the use of the term in a certain form in the original language and translation. And the emerging problems associated with homonymy and synonymy can be solved by correct analysis of the context.

BIBLIOGRAPHY

1. Єнікєєва Є. М. Особливості перекладу комп'ютерних термінів на українську мову. *Вісник СумДУ.* 2001. № 5 (26). С. 54–59.
2. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. К. : Політична думка, 1997. 300 с.
3. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. та ін. Сучасна українська мова. К. : Либідь, 2001. 400 с.
4. Glendinning E. H., McEwan J. Basic English for Computing. Oxford University Press, 2001. 340 p.
5. Hornby A. S. Oxford Advances Learner's Dictionary: Ed. Crowther J. Oxford University Press, 1995. 1428 p.
6. Rigdon J. C. Dictionary of Computer Acronyms and Abbreviations: plus file name extensions. Createspace Independent Publishing. Platform, 2016.

REFERENCES

1. Yenikieieva, Ye. M. (2001). Osoblyvosti perekladu kompiuternykh terminiv na ukrainsku movu. [Peculiarities of translation of computer terms to Ukrainian]. *Visnyk SumDU*. № 5 (26). S. 54–59. [in Ukrainian]
2. Karaban, V. I. (1997). Posibnyk-dovidnyk z perekladu anhliiskoi naukovoi i tekhnichnoi literatury na ukrainsku movu. [Handbook in translation of English scientific and technical literature to Ukrainian]. K. : Politychna dumka. [in Ukrainian]
3. Ponomariv, O. D., Rizun, V. V., Shevchenko, L. Yu. ta in. (2001). Suchasna ukrainska mova. [Modern Ukrainian Language]. K. : Lybid. [in Ukrainian]
4. Glendinning, E. H., McEwan, J. (2001). Basic English for Computing. Oxford University Press.
5. Hornby, A. S. (1995). Oxford Advances Learner's Dictionary: Ed. Crowther J. Oxford University Press.
6. Rigdon, J. C. (2016). Dictionary of Computer Acronyms and Abbreviations: plus file name extensions. Createspace Independent Publishing. Platform.

АБРЕВІАЦІЇ ТА АКРОНІМИ В АНГЛІЙСЬКИХ ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ: ТРУДНОЩІ В ПЕРЕКЛАДІ

Шагала Леся Богданівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови та перекладу
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

Оскільки процес поширення новітніх технологій триває, зберігається поява нової лексики та потреба в її тлумаченні. Тому варто підкреслити актуальність досліджень даної теми. Метою даної роботи є дослідження абревіатур в англійських технічних текстах та аналіз особливостей їх перекладу. За поставленою метою сформульовано такі завдання: дослідити особливості англомовних технічних текстів; аналізувати засоби перекладу, що використовуються в англійських технічних текстах; визначати особливості перекладу скорочень в англомовних технічних текстах. Об'єктом дослідження є абревіатури та акроніми в англійських технічних текстах. Предмет – особливості та засоби перекладу абревіатур та акронімів в англійських технічних текстах українською мовою. Грамотний переклад науково-технічних скорочень включає відновлення оригінальної форми скорочень і вибір достовірних джерел для отримання додаткової інформації про предмет або явище, позначене абревіатурою або акронімом. Працюючи з абревіатурами завжди слід спиратися на контекст і пам'ятати, що в багатьох випадках важливу роль у виборі того чи іншого значення абревіатури відіграє контекст. Для грамотного перекладу науково-технічних скорочень необхідно відновити вихідну форму скорочень і вибрати надійні джерела для отримання додаткової інформації про предмет або явище, позначене абревіатурою. Необхідно також враховувати традиції вживання терміна в певній формі в мові оригіналу та перекладі, а виникаючі проблеми, пов'язані з омонімією і синонімією, можна вирішити шляхом правильного аналізу контексту. Для грамотного перекладу науково-технічних скорочень необхідно відновити вихідну форму скорочень і вибрати надійні джерела для отримання додаткової інформації про предмет або явище, позначене абревіатурою. Необхідно також враховувати традиції вживання терміна в певній формі в мові оригіналу та перекладі. А виникаючі проблеми, пов'язані з омонімією і синонімією, можна вирішити шляхом правильного аналізу контексту.

Ключові слова: *абревіатура, труднощі, технічні тексти, переклад, особливості.*

УДК 81'373.42-042.4
DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.34

ФОРМАЛЬНІ ПРИНЦИПИ РОЗМЕЖУВАННЯ «ХИБНИХ ДРУЗІВ ПЕРЕКЛАДАЧА»: МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ І ПАРОНІМІВ

Щербина Дмитро Вікторович
аспірант кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету
просп. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Розвідку присвячено багатогранній і складній проблемі контрастивної лінгвістики, перекладознавства, психолінгвістики та інших суміжних галузей, а саме різномовним словам, які мають схожу або ідентичну форму, але різняться семантикою і подеколи стилістикою. Часто міжмовні омоніми та пароніми позначають терміном «хибні друзі перекладача», адже вони є джерелом перекладацьких помилок і лише створюють ілюзію розуміння їхнього змісту, що свідчить про труднощі виявлення взаємозв'язків між цими явищами. Багатоаспектне вивчення міжмовних омонімів і паронімів провадять на підставі різних, подекуди неоднозначних підходів, що спонукає до пошуку формальних ознак для встановлення меж між ними. У статті розглянуто принципи розмежування «хибних друзів перекладача» (міжмовних омонімів і паронімів), запропоновані в дослідницьких і лексикографічних працях, проаналізовано аргументи на користь того чи того підходу, виокремлено пріоритетні ознаки омонімів та паронімів і зроблено спробу їх диференціації на основі цих ознак. Автор подає власне бачення явищ міжмовної омонімії та паронімії, що ґрунтується на поєднанні принципу формальної тотожності різномовних лексем із принципом формальної відповідності між ними. Такий підхід нейтралізує суб'єктивний чинник у витлумаченні. Згідно з ним лексему, належну до системи однієї мови, можна вважати формально відповідною лексемі іншої мови, коли форма вираження (фонетична та/або графічна) цієї лексеми в одній мові відповідає формі, у якій її треба було б виразити в іншій мові (у разі одиничного вживання в мовленні, транслітерації чи запозичення слова). Трактуючи поняття міжмовної омонімії і паронімії, автор виходить з умовності цих назв в інтерлінгвальному вимірі та зближує їх з відповідними інтралінгвальними явищами лише асоціативно, що вможливлює формулювання чітких критеріїв розмежування.

Ключові слова: *хибні друзі перекладача, міжмовні омоніми, міжмовні пароніми, лексична інтерференція, принцип формальної тотожності, принцип формальної відповідності.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Різномовні слова, що мають схожий зовнішній (звуковий та/або графічний) вигляд, однак розбігаються значенням, здавна привертають увагу лінгвістів. Ще 1788 року в Зальцбургу вийшов друком лексикографічний нарис А. Портітора про міжмовні французько-німецькі лексичні відповідники такого характеру. Але комплексне вивчення цієї лексики почалося тільки 1928 року, коли світ побачив словник М. Кесслера й Ж. Дерокіньї, укладений на матеріалі французько-англійських та англо-французьких паралелей. Науковці назвали їх «faux amis du traducteur», тобто «хибні друзі перекладача». Поруч із цим терміном виникли й суто лінгвістичні, серед яких переважають «міжмовні омоніми» та «міжмовні пароніми». Не викликає сумніву важливість глибокого теоретичного вивчення проблеми омонімії і паронімії як частини загальної проблеми співвідношення форми та змісту в мові. Є потреба лінгвістичного дослідження й лексикографічного опису цих лексичних явищ у царині прикладної лінгвістики, оскільки омоніми та пароніми утруднюють комунікацію рідною мовою та засвоєння іноземної мови. Аналіз міжмовної омонімії та паронімії заслуговує на особливу увагу й тому, що він сприяє розробленню теоретичних питань зіставного мовознавства, порівняльної типології мов, психолінгвістики та перекладознавства, укладанню підручників теорії і практики перекладу, а також лексикографічних праць. Однак розмежування міжмовних омонімів і паронімів часто провадять на підставі різних, подекуди неоднозначних підходів, що спонукає нас до пошуку чітких формальних ознак для визначення меж між ними й мінімізації суб'єктивних чинників у потрактуванні. Це й зумовило **актуальність** нашої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження «хибних друзів перекладача» має велике практичне значення, особливо сьогодні, в умовах глобалізації інформаційно-комунікативних процесів, тому науковий інтерес до цієї лінгвістичної проблеми повсякчас зростає. Надто у слов'янських країнах, мови яких вирізняються значною спільністю коренів, афіксів,

подібністю структури слів, речень, системою регулярних звукових відповідностей і схожими морфонологічними чергуваннями. Тут повсякчас з'являються теоретичні та прикладні праці, присвячені різномовній лексиці симетричної форми й асиметричного змісту: українсько-польській (І. Кононенко, О. Співак, Г. Чуба), українсько-чеській (А. Турчина), польсько-білоруській (Р. Калета), білорусько-чеській (Н. Івашина, О. Руденко, Л. Яновець), польсько-російській (К. Кусаль), боснійсько-, хорватсько-, сербсько-англійській і польсько-сербській (Д. Шипка, М. Костич-Голубичич), польсько-чеській (М. Шалек, Ї. Нечас), словацько-українській (М. Чіжмарова, А. Яшкова), російсько-словацькій (Т. Григорянова, Л. Гаярський), хорватсько-словацькій (М. Грчевич), українсько-французькій (О. Лабенко) та ін.

Формулювання мети і завдань статті. Мета цієї розвідки – запропонувати формальні принципи розмежування «хибних друзів перекладача»: міжмовних омонімів і паронімів. Щоб досягти поставленої мети, треба було розв'язати такі завдання: ознайомитися з тлумаченням понять «хибні друзі перекладача», «міжмовні омоніми» й «міжмовні пароніми» в мовознавчій літературі; дослідити аргументи на користь того чи того з наведених термінів; виокремити істотні ознаки цієї лексики, сформулювати критерії формального розрізнення міжмовних омонімів і паронімів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїй праці, присвяченій «хибним друзям перекладача», М. Кесслер і Ж. Дерокіньї не дають дефініції цьому поняттю, а лише окреслюють його на прикладі латини, з якою їхні французькомовні сучасники були обізнані, і додають, що латинська мова, а ще більше англійська, багаті на слова, зовні ідентичні до французьких, але наділені іншим значенням (Kœssler & Derocquigny, 1928, p. 11). Крім того, науковці відзначають омонімічний характер таких слів, їхню спорідненість і здатність справляти оманливий вплив на перекладача, який, не знаючи семантики певного «хибного друга», але даючись на спокусу його фонетичної чи графічної подібності до слова рідної мови, робить неправильний переклад і сам стає «хибним другом» читача.

Наголошуючи передусім на практичному аспекті свого словника й не претендуючи на вичерпність дібраних французьких відповідників до англійських «хибних друзів», М. Кесслер і Ж Дерокіньї, очевидно, не потребували точнішої дефініції описуваного поняття. Такі потрактування з'явилися згодом, хоч і спиралися вони переважно на характерні риси цієї лексики, перелічені згаданими науковцями.

Порівнюючи стилістику французької і англійської мови, канадські лінгвісти Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне «хибними друзями перекладача» називають різномовні слова, які етимологічно й формально відповідають одне одному, але, розвиваючись у двох мовах і, отже, у двох різних культурах, набули різних значень (Vinay & Darbelnet, 1958, p. 71). Ця дефініція, сформульована у п'ятдесятих роках XX ст, ще, як бачимо, обмежує, розглядане поняття парами споріднених слів, проте з подальшою інтенсифікацією досліджень у цій царині лінгвістики погляд на нього розширюється. Тоді ж виникають і нові терміни на позначення явища повної або часткової формальної подібності слів, відмінних семантикою та з різних мов.

Особливо плідними були дослідження на слов'янському ґрунті. Саме вони розвинули основні теоретичні засади виникнення такої лексики та започаткували у слов'янському світі видання словників та посібників, присвячених проблемам перекладу й популярних донині. Серед мовознавців слов'янських країн значного поширення поряд із «хибними друзями перекладача» набули назви «міжмовні омоніми» і «міжмовні пароніми».

Термін «міжмовні омоніми» впровадив український письменник і перекладач М. Рильський, який одним із перших помітив лексичні відповідники такого характеру у слов'янських мовах. Підкреслюючи умовність самого терміна (адже деякі з наведених далі прикладів, коли б існували в межах однієї мовної системи, омонімами б не вважалися), до міжмовних омонімів він зараховує слова, які «однаково або майже однаково звучать, а означають зовсім різні речі», наприклад: укр. **ро́жа** '1) мальва; 2) троянда' і рос. **ро́жа** 'пика, морда', укр. **трус** 'обшук' і рос. **трус** 'боягуз', укр. **дзвін**[1] 'ударний сигнальний підвісний інструмент', **дзвін**[2] 'дзвеніння' і рос. **звон** 'дзвеніння', укр. **пи́льний** 'уважний, дбайливий, старанний' і рос. **пы́льный** 'закурений, укритий пилом', рос. **о́бщий** 'спільний, загальний' і пол. **obcy** 'чужий' (Рильський, 1956, с. 130).

Проте вже одна з перших практичних праць слов'янського мовознавства, видана 1966 року й присвячена «хибним друзям перекладача», називалася "Úskalí ruské slovní zásoby: slovník rusko-české homonymie a paronymie" («Підводні камені російської лексики: словник російсько-чеської омонімії і паронімії»). Її автор, чеський лінгвіст Й. Влчек, пише, що для омонімів важлива насамперед формальна відповідність, тому лексеми, відмінні одна від одної

фонетично й морфологічно, він зараховує до міжмовних паронімів (Vlček, 1966, pp. 189–190).

Треба сказати, що терміни «хибні друзі перекладача», «міжмовні омоніми» й «міжмовні пароніми» наукова спільнота сприйняла неоднозначно. Дискусії щодо цих термінів не вщухають досі, але і мовознавці, і укладачі словників головно оперують саме ними. Деякі науковці навіть уважають їх тотожними. Приміром, українська мовознавиця С. Нікіфорова, описуючи помилкове вживання такої лексики в роботах студентів, не розмежовує ці три поняття (Нікіфорова, 2017).

Професор славістики й прикладної лінгвістики Д. Шипка з Університету Аризони, укладач «Словника боснійсько-, хорватсько-, сербсько-англійських хибних когнатів» (Šipka, 2008) і редактор «Словника сербсько-польських міжмовних омонімів та паронімів» (Šipka, 1999), зазначає, що в мовознавстві немає більшої термінологічної плутанини, як із міжмовними омонімами та паронімами, а тому, на думку науковця, варто розрізняти дві окремі лінгвістичні категорії (щоправда, певною мірою перехресні):

1) хибні друзі перекладача – відношення між двома різномовними лексемами, яке може спричинитися до хибної еквівалентності (як категорію психолінгвістики та прикладної лінгвістики, встановлену з перекладацького й практичного погляду);

2) міжмовні омоніми (ідентична форма) та пароніми (подібна форма) – відношення між двома різномовними лексемами еквівалентної форми й нееквівалентного змісту (як категорію лексикології та контрастивної лінгвістики, встановлену незалежно від процесу взаємодії мов) (Šipka, 2006, pp. 72–73; Šipka, 1999, p. 22).

Розв'язуючи проблему еквівалентності форми, Д. Шипка пише, що перша умова такої еквівалентності – генетично-типологічний або культурно-історичний зв'язок мов, тобто їхня лексика. Через це еквівалентність форми можна встановити, наприклад, між слов'янськими мовами, а також між слов'янською і будь-якою іншою мовою у спільній лексичній спадщині (переважно класичній) або в запозиченнях та похідних від них лексемах (наприклад, численні англіцизми або германізми в різних слов'янських мовах). Крім формальної, як констатує науковець, треба встановити ще фонематичну еквівалентність різномовних лексем (Šipka, 2006, p. 73). У «Словникові сербсько-польських міжмовних омонімів та паронімів» за його редакцією наведено таку формулу для розрізнення міжмовних омонімів і паронімів (транслітерація символів наша – Д. Щ.):

ФЛ1(м1) ≡ ФЛ1(м2) – міжмовна омонімія,
ФЛ1(м1) ≈ ФЛ1(м2) – міжмовна паронімія,
де **Ф** – форма, **Л** – лексема, **м** – мова (Šipka, 1999, pp. 26–27).

Своєрідне бачення міжмовної омонімії та паронімії мають український дослідник В. Дубічинський і австрійський мовознавець Т. Ройтер. Виходячи з принципової засади того, що омонімія і паронімія – внутрішньомовні лексико-семантичні категорії (омоніми й пароніми, на думку науковців, можуть бути тільки в межах однієї мовної системи), під міжмовною омонімією вони розуміють зовнішньо (усно/письмово) та семантично схожі паралельні опозиції двох і більше синхронічно порівнюваних мов, тобто щонайменше (за умови порівняння двох мов) чотиричленну структуру, коли схожість омонімів (по два в кожній мові) спостерігається в різних мовах, наприклад: укр. **інститу́т**[1] '1) спеціалізований вищий навчальний заклад; 2) науково-дослідна установа', **інститу́т**[2] 'сукупність норм у якій-небудь галузі суспільних відносин; та чи та форма суспільного устрою' і нім. **Institut**[1] '1) кафедра у вищих навчальних закладах; 2) = укр. **інститу́т**[1] (у 2 знач.); 3) [заст.] установа; 4) [австр.] банк', **Institut**[2] '= укр. інститу́т[2]'. А міжмовними паронімами називають лише такі лексичні паралелі, які в кожній із щонайменше двох зіставлюваних мов можуть викликати хибні асоціації, ототожнюватися одна з другою в разі незбіжності їхніх значень: укр. **генера́льний** '1) найважливіший, основний, провідний; 2) загальний; 3) головний, керівний (про посаду)', **генера́льський** 'стосовний до генерала; такий, як у генерала' і нім. **General-** [у складеному слові] '1) = укр. **генера́льний** (у 1 знач.); 2) = укр. **генера́льний** (у 2 знач.); 3) = укр. **генера́льний** (у 3 знач.)', **Generals-** [у складеному слові] '= укр. **генера́льський**', **generell** [прикм.] 'загальний, без деталей' (Дубічинський & Ройтер, 2012, с. 116–117).

Але більшість сучасних науковців традиційно розглядає явища міжмовної омонімії і паронімії ширше, зближуючи їх з еквівалентними внутрішньомовними явищами лише асоціативно. Хоч розрізнення міжмовних омонімів і міжмовних паронімів, а також їх відношення з «хибними друзями перекладача» справді лишається досить суперечливим питанням. У зв'язку з цим чеський лінгводидактик Ї. Бронець зауважує, що різниця між омонімами й паронімами в інтерлінгвальному вимірі не завжди проста і те, котрі слова належать до міжмовних омонімів, а котрі – до міжмовних паронімів, часто може бути лише суб'єктивною думкою автора (Bronec, 1982, p. 54).

Укладачі енциклопедії «Українська мова» розглядають термін «хибні друзі перекладача» як збірний для міжмовних омонімів та міжмовних паронімів, але не вказують критеріїв їх розмежування. В одних випадках це слова, що у двох мовах означають різні поняття: укр. **вродли́вий** ‘гарний’ – рос. **уро́дливый** ‘1) з фізичним каліцтвом; 2) негарний; 3) [перен.] ненормальний’. Інший тип – близькі значенням слова з різними відтінками: рос. **артистка** ‘особа, яка публічно виконує твори мистецтва’ – чеськ. **artistka** ‘артистка цирку (кабаре, вар’єте)’. Окремий тип становлять слова з обмеженим уживанням в одній із мов, що позначається у словниках спеціальними ремарками: біл. **лік** ‘1) [лінгв., матем.] число; 2) кількість; 3) [спорт.] рахунок’ – рос. **лик** ‘ 1) [заст.] обличчя людини або зображення його на іконі; 2) [перен., книжн.] зовнішній обрис; 3) [заст.] сонмище, зібрання’. Іноді значення слів збігаються лише в певних сполученнях: біл. **мана́** ‘брехня’ – укр. **мана́** ‘примара, привид’, а поняття «брехня» виступає лише в словосполученні «пустити ману» на кого-небудь (Українська мова, 2004, с. 755).

Треба сказати, що ми підтримуємо таку кореляцію «хибних друзів перекладача» з міжмовними омонімами та міжмовними паронімами. Їй віддає перевагу чимало науковців, але два останні явища вони окреслюють по-різному. Авторка українсько-польських контрастивних досліджень І. Кононенко за міжмовні омоніми визнає ідентичні звучанням, проте цілком або частково відмінні лексичним значенням та вживанням різномовні слова, а за міжмовні пароніми – різномовні слова, що мають близьку фонетико-морфологічну форму й не збігаються значенням (Кононенко і Співак, 2008, с. 6; Кононенко, 2012, с. 203).

Н. Івашина, О. Руденко й Л. Яновець у своїй праці "Falešní přátelé překladatele v češtině a běloruštině" («“Хибні друзі перекладача” в чеській та білоруській мовах») не акцентують увагу на фонетичному аспекті й під міжмовною омонімією розуміють формальну схожість (повну або часткову) різномовних лексем із різними значеннями, а міжмовну паронімію окреслюють як явище формальної близькості різномовних і різнозначних лексем (Ivašina, Rudenka & Janovec, 2006, pp. 11–25).

Г. Сидорук наполягає на однаковості графічної і звукової форми міжмовних омонімів, а до міжмовних паронімів зараховує слова, не цілком подібні формою, але здатні попри фактичну розбіжність у значеннях викликати неправдиві асоціації (Сидорук і Шостак, 2017, с. 207).

Чимало науковців та укладачів словників, серед яких, зокрема, М. Кочерган (Кочерган, 1997), М. Шалек і Ї. Нечас (Szałek & Nečas, 1993), Р. Горакова (Horáková, 2003), К. Кусаль і К. Балабан (Kusal & Bałaban, 2014), Р. Калета (Kaleta, 2014), М. Чіжмарова й А. Яшкова (Čižmárová & Jašková, 2013), О. Лабенко (Лабенко, 2011), А. Турчина (Турчина, 2012), М. Грчевич (Grčević, 2020), Т. Григорянова і Л. Гаярський (Grigorjanová & Gajarský, 2019), Г. Чуба (Чуба, 2015), розуміють міжмовні омоніми досить широко і вживають цей термін нарівні з терміном «хибні друзі перекладача» або замість нього, уважаючи міжмовну паронімію лише підвидом міжмовної омонімії або й зовсім її не виокремлюючи.

Польські дослідники К. Кусаль і К. Балабан окреслюють міжмовні омоніми як слова різних мов, подібні чи навіть ідентичні звуковою формою, але відмінні змістом (значенням), наприклад: рос. **гада́ть** ‘1) ворожити; 2) гадати, міркувати’ – пол. **gadać** [розм.] ‘говорити, балакати’, рос. **ка́чка** ‘1) хитання, хилитання; 2) хитавиця, бовтанка’ – пол. **kaczka** ‘качка’, рос. **жу́ткий** ‘жахливий’ – пол. **rzutki** ‘жвавий, спритний, моторний’. Серед них вони розрізняють омонімічні пари, що постали внаслідок випадкового звукового збігу (рос. **бур** ‘свердло, бур’ – пол. **bór** ‘бір’) та історично зумовлені міжмовні фонетичні паралелі (рос. **докона́ть** ‘доконати’ – пол. **dokonać** ‘здійснити, зробити, виконати’). До останніх науковці пропонують зараховувати й міжмовні пароніми, які, на їхню думку, є випадками часткової фонетичної (та морфологічної) подібності, зумовленої генетичною спільністю аналізованих лексичних одиниць, цілком або частково відмінних у значеннєвому плані (рос. **пясть** ‘п’ясток’ – пол. **pięść** ‘кулак’, рос. **коренно́й** ‘1) корінний, основний, істотний; 2) докорінний, кардинальний; 3) споконвічний, предковічний // постійний, місцевий, тубільний’ – пол. **korzenny** ‘пряний’) (Kusal & Bałaban, 2014, pp. 53–55).

Укладачі словника польсько-чеських міжмовних омонімів М. Шалек та Ї. Нечас звертають увагу не тільки на фонетичний, а й на графічний бік явища: слова з ідентичним чи схожим звучанням або з ідентичним чи схожим написанням, але з різним значенням (Szałek & Nečas, 1993).

А. Турчина, а слідом за нею й Г. Чуба, до міжмовних омонімів зараховують лексику двох (чи більше) мов, яка співвідноситься у плані вираження до міри ототожнення й різниться у плані змісту (Турчина, 2012, с. 123; Чуба, 2015, с. 90).

Узагальнювальною для трьох попередніх є дефініція української лінгвістки О. Лабенко, яка акцентує увагу не лише на мовному (теоретичному), а й на перекладацькому (практичному) аспекті: міжмовні омоніми – семантично нееквівалентні повнозначні та неповнозначні слова, що мають у двох (чи більше) споріднених або неспоріднених мовах інтерферентно схожі фонетичні та/або графічні форми за умови варіативності в межах аналогічних фонем і національного графічного відтворення, причому варіативність плану вираження (фонетичних та/або графічних форм) співвіднесених лексичних одиниць має зводитися до регулярних фонемних, графічних, звукових і структурно-морфологічних відповідностей у контактних мовах. Розбіжності у плані змісту міжмовних омонімів можуть, як зауважує дослідниця, варіюватися від незначних стилістичних відтінків до навіть антонімічних семантичних відношень (Лабенко, 2011, с. 137–138).

Під кутом інтерференції розглядають проблему «хибних друзів перекладача» також В. Зволінський (Зволінський, 2005), Л. Чайка (Чайка, 2008), М. Костич-Голубичич (Костић-Голубичић, 2016) та ін. Саме інтерференційний аспект, очевидно, змушує часом науковців віддавати перевагу термінові «міжмовні пароніми» перед терміном «міжмовні омоніми», адже всередині конкретної мовної системи власне паронімія, а не омонімія спричиняє хибні асоціації та ідентифікацію значень слів. Значне тяжіння до терміна «міжмовні пароніми» спостерігається в південнослов'янському мовознавстві. Б. Тошич наголошує, що рідко коли слово звучить у різних мовах абсолютно однаково, тим-то простіше, на думку науковця, стверджувати, що міжмовної омонімії немає, а є міжмовна паронімія (Тошић, 1985, с. 47). Схожі думки висловлює і дослідниця сербсько-російських «хибних друзів перекладача» М. Радич-Дугонич (Радић-Дугоњић, 1996, с. 161–162), і дослідниця такої лексики в сербській та українській мовах Л. Попович (Поповић, 1991, с. 74–76). Щоправда, Б. Тошич і М. Радич-Дугонич, ідучи за традицією, подеколи все ж розглядають і міжмовні омоніми, вбачаючи їхню особливість у великому ступені звукової подібності (Тошић, 1985, с. 47) чи схожості матеріальної оболонки (Радић-Дугоњић, 1991, с. 29).

Погоджуючись із тим, що внутрішньомовна омонімія не становить для носіїв мови великої проблеми, хочемо все ж зауважити: часто через недостатнє володіння чужою мовою або в процесі перекладу ця категорія слів усе ж викликає труднощі, надто коли групі омонімів однієї мови фонетично та/або графічно відповідає лексема чи група омонімів іншої мови, наприклад: біл. **áрфа**[1] 'музичний інструмент, що має форму великої трикутної рами з напнутими на ній струнами', **áрфа**[2] 'віялка' і укр. **áрфа** = біл. **áрфа**[1]. Дослідники «хибних друзів перекладача» цілком справедливо зазначають, що і термін «міжмовна омонімія», і термін «міжмовна паронімія» досить умовні, а це означає що явища внутрішньомовної омонімії/паронімії і явища міжмовної омонімії/паронімії аж ніяк не тотожні й наділені своєю специфікою. Тому й критерії розрізнення міжмовних омонімів та міжмовних паронімів можуть бути особливими, відмінними від тих, що допомагають розокремлювати внутрішньомовні омоніми та внутрішньомовні пароніми, хоч здебільшого й ґрунтованими на них. І, щоб їх сформулювати, звернімося до основних тлумачень паронімії.

У мовознавстві є широке й вузьке розуміння цього явища. Д. Гринчишин і О. Сербенська широко окреслюють пароніми як слова, дуже близькі звучанням, але різні значенням і написанням (Гринчишин і Сербенська, 2008, с. 3). В енциклопедії «Українська мова» уточнено, що вони можуть мати як повну, так і часткову семантичну відмінність (Українська мова, 2004, с. 460). При вужчому розумінні до паронімів зараховують тільки невзаємозамінні, спільнокореневі, частково схожі звучанням та написанням, належні до однієї частини мови слова, подібність у морфемному складі яких зумовлює, відповідно, їхню семантичну подібність.

Додержуючись широкого розуміння явищ омонімії і паронімії, до міжмовних омонімів ми пропонуємо зараховувати різномовні слова, які збігаються формою усно, на письмі чи в межах регулярних відповідностей (фонетичних, графічних, орфографічних, акцентологічних, морфемно-словотвірних), наявних між порівнюваними мовними системами, і цілком або частково різняться змістом. А решту цілком або частково відмінних значенням різномовних слів, дуже близьких формою, яку, однак, не можна визнати тотожною чи звести до регулярних відповідностей (фонетичних, графічних, орфографічних, акцентологічних, морфемно-словотвірних), наявних між порівнюваними мовними системами, пропонуємо вважати за міжмовні пароніми.

Такий підхід до розмежування, на нашу думку, максимально нейтралізує суб'єктивний чинник, що про нього писав Ї. Бронець, адже в наших дефініціях міжмовної омонімії та паронімії поєднано принцип формальної тотожності з принципом формальної відповідності, згідно

з яким лексему, належну до системи однієї мови, можна вважати формально відповідною лексемі іншої мови, коли форма вираження (фонетична та/або графічна) цієї лексеми в одній мові відповідає формі, у якій її треба було б виразити в іншій мові (у разі одиничного вживання в мовленні, транслітерації чи запозичення слова). Тож іменникові пари укр. **кіт** ‘свійська тварина родини котячих’ і біл. **кіт** ‘кит’ (збігаються усно й на письмі), укр. **відмо́вний** ‘1) який виражає відмову; 2) [спец.] пов’язаний з відмовою – зупинкою, неспрацюванням механізмів’ і біл. **адмо́ўны** ‘1) = укр. **відмо́вний** (у 1 знач.); 2) який свідчить про відсутність чогось; протилежний сподіваному; 3) поганий своїми якостями, властивостями; вартий осуду, ганьби // несхвальний, осудливий; 4) побудований, заснований на заперечних поняттях; 5) менший від нуля; 6) [фіз.] стосовний до того виду електрики, матеріальними частинками якого є електрони’ треба вважати омонімічними, а дієслівну пару укр. **сталі́ти** ‘1) наварювати сталлю й гострити; заварювати сталлю; 2) гартувати’ і біл. **сталéць** ‘1) дорослішати, мужніти; 2) статечніти – паронімічною, оскільки форму цих лексем не можна ані назвати тотожною, ані звести до регулярних відповідностей, наявних між порівнюваними мовними системами. Теоретично біл. **сталéць** (від ста́лы) в українській мові треба представити формою ***сталі́ти** (від **ста́лий**).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розглянувши дефініції термінів «хибні друзі перекладача», «міжмовні омоніми» і «міжмовні пароніми», запропоновані мовознавцями, ми дійшли думки, що до «хибних друзів перекладача» належать слова, охоплені як міжмовною омонімією, так і міжмовною паронімією. Відмінність міжмовних омонімів і паронімів можна встановити на основі поєднання двох принципів – формальної тотожності й формальної відповідності, згідно з якими лексему вважаємо відповідною слову іншої мови, якщо форма її вираження в одній мові відповідає формі, у якій вона мала б бути представлена в іншій. Такий підхід до розмежування явищ нейтралізує суб’єктивний чинник у витлумаченні цих термінів. У перспективі плануємо використати таку диференціацію для дослідження семантико-стилістичних особливостей міжмовних омонімів та паронімів і розв’язання проблем їх перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринчишин Д., Сербенська О. Словник паронімів української мови. Київ, 2008. 320 с.
2. Дубічинський В., Ройтер Т. Теоретичні та практичні засади лексикографічного опису українсько-німецьких лексичних паралелей. *Критика у слов’янській лексикографії. Паламарчуку Леоніду Сидоровичу.* Київ, 2012. С. 113–118.
3. Зволінський В. Фальшива міжмовна еквівалентність в українській та чеській мовах. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* 2005. № 1. С. 75–84.
4. Кононенко І., Співак О. Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів / за ред. І. Кононенко. Київ, 2008. 343 с.
5. Кононенко І. Українська та польська мови: контрастивне дослідження = Język ukraiński i polski: studium kontrastywne. Warszawa, 2012. 808 с.
6. Костић-Голубичић М. Интерферирајуће лексеме у пољско-српским језичким контактима : докторска дисертација, одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Београд, 2016. 292 с.
7. Кочерган М. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. Київ, 1997. 400 с.
8. Лабенко О. Генеза міжмовної омонімії у неспоріднених мовах (на матеріалі французької та української мов). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2011. Вип. 27. С. 137–141.
9. Нікіфорова С. Проблема вживання «помилкових друзів перекладача» у роботах студентів. *Наукове мислення : зб. ст. уч. XV Всеукр. пр.-пізн. інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього»* (27 листопада – 7 грудня 2017 р.). Дніпро, 2017. С. 50–52.
10. Поповић Љ. О украјинско-српскохрватској међујезичкој паронимији. Живи језици. 1991. Књ. 33, б. 1–4. С. 74–86.
11. Радић-Дугоњић М. Међујезички хомоними и пароними у руском и српскохрватском језику. Горњи Милановац, 1991. 149 с.
12. Радић-Дугоњић М. О идеографској класификацији руско-српских међујезичких паронима. *Јужнословенски филолог*. 1996. Бр. 52. С. 161–168.
13. Рильський М. Твори : у 3-х т. Т. 3. Статті. Київ, 1956. 418 с.
14. Сидорук Г., Шостак Н. Міжмовні омоніми як об’єкт лінгвістичного дослідження та перекладацькі прийоми їх вирішення. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні науки»*. 2017. Вип. 272. С. 206–212.
15. Тошић Б. Пароними у настави руске лексике. Сарајево, 1985. 189 с.

16. Турчина А. Лексична міжмовна омонімія у слов'янських мовах. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2012. Вип. 17. С. 121–126.

17. Українська мова : енциклопедія / ред. кол. : В. Русанівський (співголова), О. Тараненко (співголова), М. Зяблюк та ін. Київ, 2004. 824 с.

18. Чайка Л. Загальнолінгвістичний потенціал проблеми міжмовних паралелей. *Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи*. 2008. № 2. С. 295–302.

19. Чуба Г. Міжмовна омонімія як джерело помилок при вивченні української мови студентами-поляками. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2015. Вип. 11. С. 90–96.

20. Bronec J. K lingvodidaktické typologii cizojazyčného lexika. Brno, 1982. 203 s.

21. Čižmárová M., Jašková A. Ukrajinsko-slovenská homonymia. Slovník ukrajinsko-slovenských medzijazykových homoným = Українсько-словацька омонімія. Словник українсько-словацьких міжмовних омонімів. Prešov, 2013. 273 s.

22. Grčević M. Lažni prijatelji : rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima = Falošni priatelia : slovnik slovensko-chorvatskych medzijazykovych homonym. Zagreb, 2020. 149 s.

23. Grigorjanová T., Gajarský L. Slovník rusko-slovenských medzijazykových homoným. Brno, 2019. 127 s.

24. Horáková R. Interlingválne homonymá ako lexikografický problém. *Slavica Slovaca*. 2003. Z. 38, č. 1. S. 13–21.

25. Ivašina N., Rudenka A., Janovec L. Falešní přátelé překladatele v češtině a běloruštině. Praha, 2006. 122 s.

26. Kaleta R. Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa. Warszawa, 2014. 172 s.

27. Kœssler M., Derocquigny J. Les faux amis ou les pièges du vocabulaire anglais. Conseils aux traducteurs. Paris, 1928. 387 p.

28. Kusal K., Bałaban K. Rosyjsko-polska homonimia międzyjęzykowa. *Anuari de Filologia. Llengües i literatures modernes*. 2014. № 4. S. 53–66.

29. Rečnik srpsko-poljskih međujezičkih homonima i paronima = Słownik serbsko-polskich homonimów i paronimów / Red. D. Šipka. Poznań, 1999. 158 p.

30. Szałek M., Nečas J. Czesko-polska homonimia : czesko-polski słownik wyrazów o identycznym lub podobnym brzmieniu oraz wyrazów o identycznym lub podobnym zapisie, lecz o odmiennym znaczeniu = česko-polský slovník slov se stejným, nebo podobným zněním, se stejným, nebo podobným grafickým zápisem, ale s odlišným významem. Poznań, 1993. 302 s.

31. Šipka D. A Dictionary of Bosnian/Croatian/Serbian-English False Cognates. Springfield, 2008. 150 p.

32. Šipka D. Osnovi leksikologije i srodnih disciplina. Novi Sad, 2006. 269 s.

33. Vinay J.-P., Darbelnet J. Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction. Paris, 1958. 331 p.

34. Vlček J. Úskalí ruské slovní zásoby : slovník rusko-české homonymie a paronymie. Praha, 1966. 229 s.

REFERENCES

1. Hrynchyshyn, D., & Serbenska, O. (2008). Slovnyk paronimiv ukrainskoi movy [Dictionary of Paronyms of the Ukrainian Language]. Kyiv. [in Ukrainian]

2. Dubichynskyi, V., & Roiter, T. (2012). Teoretychni ta praktychni zasady leksykohrafichnoho opysu ukrainsko-nimetskykh leksychnykh paralelei [Theoretical and Practical Principles of lexicographic Description of Ukrainian-German Lexical Parallels]. In *Krytyka u slovianskii leksykohrafii. Palamarchuku Leonidu Sydorovychu* [*Criticism in Slavic lexicography. Dedicated to Palamarchuk Leonid Sidorovich*], (pp. 113–118). Kyiv. [in Ukrainian]

3. Zvolinskyi, V. (2005). Falshyva mizhmovna ekvivalentnist v ukrainskii ta cheskii movakh [False Interlingual Equivalence in the Ukrainian and Czech languages]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, ser. Filolohichni nauky*, 1, 75–84. [in Ukrainian]

4. Kononenko, I., & Spivak, O. (2008). Ukrainsko-polskyi slovnyk mizhmovnykh omonimiv i paronimiv [Ukrainian-Polish Dictionary of Interlingual Homonyms and Paronyms]. I. Kononenko (Ed.). Kyiv. [in Ukrainian]

5. Kononenko, I. (2012). Ukrainska ta polska movy: kontrastyvne doslidzhennia = Język ukraiński i polski: studium kontrastywne [The Ukrainian and Polish Languages: a Contrastive Study]. Warszawa. [in Ukrainian]

6. Kostić-Golubičić, M. (2016). Interferirajuće lekseme u poljsko-srpskim jezičkim kontaktima [Interfering Lexemes in Polish-Serbian Language Contacts]. Doctor's thesis. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu. [in Serbian]

7. Kocherhan, M. (1997). Slovnyk rosiisko-ukrainskykh mizhmovnykh omonimiv [Dictionary of Russian-Ukrainian Interlangual Homonyms]. Kyiv. [in Ukrainian]

8. Labenko, O. (2011). Heneza mizhmovnoi omonimii u nesporidnenykh movakh (na materiali frantsuzkoi ta ukrainskoi mov) [Genesis of Interlingual Homonymy in Unrelated Languages (Based on Material from the French and Ukrainian Languages)]. *Problemy semantyky slova, rechennia ta tekstu*, 27, pp. 137–141. [in Ukrainian]

9. Nikiforova, S. (2017). Problema vzhyvannia "pomylkovykh druziv perekladacha" u robotakh studentiv [The Problem of Using False Friends of the Translator in Students' Works]. In *Naukove myslennia* [*Scientific thinking*], (pp. 50–52). Dnipro [in Ukrainian]

10. Popović, Lj. (1991). O ukrajinsko-srpskohrvatskoj međujezičkoj paronimiji [About Ukrainian-Serbo-Croatian Interlingual Paronymy]. Živi jezici, 33, 1/4, 74–86. [in Serbian]

11. Radić-Dugonjić, M. (1991). Međujezički homonimi i paronimi u ruskom i srpskohrvatskom jeziku [Interlingual Homonyms and Paronyms in the Russian and Serbo-Croatian languages]. Gornji Milanovac, 1991. [in Serbian]

12. Radić-Dugonjić, M. (1996). O ideografskoj klasifikaciji rusko-srpskih međujezičkih paronima [About the Ideographic Classification of Russian-Serbian Interlingual Paronyms]. *Južnoslovenski filolog*, 52, 161–168. [in Serbian]

13. Rylskyi, M. (1956). Statti [Articles]. In Tvory u 3 t. [Works in 3 volumes]. (Vol. 3). Kyiv. [in Ukrainian]

14. Sydoruk, H., & Shostak, N. (2017). Mizhmovni omonimy yak obiekt linhvistychnoho doslidzhennia ta perekladatski pryiomy yikh vyrishennia [Interlingual Homonyms As an Object of Linguistic Research and Translation Techniques for Their Solution]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy, ser. Filolohichni nauky*, 272, 206–212. [in Ukrainian]

15. Tošić, B. (1985). Paronimi u nastavi ruske leksike [Paronyms in the Teaching of Russian Vocabulary]. Sarajevo. [in Serbian]

16. Turchyna, A. (2012). Leksychna mizhmovna omonimiia u slovianskykh movakh [Lexical Interlangual Homonymy in Slavic languages]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur*, 17, 121–126. [in Ukrainian]

17. Ukrainska mova [The Ukrainian Language]. (2004). Kyiv. [in Ukrainian]

18. Chaika, L. (2008). Zahalnolinhvistychnyi potentsial problemy mizhmovnykh paralelei [The General Linguistic Potential of the Problem of Interlingual Parallels]. *Linhvistyka XX stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy*, 2, 295–302. [in Ukrainian]

19. Chuba, H. (2015). Mizhmovna omonimiia yak dzherelo pomylok pry vyvchenni ukrainskoi movy studentamy-poliakamy [Interlingual Homonymy As a Source of Errors at Study of the Ukrainian Language by Polish Students]. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi*, 11, 90–96. [in Ukrainian]

20. Bronec, J. (1982). K lingvodidaktické typologii cizojazyčného lexika [On the Linguodidactic Typology of the Foreign Language Lexicon]. Brno. [in Czech]

21. Čižmárová, M., & Jašková, A. (2013). Ukrajinsko-slovenská homonymia. Slovník ukrajinsko-slovenských medzijazykových homoným = Ukrainsko-slovatska omonimiia. Slovnyk ukrainsko-slovatskykh mizhmovnykh omonimiv [Ukrainian-Slovak Homonymy. Dictionary of Ukrainian-Slovak Interlangual Homonyms]. Prešov. [in Slovak]

22. Grčević, M. (2020). Lažni prijatelji: rječnik hrvatsko-slovačkih međujezičnih homonima = Falošni priatelia: slovnik slovensko-chorvatskych medzijazykovych homonym [False friends: a Dictionary of Croatian-Slovak Interlingual Homonyms]. Zagreb. [in Croatian]

23. Grigorjanová, T., & Gajarský, L. (2019). Slovník rusko-slovenských medzijazykových homoným [Dictionary of Russian-Slovak Interlangual Homonyms]. Brno. [in Slovak]

24. Horáková, R. (2003). Interlingválne homonymá ako lexikografický problém [Interlingual Homonyms As a Lexicographic Problem]. *Slavica Slovaca*, 38, 1, 13–21. [in Slovak]

25. Ivašina, N., Rudenka, A., & Janovec, L. (2006). Falešní přátelé překladatele v češtině a běloruštině [False Friends of the Translator in Czech and Belarusian]. Praha. [in Czech]

26. Kaleta, R. (2014). Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa [Belarusian-Polish Interlingual Homonymy]. Warszawa. [in Polish]

27. Kœssler, M., & Derocquigny, J. (1928). Les faux amis ou les pièges du vocabulaire anglais. Conseils aux traducteurs [The False Friends or the Pitfalls of English Vocabulary. Tips for Translators]. Paris. [in French]

28. Kusal, K. (2014). Rosyjsko-polska homonimia międzyjęzykowa [Russian-Polish Interlingual Homonymy]. *Anuari de Filologia. Llengües i literatures modernes*, 4, 53–66. [in Polish]

29. Šipka, D. (Ed.) (1999). Rečnik srpsko-poljskih međujezičkih homonima i paronima = Słownik serbsko-polskich homonimów i paronimów [Dictionary of Serbian-Polish Interlingual Homonyms and Paronyms]. Poznań. [in Serbian]

30. Szałek, M., Nečas, J. (1993). Czesko-polska homonimia: czesko-polski słownik wyrazów o identycznym lub podobnym brzmieniu oraz wyrazów o identycznym lub podobnym zapisie, lecz o odmiennym znaczeniu = česko-polský slovník slov se stejným, nebo podobným zněním, se stejným, nebo podobným grafickým zápisem, ale s odlišným významem [Czech-Polish Homonymy: Czech-Polish Dictionary of Words with the Same or Similar Spelling and Words with the Same or Similar Spelling, but with a Different Meaning]. Poznań. [in Polish]

31. Šipka, D. (2008). A Dictionary of Bosnian/Croatian/Serbian-English False Cognates. Springfield. [in English]

32. Šipka, D. (2006). Osnovi leksikologije i srodnih disciplina [Basics of Lexicology and Related Disciplines]. Novi Sad. [in Serbian]

33. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1958). Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction. [Comparative Stylistics of French and English. Translation Method]. Paris [in French]

34. Vlček, J. (1966). Úskalí ruské slovní zásoby: slovník rusko-české homonymie a paronymie [The Pitfalls of Russian Vocabulary: a Dictionary of Russian-Czech Homonymy and Paronymy]. Praha. [in Czech]

FORMAL PRINCIPLES FOR DISTINGUISHING BETWEEN INTERLINGUAL HOMONYMS AND PARONYMS AMONG FALSE FRIENDS

Shcherbyna Dmytro Viktorovych
Postgraduate Student at the Department of the Ukrainian Language
Kryvyi Rih State Pedagogical University
54, Gagarina Ave, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine

The paper is devoted to the multifaceted and complex problem of contrastive linguistics, translation studies, psycholinguistics and other related fields, namely words of two or more languages, that have a similar or identical form, but differ in semantics and sometimes stylistics. Interlingual homonyms and paronyms are referred to as "false friends", since they are a source of translation errors and only create the illusion of understanding their meaning, which indicates the difficulty of identifying relationships between these phenomena. The multidimensional study of interlingual homonyms and paronyms is carried out on the basis of various, sometimes ambiguous approaches, which prompts the search for formal features to establish boundaries between them. The article examines the principles of distinguishing between interlingual homonyms and paronyms among false friends, proposed in researches and lexicographic works, analyzes the arguments in favor of one or another approach, highlights the priority features of homonyms and paronyms, and makes an attempt to differentiate them on the ground of these features. The author presents his own vision of the phenomena of interlingual homonymy and paronymy, which is founded on the combination of the principle of formal identity of multilingual lexemes with the principle of formal correspondence between them. This approach neutralizes the subjective factor in interpretation. According to him, a lexeme belonging to the system of one language can be considered formally corresponding to a lexeme of another language, when the form of expression (phonetic and/or graphic) of this lexeme in one language corresponds to the form in which it should be expressed in another language (in the case of a single use in speech, transliteration or borrowing of a word). Interpreting the concepts of interlingual homonymy and paronymy, the author proceeds from the conditionality of these names in the interlingual dimension and brings them closer to the corresponding intralingual phenomena only associatively, which allows us to formulate clear criteria for differentiation.

Keywords: *false friends, interlingual homonyms, interlingual paronyms, lexical interference, principle of formal identity, principle of formal correspondence.*

НОТАТКИ

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ЛЬВІВСЬКИЙ ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС

№ 13 2023

Макетування та верстка
Віктор Галкевич

Здано до набору 15.05.2023 р. Підписано до друку 25.05.2023 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 27,49.
Замов. № 1023/668. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.